رەگدار ھاپاخ

(رۆمان)

مۇقەددىمە

زەڭگەر ئاسمان بېتىدە يېگى ئېتىلغان پاختىدەك سۇس چې-
چىلىپ تۇرغان ئاپئاق بۇلۇتلار قۇياش نۇرىدا قاشتېشىدەك چاقنا-
ۋاتاتتى . قۇياشنىڭ كۈچلۈك تەپتىدىن زېمىننىڭ باغرى ئوت
بولۇپ يېنىۋاتقاندەك بىلىنەتتى . تونۇردەك قىزىرىپ كەتكەن بۇ
زېمىننىڭ ئاسمىنىدا نە بىرەر قۇش ، تۇپرىقىدا نە بىرەر ئادەمزات
كۆرۈنمەيتتى . پايانسىز تاش ساينىڭ بىر چېتىدىكى قۇمتاش
دۆڭلۈكنىڭ باغرىدا كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇرغان دەريانىڭ
سۈيى ئىسسىقنىڭ تەپتىدىن ھارغان ئادەمدەك جىمجىتلا ئېقىۋا-
تاتتى . مۇشۇ شاۋقۇنسىز دەريالا بۇ سايلىقتا ھاياتلىقنىڭ
نام - نىشانىدىن خەۋەر بېرىۋاتقان بىردىنبىر مەۋجۇتلۇقنىڭ
ئۆزىدەكلا بىلىنەتتى . دەرياغا پاراللېل ياندىشقان ئەگرى - بۈگرى
ساي يولىدا يىراقتىن بىر ئاق مىنىبۇس كېلىۋاتاتتى . دەريا
بويىدا تۇرۇپ يىراقتىن قارىغاندا ، بۇ مىنىبۇس تاقىرباش سايلىق-
نىڭ ئۈچەيدەك تارچۇق يولىدا قوڭغۇزدەك كۆرۈنەتتى . ھارغىن
ئادەمنىڭ قەدەملىرىدەك ئاستا كېلىۋاتقان مىنىبۇس ئېگىز -
پەس كاتاڭ يولدىن قىيىپ چىقىپ ، كۈنچىقىش تەرەپتىكى
تارام - تارامغا بۆلۈنگەن ئاشۇ دەريانىڭ بويىغا كېلىپ توختىدى .
مىنىبۇسنىڭ توختىشى بىلەن كابىنكىنىڭ سول تەرەپ ئىشىكى-
دىن كۆتمەك بورۇتلۇق سېمىز شوپۇر يەرگە چۈشتى ۋە مىنى-
بۇسنىڭ ئوڭ تەرەپ ئىشىكى ئالدىغا ئۆتتى . مىنىبۇسنىڭ چوڭ
ئىشىكىنى ئېچىلدى .
— ئاكىلار ، بىردەم ھاۋالانغاچ قورسىقىمىزنى ئەستەرلىۋې-
لىپ ئاندىن يولغا چىقساقمىكىن ، — شوپۇر مىنىبۇسنىڭ چوڭ

ئىشىكىدىن ئىچىگە قاراپ شۇنداق دېدى ۋە كابىنكا دېرىزىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ ، ئىچىدىن بىر دانە ناننى ئالدى .
— ئوبدان گەپ بولدى ، — دېدى مىنىبۇسنىڭ ئالدى ئورۇندۇقىدا ئولتۇرغان ئۇزۇن ساقاللىق ئەر يېنىدىكى كالتا ساقاللىق ھەمراھىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ .
ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى ۋە مىنىبۇستىن چۈشۈپ ، بىردىن ناننى كۆتۈرۈشكىنىچە دەريانىڭ ئىچىگە قاراپ مېڭىشتى .
— ئاچا ، سىلىمۇ نان يەۋالامدىلا ـ يا ؟
شوپۇر مىنىبۇسنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ ، سول يان تەرەپتىكى ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىگە پېشانىسىنى تىرەپ ئۇخلاپ قالغان ئايالغا قاراپ سورىدى . ئايالنىڭ ئۇزۇن ئۆرۈمە چېچى ئالدىغا ساڭگىلاپ قالغان بولۇپ ، بېشىغا گۆش رەڭ ياغلىق چىگكەن ، ئۇستىگە ھال رەڭ كۆڭلەك كىيگەنىدى . ئايال شوپۇر- نىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ بېشىنى ئىتتىكلا كۆتۈردى ۋە قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى شوپۇرغا ھودۇققاندەك بىر خىل تەرزدە تىك- تى .
— ھە ، كەلدۇقمۇ ئۇستام ؟ — ئالدىراپ سورىدى ئايال شوپۇردىن .
— ياق ، تېخى ، باشقىلار ئېقىن بويىغا نان يېيىشكە ماڭدى . سىلىمۇ ئاز- پاز نان يەۋالامدىلىكىن .
ئايالنىڭ يېشى قىرىقلاردىن ھالقىغان بولۇپ ، چىرايى چىلگە قوغۇندەك يۇمىلاق ئىدى . ئايال ھەسرەت ۋە مۇڭ تۆكۈلۈپ تۇرۇۋاتقان كۆزلىرىنى دەريا تەرەپكە تىكتى ـ دە ، شوپۇرغا بۇرۇ- لۇپ ئېيتتى :
— يەۋالسام يەۋالاي ، قورسىقىم ئاچقاندەكمۇ قىلىدۇ .
ئايال ئاستا ئېڭىشكىنىچە ئوڭ قولىدا قول سومكىسىنى كۆتۈرۈپ ، مىنىبۇسنىڭ ئىشىكىدىن يەرگە چۈشتى . دەريا تەرەپ- كە قاراپ مېڭىۋېتىپ ، كۆڭلى ساپ ھاۋادىن باشقىچە كۆتۈرۈلۈپ

قالغاندەك ئۆزىنى ئازادىلىك ئىچىدە ھېس قىلدى. ئۇ سۇپسۈزۈك سۇلىرى يېنىك شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان ئېقىن سۈيىنىڭ بويىغا كەلدى ۋە يەردە زوڭزىيىپ ئولتۇردى، ئاندىن سومكىسىنى ئېچىپ، ئىچىدىن بىر دانە ياغ ناننى ئالدى. ناننى قولىدا تۇتۇپ سۇ يۈزىدە بىردەم لەيلىتىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئىككى قىلىپ پارچىلىدى ۋە ئوڭ قولىدىكى بىر پارچىسىنى بىر چىشلەم، بىر چىشلەمدىن ئۈزۈپ يېيىشكە باشلىدى. ئايال ناننى يەۋاتقان شۇ پۇرسەتنىڭ ئۆزىدە بىردىنلا شەرق تەرەپتىن ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك بىر ئاۋاز كەلدى. ئايال بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىدى.

ئايالدىن بىرنەچچە قەدەم يىراقلىقتا ئولتۇرغان نان يەۋاتقان ساقاللىق ئەرلەرمۇ ئاسمان بوشلۇقىغا قاراشتى. كۆزگە قۇشچىلىك كۆرۈنگەن كۈمۈش رەڭلىك بىر ئايروپىلان كۆك بوشلۇقىدا ئۇلارنىڭ كۆزىچە يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى.

— توۋا، مۇشۇ ئايروپىلاندا ئولتۇرىدىغانلارمۇ بىزگە ئوخشاش پۇتى ئاستىدا، بېشى ئۈستىدە ئادەملەردۇر-ھە! — دېدى شالاڭ ساقاللىق بىر ئەر يېنىدىكى ھەمراھىغا قاراپ.

— ھەي ئۇكام ۋوي، سەن ئايروپىلاندا ئولتۇرىدىغانلارنى بوش كۆرمە جۇمۇ. ئۇلار دېگەن چوڭ-چوڭ كاتتىۋاشلار، پۇلى كۆپ سودىگەرلەر.

— ھەي ··· تەڭشەلمىگەن جاھان-دە، بۇ. باي كەمبەغەل دەپ ئايرىۋاتىمىز بىر-بىرىمىزنى، ئوخشاش ئادەم تۇرۇپ. يەنە تېخى بەزىلىرىمىز ھاۋادا ئۇچساق، يەنە بەزىلىرىمىز مانا بىزگە ئوخشاش توپا يولدا ماڭىمىز.

— بىزگە مۇشۇ مىنىبۇسنىڭ نېسىپ بولغىنىنىڭ ئۆزى كاتتا ئىلتىپات دېسەك بولىدۇ. بۇرۇنقى زاماندىكى ئاتا-بوۋىلىرىمىز بۇ يوللارنى تېخى پىيادە بېسىپتىكەندۇق.

يولۇچىلارنىڭ پاراڭلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ، ئايالنىڭ چىرايى مۇڭلىنىشقا باشلىدى. ئۇ بوشلا نەملەشكەن كۆزلىرىنى يىراقلاپ

بارغانسېرى كىچىكلەپ كېتىۋاتقان ئايروپىلاندىن يۈتكىدى ۋە
ئۆز- ئۆزىگە پىچىرلىدى : «ئاھ ، سۆيۈملۈك قىزىم ، ماھىرە !
سەن مەندەك تومپاي ياشىمايسەن ، بەختسىز بولۇپمۇ قالمايسەن ،
خورلۇق تارتمايسەن . ئاۋۇ كىشىلەر ساڭا ئوخشاش ئادەملەرنىڭ
ئايروپىلاندا ئۇچىدىغانلىقىنى دېيىشتى . سەن ئاشۇنداق ئايرو-
پىلانغا ئولتۇرۇپ ئالەمنى كېزىپ بەختلىك ياشارسەن ، خۇ-
دايىم ... توغرا ، مەن بىر ئايال ، يەنە كېلىپ ئاجىز بىر ئايال .
ئەمما مەن ئاجىزلىقىمنى تەن ئالمىدىم . سېنى ياپونىيىدە ئوقۇتۇ-
ۋاتىمەن . سېنى ئاشۇنداق يۇقىرى مەلۇماتلىق قىلىپ تەربىيىلەش
پۇرسىتىگە ئېرىشتۈرگەنلىكىمدىن خۇشالمەن قىزىم . مەن سەن-
دىن سۆيۈنىمەن ، چەكسىز پەخىرلىنىمەن ... »

— يۇرۇڭلار ئاكىلار ، ئەمدى يولغا چىقايلى .

ئايال ، شوپۇرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ خىيالدىن ئۆزىنى
يىغدى - دە ، دەرھاللا ئورنىدىن تۇردى . باشقا يولۇچىلارمۇ
ئورنىدىن قوزغىلىشىپ ، مىنىبۇس تەرەپكە قاراپ مېڭىشتى .
ئايال ئەمدى باشقىچە روھلۇق ۋە باشقىچە تېتىك كۆرۈنەتتى .
يولۇچىلار مىنىبۇسقا چىقىپ ئۆز جايلىرىدا ئولتۇرۇشقاندىن كې-
يىن ، شوپۇر مىنىبۇسنى قوزغىدى ...

مىنىبۇس تۇز يولغا ئۇلاشقاندىن كېيىن ، شامالدەك يۈرۈپ
كەتتى ۋە شۇ ماڭغانچە يېزىنىڭ قاتناش بېكىتىگە كېلىپ توختى-
دى . ئاق ، يۇمىلاق ئايالمۇ باشقىلار قاتارى يۈك - تاقلىرىنى
ئېلىپ مىنىبۇستىن چۈشۈپ ، بېكەتنىڭ ئۆزىگە ناتونۇش قورۇ-
سىغا دېلىغۇللۇق ئىچىدە نەزەر تاشلىدى . كىچىك ھەم ئادەمگە
قالايمىقان تۇيغۇ بېرىدىغان بۇ قاتناش بېكىتىدە بىر ئاپتوبۇس ۋە
بىرنەچچە مىنىبۇس توختاقلىق ئىدى . قورۇنىڭ بىر بۇلۇڭىدىكى
ئۆزمە دەرەخنىڭ ئۇدۇلىدا توختىغان چوڭ ئاپتوبۇستىن پاختى-
كارلار چۈشۈۋاتاتتى . بېكەتنىڭ قورۇسىدا يۈزگە يېقىن ئادەم
نېمىلەرگىدۇر ئالدىراش يۈرۈشەتتى . ئاق ، يۇمىلاق ئايال بېكەت-

ـنىڭ بىر چېتىگە بېرىپ توختىدى ۋە بېكەتتە بولۇۋاتقان ئالدىـ
ـراشلىقلارغا بىر چەتتە قاراپ تۇردى .
— هوي ، ئۇزۇن چاچلىق خېنىم ! ...
بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ ، ئاق ، يۇمىلاق ئايال تېزلا ئارقىسىغا بۇرۇلدى . ئۆزىدىن ئون قەدەم نېرىدا پاكار بويلۇق ، سېمىزغىنە كەلگەن ، چىرايى ئاق سېرىقراق ، قوي كۆزلۈك بىر ئايال كۈلۈمـ ـسىرىگىنىچە كېلىۋاتاتتى .
— هەي ، تىنچلىقمۇ ؟ — دەپ سالام قىلدى ئۇ ئايال .
— تىنچلىق ، — ئۆزىدىن ئەھۋال سورىغان ئاق سېرىق ئايالنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى ئاق پىشماق ئايال .
— ئىسمىڭىز نېمىكىن ؟
— هېنىمبانۇ .
— نەدىن كەلدىڭىزكىن ؟
— خوتەندىن .
هېنىمبانۇ ئاق سېرىق ئايالغا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ شۇنداق جاۋاب بەردى ۋە كەينىدىنلا ئۆزىگە ناتونۇش بولغان بۇ ئايالغا قاراپ نېمىگىدۇر مەڭدەپ قالدى . ئۇنىڭ چىرايىدا بىردىنلا پەيدا بولغان هودۇقۇش ئالامىتىنى كۆرگەن ئاق سېرىق ئايال دەرھال ئۆزىنى تونۇشتۇردى .
— ئىسمىم خاسىيەت . ماڭا يەنە بىر ئايال ئىشلەمچى كېـ ـرەكتى . كۆرگەنسىز ، ئىشلەمچى دېسە شۇنچە كۆپ ، ئەمما ، نېمىشقىكىن سىز كۆزۈمگە باشقىچىلا ئىسسىق كۆرۈندىڭىز . ئېيتىڭە ، مېنىڭ پاختىلىقىمدا ئىشلەشنى خالامسىز ؟
هېنىمبانۇ بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئېغىز ئاچتى :
— ئاۋۋال ئىش ھەققىنى دېيىشەيلى ، ئاندىن بىر گەپ بولسۇن . هەر تېرىم پاختىنىڭ كىلوسىغا قانچە پۇل بېرىلا ؟
— بايا سىزگە ئوخشاش خوتەندىن كەلگەن تۆت چوكان بىلەن كىلو بېشىغا سەككىز مودىن بېرىدىغان بولۇپ كېلىشكەندىم .

سىزچە شۇ بويىچە بولسا قانداق بولار ، ھېنىمبانۇ خېنىم ؟
— ئۇنىڭغىمۇ مەيلى ، باشقىلار بىلەن كېلىشكەندەك بول-
سۇن . بىر يۇرتلۇق ئاياللار بىلەن بىللە ئىشلىسەم ئۆزۈممۇ
خاتىرجەم بولارمەن .
خاسىيەت ئىسىملىك ئايالنىڭ چىرايى «ۋىلىلىدە» ئېچىلدى .
— يۈرۈڭ ئەمىسە ، ئۇ ئاياللارنىڭ قېشىغا بارايلى .
ئۇلار يۈك - تاقلىرىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇشقان تۆت ئايال-
نىڭ يېنىغا كەلگەندە ، ئۇلار يەنە بىر ناتونۇش ئايالنى باشلاپ
كەلگەن خاسىيەتنى كۆرۈپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى .
خاسىيەت ئىسىملىك ئايال ئۇلارغا ھېنىمبانۇنى تونۇشتۇر-
دى .
— بۇ خېنىممۇ خوتەنلىك ئىكەن ، ئىسمى ھېنىمبانۇ .
ئۇلار ھېنىمبانۇ بىلەن يۈز يېقىنشىپ كۆرۈشتى ۋە ئۆزئارا
ئامان - ئېسەنلىك سوراشتى . خاسىيەت بىر ھېنىمبانۇغا ، بىر
ئالدىدا تۇرغان ئاياللارغا قاراپ قويۇپ ئاياللارنى بىر - بىرلەپ
تونۇشتۇردى :
— بۇ ئېگىز بوي ، قارا قاش چوكان زۇپتۇمە ، ماۋۇ ئوتتۇرا
بويلۇق ، مىغداق چوكان زىۋىدە ، ئاۋۇ غۇنچە بوي ، ئاق سېرىق
چوكان نۇۋىيە ، ئاۋۇ بۇغداي ئۆڭ ، قوش قاپاق چوكان ھەمىدە
بولىدۇ .
ھېنىمبانۇ ئاياللارغا قايتىدىن يەنە بىر نۆۋەت قاراپ چىققان-
دىن كېيىن :
— ھەرقايسىلىرى بىلەن تونۇشقىنىمغا بەكلا خۇرسەنمەن .
ھەرقايسىلىرىنىڭ ئىسىملىرىنىمۇ بىلىۋالدىم ، — دېدى ئۇ كۈ-
لۈمسىرەپ تۇرۇپ .
خاسىيەت ماشىنا ئۇقۇشۇپ كېلىش ئۈچۈن كېتىپ بىرئاز-
دىن كېيىن ئاق رەڭلىك ، كوزۇپلۇق ، كىچىك بىر ماشىنىنى
باشلاپ كەلدى .

— خېنىملار ، يۇك ـ تاقلىرىڭلارنى كوزۇپقا تاشلاپ ئۇستىدە ئولتۇرۇڭلار ، — دېدى خاسىيەت جىددىي قىياپەتتە . ئاياللار بىر ـ بىرىگە مۇنداقلا بىر قارىشىپ قويۇپ ، يۇك ـ تاقلىرىنى كوزۇپقا تاشلىدى . يۇك ـ تاقلارنى جايلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئاياللار ئۇستىگە چىقىپ ئولتۇردى . ماشىنا جايىدىن ئاستا قوزغىلىپ ، بېكەتتىن چىقتى ۋە كۇنپېتىش تەرەپكە قاراپ يۇرۇپ كەتتى .

خاسىيەت ماشىنىنىڭ كابىنكىسىدا شوپۇرغا يول كۆرسىتىپ ئولتۇردى . ماشىنا يولغا چىقىپ ھايال ئۆتمەي سۇپسۇزۇك ئاسمان ئۆزگەردى . ئاق بۇلۇتلارنىڭ ئورنىنى تۇتۇندەك قارايغان بۇلۇتلار ئىگىلىدى . كوزۇپتا ئولتۇرغان ئاياللار ئەنسىرىگەن ئىش ئاخىر يۈز بەردى ، يەنى ، ھايال ئۆتمەي يامغۇر تامچىلىرى تېمىشقا باشلاپ ، بىردىنلا تاراسلاپ چۈشكىلى تۇردى . كوزۇپتىكىلەرنىڭ بەدەنلىرى يامغۇردا ھۆل بولۇشقا باشلىدى ۋە بىردەمدىلا ئۇستۇېشى چىلىق ـ چىلىق بولۇپ كەتتى .

ماشىنا يامغۇر سۈيىدە پاتقاق بولۇپ كەتكەن يولدا بىردەم ماڭغاندىن كېيىن سۇرئىتى بارا ـ بارا ئاستىلاپ ، تۆمۈر دەرۋازىلىق بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە توختىدى . خاسىيەت كابىنكىدىن ئالدىراپ چۈشۈپ :

— قېنى چۈشۈڭلار ، ئۆيگە كەلدۇق . تېز چۈشۈڭلار ! — دەپ توۋلىدى بۆيرۇق تەلەپپۇزىدا .

ئاياللار يۇك ـ تاقلىرىنى ئالمان ـ تالمان ئېلىشىپ ماشىنىنىڭ كوزۇپىدىن چۈشتى . ماشىنا كەلگەن يولچە يەنە قايتىپ كەتتى .

— قېنى ، تېز ـ تېز بولۇڭلار ، ئۆيگە كىرىڭلار ! — خاسىيەت دەرۋازىنىڭ بىر قانىتىنى كۆچەپ ئىتتىرىپ ئاياللارنى ئۆيگە باشلىدى . ئاياللار ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ، ئۆگزىگە تامغان يامغۇر تامچىلىرى بارغانسېرى كۆچىيىپ ، پاراس-

لىغان ئاۋازى تېخىمۇ كۈچلۈك ئاڭلىنىشقا باشلىدى .
— ئازادە ئولتۇرۇڭلار ، مەن چاي دەملەپ كىرەي ، — خاسىيەت ئاياللارنى ئىسسىق ئۆيگە باشلاپ قويۇپ ، سىرتقا چىقىپ كەتتى ۋە هايال بولماي چاي ۋە پىيالە كۆتۈرگىنىچە قايتىپ كىردى .

ئاياللار ئاۋۋال كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇۋالدى ، ئاندىن چاي بىلەن نان يەۋالدى . يامغۇر ۋە سەپەر ئۇلارنى هاردۇرۇۋەتكەن- دى . شۇڭا ئۇلار بالدۇرلا ئۇخلاپ قالدى .

ئەتىسى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن ، خاسىيەت ئۇلارغا يې- تىپ - قوپىدىغان ئۆينى كۆرسىتىپ قويدى . ئاياللار ئۆزلىرى يېتىپ - قوپىدىغان ئۆينى تازىلاپ بولۇپ ، يۈك - تاقلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇۋالدى . ئۇلار بىرلىكتە ياتاق ئۆينى بېسىقتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن زۇپتۇمە هەممەيلەنگە قاراپ :

— ئاداشلار ، مېنىڭ بىر تەلىۋىم بار ، ئاڭلامسىلەر- كىن ، — دېۋىدى ، نۇۋىيە هەممىدىن بۇرۇن :

— ئەلۋەتتە ئاڭلايمىز ، قېنى ئېيتىڭە ، — دېدى جىددىي قىياپەتتە .

— قارىغاندا ، بىز ئۆيدە خېلى ئۇزاق تۇرىدىغاندەك قىلى- مىز . شۇڭا ئۆزىمىزگە ئىش بېشى سايلىۋالساقمىكىن دەيمەن .

— بەلەن گەپ بولدى ، بېشى يوقنىڭ ئىشى يوق ، دەيدىغان بىر گەپ بار ، شۇنداق بىر ئىش بولۇپ قالمىسۇن يەنە ، — بىرەيلەن نۇۋىيەنىڭ گېپىگە قوشۇلدى . هەممەيلەن بىر- بىرىگە مەنىلىك كۈلۈمسىرەپ قاراپ قويۇشتى .

زىۋىدە زۇپتۇمەگە قاراپ :

— ئۇنداق بولسا ، ئىش بېشى سىز بولۇپ بېرىڭ .

— ياق ، — دېدى زۇپتۇمە بېشىنى چايقاپ ، — مەن بول- ماي ، سەگەكرەك بىرسىڭلار بولۇڭلار ، — دېدى كۈلۈپ قويۇپ .

— مەن بەك ئۇيقۇچى ، — ئۆزىنى قاچۇرۇپ سۆز ئالدى

نۆۋىيە ئۇلارغا قاراپ ، — ئۆلۈكتەك ئۇخلايمەن . بىرەرسى ئويغى‑تىپ قويمىسا ئورنۇمدىن تۇرالمايمەن تېخى .
— هەي ئاداشلار ، ئىش بېشى دېگەن نەچچە كۈنلۈك گەپقۇ . كەچكىچە تالاش ‑ تارتىش قىلىپ ئولتۇرمايلى . ئارىمىزدا مەك‑تەپتە ئوقۇغاندا سىنىپ كادىرى بولغانلىرىمىز بولسا ، شۇ بىزگە ئىش بېشى بولسا قانداق ؟
— دۇرۇس گەپ بولدى .
— راۋۇرۇس پاراڭ قىلدىڭلار .
— ئىلىپتەك گەپ قىلدىڭلار .
ئايالالار نۆۋىيەنىڭ سۆزىنى بىردەك قوۋۋەتلىگەندىن كېيىن سوراشتى :
— ئەمىسە ، قايسىڭلار سىنىپ كادىرى بولۇپ باققان ؟ — دەپ سوئال قويدى بىر ‑ بىرلىرىگە قاراپ .
— مەن ، — دېدى هېنىمبانۇ پەس ئاۋازدا ، — شۇنداقتىمۇ ، باشقا بىرىڭلار…
— بولدى ، بولدى ، — دېدى زۇپتۇمە ئۇنىڭ گېپىنى بېلى‑دىن ئۈزۈپ ، — بۇرۇنراق مەن بولاي دېسىڭىز بولماسمۇ ؟ قې‑نى ، سايلىدۇق ئەمىسە !
— سايلىدۇق…
باشقىلارمۇ تەڭ قوشۇلۇشتى .
هېنىمبانۇ كۈلۈمسىرىگىنىچە هەممەيلەنگە قاراپ قالدى ۋە بىرئازدىن كېيىن :
— بىز هېلىلا پاختا تېرىشنى باشلايمىز . بەلكىم بىزنىڭ بۇ جاپالىق ئىشىمىز ئۈزۈنغىچە داۋام قىلىشى مۇمكىن . كۈن بويى هېرىپ ‑ چارچايمىز ، شۇڭا ئەتىدىن باشلاپ هەربىرىمىز بىر كۈندىن نۆۋەتچىلىك قىلايلى ، — دېدى تەمكىن ئاۋازدا .
— شۇنداق قىلايلى .
— جايىدا گەپ بولدى .

ئاياللار ھېنىمبانۇنىڭ گېپىنى بىردەك قۇۋۋەتلەشتى . خا-
سىيەت شۇ كۈنى تاڭ سەھەردىلا ئاياللارنى يۈلتۈزدەك قويۇق
ئېچىلىپ كەتكەن ، تاپلىرى ئۇزاق - ئۇزاققا سوزۇلغان كەڭرى
پاختىزارلىققا باشلاپ ئاپاردى ۋە :
— بۇ پاختىلىقنىڭ ئورنى يۈز مو كېلىدۇ . شۇڭا زېرىكىپ
قالماي دېسەڭلار تاپ ئارىلىقىغا يېقىن تۇرۇپ ، قىزىقارلىق پاراڭ
بولسا دېيىشكەچ قىلىڭلار ، — دېدى . ئۆزى بولسا ھايال ئۆتمەي
ئېتىز بېشىدىن ئۆيىگە قايتىپ كەتتى .
ئاياللار قوللىرىغا بىردىن خالتا ئېلىشقانىدى . ئۇلار بىر -
بىرىگە يېقىن تۇرۇشۇپ پاختا تېرىشنى باشلاپ كەتتى . ۋاقىتنىڭ
ئۆتۈشى بىلەن ھاۋا بارا - بارا ئىسسىپ جاھان قايناۋاتقان قازاند-
دەك قىزىپ كەتتى . قاقىرام ئاپتاپ ئۇلارنىڭ تېرىلىرىنى كۆيدۈ-
رۈشكە باشلىدى . يۈزلىرىدىن تەر قۇيۇلۇشقا باشلىدى .
ئاياللار بىر ئاش پىشىمدىن ئارتۇقراق ۋاقىت پاختا تەرگەند-
دىن كېيىن زۈپتۈمە قىزىق ئاپتاپنىڭ كۆيدۈرۈشىدىن بىزار
بولۇپ دېدى :
— ۋاي خۇدايىم ، بۇ يەر دوزاخمۇ نېمە ؟
— بۇ يەرنى دوزاخ دېسەڭىز ، دوزاخنى نېمە دەرسىز ئەم-
دى ؟ — دېدى نۇۋىيە چىلىق - چىلىق تەرلەپ كەتكەن زۈپتۈمەگە
قاراپ .
— بۇ ئاپتاپنىڭ ئازابى بىلەن ھارغىنلىقنى ئۇنتۇلدۇرىدىغان
بىرەر ياخشى ئامال تاپساق بولاتتى ، — دېدى زىۋىدە پېشانىسىدى-
كى تەر تامچىلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ .
— بۇ ئىشقا يەنىلا ئىش بېشى بىر نېمە دېسۇن ، — دېدى
ھەمىدە زىۋىدەگە قاراپ .
ھېنىمبانۇ پاختا تېرىۋاتقان يەردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇلارغا
قارىدى . ئۇمۇ چىلىق - چىلىق تەرلەپ كەتكەنىدى .
— نۆۋەتلىشىپ چۆچەك سۆزلىشەيلىمۇ - يا ؟ —بىرەيلەن

شۇنداق تەكلىپنى بەردى. ئايالالارنىڭ ھېچقايسىسى بۇنىڭغا ئىنكاس بىلدۇرمىدى. يەنىلا زۇپتۇمە ئېغىز ئاچتى:

— چۆچەكنى ھەممەيلەن بىلىشى ناتايىن. مېنىڭچە، ھەر بىرىمىز ئۆز بېشىمىزدىن ئۆتكەن كەچۇرمىشلىرىمىزنىڭ بىرىنىمۇ قالدۇرماي سۆزلەپ ئۆتسەك ياخشى ئەمەسمۇ؟

— توغرا، ھەممىمىز ئايال بولغاندىكىن، ھېچقانداق سىرلىرىمىزنى يوشۇرماي ئۆزىمىزنىڭ كەچۇرمىشلىرىنى سۆزلەپ ئۆتەيلى، — دېدى زىۋىدە شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ.

— بۇمۇ ياخشى گەپ بولدى. ئۇنداقتا، كىم ئاۋۋال سۆزلەپ ئۆتىدۇ؟ — سورىدى ھېنىمبانۇ.

— ھەممە ئىش بېشى بىلەن باشلانمىسا بولماس. سىز ئىش بېشى بولغاندىكىن، ئاۋۋال سىز سۆزلىمەمسىز، — دېدى ھەمىدە چاقچاق تەلەپپۇزدا.

— سىزمۇ سۆزلىمەي قالمايسىز جۇمۇ.

— مانا - مانا، توپ ئاخىر ماڭىمۇ ئېتىلدى - دە!

— سىز ئاۋۋال سۆزلەڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن مەن سۆزلەي.

ئۇلار بىر - بىرلىرى بىلەن چاقچاقلاشتى. زۇپتۇمە ئاسمانغا قاراپ كۈلۈپ قويدى.

— ھەي زۇپتۇمە، ھېنىمبانۇنىڭ بىر ئۆمۈرلۈك تارىخى بۇگۈن نەچچە سائەتتە تۈگىمەس ھەرقاچان.

— توغرا ئېيتتىڭىز زىۋىدە، ئاخىرلاشماسلىقى ئۇ ئېنىق. ئاۋۋال سۆزلەپ باقمايلىمۇ. داۋامىنى نەچچە كۈنگە بۆلۈپ ئاڭلىساقمۇ بولىدۇ ئەمەسمۇ. ئۇلاپ ئاڭلايمىز - دە، ھېنىمبانۇ كەچۇرمىشلىرىمىزنى سۆزلىشىمىزگە رىياسەتچىلىك قىلسۇن ئەمىسە، — دېدى يەنە بىرەيلەن.

— ئۇنداق بولسا ئاڭلاڭلار، سۆزلەشنى ئاۋۋال باشلىۋېتەي. ھارغىنلىقىمىز يوقاپ كەتسىمۇ ئەجەب ئەمەس، — دېدى ھېنىمبانۇ ھەمراھلىرىغا تولۇق بىر قاراپ قويۇپ ئېغىر بىر ئۇھسىنىپ.

ئاياللار پاختىلىرىنى تەرگەچ ھېنىمبانۇنىڭ ھېكايىسىگە قۇ-
لاق سالدى .

1

مەن رەجەپ ئېيىدا تۇغۇلغانىكەنمەن . مەكتەپ يېشىغا تول-
غاندا كەنتىمىزدىن ئارىلىقى خېلى يىراقتىكى مەكتەپكە ئوقۇشقا
كىردىم . مەكتەپتە يۈزگە يېقىن ئوقۇغۇچى ئۈچ سىنىپقا بۆلۈنۈپ
ئوقۇيتتۇق . ياش قۇرامىمىز تەكشىسىز بولۇپ ، ئارىمىزدا ھەتتا
توي قىلغان ئەر - خوتۇنلارمۇ بار ئىدى . ئەتىگەندىن چۈشكىچە
يا ئېتىزدا ئىشلەيتتۇق ، يا ئوغۇت يىغاتتۇق . چۈشتىن كېيىن
ئاندىن ئوقۇيتتۇق . ئۇ چاغدا ھەممە ئىشنى بىر بولۇپ ئىشلىگەچ-
كە ، ئاتا - ئانىمىزنىڭ تامىقى كەنتكە ، بىزنىڭ تامىقىمىز مەك-
تەپكە ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى . شۇ ۋاقىتتىكى سىياسەت بويىچە
شەخسىي ئۆيلەرنىڭ مورىسىدىن تۈتۈن چىقىرىشقا رۇخسەت قى-
لىنمايتتى . ھەممە مۈلۈك ئومۇمنىڭ بولۇپ ، شەخسلەرنىڭ
ئىگىدارچىلىق ھوقۇقى يوق ئىدى .
ئىككىنچى ئاينىڭ ئاخىرقى كۈنى قىشلىق تەتىل ئاخىرلى-
شىپ ، مەكتەپكە يىغىلدۇق . مەكتەپكە كېلىپ قارىساق ، مەكتەپ
مەيدانى ئەخلەت - چاۋارلارغا تولۇپ ، بەكلا مەينەتلىشىپ كەتكە-
نىدى . پات - پات قوي كۆتۈرۈلۈپ ، توپا - چاڭلار توزۇپ
تۇراتتى . بىز ئاۋۋال تازىلىق قىلدۇق . شۇنىڭ بىلەن مەكتەپ
ئىچى باشقىدىن يېڭى تۇسكە كىردى . شۇ كۈنى بىر كۈن دەرس
ئوقۇماي ئېتىزغا بېرىپ ئەمگەك قىلدۇق .
ئەتىسى مەكتەپ مەيدانىدا ھەرخىل ئويۇنلارنى ئويناپ دەم
ئېلىۋاتساق ، مەكتەپ دەرۋازىسىدىن ئات قوشۇلغان بىر ياريار
ھارۋا غىچىرلىغىنىچە كىرىپ كەلدى . ھارۋا سۇۋاقلىرى ئاجراپ
چۈشكەن پاكار ياتاق ئۆيلەرنىڭ ئالدىغىچە غىچىرلاپ بارغاندىن

كېيىن ، چار ساقاللىق ھارۋىكەش ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى ئون يەتتە ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان ئېگىز بويلۇق ، قارامتۇل ، قويۇق قاشلىق ، چوڭ كۆزلۈك چىرايلىق بىر يىگىت بىلەن قىرىق ياشلاردىكى قارامتۇلراق يەنە بىر ئادەم بىز ئوقۇغۇچىلار تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى . يىگىتنى ئاشۇ ناتونۇش ئادەمنىڭ ئوغلى بولسا كېرەك دەپ ئويلىدىم . چۈنكى ، ئۇ يىگىت ئاشۇ ناتونۇش ئادەمگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى . بىز ئويۇنلىرىمىزنى تاشلاپ ، ئۇ ئىككىيلەننىڭ ئارقىسىدىن توپلىشىپ ماڭدۇق . ئۇلار ئوقۇتقۇچىلار بىلەن بىر - بىرلەپ كۆرۈشۈپ چىققاندىن كېيىن ، سىنىپ مەسئۇلىمىز بىزنى كۆرۈپ :

— ئادەم كۆرمىگەندەك ، بۇ ئوقۇتقۇچىنىڭ ئارقىسىغا نېمە دەپ ئەگىشىۋالىسىلەر ؟ بېرىپ ئويۇنۇڭلارنى ئويناڭلار ، — دەپ ئاچچىقلاندى .

ئىش ئايدىڭلاشتى . ئەسلىي ئۇ ناتونۇش ئادەم ئوقۇتقۇچى ئىكەن - دە . ئۇنداقتا ئۇ ياش يىگىتچۇ ، ئۇمۇ ئوقۇتقۇچىمىدۇر ؟

ئەتىسى يىگىتنىڭ سالاھىيىتىمۇ ئېنىقلاندى . ئۇ مەن ئوقۇيدىغان سىنىپقا قوبۇل قىلىنغاندى . سىنىپ مەسئۇلىمىز ئۇنىڭ ئىسمىنى بىزگە دانىيال دەپ تونۇشتۇردى . ئويلىغىنىمدەك ھېلىقى ناتونۇش ئوقۇتقۇچى ئۇنىڭ دادىسى ئىكەن . ئۇ كىشى بۇ مەكتەپتە ئۈچ يىلغىچە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدىكەن .

دانىيال سىنىپقا كىرگەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ ماڭا باشقىچە بىر نەزەردە قارىغانلىقىنى سېزىپ قالدىم . شۇڭا كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇنىڭ كۆزىتىشلىرىنى ماراپ قوياتتىم . ئۇنىڭ قاڭشارلىق بۇرنى ئاستىدىكى بۇرۇتى خەت تارتقان بولۇپ ، كۆزلىرى ماڭا خۇددى بۇركۈتنىڭ كۆزلىرىدەك ئۆتكۈر ۋە سەزگۈر كۆرۈنەتتى .

بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن دانىيال سىنىپ باشلىقى ، مەن ئۆگىنىش باشلىقى بولۇپ سايلاندىم .

شۇنىڭدىن باشلاپ مۇناسىۋىتىمىز بارا ـ بارا قويۇقلىشىپ باردى . ئۇ ماڭا يۇرتىنى ۋە ئائىلىسىنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى . ئۇ باشقا ۋىلايەتتىن ئىدى . ئانىسى كېسەل بولۇپ تۇگەپ كەتكەن ، دادىسى بولسا توي قىلماي ئۆتۈۋاتقانىكەن . ئۇ بىر ئوغۇل ، بىر قىز ئىككىلا بالا ئىكەندۇق ، سىڭلىسى چوڭ ئانىسىنىڭ قېشىدا تۇرىدىكەن . ئۇنىڭ يۇرتىدا قەھەتچىلىك ۋە ئاچارچىلىق يۇز بەرگەچكە ، ئاھالىلەر تارقالاشتۇرۇلۇپتۇ . ئۇنىڭ دادىسى چېنىقىش باھانىسىدە بۇ يەردە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ ، كۆزنىڭ سىرىقىنى كۆرۈش ئۇچۇن كۆچۈپ كەلگەنىكەن .

مەن ئۇنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن ، ئۇلارنىڭ ئىنتايىن قىيىن كۈندە قالغانلىقىنى ھېس قىلدىم . دانىيالغا بەكمۇ ئىچىم ئاغرىدى . ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ، ئۇلارنىڭ بۇ يەردىمۇ بىرەر ۋاخمۇ قورسىقى تويغۇدەك تاماق يېمىگەنلىكىنى بىلىپ چۆچۈپ كەتتىم . ئۇ :

— قەيەرگە بارمايلى قازاننىڭ قۇلىقى تۆت ئوخشايدۇ ، — دەپ ھەسرەتلىك بىر ئۇھ تارتىۋىدى ، ئىچىم بەكلا سىيرىلىپ كەتتى .

دانىيال توغرا ئېيتقانىدى . بۇ يۇرتىمۇ ئادەم تويغۇدەك تاماق يېيىشكە ھەممە شۇنچە بەك ئىنتىزار ئىدى . كىشىلەر ئاشلىقنى ئالتۇندىنمۇ قىممەت ئورۇندا بىلەتتى . چۈنكى ، ئالتۇن ـ كۈمۈش دېگەننى ۋاقتى كەلسە ئاشلىق ئورنىدا يېگىلى بولمايدۇ ـ دە . كەنتلەردە بىر ۋاخلىق تاماققا قوناق پوستى قايىنتىلىپ تارقىتىلاتتى . ئەمما مەكتەپلەردە بۇنداق «پوستەك شورپىسى»نى كۆرمەيتتۇق . بىزگە ئۇنىڭدىن ياخشىراق بولغان قاغا جىگدىسىدىن تەييارلانغان بىر ۋاخلىق «مىژمىلاق» بېرىلەتتى . ھەممىڭلار بىلىشىڭلار مۇمكىن ، «مىژمىلاق» دېگەن جىگدە بىلەن كەندىر تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدىغان بىر خىل يېمەكلىك بولۇپ ، تەمى ھەر ھالدا ياخشى ئىدى . بۇنداق تاماقمۇ

ئاسان تېپىلمايتتى . ئېسىمدە قېلىشىچە ، شۇ ۋاقىتلاردىكى بىر قىش پەسلىدە تۆت كىشى ئاچارچىلىق دەستىدىن ئۆلۈپ كەتكەندى .

بىزنىڭ يۇرت باشقا يۇرتلارغا قارىغاندا ھەر ھالدا ياخشىمۇ ، قانداق ، شۇ ۋاقىتلاردا «خىزمەت چىنىقىشى» باھانىسىدە ناھىيەمىزگە كۆچۈپ كەلگەنلەر بارا - بارا كۆپىيىشكە باشلىدى . ئائىلە كېلىپ چىقىشىمىز ئوتتۇرا دېھقانغا تەۋە بولۇپ ، ھال- كۈنىمىز ھەر ھالدا باشقىلارغا سېلىشتۇرغاندا خېلى ياخشى ئىدى . خېلى چوڭ ياشقىچە ئاتا - ئانامنىڭ بىر قىلىقىنى چۈشەنمەي يۈرەتتىم . قايسى قىلىقىنى دېسەڭلار ، ئۇلار مېنى يېرىم كېچىدە «تاماق يەۋال قىزىم» دەپ ئويغىتاتتى . شۇڭا مەن كېچىدە بىر ۋاخ تاماق يېيىشكە ئادەتلىنىپ كەتكەنىدىم . مەن ھەر قېتىم داستىخان ئۈستىدە ھەرخىل گۆش ، ئېسىل تاماق ، مېۋە - چېۋىلەرنى كۆرۈپ ئانامدىن :

— بۇ ياخشى نەرسىلەرنى نەدىن ئەكەلدىڭلار ؟ — دەپ ھەيران بولۇپ سورىسام ، ئانام قوشۇمىسىنى تۈرۈپ تۇرۇپ :

— ئىشقىلىپ ئوغرىلىمىدۇق . سەن ئۇزۇمنى يە ، ساپىقىنى سوراپ يۈرمە ، — دەيتتى - دە ، قانداقتۇر مەندىن بىر سىرلارنى يوشۇراتتى . مەن شۇنىڭدىن كېيىن قايتا گەپ كوچىلاپ يۈرمەيدىغان بولدۇم . بىراق «بۇ ياخشى تاماقلارنى نېمىشقا كۈندۈزى تەييارلاپ يېمەيدىغاندىمىز» دەپ ئويلاپ كەتتىم .

يېشىم چوڭايغانسېرى ئەقلىممۇ چوڭايدى . ماڭا قاراڭغۇ ۋە غۇۋا بولغان ئىشلارمۇ ئايدىڭلىشىپ ماڭدى . بارا - بارا بىلدىمكى ، ئۇ ۋاقىتلاردا كىمدە كىم ئۆيىنىڭ مورىسىدىن تۈتۈن چىقارغۇدەك بولسا ، شۇ كىشىگە ئاسانلىق يوق بولۇپ ، ئۆي - جايى مۇسادىرە قىلىنغاندىن باشقا يەنە قاتتىق جازالىنىدىكەن .

ئەنە شۇنداق ئېسىل تاماقلارنى يەۋاتقان چاغلىرىمدا : «ئاتا- ئانامنىڭ ئېچىلىك سۇپرام دېسە ئېچىلىپ ، تاماق ھازىر بولىدۇ-

غان خاسيەتلىك سۇپرىسى بار ئوخشايدۇ » دېگەن گۇمان ـ ئوي
كاللامدىن نېرى كەتمەيتتى . بۇ تۇگۇنچەكمۇ بىر كېچىسى ئاخىر
يېشىلدى .

بىر كېچىسى قورسىقىم ئاغرىپ كېتىپ ، سىرتقا چىقىپ
كىرسەم ، يان ئۆيدە چىراغ يورۇقى كۆرۈندى . ئوچۇق تۇرغان
يالغۇز قانات ئىشىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ قارىغۇدەك بولسام ، دادام
پەگاھدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ قوي سويۇۋاتقانىكەن . تۇغۇلۇپ
زادى كىرىپ باقمىغان ، ھەمىشە قۇلۇپلاقلىق تۇرىدىغان بۇ ئۆيگە
ئۇسسۇپ كىرگىنىمدە ، دادامنىڭ قولىدىكى قوي سويۇۋاتقان پى-
چىقى ھودۇققىنىدىن يەرگە چۈشۈپ كەتتى . ئانام ئۇ ئۆينىڭ
تېگىدىكى گەمە ئۆينىڭ ئاستىدا كىرسىن چىراغنىڭ يورۇقىدا
داسقا چوڭ بىر ساندۇقتىن ئاق ئۇن ئېلىۋاتقانىكەن . ئاناممۇ يەر
ئاستىدىكى گەمە ئۆي ئىچىدە تۇرۇپ مېنى كۆرۈپ كۆزلىرى
چەكچىيىپ كەتتى .

— ماڭە ، ساڭا بۇ ئۆيدە ئىش يوق ، چىقىپ ئۇيقۇڭنى
ئۇخلا ! — دادام ماڭا تۇنجى بولۇپ ئاچچىقلاندى . مەن ئارقامغا
يېنىپ چىقىپ كەتتىم . ئازراقتىن كېيىن ، ئانام يېتىۋاتقان
جايىمغا كېلىپ ، ماڭلاي چاچلىرىمنى تۈزەپ تۇرۇپ :

— قىزىم ، سەن تېخى كىچىك ، نۇرغۇن ئىشلارنى بىلمەي-
سەن . ھەر كېچىسى بىر ۋاخ يەۋاتقان غىزادىن بىزلا بەھرىمەن
بولۇۋاتىمىز . باشقىلار يەيلى دېسىمۇ قول ئىلكىدە يوق . بىزنىڭ
جاڭگالدا دادامدىن قالغان ئوتتۇز ـ قىرىق تۇياق قويىمىز بار
ئىدى . ئۇ قويلارنى ھېچكىم بىلمەيدۇ . بىز شۇ قويلارنىڭ بەرد-
كىتى بىلەن كۆكلەپ ياخشى يەپ كېلىۋاتىمىز . شۇڭا قويىمىز
بارلىقىنى بىر كىمگە دېگۈچى بولما . ئەگەر بۇ ئىش ئاشكارا
بولۇپ قالسا ، ئۇ قويلار مۇسادىرە قىلىنىغاندىن سىرت ، بىزنىمۇ
كورەشكە تارتىدۇ ، — دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ئىشنىڭ تېگىگە يې-
تىپ ، ئاتا ـ ئانامغا قايىل بولغانىدىم .

ئاشۇ تەملىك تاماقلارنى ھۆزۈرلىنىپ يېگەن چېغىمدا مەن بىلەن ئوقۇيدىغان چىرايى سولغۇن ، ئورۇق ، كىيىملىرىگە ئۇس- تى - ئۇستىلەپ ياماق چۈشكەن مىسكىن ساۋاقداشلىرىم كۆز ئالدىمغا كېلىۋېلىپ ، يۈرىكىم ئۇلار ئۈچۈن ئېچىشاتتى . مانا ئەمدى بولسا ، دانىيالنىڭ سىيماسى كۆز ئالدىمدىن ئاززاقمۇ نېرى بولمىدى . ئۆيىمىزنىڭ داستىخىنىدىكى نازۇ نېمەتلەرنى كۆرگىنىمدە گېلىم غىققىدە بوغۇلاتتى . «مۇشۇنداق ئېسىل يې- مەكلىكلەرگە دانىيالمۇ ئېغىز تەگكەن بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە !» دېگەنلەرنى ئويلاپ كېتەتتىم . نېمىشقىدۇر ، ئۇ شۇ كۈنلەردە كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالغانىدى . ئۇنى كۆرگۈم كېلىپلا تۇراتتى . بىر كۈنى ئۆيىمىزنىڭ كەينىدى- كى باغقا كىرسەم ، بېدە قولاق چىقىرىپ خېلىلا ئۆسۈپ قاپتۇ .

بۇ يۇمران بېدىلەرنى كۆرۈپ ، بالىلىقىم ئېسىمگە كەلدى . ئۇلاردىن ئىككى - ئۈچ تال ئۈزۈپ ئېلىپ ، ھىدلىدىم ، بۇرنۇمغا مەززىلىك كۆكلەم ھىدى گۇپپىدە ئۇرۇلدى . تېنىمدە كۈچلۈك ھاياجان تاشقىنلىدى : «ئاھ ، باھارنىڭ تىنىقى بولمىش كۆكلەم ھىدى ، باھار پەسلىدىكى ئەڭ دەسلەپكى تەبىئىي كۆكتات ...»

ئالدىمدىن «پۈررىدە» ئۇچۇپ ئۆتكەن بىر سۇندۇك مېنى خىيالدىن سەگىتتى . كۆكلەم پەسلى دەرھال دانىيالنى ئېسىمگە سالدى .

شۇ كۈنى بىر ئېتەك بېدە تەردىم .

دانىيال ھېلىلە ياغلىققا چىگىپ ئاپارغان بېدىنى قولۇمدىن ئېلىپ :

— رەھمەت سىزگە ، كۆكتاتلىرىمىز يوق ئىدى ، — دەپ كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىۋىدى ، ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ يۈرىكىم مۇجۇلدى . مەنمۇ يىغلاپ سالغىلى تاس - تاس قالدىم .

شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇلارنىڭ ئېغىر كۈندە قالغانلىقىنى ئويلاپ ، ئۇنىڭغا ئاتاپ ھەر كۈنى ئۆيىمىزدىن ئۇنى - بۇنى

چىگكەچ باردىم. دانىيال جىگدە، گۈلە، قۇرۇق ئۈزۈم، مېغىز، گازىر، ئۇن ۋە بەزى - بەزىدە ئانچە - مۇنچە گۆش دېگەندەك نەرسىلەرنى تاپشۇرۇۋالغاندا ھاياجاندىن قوللىرى تىترەپ كېتەتتى. مەن ئۇ نەرسىلەرنى ئاتا - ئانامغا تۇيدۇرماي ئېلىۋېلىپ يوتقان - كۆرپىلەرنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇپ قويۇپ، ئەتىسى مەكتەپكە ئالغاچ باراتتىم.

دانىيال ماڭا بەك يېقىنچىلىق قىلاتتى. ئۇنى «ياردىمىمدىن مىننەتدار بولغاچقا مۇشۇنداق يېقىنچىلىق قىلىدۇ - دە» دەپ ئويلايتتىم. بىراق ئۇنىڭ زىيادە كۆڭۈل بۆلۈشىنىڭ سىرىنى ئۇزاققا قالماي بىلدىم ...

باش كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. سىنىپ مەسئۇلىمىز ھەر بىر ئوقۇغۇچىغا ئەللىك جىڭدىن ئوغۇت توپلاش ۋەزىپىسى چۈشكەنلىكىنى ئۇقتۇردى ۋە ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندە ئوقۇغۇچىلارنى يېقىن ئەتراپتىكى جاڭگالغا باشلاپ باردى. زومچەك - زومچەك دۆڭلىرى يۇلغۇن ۋە يانتاقلار بىلەن قاپلانغان كەڭرى بىر يېشىللىق قوينىغا يېتىپ كەلگەندە، ھەممىمىز ئۇۋىسىدىن تارىغان ھەرىلەردەك جاڭگالنىڭ ئىچكىرىسىگە ئىككى - ئۈچتىن بولۇپ بۆلۈندۇق. مەن تەبىئىيلا دانىيال بىلەن بىر گۇرۇپپا بولدۇم. دانىيال جاڭگالنى بۆك - باراقسان ئورمانلىق دەپ ئويلىغانىكەن. چۈنكى، ئۇ جاڭگال دەپ ئاڭلىغىنى بىلەن، جاڭگال ئىچىگە كىرىپ باقمىغانىكەن. شۇڭا ئۇ بەكلا ھاياجانلىنىپ كەتكەنىدى.

بىز باشقىلاردىن ئايرىلىپ خېلى ماڭغاندىن كېيىن، بىر ئاچال يولغا ئۇلاشتۇق. دانىيال ماڭا ئۇنى - بۇنى كۆرسىتىپ، قەدەمدە بىر سوئال ياندۇرۇپ ماڭاتتى. مەن ئۇنىڭغا ناتونۇش كۆرۈنگەن قوماچ، قامغاق، چاكاندا قاتارلىق ئۆسۈملۈكلەر بىلەن كىملە، كەسلەنچۈك، پاتمىچۇق قاتارلىق يەر بېغىرلىغۇچى جانىۋارلارنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بېرەتتىم. غۇر - غۇر شامال قۇلىقىمىزدىن يېنىك ھۇشقىيتىپ ئۆتەتتى. توغراق ۋە يۇلغۇنلارنىڭ

ئەۋرىشىم پۇتاقلىرى ھەريان ئىرغاڭلايتتى . دانىيالنىڭ قۇندۇز-
دەك چاچلىرى شامالدا يېنىك تەۋرىنەتتى . گۇللۇك چىت كۆڭلە-
كىم بىلەن ئۇنىڭ كىرلەشكەن ، مۇرە ۋە پەۋازلىرىغا ياماق چۈش-
كەن ئاق ماتا كۆڭلىكىمۇ تىنىمسىز لەپىلدەيتتى . بىز ئۈچ داۋاد-
دىن ئاشقاندا ، ھېرىپ پۇت - قولۇم سىرقىراپ ئاغرىپ كەتتى .
دانىيال مېنىڭ پات - پات ئۇھ تارتىشلىرىمغا خېلى دىققەت
قىلغاندىن كېيىن :

— ھېنىمبانۇ ، بىردەم ئارام ئالايلىمۇ ؟ — دېۋىدى ، مەن
شۇ ھامان ماقۇللۇق بىلدۇردۇم . بىز پاكار بىر دۆڭنىڭ يانباغرىغا
ئۇلاشقاندا قولۇمدىكى قات - قات ياماق چۈشكەن بوز تاغارنى
يەرگە يېيىپ سالدىم ، ئاندىن ئىككىمىز تاغارنىڭ ئۈستىدە پۇت
سۇنۇشۇپ ئولتۇرۇشتۇق . دانىيال ماڭا يەر تېگىدىن بىر هازا
زەڭ سالغاندىن كېيىن :

— ھېنىمبانۇ ، سىزگە نەچچە ۋاقتىن بېرى ئېيتالماي يۈر-
گەن بىر گېپىم بار ئىدى . بۇ يەردە ئېيتسام بولامدۇ ؟ — دېدى
ئۇ قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ ، مەن نېمە ئىش ئىكەنلىكىگە قىزد-
قىپ دەرھاللا :

— قېنى دەڭ ، قۇلىقىم سىزدە ، — دېدىم . ئۇ بوش يۆتد-
لىپ قويغاندىن كېيىن :

— سىز ھەم چىرايلىق ، ھەم بەك ئوڭلۇق قىزكەنسىز ،
ھېنىمبانۇ . شۇ سەۋەبتىنمىكىن ، سىزنى ئويلىماي دېسەممۇ ،
كۆز ئالدىمغا كېلىۋالىسىز ... مەن سىزنى بەك ياخشى كۆرىمەن .
ئەگەر سىزمۇ مېنى ياقتۇرسىڭىز ، ئىككىمىز توي قىلىپ ، بىرگە
ئۆي تۇتۇپ جاپا بىلەن راھەتكە تەڭ شېرىك بولغان بولساق
دېگەننى ئارزۇ قىلىمەن ، — دېدى .

دانىيالنىڭ ئېغىزىدىن تۇيۇقسىزلا چىققان «توي» دېگەن
سۆز قۇلىقىمغا ھەم غەيرىي ھەم بەكمۇ يېقىملىق ئاڭلانغاچقىمى-
كىن ، ئىچىمگە بىر خۇشلۇق سىڭىپ كىردى . تەنلىرىم ھاياجا-

لىنىپ ياپراقتەك تىترىدى . بىر هازاغىچە جىمجىت ئولتۇرۇپ قالدىم . مەن زۇۋان چىقارمىغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ چىرايى سەل ئۆزگەردى .

— مەن سىزنى قەۋەتلا ياخشى كۆرىمەن ، هېنىمبانۇ . مېنى قىينىماڭ ، ماڭا ئىشىنىڭ ، مەن بىلەن توي قىلىشقا ماقۇل دەڭ ، — ئۇنىڭ ئاۋازلىرى تىترەپ چىقتى .

— دانىيال ، — دېدىم بېشىمنى كۆتۈرۈپ ، — سىزنى رەت قىلمايمەن ، ئەمما باشباشتاقلىق قىلىپ سىزگە مىڭنى ماقۇل دېگىنىم بىلەن ئاتا ـ ئانام نېمە دەر ؟ ئاۋۋال ئەلچى كىرگۈزۈڭ ، ئەگەر ئۇلار رازىلىق بەرسە ، سىز بىلەن توي قىلغىنىم قىلغان .

— هېنىمبانۇ ، سىز مېنى ئاجايىپ خۇشال قىلىۋەتتىڭىز . تەكلىپىمنى رەت قىلارمۇ دەپ ، يۈرىكىم دۈپۈلدەپ كەتكەنىدى . ئەمدى سىزدىن خاتىرجەم بولدۇم . ئالدىمدا يەنە بىر ئۆتكەل بار ئوخشايدۇ . مەن چوقۇم ئەڭ ئاۋۋال ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ رازىلىقىنى ئالاي . مېنىڭچە ، ئۇلار ئىككىمىزنىڭ مۇھەببىتىگە هۆرمەت قىلار . شۇڭا ئۆيدىكىلەر ئائىلىڭىزگە دەرهال ئەلچى كىرگۈزسۇن .

دانىيالنىڭ غەم ۋە مۇڭ تۈكۈلۈپ تۇرىدىغان چىرايىنىڭ ئېچىلىشى مېنى هەيران قالدۇردى . ئالدىمدا ئىنتايىن شوخ كۆلـ ـگۈنچەك بىر يىگىت گويا كىچىك بالىدەك قىن ـ قىنىغا پاتماي قالغانىدى . ئۇنىڭدىكى شوخلۇق ماڭىمۇ ئۇمىد ۋە ئىشەنچ بېغىشـ ـلىدى .

نېمە بولغىنىنى بىلمەيلا قالدىم ، ئۇ ماڭا بىردىنلا ئېتىلدى . كۆزۈمنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە نېمە بولغىنىنى بىلگۈچە بولغان ئارىلىقتا ئۆزۈمنى قوينىدا كۆردۈم . ئۇنىڭ نەم هەم قىزىق بىـ ـلەكلىرى نازۇك بەدەنلىرىمنى ئامبۇردەك قىسىپ چىڭ قۇچاقلىـ ـۋالغان ، قىزارغان يۈزلىرىدىن شوخلۇق ياغدۇرۇپ قىزىق قىبلىن لەۋلىرىنى لەۋلىرىمگە بېسىپ سۆيۈۋاتقان مىنۇتلاردا مەن هەممىـ ـنى ئۇنتۇغانىدىم…

دانىيال ۋەدىسى بويىچە ئۈچ كۈندىن كېيىن ئاتا ـ ئانامغا ئەلچى كىرگۈزدى ، ئەمما ئويلىمىغان ئىش يۈز بەردى . دادام ئەلچىلەرنىڭ ئالدىدا تەرسالىق قىلىپ :

— مېنىڭ باشقا يۇرتلۇققا بېرىدىغان قىزىم يوق ، — دەپ تۇرۇۋالدى .

ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ، دانىيالنىڭ ئەلـچىسى يەنە ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولغاندا دادام :

— قىزىمنى سىرتىنىڭ بېگىگە بەرگۈچە ، ئىشىك ئالدىدىكى گادايغا بېرىمەن ، — دېدى ئۇدۇللا ، — ئىشىكىمگە يەنە ئۈچىنچى قېتىم ئەلچى كېلىپ يۈرمىسۇن ، — دەپ گۈركىرىدى . دادامنىڭ بۇ جاھىللىقى قەلبىمدە تۈگىمەس ئازاب يارىسى پەيدا قىلدى . دادام مېنى شۇ كۈندىن باشلاپ مەكتەپكە ئەۋەتمىدى .

— قىزىڭ ئەمدى دانىيال دېگەن بالا بىلەن كۆرۈشىدىغان بولسا ، پۇت ـ قولىنى چېقىۋېتىپ ، تۆگلۈكتىن نان تاشلاپ بېرىپ باقىمەن ، — دەپ ئانامغا ھەيۋە قىپتۇ دادام . مەن دادامدىن زىيادە قورققاچقا دانىيالنى سېغىنىپ قالسام ، «ئۇ دېگەن بىر ئۇخلاپلا كۆرگەن شېرىن چۈشۈم» دەپ ئۆز ـ ئۆزۈمگە تەسەللى بەردىم . يۈرىكىمدىكى ئازاب ۋە دەردىمنى ئىككى كۆزۈمدىكى ياشتىن چىقاردىم . دادام مېنى قونچاق بىلسە كېرەك ، ئۆزى كېسىپ ، ئۆزى تىكىدىغان تىككۈچىدەك ھېچ بىر مەسلىھەتسىزلا مېنى ئۆزىنىڭ تۇغقىنى بولغان كەم سۆز ، ئوتتۇرا بويلۇق ، چىرايى نېگىردەك قارىماتاق كەلگەن قادىر ئىسىملىك بىر يىگىتكە مەجبۇرىي توي قىلىپ قوشۇپ قويدى .

كېيىن ئاڭلىغۇدەك بولسام ، توي كۈنى دانىيال بۇ يەردىن ئەلەم بىلەن كېتىپ قاپتۇ . مەن ئۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ، خۇددى يۈرىكىمدىن ئايرىلىپ قالغاندەك ھەسرەتلىك ياش تۆكۈپ ، يۇم ـ يۇم يىغلىدىم …

2

قادىر بەكلا كۆچتۆڭگۆر يىگىت ئىدى . جاڭگالدىن قىش ـ ياز ئۈتۈن كېسىپ كېلىپ نانغا تېگىشىپ كېتەتتى . كوپىراتسىيە دەۋرى بولغاچقا ، مەن ئەترەتتە ئېتىز ئەمگىكى بىلەن ئالدىراش ئۆتەتتىم ، ئۆيدىمۇ بىردەم ئارامچىلىق يوق ئىدى . «ئۆي تۈتۈش» ئادەمنى خېلىلا ھاسىرىتىدىكەن ، ئەتىگىنى سەھەر تۇرۇپ ۋەزىپە ئېلىۋېلىشقا ئالدىراپ ، ئەمگەك مەيدانىغا بېرىپ ناشتىنى ئېتىز بېشىدا قىلاتتىم . بەزى ئايلاردا دولقۇن بولاتتى . دولقۇن دېگەن نېمە؟ دولقۇن دېگەن كەچلىكى ئېلىپ بېرىلىدىغان ، يېرىم كېچىـ گىچە داۋام قىلىدىغان ، جىددىي داۋاملىشىدىغان ئەمگەك بولۇپ ، مەن ئەنە شۇ يەر مەيدانلاشتۇرۇش ، ئېتىزلارنى سالالاشتۇرۇش دولقۇنىدا توپا يۆدۈپ ئۇلاغ مۇرەم ئولتۇرۇشۇپ كەتتى . كۆزلىرىم شامالدا ياشاڭغىراپ ، كۆزۈمنىڭ ئېقى قىزىرىپ تۇراتتى . كۆز چاناقلىرىم گويا ئۇن چېچىۋەتكەندەك چىـڭقىلىپ ئاغرىيتتى . چىرايىم شـۇمۇۋالغاندەك ئورۇقلاپ كەتكەن بولۇپ ، سارغىيىپ تاتارغانىدى .

بىر كۈنى ئانام مېنىڭ بۇ ھالىمنى كۆرۈپ :

— تووۋا ، يىگىندەكلا قاپسەنغۇ ، قىزىم ، — دېدى ئۇستۇبېـ شىمغا ھەيرانلىق بىلەن سەپسېلىپ .

— غوجام كۆيئوغلىڭىزنىڭ خاپىلىقى بولمامدۇ؟ ئۆي ، ئېـ تىز ئىشلىرىغا تولا قاتنىشىۋېرىپ مۇشۇنداق بولۇپ كەتتىم ، — دېدىم ـ دە ، «ۋاڭگىدە» يىغلاپ سالدىم .

— يىغلىما قىزىم ، — دېدى ئانام مەڭزىمدىكى ياشنى سۈرـ تۈپ تۇرۇپ ، — قادىراخۇن ئۆي ئىچىدە يىرىكلىك قىلامدۇ؟ — دەپ سورىدى .

— يىرىكلىك قىلسا ئۇنىڭ ئۆيىدە تۇراتتىممۇ؟ يۇلغۇن توشۇيمەن دەپ جاڭگالدىن كەلمەي ھەممە ئىشنى ماڭا تاشلاپ

قويدى شۇ .

— قىزىم ، — دېدى ئانام مېھرىبانلىق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ ، — قادىراخۇن ئوينىغىلى كەتمەپتىغۇ ، ئۇمۇ ئاشۇ ئۆي ئۈچۈن كۆيۈپ يۈرۈپتۇغۇ ، يۈلغۈنچىلىق قىلسا ئۇنىڭ نەرى يامان ؟ ئۇ توشۇغان يۈلغۈنلارنى نانغا تېگىشىپ كەلسە ، قورسىقىڭ ئاچ قالمىسا شۇ ئەڭ زور بەختىڭ قىزىم .

دېمىسىمۇ ھەممە ئۆينىڭ ئىچىنى قاتتىقچىلىق قاپلىغان ، ھەتتا بىر نانغا زار ئائىلىلەر خېلى كۆپ ئىدى . قادىر بولسا بۇ قاتتىق كۈنلەرنى يېڭىۋاتقان ، نان ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان جىگەرلىك ئەر بولۇشى مۇمكىن دېگەنلەرنى ئويلىدىم .

ئانامنىڭ شۇ قېتىمقى چۈشەندۈرۈشىدىن كېيىن ئۇنىڭدىن قايتا ئاغرىنىپ يۈرمەي ، يەنە ئەترەت ئايرىپ بېرىدىغان ۋەزىپىنى ئويلاپ ئېتىزغا يۈگۈردۈم . ئۇزاققا قالماي يەر توڭلىدى . شۇنىڭ بىلەن تاغار يۇدۇشتىن قۇتۇلدىم .

قىشنىڭ سوغۇقى داۋام ئېتىۋاتقان ۋاقىتلىرى ئىدى . پۇت - قوللىرىم تۇرۇپ - تۇرۇپ ماغدۇرسىزلىنىدىغان بولۇپ قالدى ، كۆڭلۈم ئاچچىق - چۈچۈكنى تارتاتتى ، قەدەمدە بىر ھۆ قىلىشقا باشلىدىم . قىشنىڭ ئۇزۇن كېچىلىرىدە تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن ئويغىنىپ كەتسەم ، قايتا ئۇيقۇم كەلمەي ، بىھېساب ئويلار بىلەن بولۇپ ، ئالەمنى مىڭ تاسقاتتىم . ئەنە شۇنداق ۋاقىتلاردا تولىراق دانىيال خىيالىمغا كېلىۋالاتتى . ئۇنىڭ كېلىشكەن سېيماسى ، خۇشخۇي مىجەزى مېنى ئىزچىل ئازابلايتتى .

بىر كېچىسى ئۇ چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ ، ئۇنىڭ ئۈچىسىدا ياماق چۈشكەن ماتا كۆڭلىكى يوقمىش ، ئۇ رەختى ئېسىل ئاق كۆڭلەك كىيگەنمىش ، ئۇ ماڭا ناھايىتى ھەشەم بېزەلگەن كەڭ بىر ئۆينى كۆرسىتىپ :

— بۇ مېنىڭ ئۆيۈم ، چىرايلىقمىكەن ، — دېگۈدەكمىش ، مەن :

— توۋا ، بىزنىڭ يۇرتتا بۇنداق دەر پەردىلىك ياسىداق ئۆيلەردە پەقەت بايلارلا ئولتۇرالايدۇ دېسەم ، — ئۇ رەتلىك ئاپئاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلۈپ تۇرۇپ :

— مەنمۇ بېيىپ قالدىم ، — دېگۈدەك . مەن ناھايىتى ھەيرانلىق ھېس قىلىپ :

— بەك نامرات ئىدىڭىز ، قانداق قىلىپ بېيىدىڭىز ؟ — دەپ سورىغۇدەكمەن . ئۇ :

— توغرا يول تېپىپ ، ھالال كەسىپ قىلىپ بېيىدىم ، — دېگۈدەك . شۇ چاغدا يېنىمىزغا قارا قۇمچاق بىر ئايال پەيدا بولۇپ مېنى بىرمۇنچە تىللىغۇدەك ··· قورقۇپ ئويغىنىپ كەتتىم . ئۇستۇېشىم تەرلەپ كېتىپتۇ . چۈشۈم ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن يۈرىكىم ئىزىغا چۈشتى . شۇ كېچىسى ئۇنىسىز نىدا قىلدىم : «نەلەردە يۈرۈيدىغانسەن ؟ پېشانىمىزگە پۈتۈلگىنى شۇ ئىكەن ، ئارمانلىرىمىز ئەمەلگە ئاشمىدى . توي قىلىشىمۇ نېسىپ بولمىدى ، بۇ جەھەتتە ھەر ئىككىمىز ئاجىز كەلدۇق . بولۇپمۇ قىز بالا دېگەن ھەممىدىن بەك ئاجىز كېلىدىكەن ، دادامنىڭ ئاچچىقىدىن بەكلا قورققاچقا جۈرئەتلىك بولالمىدىم . شۇنداق قىلىپ ھەر ئىككىمىز بىر ئۆمۈر ئارماندا ئۆتىدىغان بولدۇق . مېنى كەچۈرگىن دانىيال ، شۇ تاپتا يۈرىكىم سەن ئۈچۈن زەردە گۆش بولماقتا ···» سەھەرگە يېقىن كۆزۈم يۇمۇلغاندەك تۇرۇپتۇ . دەرھال ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ ، ناشتىلىق تەييارلىدىم . بىراق ، گېلىمدىن بىر چىشلەممۇ نان ئۆتمىدى ، ئىشتىھايىم يەنىلا ئاچچىق - چۈچۈك ، سوغۇق بىر نەرسىنى تارتاتتى . ھويلىنى سۈپۈرۈۋاتسام قېينانام پەيدا بولدى . ئۇنىڭ بىلەن سالاملاشقاندىن كېيىن :

— چىرايىڭىز بۆلەكچىلا تۇرىدۇ ، بىرەر يېرىڭىز ئاغرىمىدۇ ؟ — دەپ سورىدى قېينانام چىرايىمغا قاراپ .

مەن ھالسىز ئۆھ تارتىپ دېدىم :

— كۆڭلۈم ئېلىشىپلا تۇرىدۇ، — بۇ گېپىمنى ئاڭلاپ قېينانامنىڭ چىرايىغا ۋىللىدە كۈلكە يۈگۈردى.

— خۇشاللىق ئوخشايدۇ، سىز چوقۇم قورساق كۆتۈرۈپسىز، — دېدى ۋە، — شۇنداق بولغاي خۇدايىم، — دەپ قوشۇپ قويدى.

مەن قېينانامنىڭ سۆزىدىن كېيىن قىزىم ماھىرەدىن كېيىن ئىككىنچى بالىمىزغا قورساق كۆتۈرگەنلىكىمنى بىلدىم. بۇ خەۋەرنى كەچقۇرۇن قېينانام قادىرغا دېگەندە، ئۇمۇ شۇنچىلىك خۇشال بولدىكى، ھەتتا ھۇجرىغا كىرگەندىن كېيىن، مېنى ھەدەپ سۆيۈپ كەتتى.

ھامىلدار بولغانلىقىم راست بولۇپ چىققاندىن كېيىن، ئەترەت مېنى ئەمگەكتىن ئازاد قىلىۋەتتى. ئۆيدە ئارام ئالدىم. تۇغۇت ۋاقتىم ئىككى ئۆينىڭ ئارىلىقىدا بېرىپ - كېلىپ دېگۈدەك ئۆتتى.

تۇغۇت قارايىم كۈز ۋاقتىغا توغرىلىنىپ، پاقلاندەك بىر ئوغۇل تۇغدۇم. قادىر بەك خۇشال ئىدى. ئۇ بازاردىن ھەرخىل مېۋە - چېۋە، تاتلىق - تۈرۈملەرنى ئەكېلىپ مېنى ياخشى ئوزۇقلاندۇردى. دادامىمۇ بىر قارا پاقلاننى سويۇپ تېرىگە ئالدى. گۆشنى شورپا قىلىپ يېگۈزدى. تەشكىلدىن يىگىرمە جىڭ ئاق ئۇن بەردى. بۇ نورمىنى قادىر ئىشىكتىن كۆتۈرۈپ كىرگەندە، ھەممىمىز بەك خۇشال بولدۇق، ئوغلىمىزغا ئەلى دەپ ئىسىم قويدۇق. ئۇ ماڭا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى. قادىر بالىغا شۇنداق ئامراق ئىدىكى، بىر - ئىككى كۈن كۆرمىسە ئۇچىنچى كۈنى نەدە بولمىسۇن ئۆيگە ئۇنەتتى. ئۇ خاماندىن كېيىن يۈلغۇنچىلىق قىلمىدى. ئۇ ئەمدى جاڭگالدىن قىزىرىپ پىشقان ئالقاتلارنى قېقىپ چىقىپ، شەھەر بازارلىرىغا ئاپىرىپ سېتىپ پۇل قىلىشقا باشلىدى. مەن ئۇنىڭ قولىدىن پۇل ئېلىپ خەجلەيدىغان بولدۇم. ئۇ بىر كۈنى كەچتە:

— خوتۇن ، هازىر ئالقات يامان ئەمەس پۇل بولۇۋاتىدۇ ، مەن يېتىشەلمەي قالدىم ، ئەتە مەن بىلەن جاڭگالغا بىللە بارغان بولساڭ ، — دېۋىدى ، مەن :

— قىزىمىز ماھىرەغۇ چوڭ بولۇپ قالدى ، ئۇ ئاتا - ئانامنىڭ ئۆيىگە ئوبدان كۆندى . ئەمما ئەلىنى قانداق قىلىمىز ، ئۇ تېخى ئېمىۋاتسا ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭغا قاراپ .

— بالىنى ئېلىۋالايلى ، — دېدى ئۇ پەرۋاسىزلىق بىلەن .

— ھاۋا بەك ئىسسىق تۇرسا ، بالىغا ئىسسىق ئۆتۈپ قالارمىكىن ، — دېدىم مەن دېلىغۇل بولۇپ .

— مەن تۇرسام ، نېمىدىن ئەنسىرەيسەن ، — دېدى ئۇ ئەندىشىلىرىمنى پەرۋايىغا ئالماي .

بىز ئەتىسى سەپەرگە تەييارلاندۇق . قادىر ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن ، ئاق ئېشىكىمىزنى رېزىنكە چاقلىق ھارۋىغا قوشتى . شۇنداق قىلىپ بىر ئائىلە كىشىلىرى جاڭگالغا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق . بىز لېيىغىنچە ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان دەريا بويىدا ئىككى - ئۈچ سائەت ماڭغاندىن كېيىن ، ئېگىز - پەس دۆڭلۈك جاڭگال قوينىغا بارا - بارا كىرىپ كەتتۇق . كۆزۈمگە قىزارغان يۇلغۇنلار ، ھەيۋەت - ھەيۋەت توغراقلار ، كۆكۈچ يانتاقلار چېلىقىلى تۇردى . بىز كۈن بىلەن بەسلەشكەندەك خېلى ئىلدام يول يۈرۈپمۇ ئالقاتلىققا يورۇق نامازشام بىلەن يېتىپ كەلدۇق . قادىر لاقا - لۇقىلارنى بىر تۇزلەڭلىككە قويدى . ئېشەكنى ھارۋىدىن چىقىرىپ ئارقىنىنى ئۇزارتىپ ئوتقا قويۇۋەتتى . مەن تاتلىق ئۇخلاۋاتقان ئەلىنى يەرگە ياتقۇزۇپ قويۇپ لاقا - لۇقىلارنى چۇۋۇدۇم ۋە ئەدىيالنى ئېلىپ ، پاكار بىر دۆڭنىڭ ئۈستىگە يايدىم . بىز دۆڭنىڭ ئۈستىدە ئورۇن تۇتۇپ ئولتۇرۇشتۇق . قورساقنى ئوبدان تويغۇزۇپ بولۇپ ئۇخلاشقا يېتىشتۇق .

ئەتراپ گۆرۈستاندەك قاراڭغۇلاشماقتا ئىدى . كۆزۈمگە ئۇيقۇ كېلىدىغاندەك ئەمەس . كۆزۈمنى زورلاپ يۇمسام ، يەنىلا قور-

قۇنچ ۋە ۋەھىمە تۇيغۇسىدا كۆزۈم يىرتىلغاندەك يەنە ئېچىلىپ كېتەتتى . ئورنىغا ئۆرۈلۈپ ، سولىغا ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالماي دېگۈ-دەك يېرىم كېچە بولدى . بىر چاغدا بىردىنلا قۇلىقىمغا غەلىتە بىر ئاۋاز ئاڭلاندى . كەينىدىنلا يەنە قانداقتۇر بىر نەرسىنىڭ ھۇۋلاشقان ۋە چىرقىراشقان ئاۋازى ئاڭلاندى . مەن ئۆمرۈمدە ئۇنداق ئاۋازنى ئاڭلاپ باقمىغاچقا ، يۈرىكىم ئەنسىز سوقۇپ كەت-تى . قادىرنى ئاستا نوقۇپ ئويغاتتىم . ئۇ ئاران تەستە كۆزىنى ئاچتى .

— نېمە بولدى ھېنىمبانۇ ، نېمىشقا ئۇخلىمىدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى ئۇ غۇڭ - غۇڭ ئاۋازدا .

— سىز ئاڭلاڭ ، يېقىنلا يەردە غەلىتە ئاۋازلار ئاڭلىنىۋاتى-دۇ . ئۇ نېمىلەرنىڭ ئاۋازى ؟ — دېدىم ئۇنىڭغا .

ئۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە بىردەم قۇلاق سالغاندىن كېيىن :

— قاۋان بىلەن بۆرىلەر ئوخشايدۇ . ئۇلار يا ئاچ ، يا بولمىسا كۈچۈكلىرىنى قوغداش ئۈچۈن ، شەپە بېرىۋاتسا كېرەك . خاتىر-جەم بولۇڭ ، ئۇلارنىڭ چىشىغا تەگمىسەك ، بىزگە خىرىس قىل-مايدۇ . مەن ئۇلار بىلەن كۆنۈشۈپ قالغانمەن . ئۇخلاۋېرىڭ ، بىز ئۇلارنىڭ دۈشمىنى ئەمەس ، شۇڭا ئۇلار بىزگە چېقىلمايدۇ ، — دېدى .

— توۋا ، سىزنىڭ نېمە دېگىنىڭىز بۇ ؟ ئۇ يىرتقۇچ ھايۋان-لارغا شۇنچە ئىشىنىپ بۇ يەردە قانداقمۇ ئۇيقۇم كەلسۇن ، ئۇلار دېگەن ھايۋان ، يەنە كېلىپ ياۋايى يىرتقۇچ ھايۋان . ئۇلارنى ئادەمگە چېقىلمايدۇ دەپ سىزگە كىم ئېيتقان ؟ — دېدىم قادىرغا كايىپ . ئۇ شۇ چاغدا :

— ھازىرغىچە ئۇ ھايۋانلار بىرەر ئادەمنى يەپ كېتىپتۇ ، دەپ ئاڭلاپ باقمىدىم . مېنىڭ نەچچە يىلدىن بېرى ئۆيگە ساق- سالامەت قايتىپ بارغانلىقىمنى بىلىسىزغۇ ، — دېدى .

— سىز بۇرۇنمۇ مۇشۇنداق بەخىرامان ئۇخلامتىڭىز ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭدىن . ئۇ :

— ھەئە ، — دەپلا جاۋاب بەردى .

— توۋا ، يەككە ـ يېگانىمۇ ؟— دەپ سورىدىم مەن جىددىيلىشىپ .

— ھەئە ، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ . مەن تېخىمۇ ھەيرانلىق ھېس قىلىپ دېدىم :

— توۋا ، سىزنى غەپلەت بېسىپ كېتىپتۇ . سىز بەك بىغەم بولۇپ كېتىپسىز . بۇ جاڭگالدا يالغۇز يېتىپ ئۇخلاش توگۇل ، كۈندۈزى يول يۈرۈشكىمۇ ئەيمەنگۈدەك كىشى .

— مەن نەچچە يىلدىن بېرى كۆنۈپ قاپتىمەن . ھېنىمەبانۇ ، — دېدى ئۇ گېپىمگە پەرۋاسىزلا قاراپ . مەن ئاۋازىمنى يەنىمۇ كۆتۈرۈپ ئېيتتىم :

— سىز بەكلا قاپ يۈرەككەنسىز . يا سىزگە ئوخشاش ئەرلەرنىڭ يۈرىكى شۇنداق چوڭمىدۇر . قاراپ تۇرۇپ بۆرە ، قاۋان ، توڭگۇزلارنىڭ ئارىسىدا خورەك تارتىپ ئۇخلىيالايدىغىنىڭىزغا توۋا دەيمەن !

ئۇ گېپىمنى پەرۋايىغا ئالمىدى :

— بۇنىڭغا توۋا قىلىش كەتمەيدۇ ھېنىمبانۇ . سىز ئۇچۇن بۇ تۇنجى جاڭگال سەپىرى ھەم جاڭگالدا تۇنجى قېتىم قونۇشىڭىز بولغاچقا سىزگە شۇنداق قورقۇنچلۇق بىلىنىپ كەتكەن گەپ . قورقماڭ ، مەن يېنىڭىزدا سىزگە ھەمراھ بولۇپ تۇرۇپتىمەنغۇ ، — دېدى قادىر .

— ئەگەر سىز بولمىغان بولسىڭىز يۈرىكىم ئاللىبۇرۇن قېپىدىن چىقىپ كېتەركەن . بۇنداق ھۇۋلاش ، چىرقىراشلار قۇلاق تۇۋىمدىن كەتمەي ، كۆزۈمگە يا ئۇيقۇ كەلتۇرمىسە ، — دېدىم پەس ئاۋازدا .

ھېلىقى ئاۋازلار توختىمايۋاتاتتى . ئۇ ئىشەنچلىك قىلىپ ئېيتتى :

— خاتىرجەم بولۇڭ ، ئەمدى ئەتە ئاخشامدىن تارتىپ بەھۇ‑

زۇر ئۇخلايدىغان بولۇپ كېتىسىز ، — دېدى . مەن يەنىلا خاتىر-جەم بولالماي :

— بۇ قورقۇشۇمدا قانداق بولاركىن . بايا تېخى سىز يەنە قاۋان ، توڭگۇز ۋە بۆرىدىن باشقىمۇ هايۋانلارنىڭ بارلىقىنى ئەس-لىتىپراق ئۆتكەنىدىڭىز . قارىغاندا ، بۇ يەر راستىنىلا هايۋانلار دۇنياسى ئوخشىمامدۇ ؟ — دەپ سورىدىم ئۆزۈمنى قامالالاپ تۇر-غان قورقۇنچنى بېسىپ .

— يەنە بىر قېتىم دەي ، قورقۇپ كەتمەڭ . بۇ يەر دېگەن جاڭگال . شۇڭا ئۇنىڭ قوينىدا هەممە نەرسە بولۇشى مۇمكىن . ئۇنىڭ قوينىدىكى هايۋانات ، ئۇچار - قۇش ۋە هاشاراتلارنىڭ سانىنى مەنمۇ بىلىپ بولالمايمەن . ئەمما سىزدە شۇنداق ئېنىق بىر چۈشەنچە بولسۇن : بۇ يەردە قاۋان ، توڭگۇز ، بۆرىدىن باشقا يىرتقۇچ هايۋانلاردىن يەنە تۈلكىمۇ بار بولۇشى مۇمكىن . قالغان-لىرى كېيىك ، بۇغا ، توشقان دېگەندەك ئۆزى ياۋاش ، ئادەملەرگە خەتەر يەتكۈزمەيدىغان هايۋانلار . گۆشخورلىرى ئوتخورلىرىنى ئوۋلاپ يېسە ، ئوتخورلىرى جاڭگالدىكى ئوت - چۆپنى ئوزۇقلۇق قىلىپ ياشايدۇ ، — قادىر ماڭا شۇنداق چۈشەندۈردى .

مەن قادىرنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلاپ خاتىرجەم بول-دۇم . چۈنكى ، ئۇنىڭ بۇ جاڭگاللىق ئىچىنى نەچچە يىلدىن بېرى كېزىپ چىققانلىقىغا ، هايۋانلارنى تۈر - تۈرى بويىچە كۆرۈپ ئۆلارنىڭ خەتىرى بار - يوقلۇقىغا توغرا هۆكۈم چىقىرالايدىغان-لىقىغا كۆزۈم يەتتى .

بىز ئەتىسى سەهەردىلا قويۇق چاتقاللار ئارىسىدا بولۇق قى-زىرىپ پىشقان ئالقاتلارنى پالاس ئۈستىگە قېقىپ چۈشۈرۈشكە باشلىدۇق . ئالقاتلار بەكمۇ تەس تۆكمە بولۇپ چۈشەتتى ، قادىر ياغاچ كالتەكنى شۇنچە كۈچەپ تەكرار - تەكرار ئۇرسىمۇ ئانچە - مۇنچە تۆكۈلەتتى - يۇ ، تولۇق تۆكۈلمەيتتى . ئۇ قېقىۋې-رىپ هېرىپ كەتكەنىدى . يۇزىدىن تەپچىرەپ تۆكۈلۈۋاتقان تەرلە-

ـرىنى سۇرتۇۋەتكەندىن كېيىن ، قولىغا كىچىك پالتىنى ئالدى .
ئۇ غول پۇتاقلىرىنى تۈۋىدىن كېسىپ تاشلاشقا باشلىدى ۋە
بىر دەمنىڭ ئىچىدە بىرنەچچە پۇتاقنى كېسىپ تاشلىغاندىن كې-
يىن :
— ھېنىمبانۇ ، بۇ پۇتاقلارنى سۆرەپ ئاپىرىپ پالاس ئۈستىـ
ـدە بىر ـ بىرلەپ شېخىدىن ئاجرىتىڭ ، — دېدى ماڭا قاراپ .
ئالقاتلارنى شېخىدىن ئاجرىتىشنىڭ بەكلا تەسلىكىنى شۇ چاغدا
ئاندىن تولۇق ھېس قىلدىم . پۇتاقلارنىڭ تىكەنلىرى بارماقلىرىمـ
ـغا سانجىلىپ ئالىقانلىرىمنى قانغا بويىۋەتتى . ئىككىمىز بەكلا
جاپالىق ئىشلەپ ، خېلى كۆپ ئالقات قاقتۇق .
مەن ئۇچىنچى كۈنى ئەتىگەندە قادىرغا :
— بۇگۈن خۇپتەنگىچە ئىشلىسەكمۇ مەيلى ، يەنە بىر ئاز
ئالقات قېقىۋېلىپ ئەتە يولغا چىقايلى ، ئوغلىمىز ئەلىمۇ بەك
خاپىلىق تارتىپ كەتتى . ئۇ بىر ئاز قىزىپ قالغاندەك قىلدىـ
ـدۇ ، — دېدىم . قادىر گېپىمگە ماقۇللۇق بىلدۈردى .
شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئەلىنى بىر تۈپ چاتقاللىقنىڭ تۈۋىدە
ئۇخلىتىپ قويۇپ ، قادىرنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلگەنىدىم ، كىمىمۇ
ئويلىغان دەيسىلەر؟ ئارىدىن ئالاھازەل بىرەر سائەت ئۆتتىغۇ
دەيمەن ، ئىككىمىز قايتىپ كەلسەك ئەلى مەن ئۇخلىتىپ قويغان
ئورنىدا يوق . بىز جىددىيلىشىپ ئەتراپنى تولۇق بىر نۆۋەت
ئاختۇرۇپ چىقتۇق . ئەمما ئوغلىمىز تېپىلمىدى . شۇ بىر كېچە
ئەلىنى ئىزدەش بىلەن تاڭ ئاتقۇزدۇق .
تاڭ ئېتىشى بىلەن قادىر بىر نەرسىنى ئىككى قوللاپ كۆ-
تۈرگىنىچە چىرايى تاتارغان ھالدا يىغلاپ كەلدى ۋە بېشىنى تۆۋەن
سېلىپ دېدى :
— ۋاي ئىسىت ! ئەلىنى بۆرە يەپ كېتىپتۇ !
ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ بىردىنلا كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىـ
ـشىپ كەتتى . قانداق ۋاقىتتا ھوشۇمغا كەلگىنىمنى بىلمەيمەن .

كونىلار «بالاڭنى كۆر ، جىنىڭنى كۆر» دەپتىكەن . قادىر بىلەن بىر قىش ئىچ ئاغرىقى تارتتىم . ئورۇقلاپ يىڭنىدەك قالدىم . قادىر ئوڭايسىز يۆرەتتى . جۇدەپ كەتكەنىدى . چىرايىدىن خاپىلىق تۆكۈلەتتى . «ئەلىنى بۆرە يەپ كېتىشكە مەن سەۋەبچى بولدۇم ، ئالدىڭىزدا يۈزۈم يوق» دەپ ئېسەدەپ يىغلايتتى . ئۆز-ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى .

ھاۋا بارا - بارا ئىسسىشقا باشلىدى . قۇرت - قوڭغۇزلار ئۇۋىسىدىن تىرىلىپ چىقتى . باھار ئىللىق ھىدىنى پۇرىتىشقا باشلىدى . كۆكلەم ھىدىغا تەلپۈنگەن قۇشلار باشقىچە خۇشال سايراشقا باشلىدى . دېمەك ، جىمى مەۋجۇدات باھارنىڭ خۇشاللىقىغا چۆمۈپ كەتتى . ئەمما ، مېنى يىغا بېسىشقا باشلىدى . ئىچ ئاغرىقىم باھار بىلەن تەڭ يېڭىلاندى . كىچىك بالىلارنى كۆرسەم ئوغلۇم ئەلى ئېسىمگە كېلىۋېلىپ ، ئۈنسىز ياش تۆكەتتىم . بولۇپمۇ ئوغلۇمنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى مېنى چىدىغۇسىز ئازابلايتتى .

قادىر ئۆزىنىڭ ئىشلىرى بىلەن بەند بولۇۋاتاتتى . مەن ئۆيىنىڭ يېنىك ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتاتتىم . ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن يەنە بويۇمدا قالغانلىقى مەلۇم بولدى . سېزىكىم بۇرۇنقىدەك قاتتىق ئەمەس ئىدى .

قادىر بىر كۈنى ئەتىگەندە :

— بىز بىر بوتكا ئاچساقمىكىن ، سىز نەرسە - كېرەك ساتسىڭىز ، — دېدى .

مەھەللىمىزدە ئۇششاق - چۈششەك نەرسە ساتىدىغان بىرەر دۇكان بولمىغاچقا ، مەھەللىدىكىلەر ئۇزاق يول يۈرۈپ يېزا مەركىزىدىن ئەكېلىشەتتى . قادىرنىڭ ئۆيى بويىچە بوتكا ئاچساق بىر بوشلۇقنى تولدۇرغان ھەم كىشىلەرگە قولايلىق يارىتىپ بەرگەن بولاتتۇق ، مەن بىر ھازادىن كېيىن :

— شۇنداق قىلايلى . ئەمما ، دۇكانغا مالنى سىز ئەكېلىپ

بىرىڭ ، — دېدىم . ئۇ سۆزۈمنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى . ئەتىسى قاق سەھەردە ئۆيىمىزگە قادىرنىڭ ئىنىسى باھادىر كىردى ۋە :

— ئاكا ، يولغا چىقالىلىمۇ ؟ — دېۋىدى ، قادىر :

— ناشتا قىلىپ بولۇپ ئاندىن ماڭايلى ، — دېدى .

باھادىر سۇپىدا ئولتۇردى . ئۇ ئالدىنقى يىلى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن بېرى بىرەر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتمىغاندى . باھادىر قادىرنىڭ ئەكسىچىلا چوڭ بولغان بالا ئىدى . ئۇ ئېگىز بوي ، يۈزى سوزۇنچاقراق كەلگەن ، ئاق پىشماق ، قويۇق قاش يىگىت بولۇپ ، گەپكە تازا ئۇستا ئىدى . تەرسالىقى تۇتقاندا كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدىغان تەلۋىلىكى بار ئىدى . ئەمما ، ئۇرۇق - تۇغقانلار ئۇنى ياشتا چوڭايغانسېرى بېسىقىپ ئوڭشىلىپ قالىدۇ ، دېيىشەتتى . ئۇلار ئازراق ناشتا قىلىپ بولۇپ مال ئەكېلىشكە ماڭدى .

ئەتىسى دۇكان قىلىنغان ئۆينىڭ ئىچىنى ۋە پوكەي ئۇستىنى سىيرىپ سۈپۈردۇم ، سۇ چېچىپ قاتۇردۇم .

قادىر بىلەن باھادىر تراكتورنىڭ كوزۇپىغا بېسىپ ئۈچ تاغار مال ئەكەلدى . تراكتور شوپۇرى ئۇلارنى ئۆي ئالدىدا چۈشۈرۈپ قويۇشىغا ئۇلارنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ قېينانام يېتىپ كېلىپ ھاردۇق سورىدى . بىز ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلەرنى پوكەيگە تىزىۋاتقاندا ، قوشنا - قولۇملارمۇ يىغىلىشتى . كەينىدىنلا يىراق- يېقىندىن خېرىدارلار كېلىشكە باشلاپ ، سوپۇن ، سەرەڭگە ، قەنت - گېزەكلەرنىڭ سودىسى باشلىنىپ كەتتى . بىز شۇنىڭ بىلەن ناھايىتى ئالدىراش بولۇپ كەتتۇق . ئەتىسى كەچكىچە مالنىڭ تەڭ قىسمى سېتىلىپ بولدى . شۇنداق قىلىپ دۇكىنىمىزنىڭ سودىسى ئويلىمىغان يەردىن بىراقلا سۇدەك ئېقىپ كەتتى .

مالنى كۆپ چاغلاردا قادىر ، بەزى چاغلاردا باھادىر ئەكېلەتتى . بىر كېچىسى يىغا ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم ۋە

كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام ، يېنىمدا قادىر ھۆركىرەپ يىغلاۋېتىپ۔
تۇ .
— ئۆلتۈرۈۋېتىمەن ، سەن مەلئۇنلارنى ئېتىپ تاشلاي۔
مەن ! — ئۇنىڭ ۋارقىراپ ئېيتقان بۇ گېپىنى ئاڭلاپ چاچراپ
ئورنۇمدىن تۇردۇم ـ دە ، شامنى ياندۇردۇم . قادىر ماڭا قاراپ
جىمىپلا قالدى .
— سىزگە نېمە بولدى قادىر ؟ بىرەر يامان چۈش كۆردىڭىز۔
مۇ ؟ — ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن ھەم يىغلاپ ، ھەم نامەلۇم بىرسىگە
ۋارقىراپ سۆزلىگىنىگە ھەيران بولۇپ سورىدىم .
— ئەلى چۈشۈمگە كىردى ، ئۇنى نەچچە يۈز بۆرە قورشىۋال۔
غۇدەك . ئۇ ئانا ! ··· دادا ! ··· دەپ توۋلىغۇدەك ، — ئۇ بوغۇق
ھەم ئازابلىق ئاۋازدا شۇنداق دەپ جاۋاب بەردى .
— ۋاي ، شۇنداقمۇ ؟ — دېدىم ئوغلۇمنىڭ گېپى چىقىشىغا
جىددىيلىشىپ ، بىردىنلا ئىچىمگە يىغا تولۇپ كەتكەندەك بولۇپ
كەتتى . ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالمىدىم .
بىر ھازا يىغلاپتىمەن . يىغلاۋاتسام ، قادىر پەپلەپ ئېيتتى :
— يىغلىماڭ ، مەن ئوغلۇمنىڭ قىساسىنى چوقۇم ئالماي
قويمايمەن ، — دېدى ماڭا تەسەللى بەرگەندەك قىلىپ .
ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بېشىمنى كۆتۈرۈپ ، ئۇنىڭغا قارىدىم
ۋە :
— بالىمىزنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىدە ئىككىمىز بىخەستەلىك
قىلدۇق . ئۇنىڭغا ئوبدان قارىماي بۆرىگە يەم قىلىۋەتتۇق ، —
دېدىم يىغلامسىراپ . قادىر شۇ چاغدا :
— ئانىسى ، ئىككىمىز دەپ خاتا ئېيتتىڭلا . ئوغلىمىز ئەلى۔
نىڭ ئۆلۈپ كېتىشىگە مەنلا سەۋەبچى . نېمىشقا دېسەڭلار ، سىلى
قورقۇپ ئۇخلىيالمىغان شۇ كېچىسى ئالدىڭلىدا پو ئېتىپ ئۇ
بىرتقۇچلارنىڭ ئادەمگە چېقىلمايدىغانلىقى ھەققىدە ناھايىتى ئى۔
شىنىپ سۆزلەپ كېتىپتىمەن . ئەمەلىيەتتە ، ئاشۇنداق يامان ئا۔

قىۋەتنىڭ پەيدا بولىدىغىنىنى ھەرگىز ئويلىماپتىمەن . ئۇ
مەخلۇقلارنىڭ بۇنچە ۋەھشىيلىكىنى بىلگەن بولسام ، شۇ كۈنى
كەچكىچە ئالقات قېقىپ يۈرمەي ئەلىگە ئوبدان قارار ئىدۇق . مانا
ئەمدى پۇشايماننى ئالىدىغانغا قاچا تاپالماي يۈرۈيمەن . ئالدىڭلا-
دىمۇ بەك خىجىلمەن ، — دېدى . مەنمۇ ناھايىتى ئەپسۇسلىنىپ :
— ھېلىغۇ يىرتقۇچ ھايۋانكەن . ئادەمگىمۇ ئىشەنچ قىلغىلى
بولمايدۇ بۇ جاھاندا ، — دېدىم . ئۇ گېپىمگە بېشىنى لىڭشىتتى .
— توغرا ئېيتتىڭلار ، شۇڭا مەن ئىنتىقام ئېلىش قارارىغا
كەلدىم ، — دېدى .
— قانداق ئىنتىقام ئالىسىز ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭدىن .
ئۇ ماڭا ياشقا تولغان كۆزىنى تىكىپ تۇرۇپ :
— ئوۋ مىلتىقىم بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرىمەن ، — دەپ جاۋاب
بەردى .
— ئۇ جاڭگالدا نۇرغۇن بۆرە بولۇشى مۇمكىن . سىز قايسى
بۆرىنىڭ يەپ كەتكەنلىكىنى بىلەمسىز ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭ
ئىنتىقام ئېلىش ھەققىدىكى گېپىگە ھەيران بولۇپ ، ئۇ ھەسرەت-
لىك تىنىپ قويۇپ جاۋاب بەردى :
— ئەلىنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش ئۈچۈن بارلىق بۆرىلەرنى
قويماي ئۆلتۈرىمەن ، — دېدى قادىر ماڭا . ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرى
غەلىتە ئاڭلاندى .
— سىز نۇرغۇن بىگۇناھ بۆرىلەرنى ئۆلتۈرسىڭىز ناھەق
بولامدۇ ؟ — دېدىم ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ . ئۇ
ئاچچىقىدا ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى ۋە ئېيتتى :
— نېمە دەيدىغانسىلە . بۆرە دېگەن ئۇ مەخلۇقلار كۆزۈمگە
شۇنداق سەت كۆرۈنىدۇكى ، دۇنيادىكى بارلىق بۆرىلەرنى ئۆلتۈر-
سەممۇ پۇخادىن چىقمايمەن ، — دېدى .
مەن قادىرنىڭ غەزەپلەنگەنلىكىنى بىلدىم . ئۇنىڭغا تەسەللى
بېرىشىم كېرەك ئىدى .

— بولدى ، بەك ئاچچىقلانماڭ . ئاۋۋال تاڭ ئاتسۇن ، قالدى گەپلەرنى شۇ چاغدا دېيىشەيلى ، — دېدىم ئۇنىڭغا مېھرىم بىلەن . ئۇ گېپىمنى ئاڭلاپ ئۈن ـ تىنسىز ھالدا پۇشۇلدىغىنىچە جايىدا ياتتى .

ئېرىم قادىرنى كىشىلەر «قادىر پالۋان» دەپ ئاتىشاتتى . ئۇ كۆپ ۋاقىتلاردا جاڭگالدا يۈرگەچكە ئۆيدە بىر دانە ئوۋ مىلتىقىنى ساقلاپ كېلىۋاتاتتى . ئەتىسى ئەتىگەندە تاڭ ئاتقاندا ئۇ ھېلىقى ئوۋ مىلتىقىنى سۈرتۈپ تازىلىدى . مىلتىقنى تەييارلاش بىلەن بىر كۈن دېگۈدەك ئۆتۈپ كەتتى . قارىغاندا ، ئوغلىمىز ئۈچۈن بۆرىلەردىن قىساس ئالماي قويمايدىغاندەك قىلاتتى .

قادىر ئارىدىن بىر كۈن ئۆتكۈزۈۋېتىپ ، ئۆزىنىڭ دېگىنىنى قىلدى . يەنى ، ئۆزى يالغۇز جاڭگالغا كەتتى . ئۇ ئاشۇ ۋەھشىي بۆرىلەرنى ئۆلتۈرۈۋەتمىگىچە كۆڭلى ئارام تاپمايدىغاندەك قىلات-تى . ئۇنىڭغا ئىشىك ئالدىدا ئاق يول تىلەپ ئۇزىتىپ قالدىم .

ئارىدىن ساقمۇ ساق ئالتە كۈن ئۆتتى . بۇ ئالتە كۈندە ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپلا چىقتىم . ئالتىنچى كۈنى ئوتتۇرا ياشلاردىكى كوسا يۈز بىر ئادەم دۇكان ئالدىغا پەيدا بولدى ۋە مەن بىلەن بىرگە پاراڭلىشىپ تۇرغان قېيىنانام ۋە قادىرنىڭ ئىنىسى باھادىر-غا سالام قىلدى . ئۇ ئادەمنىڭ چىرايىدىن جىددىيلىك چىقىپ تۇراتتى .

— دېسەم ـ دېمىسەم ئۆزلىرى قادىر پالۋاننىڭ ئايالىغۇ دەيمەن ؟ — دەپ سورىدى ئۇ مېنىڭدىن .

مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم . ئۇ كوسا ئادەم بىزگە سالام بەرگەچ بىردە قېيىنانامغا ، بىردە ماڭا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ـ دە ، ئۇھ تارتقانچە ئېيتتى :

— مەن ھازىر جاڭگالدىن كەلدىم . قادىراخۇن توغرۇلۇق بىر خەۋەر ئېلىپ كەلدىم .

— نېمە ؟ ئاكامغا بىر ئىش بولمىغاندۇ ؟ — باھادىر ئالدىراپ

سورىدى . كوسا ئادەم :
— بىردەم تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار ، مەن ئاۋۋال ئەھۋالنى دەپ ئۆتەي : مەن كۆمۈرچىلىك قىلىدىغان ئادەم . ھەمىشە جاڭ- گالغا كېلىپ ھۆل يۇلغۇن كېسىپ كۆمۈر ياسايتتىم . بۇ يىلمۇ بىر چولاق دۆڭدە يۇلغۇن كېسىۋاتقىنىمغا بەش كۈن بولغانىدى . دۆڭنىڭ ئالدى تەرىپى پايانسىز كەتكەن يۇلغۇنلۇق ، ئارقا تەرىپى ھەيۋەتلىك توغراقلىق ئىدى .
تۈنۈگۈن سەھەر تۇرۇپ ئوغلۇم بىلەن بىرگە يۇلغۇن چاپ- تۇق . چۈشتىن كېيىن يۇلغۇنلارغا ئوت ياقتۇق . يۇلغۇنلار كۆ- يۈشكە باشلاپ راسا چۈچۈلە بولغاندا ئۈستىگە سۇ چاچتۇق . بىز ئىس يىتكۈچە بىردەم ئارام ئالايلى دەپ ئولتۇرساق ، يېقىنلا يەردىن ئوق ئاۋازى ئاڭلاندى . مەن نېمە ئىش بولغاندۇ دەپ ، خاتىرجەمسىزلىنىپ ئوغلۇمنى كۆمۈرنى بىر تەرەپ قىلىشقا قال- دۇرۇپ ، چاتقاللىقلارنى يېرىپ ئۆتۈپ دۆڭنىڭ قارشى تەرىپىگە ئۆتسەم ، قادىر پالۋان قان ئىچىدە يېتىپتۇ . ئۇنىڭ كىيىملىرى تىتما - تىتما بولۇپ ، يوتا ۋە بەدەنلىرى تىلىم - تىلىم يارىلىنىپ- تۇ . قان جاراھەت ئېغىزلىرىدىن تەپچىرەپ ئېقىۋاتقانىكەن . مەن قان ئىچىدە ياتقان قادىراخۇننىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ :
— ئۆزىڭىز كىم ، سىزگە نېمە بولدى ؟ — دەپ سورىسام ، ئۇ بوش تىنىپ تۇرۇپ :
— ئىسمىم قادىر پالۋان ، مېنى ئاۋۇ قاۋان يارىلان- دۇردى ، — دېدى . مەن ئارقامغا بۇرۇلۇپ قارىسام ، ناھايىتى چوڭ بىر قارا قاۋان يانپىشىنى سۆرىگىنىچە خېلى بىر يەرگە كېتىۋاتقانىكەن . مەن دەرھال قادىراخۇنغا بۇرۇلۇپ :
— جاراھىتىڭىزنى تېڭىپ قوياي ، كۆپ قان چىقىپ كېتىپ- تۇ ، — دېدىم . ئۇ تەستە :
— ھا ... ھاجىتى يوق . مە ... مە ... مەھەللەمگە بى ... بېرىپ دەپ قو ... يۇڭ دېيەلىدى ۋە ھايال ئۆتمەيلا نەپەس

ئۆزدى ، — دەپ تۇرۇشىغىلا قېينانام :
— ۋاي ئوغلۇم ، ئەمدى مەن قانداق چىداي ! ··· ۋاي ئوغ-
لۇم ، مەن قانداق چىداي ! ··· ، — دېگىنىچە ھوشىدىن كەتتى .
بىزمۇ ئۆزىمىزنى تۇتالماي يىغلاپ كەتتۇق .
قولۇم - قوشنىلار يىغىلىشتى . ئۇلار ئەھۋالنى ئۇققاندىن
كېيىن ، كۆمۈرچى بوۋاينىڭ يول باشلىشى بىلەن نەق مەيدانغا
يېتىپ باردۇق .
شۇنداق قىلىپ ، «كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك
تېخىمۇ ئېغىر دەرد - ئەلەمگە قالدىم .

4

ئۈچىنچى تۇغۇتۇمنىڭ ئاي - كۈنى يېقىنلاپ قالغاچقا ئاتا-
ئانامنىڭ ئۆيىدە ئىدىم . ماھىرە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى
يىللىقىدا ئوقۇيتتى . ئۇنىڭ ئوقۇشى ناھايىتى ياخشى ئىدى . ئۇ
ياشىنىپ قالغان ئاتا - ئانامنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ، ئۇلارغا ھەمراھ
بولۇپ تۇرۇۋاتقانىدى . ماھىرە ماڭا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايت-
تى . ئۇ دادىسى قادىر ، ئىنىسى ئېلى ئۈچۈن چوڭلار بىلەن تەڭ
ياش تۆكتى . بىر كەچلىكى تولغىقىم تۇتتى . ياشىنىپ قالغان
ئانام جىددىيلىشىپ قالدى . بالا ھېچبىر تۇغۇلىدىغاندەك ئەمەس .
ئانام باشقىلارغا تۇيدۇرماي چىقىپ تەجرىبىلىك بىر تۇغۇت ئاند-
سىنى باشلاپ كەپتۇ . ئۇ ئايال مېنى بىردەم ئۇڭ - تەتۈر
يۇمىلاتسا ، يەنە بىردەم ماڭدۇراتتى . تولغىقىم بەكلا بىئارامچى-
لىق ئىچىدە داۋاملاشتى . ئۇيقۇنىڭ دەستىدىن كۆزۈمنىمۇ ئاچال-
مايتتىم . تۇغۇت ئانىسى مېنى ھەر خىل ئاماللارنى قىلىپ ئىند-
جىقلىتاتتى . دادام ئۆگزىگە چىقىپ بىر - ئىككى قېتىم ئەزان
ئوقۇدى .
ئانام مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ، ياقتۇرۇپ كېيىدىغان
كۆڭلىكىمنىڭ بىرىنى تۇغۇت ئانىسىغا كىيدۈرۈپ قويدى . نۇر-

غۇن پەرۋىش ۋە تىربىشچانلىق بىلەن جىنىم تۇمشۇقىمغا يەتكەندە ئاخىر يەڭگىدىم . بالا قىز ئىدى .

قىينانام ئەتىسى كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا باھادىر بىلەن ئۆيگە كىردى .

— مۇبارەك بولسۇن بالام ، — قىينانام ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىغىنىچە يېنىمغا كېلىپ زاكىدىن بوۋاقنى قولىغا ئالدى . بۇ بالا ھەممىمىزگە قايتىدىن بىر خۇشاللىق ئاتا قىلغان بولدى .

بىر ئايدىن كېيىن بالىنىڭ ئات توي مەرىكىسىنى قىلىدىغان بولدۇق . مەرىكە كۈنى ھالسىز ياتاتتىم . يېنىمدا ئولتۇرغان ئىككى ئايال پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى . ئۇلارنىڭ توڭگۇز ھەققىدىكى پارىڭى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى .

— رىۋايەت قىلىنىشىچە ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى پاكار بويلۇق ئايال ئېگىز بويلۇق ئايالغا قاراپ ، — توڭگۇز ئەسلىي ئادەم بولۇپ ، قاسساپلىق قىلىدىكەن . ئەگەر چىشى ئۇ ئادەم ئۆلتۈرۈشكە ئىشلەتكەن پىچىقى ئىكەن .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ «ئەسلىدە توڭگۇز قادىرنى ئاشۇ پىچىقى بىلەن يارىلاندۇرۇپتىكەن ـ دە» دېگەنلەرنى خىيالىمدىن ئۆتكۈزدۈم . بوۋاققا مەسۇمە دەپ ئىسىم قويدۇق . تويچىلار خېلى كەچ تارقاشتى . قىينانام ھەپتىدىن كېيىن پەيدا بولۇپ كەلدى .

ئۇ داستىخاندا ئولتۇرۇپ چايغا ئېغىز تەگكەندىن كېيىن ئاتا ـ ئانامغا مۇنداق دېدى :

— قىزىم ھېنىمبانۇ ئۆز ۋاقتىدا قادىراخۇن بالام بىلەن ئىناق ، ئىتتىپاق ئۆتكەنىدى ، ئوغلۇم خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن ئۇ ئالەمگە كەتتى . بىز ئىككىمىز قېينانا بىلەن كېلىن مۇناسىۋىتىدە بىر ـ بىرىمىزنىڭ كۆڭلىنى چىگىتچىلىك ئاغرىتىپ باقمىغان . بۇ ئاق كۆڭۈل ، مېھرىبان ، ئەقىللىق كېلىنىمگە ھەرگىز چىدىمايمەن . يەنە كېلىپ ئۆزلىرىدەك ئوڭلۇق قۇدىلىرىمغىمۇ

قىيالمايمەن . شۇڭا ئالدىلىرىدا ئوچۇق دەي ، قادىراخۇن بالامنىڭ قىزىلگۈلدەك ئىككى قىزى هايات تۇرۇپتۇ . ئۇنىڭ ئۆيىنى چۇۋۇ-مىساق . بۇ بالامنىڭ ئۇۋۇلىقىمۇ بۇزۇلمىسا ، ئىككى بالا باشقا ئۆگەي دادىنىڭ قولىدا يېتىملىك دەردىنى تارتمىسا . شۇڭا مۇمـ-كىن بولسا كېلىنىمنى ئوغلۇم باهادىرغا چېتىپ قويساق دېگەن مەقسەتتە ئالدىلىرىغا كەلدىم . ئەلۋەتتە قۇدىلىرىم ، هېنىمبانۇ قىزىم بۇيۇك ئارزۇيۇمنى يەردە قويماي لەۋزىمنى قايتۇرماس دەيمەن .

دادام ئانامغا لەپپىدە بىر قاراپ :

— بۇ ئىشنىغۇ ئوبدان ئويلاپلا ، ئەمما باهادىراخۇن قىزىم-دىن ئون بەش ياش چامىسىدا كىچىك ، ئەرلەر ئۆزىدىن كىچىك قىزلارغا ئۆيلىنىۋاتقان بىلۇ دەۋردە بىلۇ ئىش بىاهادىراخۇنغا يا-قارمۇ ؟ — دېۋىدى ، قېينانامنىڭ چىرايى كۆلكىدىن نۇرلىنىپ كەتتى ۋە ماڭا بىر قاراپ قويغاندىن كېيىن :

— بۇ يەرگە كېلىشتىن بۇرۇن سىلى ئويلىغان بۇ تەرەپنىمۇ باهادىراخۇن بىلەن پاراڭلاشقانىدىم . ئۇ دەسلەپتە ياش جەهەتتە مەن خېلىلا كىچىك تۇرسام ، دېگەن گەپنى دېيىشى دېگەن . ئەمما مەن ئۇنىڭغا : «چوڭ بولسا نېمە بوپتۇ ، سەن مۇهەممەد ئەلەيـ-هىسسالامدىنمۇ كاتتىمىدىڭ . ئۇ زات ئۆزىدىن يىگىرمە ياش چوڭ كېلىدىغان خەدىچەنى ئۆز نىكاهىغا ئالغانغۇ ، سەن هېنىمبانۇ بىلەن توي قىلساڭ ئۇلۇغ بىر سۈننەتنى ئادا قىلىسەن . ئاكاڭ قادىرنىڭ ئىككى بالىسىغا دادا بولۇپ بىر ئۆيدە باقىسەن . دۇكانـ-نى ئوبدان باشقۇرۇپ قادىر ئاكاڭ هايات ۋاقتىدىكىدەك سودىنى ئاختۇرۇشقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرەلەيسەن» دېگەنىدىم ، ئۇ ماقۇل بولدى ، — دېدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاتا - ئانامنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى .

مەنمۇ شۇ چاغدا «ئوتتۇرا يولدا قالغۇچە ، باهادىر بىلەن بىر ئۆيدە بولۇپ ، باللارنى يېتىم قىلماي باقسام بۇمۇ بولىدىغان

گەپكەن» دېگەن ئۆيغا كېلىپ، ئۇلارنىڭ تەلىپىگە قوشۇلدۇم.

تۇغۇتۇمدىن سالامەت ئەسلىمگە كەلگەندىن كېيىن، بۇ ئۆيدە يەنە باھادىر بىلەن نىكاھ - تويۇم بولدى. باھادىر مەندىن كىچىك بولغاچقا، تۇرمۇشتىكى بەزى ئىشلاردا خام ئىدى. ئۇ ئېتىز، ئۆي ئىشلىرىغا قولىنى ئەگرى قىلمايتتى، دۇكاندا ئولتۇرۇپ مال سېتىشقا بەكرەك قىزىقاتتى. ئۇ بىر كۈنى ماڭا:

— ئۇششاق ماللاردا پايدا بەك ئاز قالدىكەن، شۇڭا كىيىم-كېچەك دۇكىنىغا ئۆزگەرتسەك ئاقارمۇ؟ — دېۋىدى، مەن قوشۇلدۇم. ئۇنىڭ قولىدىن باشقا ئىشلارنى قىلىش كەلمىسىمۇ، ئۇ تىجارەت جەھەتتە مەندىن پىششىق ئىدى. شۇڭا مەن ئۇنىڭغا ئىشىنىپ:

— ئەمسە دېگىنىمىزدەك قىلايلى. دۇكاندىكى قالدۇق مالنى تارقىتىش دۇكىنىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، يېڭى مال ئەكىلىڭ، — دېدىم يېڭى ئىشنى باشلاشقا ئالدىراپ.

ئۇ كىچىك بالىدەك خۇشال بولۇپ كەتتى. مالغا كېتىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن قايتىپ كەلدى. پۈتۈنلەي مودا كىيىم - كېچەكلەردىن ئەكەلگەنىدى. ئەتىسىدىن باشلاپ يېڭى ماللار خېرىدارلارنى جەلپ قىلىشقا باشلىدى. مودا كىيىم - كېچەكلەرگە ئامراق دېھقان ئايال ۋە قىزلىرى دۇكان ئىچىدىكى ماللارنى قىزىقىپ كۆرۈشۈپ، ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختىشىپ كەتتى. بەزىلىرىگە ئەرلىرى، بەزىلىرىگە ئاتا - ئانىلىرى كىيىم - كېچەكلەرنى ئېلىپ بېرىشتى. يانچۇقىدا پۇل بارلىرى نەق پۇلغا، نەق پۇلى يوقلىرى نېسىگىمۇ ئالدى. مەھەللىمىزدىكى ئاياللار بەكلا مەنمەنچى ئىدى. بىر قېتىمدىلا ئەكەلگەن ھاۋا رەڭلىك ياغلىق بىلەن كۆل رەڭلىك سارجا پەلتو ئىككى كۈن ئىچىدىلا سېتىلىپ تۈگىدى. جىمى قىز - چوكانلارنىڭ، ھەتتا چوڭ ياشلىق ئاياللارنىڭ بېشىدا ھاۋا رەڭلىك ياغلىق، ئۈچىسى كۆل رەڭلىك پەلتو بولۇپ كەتتى. سودا تازا قىزىق داۋاملىشىۋات-

قان كۆنلەرنىڭ بىرىدە مۆكچىيىپ قالغان، يېشى يەتمىشلەردىن ئاشقان بىر موماي دوڭغاقلاپ دېگۈدەك دۇكان ئىچىدە پەيدا بول-دى. ئۇ باھادىر بىلەن ماڭا كۈلۈپ سالام قىلغاندىن كېيىن:

— مەن كۆل رەڭ پەلتودىن بىرنى سېتىۋالاي، دەپ كېلىۋى-دىم، ماڭا ئوبدان كېلىدىغىنىدىن بىرنى تېپىپ بەرسەڭلار بالى-لىرىم، — دېدى. مەن ئۇ مومايغا:

— چوڭ ئانا، سىلى دېگەن رەڭدىكى پەلتو سېتىلىپ بولغا-نىدى، دۇكانغا يەنە بىر مەزگىلدىن كېيىن ئاندىن سالىمىزمى-كىن، — دېدىم كۈلۈپ تۇرۇپ. گېپىمنىڭ ئاخىرى تۈگىمەي تۇرۇپ، مومايىنىڭ چىرايى شۇ زامان تۇتۇلدى ۋە:

— ھەي ··· بەكلا چاتاق بوپتۇ ئەمەسمۇ، — دېگىنىچە جىم بولۇپ قالدى. مومايىنىڭ بۇ ئۈمىدسىز ھالىتىنى كۆرۈپ باھا-دىر:

— چوڭ ئانا، ئەگەر مۇۋاپىق كۆرسىلە باشقا رەڭگىنى ئېلىپ كىيەمدىلا - يە! — دېگەنىدى، موماي بېشىنى چايقاپ:

— ياق باللىرىم، باشقىلار كىيگەننى كىيسەم بولاتتى، — دېمەسمۇ ھەسرەتلىك بىر ئۇھ تارتىپ، باھادىر مومايىنىڭ ئۈمىد-سىزلىنىشىگە چىدىمىدى بولغاي:

— چوڭ ئانا، بىر ھەپتىگە قالماي مال ئەكېلىمەن. شۇ چاغدا كۆل رەڭ پەلتودىن بىرنى ئالغاچ كېلەي، — دېۋىدى، مومايىنىڭ كۆزلىرى بىردىنلا نۇرلىنىپ كەتتى ۋە خۇشاللىقىدا:

— مۇمكىن بولسا شۇنداق قىلغىنە بالام، — دەپ مىننەت-دارلىقىنى بىلدۈردى.

بىزنىڭ مەھەللىدىكىلەر كىيىم - كېچەك كىيىشتە بىر - بىرى بىلەن ئەنە شۇنداق بەسلىشەتتى.

باھادىر ھەپتىدىن كېيىن يەنە مال ئېلىپ كەلدى. ئۇ بۇ قېتىم ئەكەلگەن پىياز كۆكى سارجا بىلەن، يۇلغۇن چېچىكى رەڭلىك ئەتلەس بىر كۈن ئىچىدە سېتىلىپ بولۇندى. ئۇ يەنە

ئەتىسى باشقا مال ئەكېلىشكە كەتتى . باھادىرنىڭ كىيىم ـ كې-
چەك سودىسىدىكى پەم ـ پاراسىتىگە قايىل بولدۇم . ئەگەر ئۇ
مودا كىيىم ـ كېچەك دۇكىنى ئاچايلى دېگەن تەكلىپنى بەرمىگەن
بولسا ، يەنە كونا يوسۇن بويىچە ئۇششاق ـ چۈششەك مال سېتىپ
موچەن ساناپ ئولتۇراركەنمىز . ئۇنىڭ تەكلىپى بويىچە ئىش
تۇتتۇۋېدۇق . مال توختاپ قالمايلا تولۇق دېگۈدەك سېتىلىپ تۇر-
دى . پايدىمۇ بىر ھەسسە دېگۈدەك قاتلاندى . بىر ئاي ئىچىدە خېلى
كۆپ پايدا ئاپتۇق . مەن خېرىدارلارغا ھەيران قالدىم . «كىيگەن-
نىڭ كىيگۈسى كېلەر» دېگەندەك ئۆيلىرى سىرتتىن قاراشقا
كوزۇپتەك چوڭ ھەم ھەشەم كۆرۈنىدىغان ، ئەمما ئىچى تولىمۇ
ۋەيرانە تۇتۇلغان ئۆيلەردىكى ئاياللار ئەرلىرى بىلەن جېدەللى-
شىپ ، ھەتتا يامانلىشىۋېلىپ دېگەندەك ئۇسۇللار بىلەن ئەرلىرىگە
بۇغداي ، قوناق ساتقۇزۇپ بولسىمۇ ، بەس ـ بەستە كىيىم سېتى-
ۋېلىپ كىيىشكە باشلىدى .
بۇ يەرلىك كىشلەر كىيىم كىيىشتە بەسلىشىپلا قالماي ،
ھەممە ئىشنىڭ ھەممە تۈرىدە بەسلىشىپ كەلمەكتە ئىدى . بىرسى
سىرتتىن ئاق باش قوي سېتىۋېلىپ كەلسە ، باشقىلارمۇ شۇندىقى-
دىن ئەكېلىپ باقاتتى ، ئالا كالا ئەكېلىپ باقسا ئالا كالىدىن ،
سېرىق كالا ئەكېلىپ باقسا سېرىق كالىدىن موزايلىتاتتى . بىر
ئادەم چىپار كەپتەر بېقىۋىدى ، بۇ يۇرتنىڭ ھەممە ئۆيلىرىگە
چىپار كەپتەر يېغىپ كەتتى . يەنە شۇنىڭ كەينىدىن بىرى قارا
چۈجە سېتىۋېلىپ ھويلىسىغا قويۇپ بېرىۋىدى ، ھەممە ئادەمنىڭ
ھويلىسىغا قارا چۈجە پەيدا بولدى . جۇپ ۋاسلىق ئۆي ئېتىش
بولۇۋېدى ، ھەممە ئادەم ئاشۇ نۇسخىدا ئۆي ئېتىشتى . كەينىدىن
يەنە بىر ئەخمەق ئۈچ يىل بولمىغان بىر ئۆينى چېقىۋېتىپ
خىشلاپ ئۆي ئەتسە ، ئۇ ئەخمەقنى ھەممە ئەخمەق دوراپ ئۆيلىرى-
نى خىشلاپ ئېتىشتى . يەنە بىرى قىزىنى پاكىستانلىققا ياتلىق
قىلىۋېدى ، ئارقىسىدىن بەش باي ئىزدەپ سوراپ يۈرۈپ قىزىغا

پاكىستانلىق لايىق تېپىپ چەت ئەلگە ياتلىق قىلىشىپ كېرىلىپ يۈرۈشتى . يەنە بىر قىسىملىرى ئاشۇلارنى دوراپ باققۇسى كەلگە- نىدى ، ئەمما لايىق چىقماي قېلىپ ئۆز مەھەللىسىگە ياتلىق قىلىشقا مەجبۇر بولۇشتى . يەنە بىر زامان ، باينىڭ ئوغۇللىرى ئەتىۋار بولۇپ كېتىپ ، نامراتلار چىرايلىق قىزلىرىنى نەچچە خوتۇندىن چىققان ، ئىككى - ئۈچتىن بالىسى بولغان بايۋەچچىد- لەرگە ياتلىق قىلىش دولقۇنى كۆتۈرۈلۈۋېدى ، ھەممەيلەن شۇ ئىشلارنى قىلىشقا تۇتۇشۇپ كېتىشتى . كېيىن پايدا- زىياننى دەڭسەپ كۆرگەن ئەقىللىقراق بىر ئادەم : «بايلار ھېچكىمگە مال - دۇنياسىنى بۆلۈپ بەرمەيدىكەن ، ئۇنىڭ ئەكسىچە تېخى سىقىپ يالايدىكەن . بايلار دېگەن قوناق مەدىكىنى يېرىپ قالايدى- غان پىخسىقلار ئىكەن . نامرات دېگەن كەڭرى يەپ ئىچكەچكە ۋە خەجلىگەچكە نامرات بولىدىكەن . نامرات مەرد - سېخىي ، ئادەم- گەرچىلىكى يۇقىرى ، ھالال نىيەتلىك كېلىدىكەن» دەپ قىزىنى ئۆزى كۈچتۈڭگۈر ، ئەقىللىق ، ئىشچان بىر نامرات يىگىتكە ياتلىق قىلىۋېدى ، شۇنىڭ بىلەن نامرات ئائىلىنىڭ قىز - ئوغۇل- لىرى باشقىدىن ئەتىۋار بولۇپ كېتىشتى ھەمدە توي نامراتلارنىڭ ئۆيىدە قايتا قىزىپ ناغرا- سۇناي چېلىنىشقا باشلىدى .

جەمئىيەتتە مۇھەببەت بۇرۇنقى ۋاقىتلاردىكىدەك ساپ بولمى- غاچقا ، ئادەملەرنىڭ بىر - بىرىنى ئالدىشى كۆپىيىپ كەتتى . كىشىلەر ئارىسىدا شامالنىڭ چىقىشىغا ، سۇنىڭ ئېقىشىغا قاراپ ئىش تۇتىدىغان ، ئەمەل ، يۈز - ئابرۇي ۋە ئۆي - زېمىننى يۇقىرى بىلىدىغان ھالەت شەكىللىنىشكە باشلىدى . شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئارىسىدا توي قىلغان بولسىمۇ بەختلىك بولالمىغان كىشىلەر كۆپىيىشكە باشلىدى . ئاڭلاپ تۇردۇق : بازارلاردىكى كادىر ئەرلەر ئىچىدە ناھايىتى ياۋاش ، بوزەكلەر كۆپەيگەچكە ، ئاياللار ئەركىنلىشىپ كېتىدىغان ھالەت شەكىللەندى . بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى كۈندىن - كۈنگە سوغۇقلىشىپ كەتتى .

ئەرلەر هاراقكەش بولسا ، ئاياللار ئويۇن - تاماشىغا ئامراق بو-
لۇپ ، ئائىلىدە جېدەل - ماجىرا كۆپىيىپ كەتتى . كۇنداشلىك
يۇقىرى پەللىگە چىقىپ ، ئاجرىشىش نىسبىتى يۇقىرىلاپ ماڭدى .
ناھىيە بازاردىكى ئەنە شۇنداق ئەھۋاللارغا ياندىشىپ دېھقانلار
ئارىسىدا مەنمەنچىلىك يەنىلا توختىماي داۋام قىلماقتا ئىدى . بىر
دېھقان كىچىك تراكتوردىن بىرنى سېتىۋالغانىدى ، نۇرغۇن كى-
شىلەر شۇنداق تراكتوردىن قىزىلى بولمىسا يېشىلىدىن دېگەندەك
سېتىۋالدى . چوڭ تراكتور ، ھەتتا كېلىپ ئاپتوبۇس سېتىۋېلىش
قىزغىنلىقى پەيدا بولۇشقا باشلىدى . تراكتورلارنىڭ كۆپلۈكىدىن
كىراغا ئىشلىتىدىغانغا ئادەم يوق بولۇپ كەتتى . ئاپتوبۇسلارمۇ
كۆپ بولغاچقا ، دەسلەپتە قولۇم - قوشنىلارغا يالۋۇرۇپ يۇرۇپ
ئۇلارنى كىرا قىلىپ يۇرگەن بولسا ، كېيىنچە قوشنىلار كىچىك
مىنىبۇسقا ئولتۇرۇشنى ئەلا بىلگەچكە ئۇلارنىڭ ئورنى بوش قې-
لىپ ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى توشۇپ يۇردى .

مانا ئەمدى بىز قىلغان سودىنى ئون نەچچە كىشى دورىدى .
ئۇلار ئىلگىرى بىزگە ئوخشاش ئۇششاق مال ساتاتتى . ئەمدى
ئۇلارمۇ دۇكىنىنى مودا كىيىم - كېچەك دۇكىنىغا ئۆزگەرتىپ ،
يېڭى ۋىۋىسكىلارنى ئاستى . دېمەك ، ھەممە ئەنە شۇنداق ئۆزگى-
رىپ بېرىۋاتاتتى .

5

مودا كىيىم - كېچەك دۇكىنىمىز كۇندىن - كۇنگە بازار
تېپىپ ، سودىمىز سۇدەك ئېقىشقا باشلىغاندا ئەنە شۇنداق نۇرغۇن
ئۆزگىرىشلەر يۇز بەردى . كىشىلەر بىر - بىرلىرىنى دوراپ
بېقىۋاتقان بولسىمۇ ، ئەمما بىزنىڭ سودىمىز يەنىلا يامان ئەمەس
ئېقىۋاتاتتى . بارا - بارا دۇكان كىچىكلىك قىلدى . شۇنىڭ بىلەن
دۇكاننى باشقىدىن كېڭەيتىۋالدۇق . باھادىر ئىچكىرىدىن مال

ئاچىقىمەن ، دەپ ئىككى ـ ئۈچ ھەپتىدە بىر قېتىم پەيدا بولاتتى .
باھادىر مەھەللىمىز بىلەن ئىچكىرىنىڭ ئارىسىدا يۈرۈۋاتقاندـ
ـدا ، مەن دۇكاندا سودىنى يۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈۋاتاتتىم . بىر قىسىم
ماللار سېتىلىپ تۈگىگەندە باھادىرنىڭ ئىچكىرىدىن كېلىشىنى
ساقلاپ ئولتۇرماي مال ئېلىپ كېلىپ تولۇقلايتتىم ـ دە ، كىمدە
كىم كىرىپ «پالانى مال بارمۇ» دەپ سورىسا «بار» دەپ ،
خېرىدار قۇرۇق قول قايتمىغۇدەك شارائىتتا سودا ـ سېتىق
قىلغاچ تۇراتتىم . بىز شۇ كۈنلەردە تاپقان پايدىغا شەھەر ئىچىدىن
سەكسەن مىڭ يۈەنگە ئۆي ـ زېمىن سېتىۋالدۇق . ئۇ ئۆينىڭ
ئاچقۇچىنى باھادىر بىلەن بىر يۈرۈشتىن ساقلاپ كېلىۋاتاتتۇق .
مەن مالغا بېرىپ كەچ قالغۇدەك بولسام ئاشۇ ئۆيگە بېرىپ قوناتـ
ـتىم . باھادىرمۇ ئىچكىرىدىن ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلگەندە ئاشۇ
ئۆيدە قونۇپ ھاردۇقىنى چىقارغاندىن كېيىن ئەتىسى مالنى
ئېلىپ قايتىپ كېلەتتى . بۇ ئۆي ھەر ئىككىمىزگە ئوبدانلا قونالـ
ـغۇ بولۇۋاتاتتى . باھادىر يەنە ئىچكىرىگە كېتىپ تۆت كۈن ئۆتكەنـ
ـدە دۇكاندىكى ماللارنىڭ بىر قىسمى ئاخىرلىشىپ قالدى . خېرىدـ
ـدارلارنىڭ بىر نەچچىسى ئاشۇ مالنى سوراپ قۇرۇق قول يېنىشـ
ـتى . خېرىدار بۇنداق يېنىپ كېتىۋەرسە دۇكاننىڭ ئىستىقبالىغا
تەسىر يېتەتتى . كونا چۆپقەتلەردىن ئايرىلىپ قالاتتۇق . ئۇلار
باشقا كىشىلەرنىڭ دۇكىنىغا يۈزلىنىپ كېتەتتى .
بىر كۈنى مەن دۇكاننىڭ ئاشۇ كەم ماللىرىدىن تولۇقلاش
ئويىدا ، شەھەر بازىرىغا قاراپ يولغا چىقتىم . مەنزىلگە يېتىپ
كەلگەندە كەچ كىرىپ كەتكەنىدى . ئاۋات ئاشخانىنىڭ بىرىگە
كىرىپ ئوبدان غىزالانغاندىن كېيىن ، ئەتىسى سەھەردىن باشلاپ
مال سېتىۋېلىشنى ئويلاپ شەھەردىكى ئۆيىمىزگە قاراپ ماڭدىم .
ئۆيىمىزنىڭ دەرۋازىسىغا تەنها كىرىپ ـ چىقىشىمىزغا ئەپلىك
بىر قانات ئىشىك ئورنىتىلغانىدى . مەن دەرۋازىنىڭ چوڭ قانىتىدـ
ـدىكى مۇشتۇمدەك قارا قۇلۇپنى ئېچىپ دەرۋازىنى ئىتتىرىپ

هويلىغا كىرگەندىن كېيىن ، دەرۋازىنى ئىچىدىن ئەتتىم . هويلە-
مىزدا تېخىچە هاجەتخانا بولمىغاچقا ، سىرتقا هاجەتكە چىقىشقا
توغرا كېلەتتى . بۇ يەردىكى ئۈچ ئېغىز ئۆيىمىزنىڭ ئىككى
ئېغىزى ئانچە - مۇنچە جابدۇلغانىدى . يەنە بىر ئېغىز ئۆينى
ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلەرنى ساقلايدىغان ئامبار قىلىۋالغانى-
دۇق . ئوڭ تەرەپتىكى جابدۇلغان ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ
كىرىپ لامپۇچكىنى ياندۇردۇم . سۇتتەك يورۇقلۇق ئۆي ئىچىنى
كۈندۈزدەك يورۇتتى . ئۆي ئىچى بىرئاز قالايمىقانىدى . بىر بۇ-
لۇڭدا زىلچا گىلەمنىڭ ئۈستىدە باهادىرنىڭ بىر قانچە قۇر كىيى-
مى رەتسىز چېچىلىپ تۇراتتى . مەن ئۇ كىيىملەرنى قولۇمغا
ئېلىپ قارىغۇدەك بولسام ، كىرغا پېشىپ كەتكەنىكەن . يۇيۇۋې-
تەي دەپ كىيىملەرنى سىرتقا ئېلىپ چىقتىم . هويلىدىكى لام-
پۇچكىنى ياندۇرۇپ ، قولتۇقۇمدىكى كىيىملەرنى سۇ جۇمىكى-
نىڭ ئالدىغا بىردەم چىلاپ قوياي دەپ ، ئالدى بىلەن كۆڭلەكلەر-
نى سۇغا بېسىپ بولۇپ كاستۇمىنى قولۇمغا ئېلىپ قېقىشتۇرۇ-
شۇمغا ئىچ يانچۇقىدىن ئىككى سۇڭلۇق بىر پارچە سۈرەت لەيلە-
گىنىچە يەرگە چۈشتى . مەن كاستۇمىنى داسقا تاشلاپ قويۇپ ،
سۈرەتنى قولۇمغا ئالدىم . قارىدىم- يۇ ، هەيران قالدىم . سۈرەت-
تىكى بىر ناتونۇش ئايال ئىدى . باهادىر بۇ ناتونۇش ئايالنىڭ
سۈرىتىنى يانچۇقىغا سېلىپ قانداق قىلىدىغاندۇ ؟ باهادىر بۇ سۈ-
رەتنى يېنىدا ساقلاپ يۈرۈپتۇ . بۇ قانداقىسىگە ... كاللامدىن بىر-
بىرىدىن غەلىتە ۋە خىلمۇ خىل خىياللار ئۆتۈشكە باشلىدى .
ئەمما ، هەممىنى قۇرۇق خىياللارغىلا چىقاردىم ۋە «بۇ سۈرەتنى
ئاۋۋال ساقلاپ قويۇپ ، ئۇ ئايالنىڭ كىملىكىنى باهادىرنىڭ ئۆزى-
دىن سوراپ باقاي» . مەن ئەنە شۇنداق خىياللار بىلەن بەكلا
ئارىسالدى بولۇپ ، كىيىملەرنى خېلى ئۇزۇن ۋاقىتتا يۇيۇپ يې-
غاندىن كېيىن ئاندىن ئۆيگە كىرىپ يېتىپ قالدىم .
ئەتىسى ئەتىگەندە شەھەر ئىچىدىكى توپ مال بازىرىغا يېتىپ

كەلدىم . بۇ يەردە بىز مۇناسىۋەت قىلىۋاتقىلى نەچچە يىل بولغان شەھەردە ئىسىملىك بىر چۆپقىتىمىز بار ئىدى . نەق شۇنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدىم .
— ۋاي ، قەدىمىڭىزگە مۇبارەك بولسۇن ، كېلىشىڭىز بەك سەھەرغۇ ، كېچىچە يولغا چىققانمىدىڭىز ؟ — ئەللىك ياشلاردىن ھالقىپ كەتكەن ئالتۇن چىشلىق بۇ ئايال بەكلا ۋات - ۋات ئىدى . ئېھتىمال ئۇ تىجارەتكە كىرىشكەندىن بېرى ، سودا - سېتىق ئىشلىرىدا كۆندىن - كۆنگە سۆزمەن ۋە كاپ - كاپ بولۇپ قالغان بولسا كېرەك . مەن ئۇنىڭغا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ :
— ئىككى ئاي ئالدىدا مۇشۇ شەھەر ئىچىدىن ئۆي سېتىۋال-غان . ئاخشام شۇ ئۆيدە يېتىپ شۇڭا ئەتىگەندە كېلىشىم .
— ۋاي ، ئۆي سېتىۋالدۇق دەڭ تېخى . قېنى ، دۇكان ئىچىگە كىرىڭ ، بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرايلى ، — ئۇ مېنى ناھايىتى قىزغىنلىق بىلەن دۇكىنىغا باشلىدى .
مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن دۇكانغا كىردىم ۋە بىر ئورۇندۇقتا ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇردۇم .
— قانداق ، دۇكىنىڭىزنىڭ تىجارىتى ياخشىمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .
— ياخشى ، — دېدىم ئۇنىڭغا يېنىك باش لىڭشىتىپ .
— باھادىر ئىچكىرىدىن قايتىپ كەلگەندۇ ؟ — ئۇ كۆزۈم-نىڭ ئىچىگە قاراپ دېگۈدەك سورىدى .
— كەلمىدى ، — دەپ جاۋاب بەردىم ئۇنىڭغا .
— ھېنىمبانۇ ، — دېدى ئۇ بىردەمدىن كېيىن ، — ئېرىڭىز ئۆتكەندە ئىچكىرىگە مېڭىشتىن ئىلگىرى بىر ئايالنى باشلاپ بۇ دۇكانغا كەپتىكەن ، مەن ھەيران قالدىم .
— قانداقراق ئايالكەن ، — دەرھاللا سورىدىم ئالدى-راپ ، — كېچىچە سۆرەتتىكى ئاشۇ ئايالنىڭ كۆرۈنۈشى كۆز ئالدىمغا كېلىۋېلىپ مېنى ئۇزاققىچە ئۇيقۇسىز قويغانىدى . ئۇنىڭ

ئېيتقانلىرىغا قىزىقىپ قالدىم ، — سوراپ باقتىڭىزمۇ ، ئۇ ئايال ئۇنىڭ نېمىسىكەن ؟

— قاراپ تۇرۇپ نېمىگىز ئۇ دەپ سورۇشتۇرۇشكە خىجىل بولدۇم ، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ .

مەن يېنىمدا ئېلىۋالغان ھېلىقى ناتونۇش ئايالنىڭ سۈرىتىنى شەھىدەگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ سورىدىم :

— قاراپ بېقىڭە ، مۇشۇ ئايالمۇ ؟

ئۇ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرۇپ :

— توغرا ، دەل مۇشۇ ئايال ، — دېدى ماڭا لەپپىدە بىر قاراپ قويۇپ :

— بۇ سۈرەت قولىڭىزغا قانداق چۈشۈپ قالدى ؟ — دەپ سورىدى . مەن ھەسرەتلىك بىر ئۇھ تارتىپ :

— ئاخشام ئۇنىڭ كىيىملىرىنى يۇغىلى تەمشىلىۋاتسام كاستۇمىنىڭ ئىچ يانچۇقىدىن تۆكۈلدى ، — دېدىم . ئۇ :

— ۋاي توۋا ، بۇ سۈرەت مۇشۇ شەھەردىكى ئۆيىڭىزدە ئۇچرىدىمۇ ؟ — دەپ سورىدى . مەن باش لىڭشىتتىم .

— ئاپلا ، ئېرىڭىز باھادىر ئىچكىردىكى بىرەر ئايال بىلەن ئىش - پەش تارتىشىپ تاپتىن چىققان ئوخشىمامدۇ ؟ — ئۇ بىر خىل ئەنسىز ئاھاڭدا شۇنداق دېدى . ئىككىمىزنىڭ كۆزلىرى بىر ئۇقتىدا قايتا ئۇچراشتى .

— تېخى شۇنداق ئىشمۇ بولارمۇ ؟ — مەن ئەنسىزلىك ئىچىدە سورىدىم . شەھىدە كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ :

— بۇنىڭغا ھېچنېمە دەپ بولغىلى بولمايدۇ . بۇ دېگەن مۈرەككەپ جاھان . ئادەملەر دېگەن بەكلا مۈرەككەپ بولۇپ كەتتى . بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشكەن قىز - يىگىتلەر ئۆزئارا سۈرەت سوۋغا تەقدىم قىلىشى ئومۇملاشقان بىر ئادەتقۇ ، — دېدى ئۇ ماڭا ناھايىتى ئەستايىدىللىق بىلەن . بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم باشقىدىن بىئارام بولۇپ كەتتى . قەلب ئاسمىنىمدا چاق-

ماق چىقىلغاندەك بىر تۇيغۇ يالت قىلىپ ئۆتتى. شۇنداقتىمۇ ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ ئېيتتىم:

— بىراق شەھىدە، باھادىر دېگەن ئۇيغۇر، ئۇ ئايال باشقا مىللەتتەك تۇرىدۇ.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز، مۇھەببەت دېگەننىڭ دۆلەت ۋە مىللەت ئايرىمىسى بولمايدۇ ـ دە، ئۇلار بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈشۈپ...

— توۋا، شۇنداق ئىشمۇ بولارمۇ؟ — شەھىدەنىڭ سۆزى ئاخىرلاشمايلا ئالدىراپ ئېيتتىم.

— بۇ دۇنيا ۋە بۇ تۇرمۇش بەكلا سىرلىق ھەم مۇرەككەپ بولىدۇ، بۇنى ئويلىمىدىڭىزمۇ؟ باھادىر ئۆزى بىر راۋۇرۇس ئەركەك تۇرۇپ بىر ئايال كىشىنىڭ سۈرىتىنى نېمىشقا يېنىدا ساقلايدۇ؟ مۇشۇنىڭ سەۋەبىنىمۇ ئويلاپ باقمىدىڭىزمۇ؟ — دەپ سوئال قويدى مېنىڭ دېگەنلىرىمگە.

— راست دەيسىز، سۈرەت ئۇنىڭ يانچۇقىدىن ئۇچۇپ چىقـ قاندىن كېيىن مەنمۇ سىزگە دېگەندەك ئويغا كەلگەن بولسامۇ، سۈرەت بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ سىزنىڭ ئېيتقىنىڭىزدەك بولۇشىنى ئەسلا پەرەز قىلماپتىمەن.

— سىزگە شۇ نىشان ئېنىق بولسۇنكى، دۇنيادا بەز يېمەيدىـ غان مۇشۇك يوق جۇمۇ، — ئۇ ماڭا باشقىچە بىر نەزەردە مەنىلىك قاراپ قويۇپ شۇنداق ئېيتتى.

— بەكلا توغرا ئېيتتىسىز، يېقىنقى مۇشۇ ئايلاردا ئۇ مەندىن ئۆزىنى قاچۇرغاندەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ. سەپەر ۋاقتىنى بۇرۇنقىدىن ئۇزۇنغا سوزىدىغان بولۇۋالدى، — كۆڭلۈمدىكىنى ئېنىقلا ئېيتـ تىم. يۈرىكىمنى تاتىلاپ تۇرغان بىئاراملىقنى دەۋەتساملا ئىچىم بوشاپ قالىدىغاندەك بىر خىل روھىي ھالەتتە ئىدىم.

— قارىسام ئىككى قاتتەك قىلىسىز، ئوتتۇرا يولدا قالماڭ. مۇشۇنداق ۋاقىتتا ئېرىڭىزگە ئوبدانىراق كۆز ـ قۇلاق بولغىنىڭىز

ھەممىدىن ياخشى ، — ئۇ مەن ئۈچۈن مەن ئويلىمىغان ئىشلارنى
ئويلىغانىدى . ئۇنىڭ ماڭا بۇنداق كۆيۈنگىنىگە كۆڭلۈمدە سۆيۈ-
نۈپ ، رەھمىتىمنى ئېغىزىمدىن چىقىراي دەپ تۇرۇشۇمغا شەھەر-
دەنى مال سېتىۋالغۇچىلار چاقىرىپ قالدى . كۆڭلۈم بەكلا بىئا-
راملىق ئىچىگە چۈشۈپ قالدى . بويۇن قىسىپ ئولتۇرۇپ قال-
دىم . ئۇنىڭ دۇكىنىدا بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن شەھەردەنىڭ
دۇكىنىدىن لازىملىق ماللارنى سېتىۋالغاندىن كېيىن كۆڭۈلسىز-
لىك ۋە غەشلىك ئىچىدە يولۇمغا راۋان بولدۇم . شەھەردىكى
بارلىق ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ بولۇپ يېزىغا قاراپ يولغا چىقتىم .

شۇ كۈنى ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ، كەچ كىرگۈچە شەھەردىن
ئەكەلگەن يېڭى ماللارنى پوكەيگە تىزىپمۇ ئولگۈردۈم .

باھادىر ئون كۈندىن كېيىن قايتىپ كەلدى . ئۇنى كۆرۈپ
ئىلگىرىكىدەك تازا ئوچۇق چىراي ئاچمىدىم . ئۇنىڭ چىرايىغا
قارىساملا كۆڭلۈمگە ھەرخىل گۇمان چۈشىدۇ . ئۇ بۇنىڭدىن بەك
غەلىتىلىك ھېس قىلغان چېغى ، ياتار چاغدا :

— نېمە بولدى سىزگە ؟ چىرايىڭىز بەكلا سۆرۈنغۇ ؟ — دەپ
سورىدى . ئۇنىڭ چىرايىمۇ سۆرۈن بولۇپ ، مېنىڭ ئوچۇق چىراي
ئاچمىغىنىمنى ئۇنىڭ كەيپىنى ئۇچۇرغىنى ئېنىق ئىدى .

— بۇ كىمۇ ؟ — دەپ سورىدىم كارىۋاتقا چىقىپ بىردەم
ياتقاندىن كېيىن ئىچىمگە سىغدۇرالمىغان ئازابنى ئاشكارىلاش
ئۈچۈن ھېلىقى سۈرەتنى ياستۇق ئاستىدىن ئېلىپ ئۇنىڭغا كۆر-
سىتىپ . ئۇ قولۇمدىن سۈرەتنى ئىتتىك ئالغاندىن كېيىن چىرا-
يىدىكى سۆرۈنلۈكتىن ھېچبىر ئەسەرمۇ يوق ، تېزلا ھىجايدى :

— چىرايىڭىز شۇڭا تۇتۇلۇپتىكەن - دە ؟ كاستۇمۇمنى ئاخ-
تۇرغانمىدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى ئارقىدىن . مەن زەردە بىلەن
ئېيتتىم :

— كاستۇمۇڭىزنى ئاختۇرۇپ يۇيۇشقا نەدىكى ۋاقتىم مې-
نىڭ . كىرلىشىپ كېتىپتىكەن يۇيۇپ قوياي دەپ قولۇمغا ئېلى-

شىم ئىچ يانچۇقىدىن تەسلىم بولۇپ يەرگە چۈشتى .

— ھە ، تەسلىم بولدى دېگىن ! بۇ سۈرەت ئالدىڭدا قول كۆتۈرگەن بولسا پۇخادىن چىقىپسەنغۇ ، مانا ئەمدى نېمىشقا پۇشقىيىپ ئولتۇرىسەن ؟ — ئۇ مېنى بەزىدە سەنلەپ ، يەنە بەزىدە سىزلەپ سۆزلەيتتى . مانا ئەمدى سەنلەپ گەپ قىلىۋاتاتتى . مەنمۇ ئۇنىڭغا قاراپ سەن دېيىشكە ئادەتلەنگەنىدىم .

— توۋا خۇپسەنلىك قىلمىسىڭىزچۇ . بۇ ئايال زادى كىمۇ ؟ ماڭا بىر دەپ بېرىڭ ، — مەن ئۆزۈمنى شۇنچە تۇتۇۋالاي دېسەممۇ تۇتۇۋالالمىدىم . ئاۋازىم بارغانسېرى قاتتىقراق چىقىشقا باشلىدى . ئۇ خېلىلا پەسكويغا چۈشكەنىدى . ئۇ مۈرەمگە قولىنى قويۇپ دېدى :

— بۇنچە چېچىلما ھەم ئالدىرىمىساڭمۇ مەن ھازىرلا ساڭا دەپ بېرىمەن . سېنى ھەرخىل ئوي ۋە ھەرخىل كويلارغا سالغان بۇ ئايال بولسا پەقەتلا ئېچكىرىدىكى بىر چۆپقىتىم . خالاس ، چۆپقەت دېگەن بۇ ئۇقۇمنى ئوبدان بىلىسەنغۇ ؟ — ئۇنىڭ كۆزلىرى كۆزۈمگە قادالغانىدى . چىرايىدىن سۇس كۈلكە چىقىۋاتاتتى .

— راستىنىلا باشقا غەيرىي مۇناسىۋىتىڭلار يوقمۇ ؟ — مەن شۇنداق بولۇشىنى ئارزۇلاپ شۇنداق سورىدىم ۋە لەسسىدە يۇمشاپ قالدىم .

— چىشىمنىڭ ئېقىنى كۆرسىتىپ قويسام ئەزۋەيلەۋېرىدىكەنسەن . ئۇ دېگەن ئېرى بار ھەم بىر قىزى بار ئايال . ئەگەر غەيرىي مۇناسىۋەتتە بولاي دەپ نىيەت قىلسام ، ئانىسى سۆيمىگەن بولماقتەك قىزلار ئازمىدى بۇ جاھاندا ؟ — ئۇ كەينىدىنلا شۇنداق دېدى . ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشىنىپ جىم بولدۇم . ئەمما كاللامدىن گۇمان تولۇق چىقمىغانىدى . ئۇ مېنى يالغانمۇ ياكى راستىنمۇ ، ئىشقىلىپ شوخلۇق بىلەن باغرىغا باستى .

بۇ ئىش شۇنىڭ بىلەن بېسىققان بولدى . ئارىدىن بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىنكى ۋاقىت ئىدى . بۇ چاغدا باھادىر ئېچكىرىگە

كەتكەندى . مەن بىر قىسىم ماللارنى شەھەردەنىڭ دۈكىنىدىن
سېتىۋېلىش ئۈچۈن يەنە شەھەرگە قاراپ يول ئالدىم . بۇ كۈنى
شەھەرگە خېلى كەچتە ئاندىن يېتىپ كەلدىم . ئاپتوبۇس بېكىتىگە
كېلىپلا شەھەردىكى ئۆيدە قونۇپ دۈكانغا ئەتىسى ئەتىگەن ئاندىن
باراي دەپ ئويلىدىم .
ئۆيىمىزنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلسەم ، يان ئىشىك قىيا
ئوچۇق تۇرىدۇ . يۈرىكىم ئەنسىز سوقۇپ كەتتى . ئىشىكتىن ئاۋاز
چىقارماي ئۆيگە پەم بىلەن كىردىم . هويلىغا كىرىپ ئۆي ئىچىدى-
كى لامپۇچكا نۇرىنىڭ دېرىزە كۆزنەكلىرىدىن سىرتقا تۆكۈلۈپ
هويلىنى گىرىمسەن يورۇتۇپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىمدە بىر-
دەم جايىمدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدىم . باھادىرنىڭ ئىچكى-
رىدىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى جەزملەشتۈردۈم . ئۆينىڭ ئىشىكى
تەرەپكە يېقىنلاپ كەلدىم - يۇ ، يەنىلا جايىمدا جىملا تۇرۇپ
قالدىم . ئۆي ئىچىدىن بىر ئايال زاتىنىڭ باھادىرنىڭ كۈلكىسىگە
جور بولۇۋاتقان ۋىلىقلاشلىرى قۇلىقىمغا ئاڭلانغانىدى . كۆڭلۈم
بىر ئىشنى تۇيۇپ ، يۈرىكىمنىڭ سېلىشىغا قارىماي دېرىزە تۈۋىگە
يېقىنلاشتىم . ئاھ خۇدا ، نېمە كەلگۈلۈك بۇ ماڭا ! ... باھادىر
كىچىككىنە بىر قىزنى قوينىغا ئېلىپ قۇچاقلاپ سۆيۈۋاتاتتى .
ئۇلار ئىككىسى ئىنتايىن خۇشال ھالەتتە بولۇپ ، قىز بەكلا
چىرايلىق ئىدى . چىرايىنىڭ سۇزۇكلۇكىگە قارىغاندا ئون سەك-
كىز - ئون توققۇز ياشلاردا دەپ پەملىدىم . مەن ئۇلارنىڭ
ھەرخىل يېقىنچىلىق ئارىلاشقان قىلىقلىرىنى كۆرۈپ بېشىمغا
بىر چېلەك سۇ قۇيۇلغاندەك ئەندىكىپ كەتتىم . ئۇلارنىڭ پارڭى
قىيا ئېچىقلىق تۇرغان دېرىزىدىن سىرتقا ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇ-
راتتى . قىز باھادىرنى قۇچاقلاپ نازلىنىپ شۇنداق دېدى :
— بۇرۇنقىڭىز مەڭزىمنى ئېچىشتۇرۇۋەتتى ، ئەمدى بولدى
قىلىڭە ، باھادىر .
باھادىر بولسا خۇش كەيپ ئىچىدە :

— ئەمىسە ئۆزىڭىز سۆيۈپ قويۇڭ ، — دېگىنىچە مەڭزىنى تەڭلەپ تۇردى . قىز بولسا ئۇنىڭ مەڭزىگە ھەم لەۋلىرىگە ناھايە-تى خۇيلىنىپ سۆيۈپ قويدى .
— قەدىرىيە ، بىز مەڭگۈ ئايرىلمايلى ، بولامدۇ ؟ — باھادىر قىزغا مېھرىلىك كۆز تاشلاپ شۇنداق دېدى . قىز ئۇنىڭغا جاۋا-بەن :
— ئاشكارىمۇ يا يوشۇرۇنمۇ ؟ — دەپ سوئال قويدى . باھا-دىر بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن :
— ھازىرچە مۇشۇنداق ئۆتۈپ تۇرايلى بولامدۇ ؟ — دېگەنىدى ، قىزنىڭ خۇشاللىقى يوقالدى . ئۇنىڭ ئېغىزىدىن :
— ئۇ قېرى خوتۇنۇڭىزدىن نېمىشقا قورقىدىغانسىز ؟ نې-مىشقا ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ سىزنى ئالمەن دېمەيدىغانسىز ؟ — دېگەن گەپ چىقتى . باھادىر ئۇنىڭغا جاۋابەن دېدى :
— قورققىنىم ئەمەس ، مەن ئاۋۋال دۇكاننى چاڭگىلىمغا تولۇق ئېلىپ بولاي ، ئاندىن بىر گەپ بولمىسۇنمۇ !
— دۇكانغا تولۇق ئىگە بولغاندىن كېيىن ئۇنى ھەيدىۋېتە-لەمسىز ؟
— ھەيدىۋەتمەي !
— ئاندىن كېيىن مەن بىلەن توي قىلامسىز ؟
— ئەلۋەتتە .
— ئەمىسە ، دۇكان ئىلكىڭىزگە قاچان ئۆتىدۇ ؟
— ئاز قالدى .
— بىز توي قىلساق سەھرادا تۇرمايلى ، بولامدۇ ؟
— ئەلۋەتتە سەھرادا تۇرمايمىز - دە . ھەممە ئىش سىز دېگەندەك بولىدۇ . مۇشۇ ئۆيدە ئىككىمىز بەختلىك ياشايمىز ئامرىقىم .
— ئەمىسە ، ئىشنى پاتراق پۈتكۈزۈڭ .
— ماقۇل ، ئازراق چىداپ تۇرۇڭ .

ئۇلار يەنە بىردەم قىلىقسىزلىق قىلىشتى. مەن چىشىمنى چىشلەپ ئۇلارنىڭ پارىڭىنى تولۇق ئاڭلاش ئۈچۈن ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ جىم تۇردۇم.

قىز بىردەمدىن كېيىن باھادىرغا ئېيتتى:

— ھە راست، يېقىندىن بېرى كۆڭلۈم چۈچۈمەل نەرسىلەرنى تارتىدىغان بولۇپ قالدى. قورساق كۆتۈرۈپ قالدىمىكىن دەيمەن، — دېۋىدى، بۇ گەپنى ئاڭلاپ باھادىر بىردىنلا جىددىيلىشىپ كەتتى:

— بۇ گېپىڭىز راستمۇ؟

— شۇنداق گەپنىمۇ يالغان دەمدۇ كىشى، — دېدى ئۇ قىز ئەركىلەپ. باھادىر جىم بولۇپ قالدى.

— نېمە بولدى؟ — قىز سورىدى باھادىردىن. ئۇ بېشىنى بىردەم قاشىلىغاندىن كېيىن:

— ئىككى پۇتۇم بىر ئۆتۈككە تىقىلغاندەك ئىش بولامدۇ نېمە؟ — دېدى. قىز ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ جىددىي تەلەپپۇزدا سورىدى:

— قورساق كۆتۈرۈشۈمنى خالىمامسىز؟

باھادىر قىزغا قاراپ ئېيتتى:

— خالايمەن. ئەمما ھازىر ئەمەس.

— ئەمىسە، پۇل بېرىڭ قىردۇرۇۋېتەي. تۇغار قورسىقىم بولغاندىكىن رەسمىي توي قىلغاندا تۇغۇۋالارمەن.

— ياخشى، ھازىرلا سىزگە پۇل بېرەي، — باھادىر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىچ كىيىم بىلەنلا كارىۋاتتىن يەرگە چۈشتى. «ئەگەر ئۇ سىرتقا چىقىپ قالسا ئۇچرىشىپ قېلىپ جېدەللىشىپ قالماي، ئۆزۈمنى بېسىۋالاي. بىكاردىن بىكار ئۆزۈمگە ئاۋارىچىلىك تېپىۋالماي. ئۇلارنىڭمۇ كۆرىدىغانلىرى باردۇ» دېگەنلەرنى ئويلاپ تېزلا ئارقامغا ياندىم ۋە مېھمانخانىغا بېرىپ قونۇش ئۈچۈن ھويلىدىن چىقىپ كەتتىم. ئەمما، ئازاب ۋە خورلۇقتىن كۆز

ياشلىرىم چانقىمدىن چىقىشقا باشلىدى .

مېھمانخانىغا كەلگۈچە دانىيالنى ئويلاپ كەلدىم . ئۇنىڭ سىيماسى كۆز ئالدىمدىن داۋاملىق كەتمەيتتى . نېمە ئامال ، مەن بىر ئاجىز ئايالكەنمەن . ئۇنى ئىزدەشكە ، بىرەر قېتىم ئۇچرىشىپ سىردىشىشقا مېنىڭ چامىم قەيەرگە يېتەتتى . ھەتتا ئۇنىڭ ئېنىق تۇرار جايىنى ، ئادرېسىنىمۇ بىلمەيتتىم . توۋا دەيمەن ، مېھمانخانىغا ئورۇنلىشىپمۇ بىر كېچە كۆزۈمگە پەقەت ئۇيقۇ كەلمىدى . ئەتىسى ئورنۇمدىن كاللام گاراڭ ھالدا تۇردۇم . ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ بولۇپ ، ھېچ ئىش بولمىغان قىياپەتتە يېزىغا قايتتىم . باھادىر ئۈچ كۈندىن كېيىن پەيدا بولدى . ئۇ ھېچنېمىدىن غېمىدە يوقلا پاراڭ قىلدى :

— خوتۇن ، چىرايىڭ باشقىچە تۇرىدۇ ، دوختۇرغا ئاپىرايمۇ - يا ! — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ . مەن ئۇنىڭغا :

— ئۈچ كۈن ئىلگىرى كېچىدە قورقۇنچلۇق بىر چۈش كۆرۈپ ئويغىنىپ كەتكەنىدىم . شۇ بىر كېچە تاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىيالمىدىم . تا ھازىرغىچە بىئارام بولۇۋاتىمەن ، — دېدىم قەستەن ، ئەمما ئۇ چىرايىنى قىلچە ئۆزگەرتمەي تۇرۇپلا :

— كارىۋاتتا نان ئۇۋۇقى بار ئۇخلاپ قالغان ئوخشايسىلە . بۈگۈندىن كېيىن ئوبدانراق سىيرىپ - سۈپۈرۈپ جاي سېلىپ يېتىڭلا ، — دېۋىدى ، غۇززىدە ئاچچىقىم كەلدى .

— مەن كىم بىلەن ياتىمەن ؟ سەن كىم بىلەن ياتىسەن ؟ — ئېغىزىمدىن بۇ گەپ قانداق چىقىپ كەتكىنىنى بىلمەيلا قالدىم . ئۇ بۇ گېپىمنى ئاڭلاپ ماڭا قاراپ قېتىپلا قالدى ، چىرايى شۇ زامان تاتاردى ۋە ئۈنلۈك ئاۋازدا سورىدى :

— ھە ، دېگىنە ، مەن كىم بىلەن يېتىپتىمەن ؟

— ھېلىقى بويىدا قالغان شەھەرلىك سەتەڭچۇ ، — ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي ۋارقىرىۋەتتىم . ئۇنىڭ چىرايى گاھ ئاقارسا ، گاھ قىزىرىشقا باشلىدى .

— نېمە؟ شۇ كېچىسى ئۇ ئۆيگە سەن پەيدا بولغانمىدىڭ؟ ھەي، كەڭ قورساق بولساڭ بولمامدۇ؟ سەن مەندىن ئون نەچچە ياش چوڭ. شۇنداق بولسىمۇ ساڭا يىرىكلىك قىلماي، كۆڭلۈڭنى چەكمەي كېلىۋاتىمەن. مەن ئۆزۈمدىن كىچىك قىزلار بىلەن كۆڭۈل ئاچسام نېمە بولىدۇ؟ سەن مېنىڭ ھېسسىياتىمنى چۈشەنسەڭ بولمامدۇ؟ بۇنچە شەخسىيەتچى بولۇپ كەتمىسەڭمۇ بولىدۇ. ئەگەر كۈنداشلىق قىلىۋەرسەڭ ماڭا ئۇۋال قىلغان بولىسەن.

— ئۇۋالمىش! بوپتۇ، كۆڭلۈڭنى قانداق ئاچقۇڭ كەلسە شۇنداق ئاچ. مەنمۇ كۈنداشلىق قىلمىغان، كەڭ قورساق بولغان بولاي. ئەمما مەن سىلەر دېيىشكەن ھەممە گەپ - سۆزلەرنى ئاڭلىدىم: ئۇ قىزمۇ ماڭا ئوخشاش قورساق كۆتۈرگەنلىكىنى ساڭا دېدى، يەنە سەن رەزىل ۋاستىلەرنى پىلانلاپ، دۇكاننىمۇ يۇتۇۋالماقچى بولدۇڭ. بۇنى قانداق چۈشەندۈرىسەن ئەمدى؟

ئىچ - ئىچىمدىن ئاچچىق بىر تۈيغۇ پارتلاپ چىقىۋاتقاندەك، ۋۇجۇدۇم غەزەپتىن لەرزىگە كېلىۋاتاتتى. ئەمما، نېمىشقىدۇر يەنىلا كۆڭلۈمنىڭ بىر يەرلىرىدە ئۇنىڭ بۇ ئائىلىنىڭ تۈۋرۈكى بولۇشىدىن ۋاز كەچمەسلىكىنى ئۈمىد قىلىۋاتقاندەك ئىدىم. ئۇنىڭ بىلەن يەنە داۋاملىق زاكونلىشىشنى كۆڭلۈم تارتمايۋاتاتتى. ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدىم. ئۇ پۇشۇلدىغىنىچە يەنە ئېغىز ئاچتى:

— ئۇ قىزنىڭ كۆڭلىنى ياساپ يالغاندىن شۇنداق دەپ قويدۇم. مەن ئاكام رەھمىتى بىنا قىلغان، ئائىلىمىزنىڭ بايلىقى بولغان بۇ دۇكاننى سەندىن يۇتۇۋېلىپ قانداقمۇ قىلارمەن؟ ماڭا ئىشەنگىن، مەن ئۇ قىزغا يالغان ئېيتىپ قويدۇم. گېپىڭگە قارىغاندا، مېنىڭ ھەممە سۆزلىرىمنى تىڭشايمەن دەپ كۆپ ئاۋارە بوپسەن. ئويلاپ باققىنە، ماڭا ئۇ ھامىلدار بولۇپ قالدىم دەپ بويىدا قالغانلىقىدىن شەپە بەرگەنىدى، شۇ زامان سېنىڭ بويۇڭدا

بارلىقى ئېسىمگە كېلىپ ، ئۇنىڭ تۇغسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيت-
مىدىمۇ ؟ چۈنكى ، مېنىڭ سەن تۇغقان بالىغا دادا بولغۇم بار ،
ھەم شۇنداق قىلىمەن . شۇڭا سەن بۇنداق ئىشلاردا يەنىلا كەڭ
قورساق بولغىنىڭ تۈزۈك . ئادەم دېگەن پەرىشتە ئەمەس ، شۇڭا
ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ ھەرخىل شەكىللەردە ئۆزى بىلىپ ياكى
بىلمەي ، خاتالىق ۋە سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويىدىغان ۋاقىتلىرى
بولىدۇ . شۇڭا مېنىڭ بۇ سەۋەنلىكلىرىمگە ئۇنچىۋالا تەگەپ كەت-
مە ، خوتۇن .

مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن بىرئاز تەسەللى تاپقاندەك بولۇپ ،
سەل يۇمشىدىم . راست ئەمەسمۇ ، دېمىسىمۇ مەن ياش جەھەتتە
ئۇنىڭدىن خېلىلا چوڭ . شۇڭا بەزى ئىشلاردا ھەددىدىن زىيادە
بەك زىغىرلاپ كەتسەم ، ئىككىمىزنى ھەم ئائىلىمىزنى بىر -
بىرىگە چىڭ باغلاپ تۇرغان ئەر - خوتۇنلۇق رىشتى بىرلا ئۈزۈ-
لۈپ كەتسە ، ئۇنى قايتا ئۇلاشقا مۇمكىن بولماي قالىدۇ . قورساق-
تىكى بالا بىلەن ئۇنىڭ كەلگۈسىنى ئويلىغىنىمدا بۇ ئىشلارغا
قاتتىق تەگەپ كېتىشىمنىڭ ئانچە زۆرۈرىيىتى يوق . مەن شۇلار-
نى ئويلاپ جىمىپ قالدىم .

مەن تۇرمۇشتا ئۆينىڭ بارچە ئېغىر يۈكىنى كۆتۈرۈپ كەل-
دىم . ئەمما ئۇ بۇنى تولۇق چۈشىنىپ كېتەلمىگىنى ئېنىق .
چۈنكى ، ئۇنىڭ باشتىن كەچۈرگەن تۇرمۇش سەرگۈزەشتىلىرى
ئاز ، يەنە كېلىپ مەندىن ياش جەھەتتە خېلى پەرقلىنىدۇ - دە .
ئۇنىڭغا يەنىلا ۋاقىت بەرگىنىم تۈزۈك . مەن ئەنە شۇلارنى تېخىمۇ
ئىچكىرىلىگەن ھالدا ئويلاپ ، ئاخىر تۇرمۇشتا سوغۇق قان بو-
لۇشنى ئويلاپ قالدىم . يەنە بىر قېتىم تۇل - يېتىم قېلىشنىڭ
ئالدىنى ئېلىشقا يېنىكلىك قىلسام بولمايدىغانلىقىنى بارغانسېرى
چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتتىم .

6

كۆنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن باھادىر بارا ـ بارا مېنى ئۇنتۇپ كېتىۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئۆيدە تۇرىدىغان ۋاقتى بارغانسېرى ئازىيىپ كېتىشكە باشلىدى . ئۆي بىلەن كارى بولمايدىغان بولۇپ قېلىۋاتاتتى . ئۇ شۇنداق قىلغانسېرى ، كۆڭلۈم ئۇنىڭدىن سوۋۇپ ، كۆزۈمگە تىكەندەك كۆرۈنىدىغان بولۇپ كەتتى . كۆنلەر شۇنداق داۋاملاشقانسېرى ، مەھەللىنىڭ قاشاڭ ئاياللىرى ئۇنىڭغا كۆز قىرىنى سالىدىغان بولۇۋالدى . مەن بىر ئايال بولۇش سۈپىتىم بىلەن بۇنى ئاستىرتتىن بىلىۋالدىم . ئۇنىڭ بەزى قىلىقسىزلىقلىرىمۇ ئانچە ـ مۇنچە قۇلىقىمغا كىرىشكە باشلىدى . ئەمما مەن يەنىلا دەردىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ يۈرۈۋەردىم . قىلىقسىز ئاياللار ئۇنىڭغا نېمىشقا ئامراقلىق قىلىدىغاندۇ ؟ ئۇ نېمىشقا ئەنە شۇنداق قىلىقسىزلىق قىلىپ يۈرىدىغاندۇ ؟ مەن نېمىشقا قارانچۇق بولۇپ قالدىم ؟ مەن بۇلار ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىدىم . ھەر تەرەپتىن ئەستايىدىل ئويلاش ۋە ئەتراپىمدىكى ئىشلارنى كۆزىتىش ئارقىلىق شۇنى بىلىپ يەتتىمكى ، ئۇ ھېلىقىدەك قىز ـ چوكانلارغا بازارلىق مودا كىيىملەرنى بېرىپ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى مايىل قىلىۋاپتۇ . مودا كىيىنىشكە ئامراق قىز ـ چوكانلار باھادىر بىلەن ئىچ ـ پەش تارتىشىپ يۈرۈپتۇ . باھادىرنىڭ رەسۋالىقلىرى بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلىدى . ئۇنىڭ تۇرمۇشىدا يېڭى ـ يېڭى قىز ـ چوكانلار پەيدا بولۇۋاتاتتى . ئۇنىڭ كۆزۈمگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ قىلغان بەزى پەسكەشلىكىگە چىدىماي بىر نەرسە دېگۈدەك بولسام ، ئۇ :

— سەن مەندىن چوڭ ، خوتۇن قاتارىدا كۆرگىنىمگە شۈكرى قىلىپ بالىلارنى باق ، سىرتتىكى ئىشلىرىمغا ئارىلاشقۇچى بولما ، — دەپ تەھدىت سالىدىغان بولۇۋالدى . ئۇنىڭ يۈرىكى بارغانسېرى يوغىناپ كېتىۋاتاتتى . قورسىقىمدىكى پات ئارىدا تۇـ

غۇلىدىغان بالىغا، قىزىمغا تارتىشپلا ئۇنىڭ بىلەن داۋاملىق بىر ئۆيدە تۇرۇشقا مەجبۇر بولۇپ قالدىم. بىر كۈنى ئىچىمگە پاتمىغان دەرد- ئازابلىرىمنى ۋە خورلۇقلىرىمنى ئىلاجسىز قېينانامغا تۆكتۇم:

— ئانا، باھادىر تاپتىن چىقىپ كېتىۋاتىدۇ. ماڭا قاراپ تۇرۇپ ۋاپاسىزلىق قىلىۋاتىدۇ. دۇكاندىكى بەزى مودا كىيىم- كېچەك ھەم پۇل قاتارلىقلارنى بۇزۇق ئاياللارغا بېرىۋاتىدۇ، شۇڭا دۇكاننىڭ تىجارىتى ئاقساپ قالدى. قانچىلىك دەسمايە قالدى، بۇنىڭغا ئېنىق بىر نېمە دېيەلمەيمەن.

قېينانام ئاغزىمغا قارىغىنىچە ھەيران قالدى ۋە بىردەمدىن كېيىن:

— قىزىم، دېگەنلىرىڭىز راستمۇ؟ — دەپ سورىدى دېگەنلىرىمگە ئىشەنمىگەندەك قىلىپ ياشاڭغىرىغان كۆزلىرىنى ماڭا تىكىپ:

— راست، ئۇنى دائىم يات - يات ئاياللار بىلەن ئۇچرىتىپ قالىمەن، — دېدىم ھەسرەتلىك تىنىپ.

— تۇسىمىدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى قېينانام ئاغزىنى ئۇمەچەيتىپ تۇرۇپ.

— بىرنەچچە قېتىم تۇستۇم. ئەمما، ئۇ ھە دېسىلا سەن قېرى مېنىڭ نامىمدا خوتۇن بولۇپ ئولتۇرغىنىڭغا خوش بول. ئۇششاق گەپنى ئاز قىل. تالا - تۈزدىكى ئىشلىرىمنى كۆرسەڭمۇ كۆرمەسكە سال. باللارنى بېقىشنى، قورسىقىڭدىكىنى تۇغۇشنى بىل، دېگەندەك گەپلەرنى قىلىۋاتىدۇ. مەن راستىنلا بەك قىينىلىپ كەتتىم. يا بۇ ئۆيدىن كەتسەم بولامدىكىن، — دېگەندىم، قېينانام شۇ زامانلا:

— ياق بالام، سىز بۇ ئۆيدىن كەتسىڭىز قادىر بالامنىڭ روھى قورۇنىدۇ، خاپا بولىدۇ. باھادىردىن ۋاز كەچسەم كېچەمەنكى، سىزدىن ۋاز كەچمەيمەن. سىز بۇ ئۆيدىن مەڭگۈ ئايرىل-

مايسىز . مەن ئۇنىڭغا گەپ قىلمەن . گېپىمنى ئاڭلىمىسا مەن دېگەن ئۇنىڭ ئانىسى ، ھەرخىل يوللار ئارقىلىق جاجىسىنى بېرد-مەن . ئۇنىڭ بىلەن ئاجرىشىپ كەتسىڭىز ئۆي چۇۋۇلىدۇ ، بالد-لار تىرىك يېتىم بولۇپ قالىدۇ ، بالام . كۆزۈم ئوچۇق تۇرۇپ باللارنىڭ يېتىم بولۇپ قېلىشىنى ھەرگىز خالىمايمەن ، ئاڭلىد-دىڭىزمۇ ؟ — دېدى .

— ئانا دېدىم ، — ئۇنىڭ سۆزى ئاخىرلاشقاندىن كې-يىن ، — باھادىر ئىلگىرىكىدىن بەكلا ئۆزگىرىپ كەتتى . يەنە كېلىپ ئۇ ھازىر ماڭا ئۆچ ، ئەگەر بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا دېسىلە ، ئۇ مېنى ئۇرۇشتىن يانمايدۇ .

— بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭ قىزىم ، بۇ ئىشلارنى باشقد-لاردىن ئاڭلىدىم دەپ ئۇنىڭ ئەدىپىنى راسا بېرىمەن ، — دېدى كۆڭلۈمنى كۆتۈرۈپ . ئىككىمىز ئۇزاق مۇڭداشتۇق .

ئەتىسى دۇكاندا مۇڭلىنىپ ئولتۇرسام ، كىچىك قىزىم بىر كونۋېرتنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كىردى . كونۋېرتنىڭ سىرتىغا قارد-سام ، خەت مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋاتقان چوڭ قىزىم ماھىرەدىن كەلگەنىكەن ، دەرھال كونۋېرتنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئۇنىڭ خېتىنى ئوقۇشقا باشلىدىم . خەتتە مۇنداق دەپ يېزىلغانىدى : «قەدىرلىك ئانا ، ياخشى تۇرۇۋاتامسىز ؟ چوڭ ئا-نام ، باھادىر دادام ياخشى تۇردىمۇ ؟ ئانا ، سىز بىلىسىز ، مەن كىچىكىمدىنلا تىرىشچان ئىدىم . باشلانغۇچ مەكتەپتىن باشلاپ كىتابخۇمار قىز بولۇپ چوڭ بولدۇم ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى ئەلا پۈتتۈرۈپ ، بۇ مەكتەپكە قوبۇل قىلىندىم . مەن ئۆزۈم تۇغۇ-لۇپ ئۆسكەن يۇرتۇمغا ۋە سىزنىڭ ماڭا سىڭدۈرگەن ئەجرىڭىزگە ياخشى نەتىجىلىرىم ئارقىلىق جاۋاب قايتۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىپ ئوقۇۋاتىمەن . ئاساسىم ياخشى بولغاچقىمۇ دەرسلەردە قىينىلىپ قالمىدىم . سىنىپ ئىچىدە ئالدىنقى قاتاردا تۇرۇپ ئوقۇۋاتىمەن . ئانا ، سىزگە بۇ خەتنى يېزىشتىكى مەقسىتىم شۇكى ، مەن

ئوقۇشنى ئەلا پۈتتۈرۈپ ، چەت ئەلدە ئوقۇشنى قارار قىلدىم . مەن چەت ئەلدە تىرىشىپ ئوقۇپ ، دوكتور بولىمەن ، ئانا . دوك- تور دېگەن خەلقئارالىق كاتتا ئىلمىي ئۇنۋان ھېسابلىنىدۇ .

خەير - خوش ئانا ، سىزگە ۋە باشقا ئۇرۇق - تۇغقانلارغا ، يۇرتداشلارغا سالامەتلىك ۋە ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەيمەن . قىزىڭىز ماھىرەدىن » .

خەتنى ئوقۇپ بولۇپ ھاياجاندىن كۆز چاناقلىرىمغا ئىسسىق ياشلار يامرىدى ، قىزىمدىن پەخىر ھېس قىلدىم . ئۆزۈمنىڭچە قولۇم ئىشقا بارمىدى . ئۇنىڭ خېتى ماڭا خۇشاللىق ، ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بېغىشلىغانىدى .

خەتنى خۇشاللىق ئىچىدە قايتا - قايتا ئوقۇدۇم ، ئوقۇپ بولۇپ كونۋېرتقا سالغۇم كەلمەي ، ئۆزاققىچە قىزىمنىڭ قولىدا يېزىلىپ چىققان تونۇش پوچېركىلارغا تويماي قارىدىم . قىزىم ھەققىدە نۇرغۇن گۈزەل خىياللارنى سۈرۈپ ئولتۇردۇم ، قىزىم- نىڭ سىيماسى كۆز ئالدىمدا بىر - بىرلەپ نامايان بولغاندا قايتىدىن روھلىنىپ كەتتىم . كۆڭلۈم باھار پەسلىنىڭ ئىللىقلى- قىدىن خۇشاللىق تاپقاندەك ، سۇغا قانغان يۇمران مايسىدەك يا- شىرىپ كەتكەندەك بولدى . ئەنە شۇنداق تاتلىق خىياللار بىلەن ئولتۇرغان جايىمدا ئۆزاققىچە ئولتۇرۇپ كەتتىم . ئەنە شۇنداق خىياللار بىلەن ئولتۇرسام ، ئىشىكنىڭ سىرتىدا تاراقلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى . بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ ، خەتنى كانۋېرتقا سالدىم ۋە ئىشىكى- نىڭ تارتمىسىغا سېلىپ قويدۇم . ئىشىكنى ئېرىپ ئېچىپ بولغۇ- چە قوپال ئېچىلىپ ، باھادىر دەرغەزەپ بىلەن كىرىپ كەلدى . ئۇ بوسۇغىدىن پۈتىنىمۇ ئالماي ، كۆزلىرىنىڭ پاختىسىنى چىقى- رىپ تۇۋلىدى :

— ئېرىڭنى نېمىشقا چاقىسەن ؟

ئۇنىڭ بۇ سوئالى بىلەن قېينانامنىڭ ئۇنىڭغا گەپ قىلغانلى- قىنى پەملىدىم . قارىغاندا ، بولغىلىق بولغان ئوخشايدۇ . شۇنداق-

تىمۇ پەرۋاسىزلىق بىلەن سوئال ئارقىلىق جاۋاب بەردىم :

— كىمگە چېقىپتىمەن ؟

گېپىمنىڭ تۈگىشىگە يۈزۈمگە بىر كاچات تەگدى ، بۇ كاچاتنىڭ قانداق تەگكىنىنى بىلمەيلا قالدىم . شۇ زامان مەڭزىم ئوت بولۇپ يانغاندەك ئېچىشىپ كەتتى . ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم تاياق يېدىم . يەنە كېلىپ يات بىر ئادەمدىن ئەمەس ، بەلكى ئېرىمدىن ! ماڭا نەدىن كەلگەن جۈرئەتكىن ، ئاچچىقىمدا ئۇنىڭ ياقىسىدىن ئالدىم ۋە غەزەپ بىلەن توۋلىدىم :

— چاقسام - چاقمىسام ئوساللىقىڭنى مەھەللىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىلىپ بولدى . بۇنى مەندىن كۆرمەي ئۆزۈڭدىن كۆر ! — دېدىم ئۇنىڭ چىرايىغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ . ئۇ بىر ئاماللارنى قىلىپ يۇرۇپ قولۇمنى ياقىسىدىن ئاجرىتىۋالدى .

— كونىلار قېرى خوتۇن چاپلاشقاق كېلەر دەپ راست ئېيتىپتىكەن . بۇ گەپنىڭ راستلىقىنى مانا ئەمدى بىلدىم . ئۆزۈڭدىن بېرى شىللەمگە مىنىپ ، رودىپايدەك چاپلىشىۋالغىنىڭغا مىڭ لەنەت ! ئىسىت سەن بىلەن خازان بولغان ياشلىقىم ! — ئۇنىڭ بۇ گېپى غۇرۇرۇمغا قاتتىق تەگدى .

— ساڭا نېسىپ بولغىنىمغىمۇ مىڭ پەندىيات ⋯ يۈز مىڭ پەندىيات !— دەپ ۋارقىراپ كەتتىم ئازابتىن ئۆرتىنىپ . شۇ تاپتا ئۇ كۆزۈمگە باشقا بىر غەلىتە مەخلۇق بولۇپ كۆرۈنۈپ كەتتى . مەڭزىمدىكى ئۇنىڭ قولى تەگكەن يەر ئوت ياققاندەك ئېچىشىپ تۇراتتى . مەن مەڭزىمنى سىلاپ تۇرۇپ دېدىم :

— مەنمۇ سەن بىلەن توي قىلغىنىمغا مىڭ بىر پۇشايمان قىلىۋاتىمەن . سەن بىلەن بىرگە ئۆي تۇتۇشتىن مەنمۇ جاق تويدۇم .

ئۇ بۇ گېپىمنى ئاڭلاپ سوغۇق بىر ھالەتتە كۈلۈپ :

— بەك ياخشىغۇ ، ئەمىسە نېمىشقا ئاجرىشاي دېمەيسەن ؟ —

دەپ سورىدى بۇرۇندىن باشلاپ پىلانلاپ كېلىۋاتقان مەقسىتىنى ئېنىق قىلىپ .

— قارا ، مۇشۇ قورسىقىم تومپىيىپ قالمىغان بولسا ، ئاجىرىشاي دەپ سەندىن بۇرۇن ئېغىز ئاچاتتىم ، — دېدىم مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ تۇرۇپ .

— بالا ھېچنېمىگە تاقاشمايدۇ . ئوغۇل بولسا مەن ، قىز بولسا سەن ئىگىدارچىلىق قىلىسەن . ئارتۇق پەتىۋالىرىڭنى قوي ئەمدى ئاجرىشىمىز ! — ئۇ دەيدىغاننىڭ ھەممىسىنى دېدى . «ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەن يەردە ئەمدى نېمە قىلغۇلۇق ؟ بۇ بەندە قاراپ تۇرۇپ بالىنىڭمۇ يۈزىنى قىلمايۋاتسا . بۇ ئۆيدە ئۇنىڭ ئالدىدا خارلىنىپ نېمىمۇ قىلارمەن ؟ تەقدىر - پېشانەم مۇشۇ ئوخشايدۇ . سەۋر قىلىشنىڭمۇ چېكى بار . ھېلىمۇ جىق خورلۇق تارتتىم . ئاجراشماقتىن ئۆزگە نېمە چارە بار» دېگەنلەرنى ئويلىدىم ئىچىمدە ۋە ماڭا مىختەك قادىلىپ تۇرغان باھادىرغا قاراپ :

— بوپتۇ ، سەن خۇش بولىدىغانلا بولساڭ ئاجراشساق ئاجراشتۇق . ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندە مەندە نېمە ئامال بار . ئانامۇ توغرا چۈشىنەر . ئىشقىلىپ ئەسكىلىك مەندىن كەلمىدى . ئىشقىلىپ مەن ۋىجدان ئازابى تارتمايمەن . ئاجرىشايلى ، — دېدىم ئۆزۈمنى سالماق تۇتۇپ . بۇ سۆزۈمنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ چىرايى كۆلكىدىن بىراقلا نۇرلىنىپ كەتتى . ئۇنىڭ چىرايىدىكى بۇ خۇشلۇققا قاراپ ھەم ھەيران قالدىم ھەم بەكلا خورلۇق ھېس قىلدىم .

— بەلەن گەپ بولدى . ئۇنداقتا ھازىرنىڭ ئۆزىدە خېتىڭنى بەردىم . ئارىمىزدا ئەمدى ئەر - خوتۇنچىلىق دېگەن مەۋجۇت ئەمەس . دۇكاندىكى ماللار بىلەن ئۆي ئىچىدىكى مال - بىساتلار ساڭا قالسۇن . مەن قۇرۇق قول چىقىپ كېتەي . ئۆينى چۈۋۇماي باللارنى بېقىپ قاتارغا قوشقىن ! — ئۇ شۇنداق دېدى ۋە يېنىمدا ئارتۇق تۇرمايلا كەينىگە ئۆرۈلۈپ چوڭ - چوڭ چامداپ ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى . مەن سولاشقان يوپۇرماقتەك جايىمدا ئولتۇرۇپلا قالدىم .

ئەتىسى ئەتىگەندە ئورنۇمدىن تۇرۇپ دۇكانغا كەلدىم ۋە
دۇكان ئىشىكىنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكىم سىيلىپ
كەتتى . بېرىپ قارىسام ، دۇكان ئىچى قۇپقۇرۇق تۇرىدۇ . بىلـ
ـدىمكى ، باھادىر بالدۇرلا پىلان سوققانىكەن . ئۇ دۇكاندىكى بارـ
لىق ماللارنى كېچىلەپ يۆتكەپ كەتكەنىدى . قادىر بىلەن قان ـ
تەر ئاققۇزۇپ تاپقان پۇلنى دەسمايە قىلىپ ئېچىۋالغان بۇ دۇكانـ
ـنىڭ قۇپقۇرۇق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ چاچلىرىمنى يۇلۇپ ھۆڭـ
ـرەپ يىغلىۋەتتىم . ئاۋازىمنى ئاڭلىغان قولۇم ـ قوشنىلار ، ھەتتا
قېيناناممۇ بىردەمدىلا دۇكان ئالدىدا پەيدا بولدى . ۋەقەنىڭ سەۋەـ
بىنى سوراپ بىلىشتى . مەن ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئاچچىق خورلۇقتىن
ئۇزۇنغىچە يىغلىدىم .

شۇنىڭ بىلەن تۇرمۇشۇم تامامەن ۋەيران بولدى . ئاتا ـ
ئانامنىڭ ئۆيىگە كۆچۈپ بېرىپ ، بىر ئايدىن كېيىن يەڭگىدىم .
بالا ئوغۇل بولۇپ ، ناھايىتى چىرايلىق ھەم چاچلىق تۇغۇلغانىـ
ـدى . بۇ بالىغا قارىساملا ئوغلۇم ئەلى ئېسىمگە كېلىۋالىدۇ .
بالىغا ناھايىتى ئامراق بولۇپ كەتتىم . ئەمما باھادىر ئېسىمگە
كېلىپ قالسىلا قۇيقا چېچىم تىك تۇراتتى . بالا تۇغۇلۇپ ئون
كۈن بولغاندا بىردىنلا بوشىشىپ كېتىپ ، ئۇشتۇمتۇت جان ئۈزـ
ـدى . ئۆزۈمنى توختىتالماي ئۇزاق يىغلىدىم . توققۇز ئاي ، توققۇز
كۈن قورساق كۆتۈرۈپ بالا تۇغماق ئاسان ئەمەس ئىدى . باھادىر
يېنىمدا يەنە پەيدا بولدى . ئۇ ناھايىتى بىپەرۋا كۆرۈنەتتى . بالىـ
ـنىڭ نامىزىغا رەسمىيەت يۈزىسىدىنلا قاتناشتى . ئۇ ئۆزىنىڭ
دۇكاندىكى ماللارنى يۆتكەپ كەتكەنلىكىگە تېنىۋېلىپ قەسەم ئىچـ
ـتى . بىز ئاجرىشىش رەسمىيىتىنى ئۆتىدۇق .

مەن تۇل قالدىم . باھادىر مەن شەھەردىكى ئۆيدە كۆرۈپ
قالغان ھېلىقى قىز بىلەن توي قىلدى . ئۇ ئەمدى شەھەرلىك
بولۇپ قالغانىدى . ئۈچ ئايدىن كېيىن ئازغىنا پۇلۇمغا تۇرمۇش
لازىمەتلىكلىرى سېتىۋېلىش ئۈچۈن شەھەر بازىرىغا كەلدىم . كۆز

ئېيىنىڭ مول - ھوسۇللۇق بازىرى قاينام - تاشقىنلىقتا چۈمۈلگەن بولۇپ، بازار ئىچى بەكلا قىستاڭچىلىق ئىدى. ئادەم كۆپ بىر رەستىدە كېتىۋاتسام، قۇلىقىمغا بىرسىنىڭ ئىسمىمنى چاقىرغىنى ئاڭلاندى. بۇ ئاۋاز يەر تېگىدىن ئاڭلانغاندەك سۇس ئىدى.

— ھېنىمبانۇ ... ھېنىمبانۇ!

ئەتراپقا زەن سېلىپ قارىدىم. توپ - توپ ئادەملەرنىڭ ئىچىدە شەھىدە قول پۇلاڭلىتىپ تۇراتتى. مەن ئۇنى كۆرۈپ كۈلۈمسىرىگىنىمچە ئۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدىم.

ئىككىمىز ئۆزئارا قىزغىن كۆرۈشۈپ ئەھۋاللاشتۇق.

— يۈرۈڭ، بىزنىڭ دۇكانغا بارىمىز. سىز بىلەن كۆرۈشمىگىلىمۇ ئۇزاق بوپتۇ، — دېدى ئۇ ئالتۇن چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلۈمسىرەپ.

— توغرا، ئىككىمىز كۆرۈشمىگىلىمۇ خېلى ئۇزاق بوپتۇ، — دېدىم ئۇنىڭغا ياندىشىپ مېڭىۋېتىپ.

— ھە، راست، ئاڭلىسام بالىڭىز قازا قىلىپ كېتىپتۇ، — دېدى پاراڭ ئارىلىقىدا.

— ھەئە، — دېدىم بۇ تۇيۇقسىز سورالغان سوئالغا. ئوغلۇمنىڭ قازا قىلغانلىق ئىشىنى تىلغا ئېلىشنى خالىمايتتىم.

— ئەسلىدە نەزىرگە مەنمۇ باراتتىم، ۋاقتىدا خەۋەر تاپالماپتىمەن، — دېدى ئارىمىزدىكى جىمجىتلىقنى ئۇ بۇزۇپ.

بىز شەھىدەنىڭ دۇكىنى تەرەپكە قايرىلىدىغان كوچىنىڭ بېشىدىكى قىستاڭچىلىق ئىچىدە خېلى ئۇزاققىچە تۇرۇپ قېلىپ، شەھىدەنىڭ دۇكىنىغا خېلى تەستە يېتىپ كەلدۇق. شەھىدە ماڭا ئۇسسۇزلۇق ئەكەلدى. ئۇ قېشىمدا يانمۇيان ئولتۇرۇپ ئېيتتى:

— ھېنىمبانۇ، باھادىر ھەققىدە يېڭى بولغان گەپلەرنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى شەھىدە سۇدىن بىر يۇتۇم ئوتلىغاچ مەندىن.

— قايسى گەپنى ؟ — دەپ سورىدىم ئەجەبلىنىپ .

— ئاڭلىساق ، باھادىر تازا جاجىسىنى يەپتۇدەك . سىزگە قىلغانلىرىنىڭ ئۆۋالىنى تارتىپتۇ . ئۇ ئۇلۇشكۈن ئىچكىرىدە قولغا ئېلىنىپتۇ .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىچىمگە بىر خىل خۇشلۇق ئېقىپ كىردى .

— بولدىلا ، ئۇنىڭ بىلەن بۇرۇنلا ئالاقەم ئۈزۈلگەن . ئۇ ئاسماندا ئۇچامدۇ ، يەردە يۈرەمدۇ ۋە ياكى ئۆيى ئۆرۈلۈپ ئاستىدا كۆمپەيكۆم بولامدۇ ، مېنىڭ نېمە چاتىقىم ؟ — دېدىم پەرۋاسىزلا . شەھىدە بۇ گېپىمگە كۈلدى ۋە ئېيتتى :

— توۋا ، ھەرقانچە ئۆچ بولسىڭىزمۇ ئادەمگەرچىلىك يۈزىسىدىن نېمە بولۇپ قولغا ئېلىنىپتۇ ، دەپ سوراپ قويمامسىز ؟ — دېدى . بۇ گەپكە كۈلۈپ سالدىم .

— ئەمىسە دەپ بېرىڭە شەھىدە ، ئۇ نېمە جىنايەت ئۆتكۈزۈپ قولغا ئېلىنىپتۇ ؟ — دەپ سورىدىم باھادىرنىڭ تەقدىرىگە ئازراق قىزىقىپ . شەھىدە دىمىغىنى قىرىپ قويۇپ ئېچىلىپ سۆزلەپ كەتتى :

— باھادىر يەنە بىرنەچچە يىلدىن بېرى بۇ شەھەر بىلەن ئىچكىرىنىڭ ئارىلىقىدا «ئۆسمۈر - بالىلارنى ئالداپ ئوغرىلاپ سېتىش» تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەنىكەن . يوقاپ كەتكەن نۇرغۇن نارەسىدە بالىلار باھادىرنىڭ قارا قولى بىلەن ئوغرىلىنىپ ئىچكىرىدىكى بەزى بۇلاڭچى ، يانچۇقچىنىڭ كاتتىۋاشلىرىغا يۇقىرى باھادا سېتىلىپتۇ . ئوغۇللار قارا نىيەتلەرنىڭ قولىدا بۇلاڭچى ، قاتىل ، يانچۇقچى بوپتۇ . ئاغزىدىن سۈت پۇراپ تۇرىدىغان بەزى نارەسىدە قىزلار باسقۇنچىلىققا ئۇچراپتۇ . بەزى قىزلار ئادەم بېدىكلىرى تەرىپىدىن سېتىۋېتىلىپتۇ . يەنە بىر قىسىملىرى كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىغا سېتىۋېتىلىپتۇ . باھادىرمۇ قارا نىيەتلەر بىلەن ئوخشاشلا يۇقىرىقىدەك قەبىھ ئىشلار

بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۆز كۆڭلىنى خۇش قىلىپ يۈرگەنىكەن . شۇڭا ئۇ بەك تېز ئۆزگىرىپ كەتكەچكە سىزگىمۇ ۋاپاسىزلىق قىلغان گەپ .

— ۋاي خۇدايىم ، — دېدىم مەن كۆكسۈمنى تۇتۇپ ، — دۇنيادا مۇشۇنداقمۇ قەبىھ ئىشلار بولامدىكىنە ؟ بىچارە باللار بىگۇناھ نابۇت بوپتۇ ئەمەسمۇ . زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ئاشۇ باللارنىڭ ئاتا - ئانىسى باللىرىنىڭ دەردىدە ساراڭ بولۇپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن ھەرقاچان ؟

— راست دەيسىز ، — دېدى شەھىدە ماڭا قاراپ ، — سىز بەلكىم بىلمەيسىز ، بۇ شەھەردىنمۇ بىرمۇنچە باللار يوقاپ كەت- كەن . ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ ئاتا - ئانىسى ھازىر روھىي كېسەل- لەر دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىۋاتىدۇ .

— ھۇ خۇمپەر ، ھۇ ئادىمىي ھايۋان !...

مەن ئىچىمدە قايناق سۇدەك تېشىپ تۇرۇۋاتقان غەزەپ - نەپرىتىمنى باسالماي قالدىم ۋە بىر ئازدىن كېيىن شەھىدەگە قاراپ :

— شەھىدە ، مەن ئۇ مەلئۇن بىلەن ئەر - خوتۇن بولۇپ بىر نەچچە يىلنى ئۆتكۈزگىنىمگە نومۇس قىلىۋاتىمەن . ئۇنىڭدىن گويا تاپتىن يىرگەنگەندەك يىرگىنىۋاتىمەن . باھادىر دېگەن ئىسسىمۇ بەك يېقىمسىز تۇيۇلۇۋاتىدۇ . سىزنىڭچە ، قانۇن ئۇنىڭغا قانداق جازا بېرەر ؟ — دەپ سورىدىم . شەھىدە سۆزۈمگە :

— ئاڭلىدىڭىزغۇ ، ئۇنىڭ جىنايىتى شۇنچە ئېغىر تۇرسا ، قانۇن ئەلۋەتتە ئۆلۈم جازاسى بەرمەي قالمايدۇ - دە .

«ئۆلۈم جازاسى» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا بولغان غە- زەپ - نەپرىتىم بىر ئاز پەسكويغا چۈشتى . يۈرىكىممۇ ئۆزۈممۇ بىلىپ بولمايدىغان بىر خىل ئازادە رىتىمدە سوقۇشقا باشلىدى . شۇنداقتىمۇ كۆڭلۈم خېلىلا يېرىم ئىدى . ئەلۋەتتە ، ئۇنىڭ جىنا- يى قىلمىشىغا ئۆلۈم جازاسىمۇ ئازلىق قىلاتتى .

شەھىدە بىلەن يەنە بىردەم پاراڭ قىلىشىپ ئولتۇردۇم -

ده ، ئۆنىڭ بىلەن خوشلىشىپ ئۆنىڭ دۆكىنىدىن چىقىپ كەت-
تىم . «توۋا ، دۇنيادا مۇشۇنداقمۇ ئەرلەر بولىدىكەن - ھە !»
دەپ شىۋىرلىدىم يولدا قايتىپ كېتىۋېتىپمۇ ئۆز - ئۆزۈمگە .
سىلەرگە دەپ بېرىۋاتقان بۇ ھېكايىلەر بەلكىم بۇ دۇنيادا
مەندەك بىر ئايالنىڭلا بېشىدىن ئۆتكەن ، ئىككىنچى بىر ئادەم
بېشىدىن كەچۈرمىگەن بولۇشى مۇمكىن . مەن ئەنە شۇنداق قىس-
مەتلەرگە دۇچار بولدۇم . كۆڭلىرىم ئەنە شۇنداق كۆڭۈلسىزلىك
ۋە بىئاراملىق ئىچىدە ئۆتۈپ بېرىۋاتاتتى . بۇ ۋاقىتتا دادام ياشى-
نىپ قالغانىدى . ئۆزۈنغا قالماي ئۆنىڭدىنمۇ ئايرىلىپ قالدىم .
ئۆيدە كىچىك قىزىم بىلەن ئىككىمىز قالدۇق . تەنھالىق ، يوق-
سۇزلۇق مېنى تەرەپ - تەرەپتىن قىيىنىدى . ئامالسىز ئىش
تېپىپ ئىشلەشنى ، بېيجىڭدا ئوقۇۋاتقان قىزىم ماھىرەگە ئاز-
دۇر- كۆپتۇر خىراجەت ئەۋەتىپ ، ئۆنىڭغا ئانىلىق مېھرىمنى
يەتكۈزۈشنى ئويلاپ ، پۇل تېپىشنى نىيەت قىلىپ يولغا چىققانى-
دىم . مانا ئەمدى سىلەردەك سىرداش دوستلارغا ئۇچراپ كۆڭلۈم
خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قالدى .

* * *

ھېنىمبانۇنىڭ ھېكايىسى ئاخىرلاشقانىدى .
ئۇ ئۆزىنىڭ قىسمەت - كەچۈرمىشلىرى بايان قىلىنغان
ھېكايىگە پۈتۈن دىققىتى بىلەن قۇلاق سېلىپ بېشىنى كۆتۈرمەي
پاختا تېرىۋاتقان ئايالLارغا قاراپ :
— زۆپتۈمە ، — دەپ چاقىرىۋىدى ، زۆپتۈمە ئىسىملىك
چوكان بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى ۋە :
— ھە ، — دېدى .
— ئەمدى نۆۋەت سىزگە كەلدى ، — دېدى ھېنىمبانۇ ئۆنىڭ-
غا .

— ئۇقتۇم ، ئىش بېشى ، — دەپ ئۆزىنىڭ ھېكايىسىنى باشلىدى زۇپتۇمە .

7

مەن بۇ يىل قىرىق تۆت ياشقا كىردىم . ئېسىمدە قېلىشىچە ، دادام كەنت مۇدىرى ئىدى . ئۇنىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئىشلار- غا چات كىرىدىغان مىجەزى بار ئىدى . ئاشۇ ئاپەتلىك يىللاردا تېخىمۇ جاپاكەش بولۇپ كەتتى . 1972 ـ يىلى مېنىڭ توققۇز ياشقا كىرگەن ۋاقتىم ئىدى . ئۇستىگە بىرمۇنچە كىتابلار يۈكلەن- گەن ئوتتۇزدىن ئارتۇق ئېشەكنى يېتىلىۋالغان بىرنەچچە ئادەم- نىڭ كەينىگە ئەگەشتۇق . ئېھتىمال ، قەدىمكى كونا كىتابلار بولسا كېرەك ، مەخمەل ، دۇخاۋا ۋە قاتتىق مۇقاۋىلىق بۇ كىتابلار ئادەمنىڭ دىققىتىنى تارتاتتى . ھېلىقى كىشىلەر سوكال قۇيرۇق ئېشەكلەرنى كەنت تەشكىلىنىڭ قورۇسىغا يېتىلەپ كىرگەندە ، ئۇ يەردىكى چوڭ بىر مەيدانغا ناھايىتى ئېگىز قىلىپ دۆۋىلەپ قويۇلغان بىرمۇنچە كىتابلارنى كۆرۈپ تېخىمۇ ھەيران قالدىم . مەن بىلەن بىللە كەلگەن تەڭتۇشلىرىم خۇددى سېرىك ئويۇنىغا كەلگەندەك خۇش بولۇپ كېتىشتى . شۇ چاغدا بىر ئىشخانىدىن دادام ئوتتۇرا ياشلاردىكى ساقاللىق بىر ئادەمنى ئىتتىرگىنىچە چىقىپ كەلدى . ساقاللىق ئۇ ئادەمنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەن- دى .

— ئاتا ـ بوۋامدىن قالغان تەۋەررۈك كىتابلار ئىدى . ساق- لاي دېگەنىدىم ، — دېدى ئۇ كىشى تىترەپ تۇرۇپ .

— ئۇ سېسىق كىتابلارنى ساقلارمىش تېخى ، ھۇ بۇ- زۇق ! — دادام ئۇ كىشىنىڭ كاچىتىغا بىر مۇشت ئۇرۇۋېدى ، ئۇ كىشىنىڭ كۆزلىرىدىن ياشلار تاراملاپ ئاقتى .

— رەھىم قىلسىلا مۇدىر ، ئەنە ئۇ كىتابلارنى ساق تاپشۇ-

روۋپ بەردىمغۇ ، — ئۇ كىشى شۇنداق دېيىشىگە دادام قەھرى بىلەن :

— تاپشۇرۇپ بەرسەملا قۇتۇلىمەن ، دەپ ئويلىغانىمىدىڭ تې- خى ، ئۇنداق ئاسان ئىش يوق ، — دادام بايا باشلاپ كىرىلگەن ئېشەكلەرنىڭ ئۇستىدىكى كىتابلارنى چۇشۇرۇۋاتقانلارغا بۇرۇلۇپ ۋارقىرىدى :

— ئىمىن پاكار ! ھوي ، ئىمىن پاكار !

چىرايى قازان قارىسىدەك قارا ، ئۆزى بەكلا پاكار بىر ئادەم دەرھال دادامنىڭ يېنىدا ھازىر بولدى ۋە :

— نېمە ئورۇنلاشتۇرۇشلىرى باركىن مۇدىر ? — دېگىنىچە دادامنىڭ ئالدىدا ئىتائەتمەن قۇلدەك قول باغلاپ تۇردى .

— ماۋۇ كىتاب خالتىسىنىڭ تاپشۇرغان كىتابلىرى قېنى ?

— ئەنە ئاۋۇ ئالا خورجۇندىكى كىتابلار شۇ .

— سانى قانچىكەن ?

— ئونكەن مۇدىر .

— ھە ، ناھايىتى ياخشى . سەنچۇ قارا ، ئۇ كىتابلارنى ئېلىپ كەل . ئۇ بۇزۇقنىڭ بوينىغا ئېسىپ يولمۇ يول سازايى قىلدۇرۇپ كەل .

— رەھىم قىلسىلا مۇدىر ، رەھىم قىلسىلا ...

ئۇ ئادەم دادامغا قاتتىق يېلىنىپ يالۋۇردى . دادامنىڭ بۇنچە زالىم ئادەم ئىكەنلىكىنى تۇنجى كۆرۈپ تۇرۇۋاتاتتىم . ئۇ رەھىم- سىزلىك بىلەن قولىنى شىلتىپ :

— نېمانداق غەرەز ئۇقمايدىغان كالۋا ئادەمسەن ? تېخى سېنى ئاياپ قالدىم . گەپنىڭ چىرايلىقى شۇ ، دېگىنىم بويىچە سازايى بولۇپ كەل ، — دادام ئۇ كىشىگە سىنچى كۆزلىرىنى ئالايتىپ كىتاب چۇشۇرۇۋاتقانلارنىڭ قېشىغا قاراپ ماڭدى . پاكار بويلۇق ھېلىقى ئادەم ئالا خورجۇننى كۆتۈرۈپ كېلىپ ھېلىقى ئادەمنىڭ بوينىغا ئارتىۋېدى ، ئۇ ئادەمنىڭ بېلى چىۋىقتەك ئېگىلدى ۋە

ئارقىدىنلا يىغلاپ كەتتى . ئەمما ، پاكار بويلۇق ئۇ ئادەم ئۇنىڭ كۆز يېشىغا پەرۋا قىلماستىن ، ئۇنىڭ قوللىرىدىن تۇتۇپ سۆرى-گىنىچە سىرتقا ئېلىپ ماڭدى .

هايال ئۆتمەي بۇ يەرگە يەنە بىرقانچە ئادەم پەيدا بولدى . دادام ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى شوينا بەل بىر ئادەمگە قاراپ :

— شادا غوجا ، تېز بېرىپ بېنزىننى ئېلىپ كەل ! — دەپ ۋارقىرىدى . شادا غوجا ئىسىملىك ئۇ ئادەم بىر باكنى ئېلىپ دادامغا بەردى . دادام باكنىڭ ئېغىزىنى ئېچىپ دۆڭدەك دۆۋىلەن-گەن كونا - يېڭى كىتابلارغا تەكشى چاچقاندىن كېيىن ئوت ياقتى . ئوت يالقۇنلاپ كۆتۈرۈلگەندە ، كىشىلەر قىزغىن چاۋاك چېلىشتى . ئەجدىهادەك تولغىنىپ كۆيگەن ئوت بىرنەچچە مىنۇت-تىن كېيىن پەسىيىپ مەيداننى ئىس - تۈتەك قاپلاپ كەتتى . بارا - بارا ئىس - تۈتەكلەر يوقالدى .

شۇ چاغدا دادامنىڭ جۇدۇنى ئۆرلىدى .

— قەغەز تۇرۇپمۇ ئەجەب شوخ كۆيمەيدىيا بۇ كىتابلار ! — دادام ئۆزىچە غودۇڭشىدى . باكنىڭ ئىچىدە ئېشىپ قالغان بېن-زىننى خىرە قىزىرىپ تۇرغان كىتاب ئۇستىگە چېچىۋىدى ، ئوت يەنە يالقۇنلىدى . دادام شۇ چاغدا كىتاب كۆيدۈرگۈچىلەرگە قا-راپ :

— قولۇڭلارغا بىردىن خادا ئېلىپ كېلىڭلار ، كىتابلارنى بۇ ئوت ئۇستىگە ئىتتىرىپ بېرىڭلار ، — دەپ ۋارقىرىغانىدى ، ئۇلار دەرهال قوللىرىغا ئۇزۇن ياغاچلارنى ئېلىپ كىتابلارنى ئوت تەرەپكە ئىتتىرىپ ، بىر مەيدان كىتاب كۆيدۈرۈش جېڭىگە ئاتلى-نىشتى .

دادام ناهايىتى تەستە كۆيۈۋاتقان توم - توم كىتابلارنى ئۇزۇن ياغاچ خادا بىلەن ئوت تەرەپكە ئىتتىرگەچ ، پۇتلىرى بىلەن قاتتىق مۇقاۋىلىق كىتابلارنى تېپەتتى ، يانجىيتتى . باشقىلارمۇ دادامنى دوراۋاتاتتى . كىتابلارنىڭ كۆيۈشىدىن ئاجراپ كەتكەن

بەزى ۋاراقلار ھاۋادا ئۇچۇشقا باشلىدى. تۇتۇن بولۇپ كۆيۈۋاتقان كىتابلاردىن چىقىپ دىمىغىمغا ئۇرۇلغان ئىس كۆزلىرىمدىن ياش ئاققۇزدى. بىردىنلا مەن بىللە كەلگەن دوستلىرىم چاۋاك چېلىپ ئۇسسۇل ئويناپ كېتىپتۇ.

شۇ تاپتا مەن دادامنىڭ قىلمىشلىرىدىن بىزار بولۇپ تۇرغىنىمدا، ئۇلارنىڭ ئۇسسۇلغا چۈشۈپ قالايمىقان سەكرەشلىرى ئۆچلۈكۈمنى كەلتۈردى. بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ كۆڭلۈم چىۋىن يەۋالغاندەك غەش بولۇپ كەتتى. دادام تەرەپكە نەپرەت بىلەن قاراپ قويۇپ ئۆيگە قايتىپ كەتتىم. شۇ كۈنى كەچتە دادامدىن:

— دادا، نېمىشقا بىر ئوبدان كىتابلارنى كۆيدۈرۈۋېتىسەن؟ — دەپ سورىسام، دادام شۇ ھامان كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ:

— سەن نېمىنى بىلىسەن؟ ئۇ كىتابلاردا ئادەملەرنى زەھەرلەيدىغان گەپلەر بار.

تېخى نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا مەكتەپتە ئوقۇيمەن دېگىنىم ئۈچۈن يۈزۈمگە بىر شاپىلاق ئۇرۇپ بۇرنۇمدىن قان ئاققۇزغان بۇ دادامنىڭ ئىلىم - مەرىپەتكە تېگىدىنلا دۈشمەنلىك نەزەر بىلەن مۇئامىلە قىلىۋاتقىنى ئېنىق ئىدى.

دادام بارلىق كىتابلارنى كۆيدۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، پۈخادىن چىققاندەك كېرىلىپ تۇرۇپ ئانامغا:

— بۇ بىر مەيدان كىتاب كۆيدۈرۈش جېڭى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاخىرلاشتى. بىزنىڭ كەنت بۇ جەڭدە تولۇق غەلىبە قىلدۇق، — دېدى ھىجايغىنىچە.

دادامنىڭ خۇشاللىقى ئۇزۇنغا بارمىدى. پۇت - قولىنىڭ تىرنىقى يارا بولۇپ بارا - بارا يامانلىشىپ كەتتى ۋە ئاخىر سېسىشقا قاراپ ماڭدى. ھېچقانداق دورا - ئوكۇل مەنپەئەت قىلمىدى. ئاخىر پۇت - قولىدىن ئايرىلىپ، بىر يىلدىن كېيىن پۈتۈن بەدىنى سېسىپ، ئازاپ ئىچىدە ئۆلۈپ كەتتى. ئانام بىلەن

ئىككىمىز يار ـ يۆلەكسىز قالدۇق . خەق بىزگە نەپرەت بىلەن
قارايتتى . تازا بويۇمغا يەتكەن ۋاقىتلىرىم ئىدى . شۇنداقتىمۇ
ھېچ يەردىن ئەلچى كېلەي دېمەيتتى . ئويلاپ باقسام ، بىزگە
ھەممە كىشى ئۆچ ئىكەن . شۇڭا نۇرغۇن يىگىتلەر مەندىن گويا
تېرە كېسەلىم باردەك ئۈركۈپ يۈرۈپتۇ . بۇنىڭ سەۋەبىنى ماڭا
توي تەكلىپىنى قويۇپ ، يەنە ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا يېنىۋالغان بىر
يىگىتنىڭ سۆزىدىن بىلىۋالدىم .

ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق ياز كۈنى ئىدى . مەن سۇۋادان تېرەك-
لەر سايە تاشلاپ تۇرغان مەھەللە يولىدا پىيادە كېتىپ باراتتىم .
ئارقامدىن ۋېلىسىپىتكە مىنىۋالغان بىر يىگىت قوڭغۇراق چالغى-
نىچە يېتىپ كەلدى . ئۇ ماڭا كىچىك كۆزلىرىدە نەزەر سېلىپ ،
سېرىق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ھىجايغاندىن كېيىن :

— قىزچاق ، ۋېلىسىپىتىمگە مىنىۋالامسىز ؟ — دېگىنىچە
قېشىمدا توختىدى . شۇ چاغدا : «توۋا ، ماڭىمۇ بىرەر يىگىت گەپ
قىلىدىكىنە ، بۈگۈن كۈن قاياقتىن چىقتىكىن» دېگەنلەرنى ئوي-
لىدىم . شۇ تاپنىڭ ئۆزىدە دورداي كالپۇك ئۇ يىگىت ماڭا ئاجا-
يىپ سۆيۈملۈك كۆرۈندى . مەن باش لىڭشىتىپ ماقۇللۇق بىل-
دۈرگەندىن كېيىن ، ئۇ يىگىتنىڭ چىرايى نۇرلىنىپ كەتتى .
مەن ئۇنىڭ ۋېلىسىپىتىگە مىنىپ ، ئارقىسىدا ئولتۇردۇم . ئۇ
ۋېلىسىپىتنىڭ پىدالىنى تەپكەچ مەندىن :

— توي قىلدىڭىزمۇ ؟ — دەپ سورىدى . ئۇنىڭ ئېغىزىدىن
چىققان «توي» دېگەن بۇ سۆزدىن قەلبىمدە گۈزەل بىر تۇيغۇ
تاشقىنلىدى . يۈرىكىمنىڭ گۈپۈلدىشىنى ئاڭلاۋاتقاندەك بولدۇم .
شۇنداقتىمۇ ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ تۇرۇپ :

— ياق تېخى ، — دېدىم . شۇ چاغدا يىگىت كەينىگە بۇرۇ-
لۇپ ماڭا «لەپپىدە» بىر قاراپ كۈلگەندىن كېيىن :

— ئوھوي ، سىز تېخى قىز ئىكەنسىز ـ ھە ! — دېدى .

— ھەئە ، — دېدىم مەن ھاياجان ئىچىدە . يىگىت شۇ چاغدا :

— مەن بىر ساراڭ قېتىش قىز بىلەن توي قىپتىكەنمەن قاراڭ ، بىر ئاي ئاران چىدىدىم . ھەپتە بولدى ، خېتىنى بەردىم . ئەگەر مېنى توي قىلغان دېمىسىڭىز ، تەگكەن بولسىڭىز بوپتىكەن .

— ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۇچۇرىنى بېرەي ، — دەپ ئۇ يىگىتنى ئۈمىدلەندۈرۈپ قويدۇم . يىگىت مېنى ئۆي ئالدىغىچە ئەكېلىپ قويۇپ كەتتى .

راست گەپنى دېسەم ، كۆڭلۈمنى ئۇ يىگىت ئىگىلىۋالغانلىقتىن ، كېچىلىرى تۈزۈك ئۇخلىيالمايدىغان بولۇپ قالدىم . ئىچىمگە بىر پارچە خۇشلۇق ئېقىپ كىرىپ قېتىقتەك ئۇيۇپ قالغاندى . ئەتىسى ئەتىگەندە خۇشلۇقۇمنى ئىچىمگە سىغدۇرالماي ئۇ ئىشنى بىرگە مەسلىھەتلىشەرمىز دېگەن ئويدا ئانامغا ئېيتتىم .

ئانام ناھايىتى خۇشال بولۇپ ، پېشانەمگە سۆيۈپ قويغاندىن كېيىن :

— خۇدايىم بەختىڭنى ئوچۇق قىلغاي قىزىم . ئۇ يىگىت بىلەن كۆرۈشسەڭ قوشۇلىدىغانلىقىڭنى دېگىن . ئۇ ئىشنى ئارقىغا سۈرمەيلى . بۇ ئىشقا چېچەك چىقىپ قالمىسۇن ، تېزرەك ئەلچى ئەۋەتسۇن ، — دېدى .

ئانامنىڭ بۇ سۆزلىرى كۆڭلۈمگە مايدەك ياقتى . «ئەر كىشىنىڭ سېتى يوق» دېگەندەك ماڭا توي تەكلىپى قويغان ئۇ دورداي كالپۇك يىگىتنىڭ سىيماسى كۆز ئالدىمدا پورەكلەپ ئېچىلغان بىر تال قىزىلگۈلدەك شۇنچە چىرايلىق كۆرۈنەتتى . مېنى تەقەززا قىلغان ، ئۇنىڭ بىلەن دېيىشكەن ئۈچىنچى كۈنى ئاخىر يېتىپ كەلدى . مەن بۇ كۈن ماڭا ئۈچ كۈن ئەمەس ، ئۈچ يىلدەك بەكلا ئۇزۇن بىلىندى . ۋەدىلەشكىنىمىز بويىچە ئۆستەڭ بويىغا باردىم ، ئەمما ئۇ تېخى كەلمىگەنىدى . ئۇنى كۈتتۈم . ھېلى كېلەر ، ھېلى كېلەر بىلەن بىرەر سائەتچە ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى .

ئەمما ، ئۇ يىگىت قارىسىنى كۆرسەتمىدى . كەچمۇ بولدى . شۇ چاغدا ئۇ يىگىتنىڭ يولىغا قاراپ تالغان كۆزلىرىمنى يىراق - يىراقلاردىن يۆتكىدىم . ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە «ئاھ ، خۇدا ! ئۇ ئالدامچى ئىكەن ئەمەسمۇ . ئۇ مېنى هۆل خىشقا دەسسىتىپتۇ . توۋا ، ئۇنى بىر كۈن ساقلىدىم ئەمەسمۇ . مەن نېمىدېگەن ئەخ-مەق ، نېمىدېگەن شور پېشانە قىز - هە ! ...» دېگەنلەرنى ئويلى-دىم . روهىم چۈشۈپ ئۆيگە قايتتىم . ئىشىكتىن كىرىشىمگىلا ئانامنىڭ چىرايى ئۆزگەردى .

— نېمە بولدى ، چىرايىڭ خاپا كۆرۈنىدىغۇ ؟ — دەپ سورى-دى ئانام جىددىيلەشكەن هالدا .

— ئۇ لەۋزىدىن يېنىۋالغان ئوخشايدۇ ، — شۇنداق دېدىم - دە ، ئانامنىڭ قوينىغا ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ ئاۋازىمنى قويۇۋېتىپ يىغلىۋەتتىم .

— بولدى يىغلىما ، ئەر كىشى دېگەن تېپىلماسىنىڭ خورمى-سى ئەمەس . رىزقىڭ هامان بىر يەردە باردۇ . هە راست ، ئۇ نېمە دېدى ؟ يىغلىماي دېگىنە ، — دېدى ئانام چېچىمنى سىلاپ تۇرۇپ .

— ئۇنى بىر كۈن ساقلىساممۇ كەلمىدى ، — دېدىم پەس ئاۋازدا .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئانام كۈلۈمسىرەپ ئېيتتى :

— توۋا ، شۇنچىلىك ئىشمىدى ؟ ئۇ سەن بىلەن كۆرۈشۈشكە ۋاقىت چىقىرالمىغان ئوخشايدۇ . ئائىلىسىدە بەلكىم مۇهىم بىرەر ئىش چىقىپ قالغان چېغى . ئۇنداق بىردەمدىلا بەل قويۇۋېتىدىغان ئىشنى قىلما . تېخى ئۇ يىگىت بىلەن كۆرۈشمەي تۇرۇپ ، نېمە كۆز يېشى ساڭا ؟

ئانامنىڭ دېگەنلىرىنى ئورۇنلۇق دەپ بىلدىم . چوڭ دېگەن-نىڭ ئەقلى يەنىلا چوڭ بولىدىكەن ئەمەسمۇ . مەندە ئۇ يىگىتكە نىسبەتەن يەنە ئۈمىد پەيدا بولدى . «تېخى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈش-

مەي تۇرۇپ، ئۇمىد ئۈزگىنىم ئەقىلگە مۇۋاپىق بولماپتۇ» دېگەننى ئويلاپ خاتىرجەم يېتىپ قالدىم.

ئەتىسى يەنە ۋەدىلەشكەن ئۆستەڭ بويىغا باردىم. بىرەر سائەتتىن كېيىن ئۇ يىگىت يولدا ۋېلىسىپىتىنى مىنگىنىچە ئۇدۇلۇمغا كەلدى. ئەمما، مەن تەرەپكە قاراپمۇ قويمىدى. ئۇ نېمىنىدۇر خىيال قىلغاندەك يەرگە ئېڭىشىپ تۇرۇپ پىدالنى تېپەتتى. مەن ئىككى كۈندىن بېرى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشكە شۇنچە تەقەززا بولۇپ تۇرغاچقا ئۇنىڭ يىراقلاپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ:

— هەي! ... مەن بۇ يەردە، — دەپ ۋارقىرىدىم.

ئۇ يىگىت ئاۋازىمنى ئاڭلاپ شۇ هامان ۋېلىسىپىتنى توختاتتى. بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا دىققەت قىلىپ قارىغاندىن كېيىن، ۋېلىسىپىتنى ياقىراق بىر يەرگە توختىتىپ قويۇپ يېنىمغا كەلدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن نەچچە كۈننىڭ ئالدىدىكى شوخلۇق ئەمەس، بەلكى بىر خىل سوغۇقلۇق تۆكۈلۈپ تۇراتتى. شۇنداقتىمۇ مەن چاندۇرماي كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەن تۈنۈگۈن بۇ يەردە سىزنى بىر كۈن ساقلىدىم، — دېدىم نازلىنىپ.

— هە، شۇنداقمۇ؟ — دېدى ئۇ گېپىم خۇشياقمىغاندەك قىلىپ چىرايىنى تۈرگىنىچە.

— مەن ... مەن ...

— هە بولدى، بولدى. بىز دېيىشكەن گەپ ئەمەلدىن قالسۇن.

— ئەمەلدىن قالسۇن؟ نېمىشقا؟ — مەن هەيران بولۇپ سورىدىم.

— نېمىشقا؟ شۇنداق دەپ سوراش كېتەمدۇ؟ — سىز دېگەن ئاۋۇت مۇدىرنىڭ قىزى ئىكەنسىزغۇ؟

يۈرىكىم قانداقتۇر بىر شۇملۇقنى تۇيۇپ، قاتتىق سېلىپ كەتتى. مەن ئارانلا:

— هەئە، مەن، — دېگەندىن باشقا گەپ - سۆز قىلماي

تۇرۇپ قالدىم . ئۇنىڭ چىرايىدىن تەپچىۋاتقان سوغۇقلۇق تېخىمۇ
كۆچىيىپ كەتكەندەك بىلىندى .
— قىزچاق ، ئاشۇ كۈنى مەن ئاۋۇت مۇدىرنىڭ قىزى دېسە-
ڭىز بولماسمىدى . مەن ئاغزىمنى ئۈپرىتىپ يۈرمەيتتىم . بولدى
ھېلىمۇ ھېچقىسى يوق . يېپىقلىق قازان يېپىلغان پېتى قالسۇن .
مەن سىز بىلەن ھەرگىز توي قىلمايمەن ، — دېدى دورداي
كالپۇكىنى پۈرۈشتۈرۈپ .
ئۈستۈمگە سوغۇق سۇ تۆككەندەك ئەندىكىپ كەتكىنىمچە :
— نېمىشقا بۇنداق دەيسىز ؟ — دەپ سورىدىم ئۇ يىگىتنىڭ
سۆزىنى ئېنىق چۈشىنەلمەي .
— گېپىمنىڭ تېگىگە يەتمەپسىز - ھە ، قىزچاق . سىزنىڭ
دادىڭىز بەكلا ناچار ئادەم ئىدى . ئۇ ھايۋاندەك بىر قىلىق قى-
لىپ ، يۈرتىمىزدىكى نۇرغۇن كىشىلەر يىغىپ ئەۋلاددىن ئەۋلاد-
قىچە ساقلىغان نەۋائىي ، نەۋبەتى دېگەن داڭلىق كىشىلەرنىڭ
قىممەتلىك كىتابلىرىنى كۆيدۈرۈۋەتكەن . مەرىپەتپەرۋەر كىشى-
لەرنى خورلىغان ، ئازابلىغان . تېخى ئۇ ئېشىپ - تېشىپ مۇقەد-
دەس كىتاب — «قۇرئان كەرىم»نى ئۆيمۇ ئۆي يىغدۇرۇپ بېنزىن
چېچىپ ئوت قويغان . كۆيمىگەنلىرىنى دەسسەپ چەيلىگەن . دۇن-
يادا بۇنداق ئوسال ئادەمدىن ئىككىنچى بىرى بولماس . ئۇنىڭ
يامان نامى پۈر كەتكەن تۇرسا ، مەن ئاشۇنداق پەس بىر ئادەمنىڭ
پۇشتى بىلەن توي قىلسام خەق ئالدىدا يۈزۈمنى قانداق كۆتۈرۈپ
يۈرىمەن ؟
ئۇنىڭ دەۋاتقانلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ ، دادامنىڭ سىيماسى كۆز
ئالدىمغا كەلدى . ئانا - بالا ئىككىمىزنىڭ بېشىغا نۇرغۇن كۆڭۈل-
سىزلىكلەرنى تېرىپ قويۇپ ئۇ ئالەمگە كەتكەن دادامنىڭ ئىس-
تۈتەكلەر ئارىسىدىكى ۋارقىراش - جارقىراشلىرى قۇلاق تۈۋىمدە
جاراڭلاپ ئۆتتى . مەن ئەلەم بىلەن خۇرسىنىپ بېشىمنى كۆتۈر-
گىنىمدە ، يىگىت ئاللىقاچان كېتىپ قالغانىدى .مەن ھەسرەت
ئىچىدە يىغلىۋەتتىم .

8

دادامنىڭ كىتاب كۆيدۈرۈش ۋە ئادەملەرنى جازالاپ ، سازايى قىلىشتەك يامانلىقلىرىنىڭ سورىقى بىز ئانا - بالا ئىككىمىزگە ئەنە شۇنداق بىئاراملىقلارنى ئېلىپ كەلدى . بىزنىڭ كۆز يېشى قىلىشتىن باشقا ئامالىمىز يوق ئىدى .

دادامنىڭ قىزى بولغىنىمغا مىڭ پۇشايمان قىلدىم . كېچىلىرى ئۇنىسىز ياش تۆكتۈم . «دادام ناۋادا ئاشۇ قىممەتلىك كىتابلارنى كۆيدۈرۈپ يۈرمىگەن ، بىگۇناھ كىشىلەرگە ئۇۋال قىلمىغان بولسا ، مەن بۇنداق ئېغىر كۈنلەرگە قالماس ، دەرد - ئەلەم تارتىپ يۈرمەس بولغىيدىم . ئۇۋالچىلىقتا ئۇچرىغانلار ۋە ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىز ئانا - بالا ئىككىمىزگە بەلكىم بۇنچە سوغۇق كۆزدە قارىماس بولغىيدى» دېگەنلەرنى ئويلاپ كېتەتتىم .

ئەتىياز مەزگىلى ئىدى . ئانام مېنى تۆت - بەش جىڭ بولسىمۇ نورمىلىق ئوتۇن ئېلىپ كەل ، دەپ كەنتنىڭ ئوتۇنخانىسىغا ئەۋەتتى . مەن ئوتۇن خالتىسىنى ئېلىپ تەشكىلنىڭ ئوتۇنخانىسىغا باردىم . ئامبارچى ئاشلىقنىڭ گېپىنى چىقىرىشىمغىلا ئوتۇن ئامبىرىنىڭ قوش قاناتلىق چوڭ ئىشىكىنى كەڭرى ئېچىپ قويۇپ :

— مانا قاراڭ ، ئامبار دېگەن قۇپقۇرۇق ، — دېۋىدى ، روھىم چۈشۈپ قايتىپ كەلدىم . ھويلىغا كىرسەم ئانام :

— قۇرۇق قول كەپسەنغۇ ، — دەپ سورىدى .

— ئوتۇن تۈگەپتۇ ، — دەپ جاۋاب بەردىم .

— ئازراقمۇ يوقمىكەن ؟ — دەپ سورىدى گېپىمگە ئىشەنمىگەندەك قىلىپ .

— يوقكەن ، — دەپلا جاۋاب بەردىم .

ئانام ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدى . شۇ كۈنى كەچتە

يەيدىغانغا ئاش يوق، ئاچ يېتىپ قالدۇق. ئەتىسى ئەتىگەندە ئەمدى گالغا نېمە يەرمىز؟ دەپ ئويلاپ ئولتۇرسام، ئانام بىر قاچا ئاق قوناق ئېلىپ چىقىپ، كارىۋات ئۈستىگە قويدى ۋە ماڭا قاراپ:

— قىزىم، ئىچكىرىكى ئۆيدىكى تەكچىدە ھاۋانچا بار. ئې-لىپ چىققىنە، — دېدى. مەن ئۆيگە كىرىپ ھاۋانچىنى كۆتۈرۈپ چىقتىم. ئانام قولۇمدىن ھاۋانچىنى ئېلىپ، ھويلىغا ئېلىپ چىقتى ۋە ھويلىدىكى سۇپىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا قويۇپ، بىر سىقىم قوناقنى ھاۋانچىغا سېلىپ سوقۇشقا باشلىدى. مەن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ھەيرانلىق بىلەن قاراپ تۇردۇم.

دەل شۇ ئەسنادا ھويلىمىزنىڭ دەرۋازىسى غىچىرلاپ ئېچىل-دى. ئانا ـ بالا ئىككىمىز تەڭلا ھويلا دەرۋازىسى تەرەپكە قاراش-تۇق. دادام قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن قايتا ئەركەك زاتى ئىز باسمىغان بۇ ھويلىغا ئۈستىگە قارا نىمكەش يەكتەك، بېشىغا قارا تاشلىق تەلپەك كىيىۋالغان يىگىرمە بەش ياشلار چامىسىدىكى چىرايى قارىماتاق كەلگەن، قويۇق قارا قاشلىق، بويلىرى ئېگىز بىر يىگىت كىرىپ كەلدى. ئۇ ئالدىمىزدا توختىغاندىن كېيىن ئەدەپ بىلەن:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم! — دەپ سالام قىلدى. ئۇ ئىككى قولىنى مەيدىسىگە قويۇپ سالام قىلغاندا بۇ سالام ئۇنىڭغا بەكلا ياراشقاندەك بىلىندى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام! — ئانام يىگىتنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ ئورنىدىن تۇردى. مەنمۇ ئانامغا ئەگىشىپ ئۆرە بولۇپ تۇردۇم. يىگىت كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ھاۋانچىغا ۋە قاچىدى-كى قوناقلارغا قاراپ قويغاندىن كېيىن:

— نېمە خاپىلىق بۇ سىلىگە، يارغۇنچاق يوقمىدى؟ — دەپ سورىدى.

— يوقتى، — دېدى ئانام ناھايىتى ئوڭايسىزلانغان قىياپەت-تە.

— بىزنىڭ يارغۇنچاق ئۆيدە بىكار تۇرىدۇ . مەن ئەكېلىپ بەرسەم قانداق ؟ — دېۋىدى ، ئانام ناھايىتى ئوڭايسىزلانغان قىيا-پەتتە پەقەت «رەھمەت»لا دېيەلىدى .

— بۇنىڭغا رەھمەت دېيىشىنىڭ ھاجىتى يوق ، — دېدى يىگىت كۈلۈپ تۇرۇپ .

مەن يىگىتكە ئوخشاش بازارچىلارنى كۆرگەنىدىم . ئۇلار يەكشەنبە كۈنلەردىن باشقا ۋاقىتلاردا مەھەللىمىزگە كېلىپ ئۆيمۇ ئۆي يۈرۈپ ، ئۆزلىرىگە لازىملىق نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ قايتات-تى . ئەمما ، ئۇ يىگىتنى ئىلگىرى كۆرگەنىدەك قىلمايتتىم .

— سىلىنى ئاۋارە قىلماي ، يارغۇنچاقنى قىزىم بېرىپ ئەكې-لىۋالسۇن ، — دېدى ئانام يىگىتكە .

— ئۇنداق قىلساقمۇ مەيلى ، — دېدى يىگىت ئانامغا ۋە ماڭا باشتىن - ئاياغ نەزەر سېلىپ .

ئانامنىڭ بېشى چۆرگىلەپ قالدىمىكىن - تاڭ . بۇ يىگىتنىڭ يا ئىسمىنى ، يا يۇرتىنى سورىمايلا مېنى ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ يارغۇنچاقنى ئەكەل دېگىنى قىزىق بولدى ، دېدىم ئىچىمدە . يى-گىت ئەسلىدە ئارپا ئۇنى سېتىۋالماقچىكەندۇق ، بىزنىڭ ئۆيدە ئارپا ئۇنى بولمىغاچقا ، ئۇنى قۇرۇق قول قايتۇرىدىغان بولدۇق .

— ئەمىسە ، ھازىر بېرىپ ئەكېلىۋالسۇنمۇ ، — دېدى يىگىت ئانامغا . ئانام ماقۇل بولدى . شۇنىڭ بىلەن يىگىتنىڭ كەينىدىن ماڭدىم . ئىشىكتىن چىقىپلا ھەرخىل خىياللارغا چۆمدۈم . «ئانام يارغۇنچاق ئۈچۈنلا خۇش بولمىغان بولۇشى مۇمكىن . ئۇ بەلكىم مەندەك ئولتۇرۇپ قالغان تەلەيسىز قىزىنى بۇ يىگىتكە جۈپ بولۇپ قالسا ، دېگەننى ئارمان قىلغان بولۇشى مۇمكىن ... » دېگەنلەرنى ئويلاپ ئۈلگۈردۈم .

— ئىسمىڭىز نېمىكىن ، قىزچاق ؟ — مەن ئۇنىڭ سوئالى-دىن چۆچۈپ بېشىمنى كۆتۈردۈم . ئۇ چوڭ - چوڭ قەدەملەر بىلەن مېڭىۋېتىپ ، چىرايىمغا قاراپ ئىللىققىنە بىر كۈلۈپ قوي-

غاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى ، — بابا ئانىڭىز ئالدىدا تارتىنىپ سورىيالمىدىم .

مەن يىگىتكە مۇنداقلا بىر قاراپ قويۇپ ، تەبەسسۇم بىلەن جاۋاب بەردىم :

— ئىسمىم زۇپتۇمە ، — دەپ جاۋاب بەردىم . گېپىمنى ئاڭلاپ يىگىتمۇ ئوچۇق چىراي هالدا :

— چىرايلىقكەن ، هەقىقەتەن چىرايلىق ئىسمىكەن . مېنىڭ ئىسمىم موللايۇپ ، — دەپ ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بەردى . مەنمۇ ئۇنىڭغا :

— چىرايىڭىزدىن موللا ئادەمدەك كۆرۈنىسىز ، — دېدىم چاقچاق تەلەپپۇزىدا . يىگىت قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە كەينىدىنلا كۈلكىسىنى توختىتىپ :

— شۇنداقمۇ ؟ سىز موللىنى ياقتۇرامسىز ؟ — دەپ سوراپ قالدى . مەن ئۇنىڭ سورىغىنىغا جاۋابەن :

— نېمىشقا ياقتۇرمىغىدەكمەن ؟ هەممە ئادەم موللىنى هۆر-مەت قىلىدۇ ئەمەسمۇ ، — دەپ جاۋاب بەردىم .

يىگىت بىردەم جىم ماڭغاندىن كېيىن :

— مېنىڭ ئۆيۈم يىراقراق . بېرىپ - كېلىشتە جاپا تارتىپ قالارسىزمىكىن ، — دېدى ماڭا ياندىشىپ مېڭىۋېتىپ .

— ئۆيىڭىزنىڭ يىراقلىقىنى بابا بىلگەن بولسام ئۇنداق يىراق يەرگە بېرىپ يۈرمەسكەنمەن . ئۆزىڭىزلا ئالغاچ كېلەركەن-سىز . تېزرەك كەلمىسەم ئانام ئەنسىرەپ قالىدۇ . شۇڭا بەك يىراقتا بولسا يا مۇشۇ يەردىنلا يېنىپ كېتەيمىكىن ، — دېدىم مېڭىشتىن توختاپ . بۇ گېپىمنى ئاڭلاپ يىگىت :

— ئانىڭىز مېنىڭ تۇرقۇمغا قاراپ مېنى ئوبدان يىگىتكەن دەپ ئويلاپ سىزنى ماڭا خاتىرجەم قوشۇپ قويدى . ناۋادا كەينى-ڭىزگە يېنىپ كېتسەڭىز ، دەپ ئۆيگە قۇرۇق قول قايتسىڭىز ، ئانىڭىز مېنى چوقۇم ئالدامچىكەن دەپ قارىمامدۇ ؟ ماڭا ئىشى-

ـنـىڭ ، مەن دېگەن ئۇنداق ئوسال يىگىتلەردىن ئەمەس ، — دېدى
يىگىت ئۆزىنى چۈشەندۈرۈپ .
— بۇ مېنىڭ سىزگە ئىشەنمىگىنىم ئەمەس . مەن دېگەن
قىز بالا ، هازىرغۇ سىز بىلەن بىللە ماڭارمەن . بارماقنىڭ يانمىد-
قى بار دېگەندەك قايتىشىمدا قانداق يالغۇز كېلەرمەن ؟ — دېدىم
ئۇنىڭغا . موللايۇپ بۇ گېپىمنى ئاڭلاپ قاقاقلاپ كۈلۈپ قويغاند-
ـدىن كېيىن :
— قايتىپ كېتىشتىن غەم قىلمىسىڭىزمۇ بولىدۇ . مەن
سىزنى يەنە ئەكېلىپ قويىمەن ، — دېدى . بۇ گەپ بىلەن بېشىم-
ـدىكى بىر تاغ يۆتكەلگەندەك ئەركىن ـ ئازادىلىشىپ كەتتىم ۋە
مېڭىشنى داۋاملاشتۇردۇم .
بىز بىردەم پىيادە ماڭغاندىن كېيىن ، كەينىمىزدىن ئۇستىد-
گە يۈك بېسىلغان بىر تراكتور كەلدى . موللايۇپ تراكتورغا بىر
قاراپلا شوپۇرغا قول پۇلاڭلاتتى . ئۇ تراكتورنىڭ شوپۇرىنى تو-
نۇيدىكەن . شوپۇر بىزنى تراكتورىغا چىقىرىۋالدى . توپىلىق يولدا
تراكتورنىڭ چاقىدىن ئۆرلىگەن توپىلار ئۇستۈبېشىمىزنى توپا ـ
توزانغا چۈمكەپ ، خۇددى بوراندا قالغان ئادەمگە ئوخشىتىپ قوي-
ـدى . تراكتورنىڭ كوزۇپىدا ئولتۇرۇپ موللايۇپنىڭ ئۆيىگە كەل-
ـدۇق .
— قېنى ، ئۆيگە مەرهەممەت ، مۇشۇ ئۆي بىزنىڭ ، —
موللايۇپ مېنى چوڭ دەرۋازىلىق كەڭ هويلىغا باشلاپ كىرگەندە
كۆزۈمگە ئىشەنمەيلا قالدىم . هويلا ئىچى پاكىز ۋە رەتلىك ئىدى .
ئېگىز بويلۇق بىر ئايال ياندىكى بىر ئۆيدىن چىقىپ هەيران هەم
خۇشال بولغان هالدا مېنى قىزغىن قارشى ئالدى .
— ئانا ، بۇ قىزنىڭ ئىسمى زۇپتۇمە ئىكەن . ئانا ـ بالا
ئىككىيلەن تاماق ئېتىشتە قىينىلىپ قاپتىكەن . ئۆيدىكى هېلىقى
بىكار تۇرغان يارغۇنچاقنى بېرەي دەپ باشلاپ كەلدىم ، — دېدى
موللايۇپ ئانىسىغا . موللايۇپنىڭ ئانىسى ناهايىتى قىزغىن هالدا :

— ئۇ يارغۇنچاق ئۆيىمىزدە نەچچە يىلدىن بېرى توپا بېسىپ بىكار تۇرغان. ئۇبدان قىپسەن، ئوغلۇم. قېنى زۇپتۇمە قىزىم، مېھمانخانىمىزغا مەرھەمەت قىلسىلا، — دېگىنىچە مېنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى.

— رەھمەت، مەن ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرسام تېخىمۇ كەچ بولۇپ كېتەر، قايتسامىكىن، — دېدىم ئۇنىڭ تەكلىپىگە جاۋا-بەن.

— زۇپتۇمە، — دەپ كايىدى موللايۇپ ماڭا قاراپ، — ئىسمىم موللايۇپ بولغىنىغا قاراپ، بىزنىڭ ئۆيىنى مەسچىت كۆرۈپ قالماڭ. يولدا هاردىڭىز، شۇڭا ماڭىسىڭىزمۇ ئاۋۋال بىرەر پىيالە چاي ئىچىپ ماڭارسىز، — دېدى. ئانىسىمۇ ماڭا قىزغىن مۇئامىلىدە بولدى.

ئۇلارنىڭ چىڭ تۇتۇشىدىن ئىلاجسىز مېھمانخانىغا كىردىم. موللايۇپنىڭ ئانىسى داستىخان سېلىپ، چاي قۇيدى. موللايۇپ يەر تېگىدىن ماڭا كۆز قىسىپ قويدى. داستىخاندىن كېيىن ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ ئۆيگە قايتىشقا تەرەددۇت قىلدىم. موللايۇپ يارغۇنچاقنى ئۆزى كۆتۈرۈپ، لەۋزە قىلغىنى بويىچە مېنى بىز-نىڭ ئۆيگە ئەكىلىپ قويدى ۋە ئۆيىمىزنىڭ ئالدىغا كېلىپ «ئۆيگە كىرەيلى» دېگىنىمگە ئۇنىماي قايتىپ كەتتى.

ئۈچ كۈندىن كېيىن ئويلىمىغان يەردىن ئىشىكىمىزنىڭ ئالدىدا ئۈچ مېھماننى كۆرۈپ، ئانا ـ بالا ئىككىمىز هاڭ ـ تاڭ قالدۇق. ئۇلار كىمكەن دېمەمسىلەر؟ ئۇلار موللايۇپ ئەۋەتكەن ئەلچىلەر ئىكەن. ئانام ناهايىتى خۇشال بولۇپ، ئەلچىلەرگە ئارتۇقچە گەپ ـ سۆز قىلمايلا ماقۇللۇق بىلدۈردى. ئۇلار ئۆيدىن چىرايلىق ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن ئانامدىن:

— ئانا، بۇ چۈشۈممۇ يا ئوڭۇممۇ؟ — دەپ سورىسام، ئانام كۈلۈپ تۇرۇپ:

— هەي، ئەخمەق قىز. ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ،

ئۆز قولىقىڭ بىلەن ئاڭلاپمۇ ئىشەنمەمسەن؟ بۇ دېگەن ئوڭۆك، — دېيۈدى، بېشىم ئاسمانغا تاقاشقاندەك بولدى. چۈنكى، مەن موللايۈپنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇپ داستىخاندا ئولتۇرغاندا: «مۇشۇنداق يۇقىرى ئىززەت - ئېكرامغا ئېرىشىش بۇنىڭدىن كېيىن ماڭىمۇ نېسىپ بولارمۇ؟ مۇشۇنداق ياخشى ئائىلىگە ياتلىق بولالىسام، قانچىلىك خۇشال بولار ئىدىم - ھە...» دېگەنلەرنى ئارمان قىلغانىدىم. مانا ئەمدى بۇ چۈشتەك بىر ئىش كۆز ئالدىمدا نامايان بولغان ۋە رېئاللىققا ئايلانغانىدى.

ئىشلار ئەنە شۇنداق يۈرۈشۈپ، موللايۈپ بىلەن ياز ئېيىدا توي قىلىپ ئەر - خوتۇن بولۇپ مۇرادىمغا يەتتىم.

9

«ئەردىن تەلىيىم چىقماي قالارمۇ» دەپ دەككە - دۈككىدە ئۆتۈۋاتقان كۆڭلىرىمگە شۇنداق قىلىپ خاتىمە بېرىلدى. ئاتا - ئانىسى باي، قول ئىلكىدە بولغاچقىمىكىن - تاڭ، موللايۈپ خەج - خىراجىتىمنى قىسمايتتى. تويۇم بولۇپ ھەپتىدىن كېيىن قېيىنانام بىر تويغا مېنىمۇ بىللە ئاپىرىدىغان بولدى. نەچچە كۈندىن بېرى ئۆيدىن سىرتقا چىقماي زېرىكىپ تۇرغاچقىمىكىن، تويغا بارىدىغانلىقىمنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتىم. كۈن بويى ئۆيدە ئولتۇرغۇچە، ئانچە - مۇنچە سىرتلارغا چىقىپ، كەڭرى ئالەمنىڭ ھاۋاسىدىن نەپەسلەنسەم ئۆيدە ئولتۇرۇپ زېرىككەندىن كۆپ ياخشى ئىدى. شۇ ۋەجىدىنمىكىن، ھۇجرا ئۆيىدىكى تىكلىمە ئەينەكنىڭ ئالدىدا ئالدىراش كىيىم يۆتكەۋاتسام، قېيىنانام چاقىردى.

مەن ئەينەككە قاراپ ئۆزۈمگە باشتىن - ئاياغ بىر نەزەر سېلىۋالغاندىن كېيىن رازىمەنلىك بىلەن ھۇجرىدىن چىقتىم.

قېينانامنىڭ تەييارلىقى پۈتۈپ مېنى ساقلاپ تۇرغانىكەن . مەن ئۇنىڭ بىلەن يانمۇ يان مېڭىپ يولغا چىقتىم . يولدا كېتىۋېتىپ ، قېينانامنىڭ قولتۇقىغا قىستۇرۇلغان بىر تۈگۈنچەك دىققىتىمنى تارتاتتى .

— ئانا ، ياغلىقتىكى نېمە ئۇ ؟ — دەپ سورىدىم تۈگۈنچەككە قىزىقىپ .

— قوناق ، — دېدى قېينانام كۈلۈمسىرەپ .

— نېمە قىلىسىز ئۇ قوناقنى ؟ — دەپ سورىدىم ھەيران بولۇپ .

— تويغا ئادەمگەرچىلىك قىلغىلى ئېلىپ ماڭدىم ، — دېۋىدى ، بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەيران قالدىم .

— توۋا ، بۇ مەھەللىنىڭ قائىدىسى ئۆزگىچىمۇ ، قاذداق ؟ — دەپ سورىدىم تەئەججۈپ ئىچىدە .

— سىلەرنىڭ مەھەللىدە بۇنداق قائىدە يوقمۇ ؟ — دەپ سورىدى قېينانام .

— يوق ، ئۇ يەردە ئادەمگەرچىلىك ئۈچۈن رەخت ئاپىرىدۇ ، — دېدىم مەن پەخىرلەنگەن قىياپەتتە . يول بويى ئەنە شۇنداق پاراڭلارنى قىلىشىپ ماڭدۇق .

توي بولىدىغان ئۆيگە يېتىپ كەلدۇق . جىمى ئادەم ماڭا قاراپ كېتىشتى . مەن ناتونۇش ئاياللار بىلەن مەڭزىمنى مەڭزىگە بىر - بىرلەپ يېقىشىپ كۆرۈشۈپ چىقتىم . بىزنى باشلىغان ئۆينىڭ ئىچىگە قاراپ چۆچۈپ كەتتىم . ئۆي تۆرىگە ئىككى پارچە بورا سېلىقلىق تۇراتتى . ئۆي ئىگىسى بىزنى بورا ئۈستىگە باشلىدى . كېيىن بۇ ئۆيگە ئاياللار تولۇپ كەتتى . يۈكۈنۈپ ئولتۇرغاچقا تىزىم ئاغرىپ تۇراتتى . قېينانام بىر ئايال بىلەن ناھايىتى خۇشال پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى . ئۇلار پات - پات مېنى ئىما قىلىپ پاراڭلىشاتتى . ۋاراڭ - چۇرۇڭدىن ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىنى ئاڭلىيالمايتتىم . ئۆي ئىچى بارا - بارا تونۇردەك ئىسسىپ ،

دىمىم سىقىلىپ كەتتى . «بىردەم شامالداپ كىرەي» دەپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ ھويلىغا چىقتىم .

قارىغۇدەك بولسام ، ھەممە ئادەم ئۆزىنىڭ تويىغا ئەكەلگەن قوناقلىرىنى چوڭراق ياشتىكى بىر ئايالغا تىزىملىتىۋېتىپتۇ . ئۇ ئايالنىڭ يېنىدىكى يوغان ئۈچ داس قوناققا لىققىدە تولۇپتۇ . ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىككى تاۋاقتا يىگىرمە ـ ئوتتۇزچە تۇخۇم تىزىقلىق تۇراتتى . مەن ھويلىدا بىردەم سەگىدىۋالغاندىن كېيىن ، تويى بولىدىغان قىز بار ئۆيگە كىردىم . بۇ ئۆيمۇ بىزنى باشلىغان ئۆيدىن قېلىشمايتتى . قىز ئۆينىڭ بۇرجىكىدە يۈزىنى قىزىل ياغلىق بىلەن چۈمكەپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ قولداشلىرى ۋە تەڭتۇش قىز مېھمانلىرى ئۆي ئىچىگە تولۇپ كەتكەنىدى . كۈن پېشىندىن ئاشقاندا ، قىزنى يۆتكەيدىغان تويچىلار يېتىپ كەلدى . شۇنىڭ بىلەن ئۆيلەر بىردىنلا تىقما ـ تىقما بولۇپ كەتتى . ھويلا ئىچى قىزىق بازارغا ئايلاندى . ئاۋۋال تويلۇقلار سورۇنغا بىر ـ بىرلەپ تىزىلىپ قويۇلدى ، ئاندىن نىكاھ ئوقۇلدى . يەڭگىلەر ۋە قىز قولداشلار قىزنىڭ تويلۇق كىيىمىنى كىيدۈرۈشكە باشلىدى . قىز خۇشاللىقىدىنمۇ ياكى ئۆز ئۆيىدىن ئايرىلىشنىڭ ئېغىر كەلگەنلىكىدىنمۇ ئىشقىلىپ مۆڭلۈق يىغلاۋاتاتتى . قىزغا تويلۇق پەرىجە كىيگۈزۈلدى . باش ـ كۆزىگە چۈمبەل ئارتىلدى . بېلىگە قىزىل تاۋار باغلاندى . ئاندىن كىرسىن چىراغ ياندۇرۇلۇپ ، قىز كىگىز ئۈستىگە قويۇلۇپ ، چىراغتىن ئاتلاندۇرۇلدى . ئاندىن تۆت يىگىت كىگىز ئۈستىدە يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان قىزنى كىگىزنىڭ تۆت بۇرجىكىدىن تۇتۇپ كۆتۈرگىنىچە سىرتقا ئېلىپ ماڭدى . قىزنى دەرۋازا ئالدىغىچە ئېلىپ چىققاندىن كېيىن ، يىگىتلەر قىزنى چىلان تورۇق ئاتقا مىندۈردى . بېشىغا يازلىق تەلپەك كىيىۋالغان ، بېلىنى قىزىل تاۋاردا باغلىۋالغان بۇرۇتلۇق ۋە ئېگىز بويلۇق يىگىتمۇ قارا ئاتقا مىنگەندە تويچىلار تەۋرەپ كېتىشتى . تويى بولغان قىز ـ يىگىت مىنگەشكەن ئاتلارنى يىگىتلەر

ئاستا يېتىلەپ ماڭدى . تويچىلار ئاتنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭدى .

مەنمۇ باشقا تويچىلار قاتارىدا ئۇلار بىلەن ماڭدىم . ۋۇجۇدۇم ساپ ھاۋادىن راھەتلەنمەكتە ئىدى . ئاسماندا بىر پارچىمۇ بۇلۇت كۆرۈنمەيتتى . كۆچلۈك كۈن نۇرىدا دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇر-ماقلىرى كۈمۈش تەڭگىلەردەك يالتىرايتتى . ئېرىق ـ ئۆستەڭ-لەردىكى سۈپسۈزۈك سۇلار شوخشۇپ ئاقماقتا ئىدى . تويى بول-غان يىگىتنىڭ ئۆيىمۇ ئانچە يىراق ئەمەسكەن . ئىككى ئات يىگىت-نىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلگەندە ، دەرۋازا ئالدىغا تەييارلانغان بىر پەنجە يانتاققا ئوت يېقىلدى . ئوت بىردەمدىلا پاراسلاپ كۆيۈشكە باشلىدى . يىگىتلەر قىز بىلەن يىگىت مىنگەشكەن ئىككى ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتۇپ ، ئوتنى ئايلاندۇرۇپ چىقتى . قىز ـ يىگىت ئوت يالقۇنى ۋە تۈتۈندىن ئۆزىنى قاچۇرغان كىرپىدەك بىر يەرگە يىغىلىشتى . يۈزلىرىنى ئالىقانلىرى بىلەن توسۇۋېلىشتى . يانتاق كۆيۈپ بولۇپ ، ئوتى پەسەيگەندىن كېيىن يىگىت قارا ئاتنىڭ ئۈستىدە ئۆرە بولغىنىچە قىزنىڭ بېشىدىن ئاتلىدى . يىگىتلەر شۇ ھامان قىيقاس ـ سۈرەن چىقىرىپ تۇۋلىشىپ كەتتى . يىگىتلەر قىزنى چىلان تورۇق ئۈستىدىن چۈشۈرۈپ ، قىزنىڭ كىگىزنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغۇزۇپ ھويلىغا كۆتۈرۈپ ئەكىرىشتى ۋە ھويلىغا تەييارلاپ قويۇلغان جۇۋىنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇشتى . تويى بولغان يىگىت قىزنىڭ ئوڭ تەرىپىدە يۈكۈنۈپ ئولتۇردى . يىگىت-نىڭ ئانىسى بولسا كېرەك ، يارىشىملىق كىيىنگەن چوڭ ياشلىق بىر ئايال ئۇ قىزنىڭ ئالدىغا كېلىپ چوڭ بىر دانە نان بىلەن قىزنىڭ يۈزىنى ئاچتى ۋە تويچىلارغا قاراپ :

— ئوغلۇمنى ئۆزمىكىن دېسەم ، كېلىنىم ئۇنىڭدىن بەك ئۆزكەن ئەمەسمۇ ، — دەپ كۈلدى ۋە كۈلكىدىن كېيىن كېلىنىگە قاراپ :

— بېشىڭلار باش ، ئايغىڭلار تاش بولغاي ، — دەپ بولۇپ ، ئۇلارنىڭ يېنىدىن كەتتى . ئۇنىڭدىن كېيىن يىگىتلەر بىر تاۋاق-نىڭ ئۈستىدىكى بىر جۈپ يېڭى پىيالىگە چاي قۇيۇپ ، يىگىت بىلەن قىزنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى ۋە :

— كېلىن كەلدى ، شېرىن - شېكەر چاي كەلدى ! — دەپ ۋارقىراشتى . يىگىت پىيالىدىكى چاينى قىزدىن بۇرۇن ئېلىشقا ئالدىرىدى ۋە بىر پىيالىنى ئېلىپ كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئىچىپ بولدى . چاي ئىچىشتە قىزنىڭ ئارقىدا قېلىپ يېڭىلگەنلى-كىنى كۆرگەن يىگىتلەر قىز - قىزنىغا پاتماي يىگىتنى ماختاپ كېتىشتى :

— يارايسەن !

— يىگىتتەك ئىش قىلدىڭ !

— ئوغۇل دېگەن يەنىلا ئوغۇل بالا - دە !

ئارقىدىنلا يىگىتلەر قىزنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشقان ئۈچ يەڭ-گە ئايالنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ :

— داستىخان بىزدىن ، كۆمەچ سىلەردىن ، — دەپ قول باغلاپ ئولتۇرۇشتى . يەڭگىلەر ئىچىدىن سېمىز بىر ئايال :

— غوجىلىرىم ، داستىخان سېلىپ قۇرۇق ئاۋارە بولدۇڭ-لار ، بىز كۆمەچ ئېلىپ كەلمىدۇق . سۈت ئالمىدەك قىزغا يەڭگە بولۇپ كەلدۇق ، — دېدى قاشىنى قاپاقلىرىنى سوزۇپ .

بۇ گەپنى ئاڭلىغان يىگىتلەردىن بىرى شوخلۇق بىلەن كۈ-لۈپ :

سۈتتەك كېلىن يېنىدا يەڭگىسى بولۇر ،

يەڭگىسىنىڭ قوينىدا كۆمىچى بولۇر .

دەپ قوشاق توقۇۋىدى ، «پاراققىدە» كۈلكە كۆتۈرۈلدى . كۈلكى-دىن كېيىن يەڭگىلەرنىڭ ھەممىسى ئورنىدىن تۇرۇپ ، يەكتىكى-نىڭ قوينىنى ئېچىشىپ ، ئايرىم - ئايرىم سوراشتى :

— ئىشەنمىسەڭلار مانا .
— قاراڭلار ، قوينۇمدا كۆمەچ بارمىكەن .
— مانا ، مېنىڭ قوينۇمغىمۇ ئوبدان قاراڭلار .
ئۇلار شۇنداق دەپ بولۇپ ئورۇنلىرىدا ئولتۇرۇشتى . يىگىت-لەردىن بىرى يەڭگىلەرگە قاراپ :
— نېمە ئىش بۇ ، توي ئىگىسىنىڭ كۆمەچ پىشۇرىدىغان قازىنى يوقمىكەن ؟ — دېسە ، يەنە بىرى :
— قازان سېتىۋالغۇدەك ۋەجى قالماپتۇمۇ - يە ؟ — دەپ سورىدى .
يەنە بىرى :
— ئۇن قاچىلىغان بوز خالتىسى قۇرۇقدىلىپ ، ماي ئالغان قاپىقى تاراقشىپ قاپتۇمۇ ، نېمە ؟ — دېدى .
— كۆلدە غاز بار ، قىزدا ناز بار دەپتىكەن ، — دېدى بىر ئايال ئورنىدىن تۇرۇۋېلىپ .
يەنە بىرى :
— بوز ياغلىققا چىگىكلىك ، يېشەلەمسىز ؟ يۇپيۇمىلاق نە-قىشلىك ، يېيەلەمسىز ؟ — دەپ سورىدى ۋە ياغلىققا ئورىلىپ قاتمۇ قات چىگىلگەن بىر كۆمەچنى هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كې-لىپ ئاتتى . يىگىتلەر «ۋاي ، كۆمەچ ! ئەركەكلەرنىڭ بوغۇزى بۇ كۆمەچ ! ...» دېيىشكىنىچە تالىشىپ كەتتى . كۆمەچنى تالى-شىپ بەزىلىرىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى يىرتىلدى ، چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلدى . ئۇلار شۇنچە بەك ئاۋارە بولۇپ ، قوۋۇ-زىغا بارغۇدەك بىرەر چىشلەم كۆمەچكە ئاران ئېرىشتى . ئۇلار كۆمەچنى ئىشتىها بىلەن چايناشتى .
مەن بۇ يەردە ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن توي ئەنە شۇنداق داۋام قىلدى . قېينانام بىلەن بىرگە تويدىن خېلىلا كەچ قايتىپ كەلدىم . موللايۇپقا بۇگۈنكى تويدا كۆرگەنلىرىمنى دېسەم :
— بۇ يەرنىڭ توي ئادىتى شۇنداق بولىدۇ ، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ .

بىر كۈنى قېينانام بىزگە :

— ئەمدى ئالەم خېلى سالقىن بولۇپ قالدى . شۇڭا ھۈنەر قىلىپ كېلەيمىكىن ، — دېدى . «توۋا ، قېينانامنىڭ قولى گۈل ئىكەنغۇ ، ھۈنەر قىلىپ پۇل تاپسا نېمىدېگەن ياخشى» دەپ ئىچ-ئىچىمدىن خۇشال بولدۇم . ئۆز ئۆيىمىزگە كىرگەندىن كېيىن موللايۇپتىن :

— ئانامنىڭ قانداق ھۈنىرى بار ؟ — دەپ قىزىقىپ سورى-دىم .

موللايۇپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن :

— تىلەمچىلىك ، — دېۋىدى ، خۇددى بىراۋ مېنى كۆۋرۈك-تىن شۇرمەل ئېقىۋاتقان ئۆستەڭگە ئىتتىرىۋەتكەندەك چۆچۈپ كەتتىم ۋە :

— قانداق تىلەمچىلىك ؟ — دەپ سورىدىم .

— قانداق تىلەمچىلىك بولاتتى ؟ ئادەتتىكى تىلەمچىلىك شۇ . بۇنداق ھۈنەرگە دەسمايە كەتمەيدۇ . ھۆكۈمەت باج - سېلىق ئالمايدۇ . چىقىمسىز كىرىم قىلغىلى بولىدۇ ، — دېدى ماڭا چۈشەندۈرۈپ .

— ئۇ ھۈنەرنى سىزمۇ قىلالامسىز ؟ — دەپ سورىدىم موللا-يۇپتىن مەن تېخىمۇ ھەيران بولۇپ .

— قىلىمەن . ئۇ دېگەن ئادەمنىڭ چېكىسى تەرلەيدىغان ئىش بولمىسا . كىچىك باللارمۇ قىلىدۇ ئۇنداق ھۈنەر دېگەننى ، — ئۇ ماڭا پەرۋاسىزلا شۇنداق جاۋاب بەردى .

— بۇ ئائىلىدىكى ھەممەيلەن قىلامدۇ ؟ — تېخىمۇ كوچىلاپ سورىدىم .

— بۇ ئائىلىدىكىلەر دېگىنىڭىزنى قاراڭ . بىزنىڭ ئائىلىدى-كىلەر ئەمەس ، بۇ مەھەللىدىكى چوڭ - كىچىك ھەممەيلەن شۇ ھۈنەر بىلەن تىرىكچىلىك قىلىدۇ ، — دەپ جاۋاب بەردى .

— ۋاي ئەتۇر پېشانەم ، — دېدىم - دە ، پېشانەمگە «پاققىدە»

بىرنى ئۆرۈپ يىغلاپ كەتتىم . موللايۈپ ئەتراپىمدا پەرۋانە بو-
لۇپ :

— يىغلىماڭ زۈپتۇمە ، نېمىشقا يىغلايسىز ؟ يەر تېرىشتىن ئوڭاي ئىشقۇ بۇ ، دېھقان توققۇز ئاي ئىشلەپ يىغقاننى بىز ھەر بىرىمىز ئۈچ - تۆت ئايدىلا يىغۋالىمىز . بىزگە لازىملىقى خالتا بىلەن ئەسكى چاپان ، — دېدى ماڭا تەسەللى بېرىپ ، مەن خېلى-دىن كېيىن يىغىدىن پەس بولدۇم ۋە يەنە سورىدىم :

— ئەمدى ئۇ ئىشنى قىلماي باشقا بىر ئىشنى قىلساق بولمامدۇ ؟ — دەپ سورىسام ، ئۇ :

— مەھەللىدىكىلەر ئاتا - بوۋىسى قىلغاننى قىلىمىدى ، ھۆ-نەرگە ماڭمىدى ، دەپ ئەيىبلىمەمدۇ ئادەمنى ؟ — دېدى .

— توۋا ، — دېدىم ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ۋە چوڭقۇر ئويغا چۆكۈپ كەتتىم . «دەسلەپتە مەن بۇ ئائىلىنىڭ ئۆي ئىچىگە قاراپ زەردار ئائىلە ئىكەن دەپ قارىغانىدىم . ئەمدىچۇ ؟ بۇ دېگەن ‹كەسىپى تىلەمچىلەر ئائىلىسى › بولۇپ چىققىنىنى كۆرمەمدى-غان . چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەن بۇ مەخپىيەتلىك مانا ئاخىر ئاشكارا بولدى . ئەمدى مەن قانداق قىلاي ؟ موللايۈپنى تېگى پەس كۆرۈپ ئاجرىشىپ كېتەيمۇ ياكى باشقىچە يول تۇتايمۇ ؟ ئۇنىڭدىن ئاجراش-سام ماڭا قايتا لايىق چىقارمۇ ؟ ياق ، قىز چېغىمدا چىقمىغان لايىق چوكان بولغاندا نەدە تۇرۇپتۇ ؟···» بېشىم بەكلا قاتتى .

ئۇيان ئويلاپ ، بۇيان ئويلاپ تەقدىرگە تەن بەرمەكچى بولدۇم ۋە ئاستا بېشىمنى كۆتۈرۈپ موللايۈپتىن :

— مەن ئۇنداق ھۆنەرگە چىقماسمەن ؟ — دەپ سورىدىم دېلىغۇللۇق ئىچىدە .

— ھازىرچە چىقمايسىز . تەربىيىلىنىپ بولۇپ چىقىد-سىز ، — دېدى ئۇ پەرۋاسىزلىق بىلەن .

— تەربىيىلىنىپ ؟ مېنى كىم تەربىيىلەيدۇ ؟ — دەپ سورد-دىم ھەيران بولۇپ .

— مەھەللىمىزنىڭ ئاقساقىلى ، بىزنىڭ پىر ئۇستازىمىز شاھ قەلەندەر يەتتىنچى ، — ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ ھەيران قالدىم . موللايۇپ غىمىدە يوق كۈلۈپ تۇراتتى .

شۇنداق قىلىپ ، «يەكچەشمىنىڭ يۇرتىغا بارساڭ بىر كۆزۈڭنى قىس» دېگەن بويىچە بۇ مەھەللىنىڭ ئۆرپ - ئادىتىگە سىڭىپ كەتتىم .

بىر كۈنى مېنى موللايۇپ تەربىيىلەشكە بېرىش ئۈچۈن ، شاھ قەلەندەر يەتتىنچىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ ماڭدى . ئۇ تىلغا ئالغان كىشىنى يول بويى ھويلا - ئارامىلىرى ئازادە ، ئۆي ئىچى پاكىز تۇتۇلغان ، يېمەك - ئىچمىكى ئېشىپ - تېشىپ تۇرغان ، توققۇزى تەل بولغان ، بۇ مەھەللىنىڭ كاتتا بېيى ، دەپ ئويلىغانىدىم . موللايۇپ بىر ئۆيگە يېقىنلىشىپ كەلگەندە :

— ئاشۇ ئۆي شۇ ، — دېۋىدى ، بايىقى خىياللىرىم پۇتۇنلەي يوققا چىقتى . موللايۇپنىڭ «ئۆي» دەپ كۆرسەتكىنى گازىر شېخى بىلەن قورشالغان كەپتەرخانىچىلىك چوڭلۇقتىكى بىر ئېغىز كەپە ئىدى . بىز كىرلىشىپ قاپقارا پارقىراپ تۇرغان تار بىر ئىشىك پەردىسىنى قايرىپ كەپە ئىچىگە كىردۇق . كەپە ئىچىنى تۇڭلۇكتىن چۈشكەن كۈن نۇرى يورۇتۇپ تۇراتتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ! — موللايۇپ ئۇ پاكار كەپىدە ئېگىلىپ تۇرۇپ سالام بەردى .

شۇ چاغدا كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ ، ئاغزىنى مىتىلدىتىپ تۇرۇپ ئوڭ قولىدا توختىماي تەسۋى سىيرىپ ئولتۇرغان ، پاخپايغان ئاق چاچلىرى مۇرىسىگە چۈشكەن ، ئۇزۇن ئاقساقىلى يالىڭاچ كۆكسىنى ياپقان ، كىرلەش ئىشتىنىنىڭ ئوتتۇز - قىرىق يېرىگە رەڭگارەڭ ياماقلار بېسىلغان ، يۈزىنى مەينەتچىلىك باسقان ، قويۇق قاشلىرى ئۆسۈپ ساڭگىلاپ تۇرغان ، ئاق توپىلاڭ ئۈستىدە ئولتۇرغان بىرسى موللايۇپنىڭ سالىمىدىن كېيىن چاپاق باسقان سىنچى كۆزلىرىنى يېرىم ئېچىپ تۇرۇپ :

— ۋەئەلەيكۇم ، — دەپ قويۇپ يەنە تەسۋىسىنى سىيرىشقا باشلىدى .

— ئېھ ، جانابى پىر قەلەندەر ھەزرەتلىرى ، — دەپ سۆز باشلىدى موللايۈپ ئۇنىڭغا ئىززەت - ئېكرام بىلەن ، — مۇنۇ مەزلۇمە ئاجىز قۇللىرىنىڭ ئاخىرەتلىك ھالال جۇپتىدۇر . ئۇ مۇقەددەس شاھى قەلەندەر تەرىقەت يولىدىن بىخەۋەردۇر . شۇڭا مەزكۇرنى ئاشۇ يولنىڭ بىغۇبار مۇخلىسلىرىدىن قىلماق ئۈچۈن ئالدىلىرىغا سالامغا ئەكەلدىم ، — دەپ بېشىنى ئېگىپ قول باغلاپ تۇردى .

شاھ قەلەندەر يەتتىنچى ئىسىملىك بۇ كىشى موللايۈپنىڭ سۆزلىرىگە بىردەم پەرۋاسىز ئولتۇرغاندىن كېيىن سىنچى كۆز-لىرىنى چوڭ ئېچىپ ، سىپايىلىك بىلەن ئېغىز ئاچتى :

— ئول مۇقەددەس شاھ قەلەندەر تەرىقىتى ئۇلۇغ يولدۇر . تەرىقەت ئىلمىدىن مۇستەسنا بولغانلارنىڭ روھى ئۆلۈك ، جىسمى خۇنۇك بولۇر . خۇداۋەندە ھەر بىر كۈندە زېمىن ئۈستىگە مىڭ بالا ياغدۇرار . ئۇ بالا - قازالار ئادەم زاتىنىڭ چىن سەدىقىسى بىلەن ، بىز تەرىقەت ئىگىلىرىنىڭ تەسپەئى دۇئاگۇيلۇقىنىڭ ئۇلۇغلۇقى بىلەن دەپىن بولغۇسىدۇر .

شاھ قەلەندەر يەتتىنچى يېنىدىكى چىلىمنى قولىغا ئېلىپ ، چىلىم ئوچىقىدىكى چوغنى پۈۋلەپ قىزارتقاندىن كېيىن ، قارا بىر نەرسىنى ئالىقىنىدا ئېزىپ چوغنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى - دە ، چىلىمنى كۈچەپ سوراشقا باشلىدى . كۆكۈچ ئىس ئۆرلەپ چىق-قاندا ، بەتبۇي بىر پۇراق كۆزۈمدىن باش ئاققۇزدى . ئۇ خۇماردىن چىقىپ ، راھەتلىنىپ كېرىلگەندىن كېيىن ، بۇلۇڭدا تۇرغان ھاۋا رەڭ ماتا كۆڭلەكنى ئالدىمغا تاشلىدى . كۆڭلەكنىڭ ئاز دېگەندە يەتمىش - سەكسەن يېرىگە ياماق سېلىنغانىدى . شۇ چاغدا مولا-يۈپ قۇلاق تۈۋىمگە شىۋىرلىدى :

— شاھ قەلەندەر ھەزرەتلىرى سىزنى تەربىيىلەشكە قوشۇل-

دى . ئۇ تاشلىغان كۆڭلەكنى كىيىڭ .

مەن بىر موللايۈپقا ، بىر شاھ قەلەندەر يەتتىنچىگە قاراپ قويۇپ ، كۆڭلەكنى قولۇمغا ئالدىم ، كۆڭلەكنى قولۇمغا ئالدىم-دە ، سىرتقا چىقىپ كىشىلەرنىڭ دىققىتى چۈشمەيدىغان بىر يەردە تۇرۇپ «قەلەندەرلىك كۆڭلىكى»نى كىيدىم . شۇنداق قىلىپ شاھ قەلەندەر يەتتىنچىنىڭ ھۇزۇرىدا «قەلەندەرلىك ئىلمى» بو-يىچە ئۈچ ئاي شاگىرت بولدۇم .

10

مەن شاھ قەلەندەر يەتتىنچىنىڭ ھۇزۇرىدا دۇئاگۇيلۇقنىڭ ئاھاڭ ۋە گەپ - سۆزلىرىنى پىششىق يادلاپ ئۆگىنىۋاتاتتىم . موللايۈپمۇ ئاخشاملىرى مېنىڭ تەكرارىمغا ياردەملىشەتتى . بارا-بارا بىلدىمكى ، موللايۈپنىڭمۇ ھۈنەرلىرى جىق ئىكەن . ھەتتا پالمۇ ئاچالايدىكەن . ئۇنى ھەددىدىن زىيادە كۆرگۈم كېلىدىغىنى-نىڭ سەۋەبىنى ئەمدى چۈشەنگەندەك بولدۇم . ئۇنى شۇقەدەر ياخشى كۆرەتتىم . ئۇنىڭ ئۈچۈن يۇرىكىمدە ھامىنى بىر ئوت لاۋۇلداپ كۆيەتتى . بەلكىم مېنى ئۆزىگە چەمبەرچەس قىلىۋاتقان بولسا كېرەك ، دەپ ئويلىدىم . بىر كۈنى موللايۈپ بىلەن ئۆيدە سىردىشىپ ئولتۇرسام ، قېينانام بەدىنى گۈمبەزدەك سەمرىگەن يالاڭباش بىر ئەرنى ئۆيگە باشلاپ كىردى . بىز ئورنىمىزدىن تۇردۇق . مېھماننىڭ ئاستىغا كۆرپە سېلىپ تۆرگە باشلىدۇق . ئۇ ناتونۇش مېھمان جايلىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن :

— ماڭا بىر پال ئېچىپ بەرگەن بولسىڭىز ، — دېگەندى ، موللايۈپ بىردەم تەسۋى سىيرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن :

— سىزنىڭ دوستىڭىزدىن دۈشمىنىڭىز كۆپ ئىكەن ، — دېۋىدى ، ئۇ ئادەم ئالدىراپ - تېنەپ :

— راست ... راست دەيلا . تاپتىلا ... جايىدا تاپتىلا... مەن

بەكلا دۇشمەنلىك ئادەم زادى ، — دېدى مەيۇس قىياپەتتە . موللا-
يۇپ ئۇ ئادەمگە قاراپ :

— سىزنى يۇقىرى قوللايدىكەن ، ئەمما تۆۋەن قوللىمايدى-
كەن . پات ئارىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان سايلامدا سايلىنىش ئېھتىمالى-
ڭىز بەك تۆۋەن بولىدىكەن ، باشقا بىرىنىڭ يېزا باشلىقى بولۇپ
سايلىنىپ كېتىش ئېھتىماللىقى يۇقىرىدەك قىلىدۇ ، —
دېگەنىدى ، ئۇ ئادەم چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈپ كەتتى ۋە
بىردەم جىملا ئولتۇرغاندىن كېيىن :

— ۋەكىللەرنىڭ كۆڭلىنى مەن تەرەپكە مايىل قىلىپ بەر-
سىڭىز بوپتىكەن ، مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، باشقا
بىرى يېزا باشلىقى بولۇپ قالمىسۇن ، بولمىسا مېنىڭ كۆزۈم
بۇ دۇنيادىن ئوچۇق كېتىدۇ ، — دېدى . موللايۇپ ئۇ كىشىنىڭ
گېپىنى ئاڭلاپ تەسۋىيىنى بىردەم سىيرىغاندىن كېيىن :

— بەش يۈز دانە لامپۇچكىغا ئوقۇپ بېرىمەن . لامپۇچكىلار
سايلام ئاخىرلاشقۇچە قاراڭغۇ بىر ئۆيدە كېچە- كۈندۈز ئۆچۈرۈل-
مەي يېنىپ تۇرسا ، ۋەكىللەرنىڭ سىزگە بولغان كۆڭلى شۇ
لامپۇچكا نۇرلىرىدەك چاقناپ ، ئۆزلۈكىدىن كۆڭلى سىمابتەك
ئېرىپ بىلەتنى سىزگە تاشلايدۇ . شۇڭا چارشەنبە كۈنىگىچە بەش
يۈز دانە لامپۇچكىنى قولۇمغا يەتكۈزۈپ بەرسىڭىز ، — دېدى .
بۇ گەپنى ئاڭلاپ ، ئۇ كىشىنىڭ گۇلقەقەلىرى ئېچىلغىنىچە ئور-
نىدىن تۇردى . موللايۇپ ئۇ ئادەمنىڭ ئىشىنى ئۈچ كۈن ئولتۇ-
رۇپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن ، يەنە بىر ئاخشىمى ئۆيگە تولىمۇ
ئورۇق ۋە ۋىجىك بىر ئايال پەيدا بولدى .

— بىر يىلدىن بېرى تىجارىتىم ئاقمايۋاتىدۇ ، دۇكانىنىڭ
ئىجارە ھەققىنىمۇ تۆلىيەلمەي كېلىۋاتىمەن . خېرىدار كېلىدۇ -
يۇ ، ئۇنى - بۇنى كۆرۈپ قويۇپلا چىقىپ كېتىدۇ . ئەتىدىن
كەچكىچە سودام كاسات . نېمە سەۋەب باركىن ؟ ئوبدان بىر كۆ-
رۈپ باقسىڭىز ، — دېدى . موللايۇپ تەسۋىيىنى ئۈزۈنغىچە سىي-

رىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ، يۇمۇق كۆزلىرىنى ئېچىپ :
— سىزنىڭ تىجارەت ئىشلىرىڭىزغا سېمىز بىر ئايال پۇتلى-
كاشاڭ بوپتۇ . ئۇ بىر چىشى ئىتنىڭ كاللىسىغا تىجارەت ئىشلى-
رىڭىزنى بەند قىلىپ بەش مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى بىر كونا
ئازگالغا كۆمۈپ دەپنە قىلىۋېتىپتۇ . ئاشۇ توسالغۇنى يوق قىلى-
ۋەتسەڭ تىجارىتىڭىز ئېقىن سۇدەك ئاقىدۇ ، — دېۋىدى ، ئۇ
ئايالنىڭ يۈزىدە شۇ هامان كۈلكە جىلۋە قىلدى .
— مەن سىزگە نېمە دېسىڭىز شۇنى بېرەي . ئۇنىڭ سىرتىدا
ئۇستىڭىزگە تون ياپاي . بېشىمنى ئوبدان بىر ئوڭشاپ ، تىجارەت
يولۇمنى ئېچىپ بەرسىڭىز ، — دېدى ئۇ ئايال ئۆتۈنۈپ .
— زىمات ئىشىنىڭ سائىتى دۈشەنبىگە چۈشتى . ماڭا ھەقى-
قىي ئاق قوينىڭ يۈرىكىنى يەتكۈزۈپ بېرىڭ . مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە
تىجارەت يوللىرىنى ئېچىۋېتەي ، — دېدى موللايۇپ . ئۇ ئايال :
— خاتىرجەم بولۇڭ ، سىز دېگەن يۈرەكنى دەرھال يەتكۈ-
زۈپ بېرىمەن ، — دەپلا قايتىپ كەتتى .
موللايۇپ بىر يىلغىچە ئەنە شۇنداق ئىشلار بىلەن مەشغۇل
بولدى . كېيىنچە پال ئاچقۇزىدىغانلار بارا - بارا ئازىيىپ ، ھەتتا
كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى . ئېھتىمال ، نۇرغۇنلىرىنىڭ ھاجىتى
راۋا بولمىغان بولسا كېرەك . مەن ئاشۇ كۈنلەردە دۈئاگۈيلۇقتا
كامالەتكە يەتكەندىم . موللايۇپ ئۆگەنگەنلىرىنى سىناپ باقسۇن
دەپ ئويلىدىمكىن ، مېنى ھۈنەرگە چىقىشقا دەۋەت قىلدى .
يانۋار ئېيىنىڭ باشلىرى ئىدى . ئۇستىمىزگە ياماق بېسىل-
غان كەسپىي «ئىش كىيىمىمىز»نى كىيىپ ، يۈزىمىزگە كۆمۈر
سۈرۈپ قارايتتۇق - دە ، تىلەمچىلىك يولىغا راۋان بولدۇق .
ئاپتوبۇس بېكىتىگە كېلىپ موللايۇپ يىراق سەھراغا بېرىشقا ،
مەن شەھەر ئىچىدە قېلىشقا دېيىشتۇق - دە ، بىر - بىرىمىزگە
قىيالماي ئايرىلىشتۇق .
تىلەمچىلەرنىڭ شەھەردىكى مەسچىت دەرۋازىسى ئالدىدا قا-

تارلىشىپ ئولتۇرىدىغىنى ئېسىمدە ئىدى . ئاشۇلارنىڭ سېپىگە
قېتىلاي دەپ يولغا چىقتىم . يوللار بۇرۇنقىدىن كېڭەيتىپ ياسال-
غان بولۇپ ، نۇرغۇن ئىمارەتلەر يېڭىدىن سېلىنىپ ناھايىتى
ئېگىز قەد كۆتۈرگەنىدى . ھەرخىل قاتناش ۋاستىلىرى ئۇياق-
بۇياققا موكىدەك ئۆتۈشۈپ تۇراتتى . كىچىك ماشىنىلار قەدەمدە
بىر ئۇچرايتتى . رەڭگارەڭ ، پاسونلىرى ئۆزگىچە ئىدى . پىيادى-
لىكلەر يولىدا كېتىپ باراتتىم . چوڭ بازار دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا
كەلگەندە قاتارلىشىپ ئولتۇرغان تىلەمچىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىن
ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردۇم . مېنى كۆرگەن مەينەت چىراي تىلەم-
چىلەرنىڭ خۇنۇك كۆزلىرىدىن ماڭا غەزەپلەنگەنلىكى چىقىپ تۇ-
راتتى . يېنىمدا ئولتۇرغان ئېغىزىدىن شۆلگەي ئېقىپ تۇرغان بىر
تىلەمچى :

— نەدىن كەلگەن پالاندى تىلەمچى سەن ؟ — دەپ ھۇرپەيدى
ماڭا . مەن ئۇنىڭ مېنى بۇنداق سەت گەپ بىلەن يەكلىگىنىگە
ھەيران بولۇپ قاراپلا قالدىم ، — ماڭ ، نەدىن كەلگەن بولساڭ
شۇ يېرىڭگە كەت ! — دەپ قولىدىكى ساپايىنى شىلتىدى ئۇ يەنە .

مەن جۇل - جۇل كىيىملىك بۇ تىلەمچىلەرنىڭ ئارىسىغا
پاتماي ، ئۇلارنىڭ يېنىدىن كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم . ئۇلارنىڭ
يېنىدىن قايتىپ بىردەم ماڭغاندىن كېيىن يول بويىدا ئۆزئارا
پاراڭلىشىپ تۇرغان ئۇچ يىگىتنىڭ يېنىغا كېلىپ :

— خۇدايىم تېنىڭلارنى ساق ، ئۆمرۈڭلارنى ئۇزۇن قىلار ،
بېشىڭلارغا كەلگەن بالا - قازانىڭ سەدىقىسى ئۇچۇن بىر كوي
پۇلۇڭلارغا دۇئا قىلاي ، — دېدىم بوينۇمنى بىچارىلىك بىلەن
قىسىپ تۇرۇپ . ئۇلاردىن بىرسى :

— پارچە پۇل يوق ، — دېدى ئاچچىقلاپ . ئۇنىڭ يېنىدىكى
پاكارراق بىرى :

— شۇنچە ياش تۇرۇپ تىلىگىنىڭنى قارىمامدىغان ! كۇچۇڭ
بولغاندىكىن ئىشلەپ يېسەڭ بولمامدۇ ، — دېگەنىدى ، ئۇنىڭغا

بولۇشۇپ يەنە بىرىمۇ ئەزۋەيلەپ كەتتى :

— كېپەكتە قۇۋۋەت يوق ، تىلەمچىدە ئۇيات ، دەپتىكەن . بۇ خەقنى پادىشاھ سايلاپ قويسىمۇ يەنە تىلەمچىلىكتىن باشقىنى قىلمايدىغۇ دەيمەن .

— شەھەرنىڭ ئىناۋىتىنى چۇشۇرۇپ ، يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتتى ئەمەسمۇ بۇ پەسكەش تىلەمچىلەر ...

بۇ ئاھانەتكە چىدىماي كېتىپ قالدىم . تىلەمچىلىك يولغا كىرگەنىكەنمەن چىدىشىم كېرەك ، دەپ يەنىلا ئۆز - ئۆزۈمنى بەزلىدىم . قۇلىقىمغا ئېغىر كېسەللەرنىڭ ۋايساشلىرى ئاڭلانغاندەك بولدى . ئېھتىمال ، ئۇ كېسەللەرنىڭ ئىگىلىرى سەدىقە بېرىشكە تىلەمچى تاپالمايۋاتقاندۇ ھەرقاچان؟ مەن شۇ خىيال بىلەن تۇيۇقسىزلا بىر كاۋاك تاپقاندەك خۇشال بولۇپ كەتتىم ۋە دوختۇرخانا تەرەپكە قاراپ ماڭدىم . كارىدورغا كىرىپلا :

— مۇساپىر مەزلۇمغا بىرنى بەرسەڭلار ، خۇدا سىلەرگە مىڭنى بېرەر ، ئېغىر كېسەلنىڭ بېشىغا كەلگەن بالا - قازا ئۇچۇن ، تېزرەك شىپا تېپىشى ئۇچۇن ، سەدىقە بېرىڭلار ... سەدىقە بالانى يەر ، توۋا گۇناھنى ، خۇدا ھەرقايسىڭلارنى ئىككى ئالەم ئەزىز قىلار ، خارلىق يۈزى كۆرسەتمىگەي ، — دېگەن سۆزنى قايتا - قايتا تەكرارلاپ ، كارىدورنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغا ماڭدىم . كېسەللەرنىڭ ئىگىلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كارىدورغا چىقىشتى . ئۇلارنىڭ ئۇزاتقان پۇللىرىنى ئېلىشقا ئۇلگۇرەلمەي قالدىم . دىللىرى سۇنغان ، كۆزلىرى ياشقا تولغان بەزى كېسەللەر ۋە ئۇلارنىڭ ئىگىلىرىنىڭ بەرگەن سەدىقە پۇلى ئالىقىنىمغا لىق تولدى .

بۇ ، بىر ياخشى باشلىنىش بولدى . شۇنىڭ بىلەن شەھەر ئىچىدىكى دوختۇرخانىلارنى قويماي ئارىلىدىم . دوختۇرخانىلارنىڭ ھەممىسى تۇگىگەندە ، بېكەتتىكى يولۇچىلار ئېسىمگە كەلدى . خىيالىمدا ئۇلارمۇ ئۆلۈمنى پېشانىسىگە ئېلىپ ، يۈرىكى

دۆك ـ دۆك ھالدا سەپەرگە ئاتلىنىش ئالدىدا تۇرغان كۆڭلى يېرىم كىشلەر ئىدى . مەن ئىككىنچى قەدەمدە ئەنە شۇ يەرنى نىشانلاپ باردىم . ئاپتوبۇس ئىچىنى قويماي ئارىلىدىم . بۇ يەردىكى كىشىلەرمۇ كەلگىنىمگە يارىشا قولۇمنى قۇرۇق ياندۇرمىدى . مەنمۇ ئۇلارنىڭ سېخىيلىقىغا يارىشا تېنىگە سالامەتلىك ، ئۇزۇن ئۆمۈر ، سەپىرىگە ئاق يول تىلەپ دۇئا قىلىشقا ئۈلگۈردۇم . ئاپتوبۇس سىرتقا قاتنىسا ئادەم شالاڭلىشىپ قالاتتى ، بېكەتكە كىرگۈدەك بولسا تۆكمە بولۇپ كېتەتتى . مەن بۇ قايناق جايدا ھەربىر يولۇچى ئالدىغا بېرىپ شېرىن ـ شېكەر سۆزلەرنى قىلىپ پۇل يىغىۋېلىش كويىدا تىمىسقىلاپ يۈرەتتىم .

كەچ كىردى . ھاۋا بىردىنلا ئۆزگىرىپ ، قار ئۇچقۇنداشقا باشلىدى . بېكەت ئىچىنى بىردىنلا جىمجىتلىق قاپلىدى ... ئادەملەر ئۆي ـ ئۆيلىرىگە قايتىشقا ئالدىراۋاتاتتى . ئۇلارنىڭ جىددىيلىشىشىنى كۆرۈپ مەنمۇ جىددىيلەشتىم . بۇ ئادەملەرنىڭغۇ ئېنىق سەپەر مەنزىلى ۋە ئۆي ـ ماكانى بار . ئەمما ، مېنىڭچۇ ؟ بۇ يات شەھەردە مېنىڭ نېمەم بار ؟ ... ئۆيۈم بولسا يېزىدا ، موللايۈپ بولسا قاياقتىدۇر بىر يېزىغا كەتكەن . مەن بېكەتتە تۇرۇۋەرمەي ، ئۆزۈمگە قونالغۇ تاپاي ... مەن شۇ خىياللارنى قىلىپ بېكەتتىن ئالدىراپ چىقتىم . خېلى ئۇزاق يولنى پىيادە بېسىپ شەھەرنىڭ كىندىكىدىكى بىر مېھمانخانىغا يېتىپ كەلدىم . ياتاق باشقۇرغۇچىغا ياتاق بېرىشنى ئۆتۈندۈم . بىراق ، ئۇ كىشى ئەپتىمگە قاراپ :

— بۇ ، تىلەمچىلەر ياتىدىغان مېھمانخانا ئەمەس ، — دەپ چىرايىنى تۈردى . ئۇنىڭ بۇ گېپى بىلەن يۈزۈمگە «لاپپىدە» ئوت ئالغاندەك بولدى . ئەمدى نېمە ئامال ؟ ئارقامغا ئۆرۈلگىنىمچە قايتتىم . سىرتتا قار تېخىمۇ ئەدەپ يېغىشقا باشلىغانىدى . مەن توخۇنىڭ كاتىكىدەك بولسىمۇ بىرەر ئىسسىق جاينى ئىزدەش ئۈچۈن ئىتتىك كېتىۋاتاتتىم . تۇساتتىن كۆزۈم ناۋايلارنىڭ تونۇ-

رىغا چۈشتى . بۇ يەردە ئون بەش ـ يىگىرمە تونۇر تۇراتتى . ئوتتۇرىسىدىكى بىر چوڭ تونۇرنىڭ يېنىغا باردىم . تونۇرنىڭ ئىچىدىكى چوغ پۈتۈنلەي كۈلگە ئايلىنىپ بولغانىدى ، مەن ئۇنىڭ ئىچىنى پاكىز تازىلىدىم ـ دە ، ئۇنىڭ ئىچىگە ئاستا كىرىپ ئولتۇردۇم . تونۇر ئۆيدەك ئىسسىق ئىدى . مۈزلىغان تېنىم راھەتلەندى . بىردەمدىن كېيىن ئاياغ تىۋىشى يېقىنلاپ كەلدى ۋە ئۇنىڭ ماڭا ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدىم :

— كىم سەن ؟

قاراڭغۇلۇق ئىچىدە بىر قارا گەۋدە كۆز ئالدىمدا تۇراتتى . بۇ ئاۋازدىن ئۇنىڭ ئاياللىقىنى بىلدىم . مەن تىترەپ تۇرۇپ :

— بۇ... بۇ ... مەن ... مەن بۇ تونۇردا تاڭ ئاتقۇزاي دەپ ... ، — ئاران شۇنداق دېيەلىدىم قورقىنىمدىن .

— بۇ دېگەن مەن پاناھلىنىدىغان تونۇر . چىق بۇياققا ! — ئۇ ئايال ماڭا بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا شۇنداق دېدى . مەن تونۇردىن ئاستىلا چىقىپ ئۇ گەۋدىگە سەپسالدىم . ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش تىلەمچىدەك قىلاتتى .

— ئاۋۇ تونۇرچۇ ؟ ئۇنىڭ ئىگىسى يوقتۇ ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭغا بۇ ئايالدىن يېقىنلا يەردىكى بىر تونۇرنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ . ئۇنىڭغا بۇ سوئالىم قىزىق تۇيۇلدىمۇ ياكى باشقا سەۋەبىتىنمۇ پىخىلداپ كۈلدى .

— سەن بۇ يەرنىڭ شەھەر ئىكەنلىكىنى بىلمەمسەن ؟ شەھەر دېگەندە ئىگىسى يوق نەرسىمۇ بولامدۇ ؟ بۇ يەردىكى تونۇرلارنىمۇ تىلەمچىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئۆز ئۆيى دەپ بىلىشىدۇ . ئۇلار ناۋايلار كۈندۈزى نان ياققاندا تونۇردىن ئاجرىماي قالغان نان پارچىلىرىنى ئاجرىتىپ ئېلىپ قورساق تويغۇزۇشىدۇ . سەن مېنىڭ بۇ يەردىكى رىزقىمغا سوغۇق قول تەگكۈزۈپ نان پارچىلىرىنى يەپ بولمىغانسەن ؟ — ئۇ ماڭا ئەنە شۇنداق چۈشەندۈرۈش بېرىپ ، ئاخىرىدا مېنى سوراقلىدى .

— ياق ، مەن تېخى تونۇردىكى نان پارچىلىرىنى يېگۈدەك بولمىدىم .

ئۇ ئايال تىلەمچى گەرچە تونۇرنىڭ ئىچىنى كۆرەلمىسىمۇ بېشىنى تونۇر ئىچىگە بىر ئاز تىقىپ قاراپ قويۇپ دېدى :

— ھە ، خېلى ئىنساپلىق تىلەمچىكەنسەن ، — دېدى ۋە پىخىلداپ كۈلۈپ قويغاندىن كېيىن ، گېپىنىڭ داۋامىنى قىلدى ، — ئەمدى بۇ يەردىن كەت ! مەن تونۇرنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئۇخلىمىسام بولمايدۇ .

ئۇنىڭ بۇيرۇقى بىلەن تونۇردىن چىقتىم ۋە بۇ يەردىن كەتتىم . شۇ كېچىسى قار توختىماي ياغدى . كېچە جىمجىت ھەم قاتتىق سوغۇق ئىدى . ئاخىر قار ياغقان بۇ كېچىنى ئۇخلىماي مېڭىپ يۈرۈپ تاڭ ئاتقۇزۇشقا مەجبۇر بولدۇم . سوغۇققا پەقەت چىدىمىدىم . ئەزان ئاڭلانغاندا مەسچىت ئىچىگە كىردىم ۋە سوغۇققا چىدىماي مەسچىت قورۇسىنىڭ بۇلۇڭىدىكى مۇئەززىننىڭ ئۆيىگە كىردىم . مۇئەززىننىڭ ئايالى مېنى كۆرۈپ ئىچ ئاغرىتتى ۋە مەشتىكى ئوتنى كۈچەيتتى . مەن سوغۇقتىن ئۈيۈشۈپ قالغان پۇت - قوللىرىمنى ئىسسىتىپ ئەسلىمگە كېلىۋالدىم .

بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بۇ شەھەرگە ئۆزلىشىپمۇ قالدىم . گەرچە شەھەرنىڭ سىرتىدىراق بولسىمۇ ، باشقا تىلەمچىلەرگە ئوخشاش بىر تونۇرغا ئىگە بولدۇم . ئۇ مېنىڭ پاناھلىنىدىغان ئۇۋام بولۇپ قالدى . تونۇر ئىچى گەرچە بەكلا تار بولسىمۇ ، ئەمما ئىچى ئىسسىق بولغاچقا ، قىشنىڭ سوغۇقىدىن پاناھلىنىشتا ئۆيدەك ئىللىقلىق ئاتا قىلدى .

11

ماڭا تونۇردا بىر كېچىنى تۈگۈلۈپ تاڭ ئاتقۇزۇش بارا - بارا ئېغىر كېلىشكە باشلىدى . پۇت - قوللىرىم سىرقىراپ

ئاغرىپ كەتتى . جاھان شۇنچە كەڭرى تۇرۇقلۇق كىچىك قەپەسكە كىرىپ قالغاندەكلا ئىدىم . ھېلىمۇ بۇ تونۇرنىڭ تېپىلغىنىغا مىڭ شۈكرى . ناۋايغىمۇ كۆپتىن - كۆپ رەھمەت . مۇبادا بۇ تونۇر بولمىغان بولسا نەلەردە يۈرەتتىمكىن ، كېچىلەرنى نەلەردە ئۆتكۈزەتتىمكىن - تاڭ . «جاپانىڭ تېگى راھەت» دەپتىكەن . جاپا تارتمىغۇچە ھالاۋەت نەدە دەيسىلەر ؟ كېچىنى تارچۇقتا چالا ئۇيقۇلۇق ئۆتكۈزگىنىم بىلەن ، تاڭ ئاتسىلا شەھەرنىڭ ھەممە يېرى مېنىڭ : يولمۇ يول ، كوچىمۇ كوچا ، رەستىمۇ رەستە ، دۇكانمۇ دۇكان ھەممە يەردە قاتراپ يۈرىمەن . ھېچكىم ماڭا ئۇياققا تۇر ، بۇياققا ماڭ دېمەيدۇ . قولۇمغا ئازدۇر - كۆپتۇر پۇل كىرىپ تۇرىدۇ . ئەتىدىن - كەچكىچە ھېچقانداق چىقىم يوق ، كىرىمىملا بار . كۆرۈنۈشتە ئىسكەتىمنىڭ ئىككى پۇللۇقى بولمىسىمۇ ، ئەسكى چاپانىنىڭ ئىچى لىق پۇل . بەلكىم ئۇ پۇللارغا بۇ شەھەردىن ئۆي - زېمىن كېلەر دەپ ئويلايمەن . ھېلىمۇ ياخشى ، ماڭا ھېچكىمنىڭ زەھىرى چېچىلمىدى . كىشىلەرگە يانچۇقۇمدا بىر دۆۋە ئەخلەت باردەكلا كۆرۈنىدىغان ئوخشايمەن . مەن بىلەن ھېچكىمنىڭ چاتىقى يوق . ئوغرى - يانچۇقچىلار يانچۇقىدا بىر سىنىتنىڭ تايىنى يوق سۆلەتۋاز نوچىلارنىڭ ۋە ياسانچۇق خېنىملارنىڭ يانچۇقلىرىغا ۋە سومكىلىرىغا قول سېلىپ باقىدۇ - يۇ ، ئۇلارنىڭ مەن بىلەن قىلچىمۇ كارى يوق . بەزىدە تېخى ئۇلارنىڭ قۇلىقىمغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ ئېيتقان : «ھالى ئاسماندەك ئېگىز . ئەمەلىيەتتە ، تىلەمچىدىنمۇ ئۆتە قەلەندەركەن ئەمەسمۇ . ئادەمنى بىكاردىن بىكارغا ئاۋارە قىلىپ ، ۋاقتىمىزنى ئالدى - دە ، بۇ ئەبگارلار» دەپ تىللاشلىرىنى ئاڭلاپ قالىمەن . مېنىڭ تىلەپ تاپقان پارچە پۇللىرىمنى ئەسكى چاپىنىم بىلەن كۆرۈمسىز چىرايىمنىڭ قورقۇنچلۇق سۈر - ھەيۋىسى پاختىنىڭ ئىچىدە چوغنى ساقلىغاندەك ساقلاپ بېرىدۇ .

بىر كۈنى ، كۈن دەل چۈش بولغان چاغ ئىدى . كۈندىكىدەك

شىپاخانا تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتىم . بۇ كۈنى شەھەر مۇھىتى ئۆزگىچە تۈسكە كىرگەنىدى . يوللار پاك ـ پاكىز تازىلىنىپ سۇ سېپىلگەن ، ئىدارە ـ ئورگانلارنىڭ دەرۋازىسى ئۈستىگە رەڭگارەڭ بايراقلار قادالغان ، لوزۇنكىلار چىقىرىلغان ، تامغا پلاكات شوئارلار چاپلانغانىدى . قاتناش ساقچىلىرى دوقمۇش ـ دوقمۇشتا تۇرۇپ تەرەپ ـ تەرەپتىن كەلگەن ماشىنا ، ۋېلسىپىتلەرنى باشقۇراتتى . «بۈگۈن شەھەر قىياپىتى باشقىچە بولۇپ ، جاھانغا نېمە بولغاندۇ ؟» دېدىم ئىچىمدە يولدا كېتىۋېتىپ . ھەممە ياق بايرام تۈسىگە كىرىپ كەتكەنىدى .

— ئاۋۇ تىلەمچىنى ، پىيادىلەر يولى ئاۋۇ تۇرسا ...

خىيالىم يىپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك چېچىلدى . ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قارىغۇدەك بولسام ، ئىككى ئەرنىڭ بىرسى يەنە بىرىگە نېمىلەرنىدۇر سۆزلىگىنىچە كېتىپ باراتتى . باشقا گېپىنى ئېنىق ئاڭلىيالمىدىم . ئۇلار بەلكىم يولنى خاتا بېسىۋاتقانلىقىمنى ئەيىبلەۋاتسا كېرەك . قاتناش يولىدا كېتىۋاتقانلىقىمنى ھېس قىلىپ ، خىجالەت بولۇپ ، ئاستىلا پىيادىلەر يولىغا ئۆتۈۋالدىم . شىپاخانىغا يېقىنلىشاي دېگەندە ، ئۈستىدە قىزىل چىرىغى بار بىر ماشىنا ناھايىتى ئىتتىك كېلىپ يېنىمدىلا توختىدى . تۇلۇمدەك سېمىز ، قاسقان شەپكىلىك ئىككى ئادەم ماشىنىدىن چۈشۈپ ماڭا قاراپ كېتىشتى . يۈزىنى دانىخورەك قاپلىغان سېرىق چىراي بىرى :

— قورقماڭ ، قېنى بۇ ماشىنىغا چىقىڭ ، — دېدى قورقۇپ تۇرغان ئەپتىمگە قاراپ ، — ھەممە تىلەمچىلەرنى يىغىۋېلىش ئورنىغا يىغدۇق ، خاتىرجەم بولۇڭ . سىزگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەيمىز ، — دېدى ئات يۈزلۈك قارامتۇل بىرى . مەن شۇ چاغدا ئاران ئېغىزىمنى ئاچتىم ـ دە :

— مەن ... مەن ئالدىرايتتىم ، — دېيەلىدىم .

— سىز ھەرقانچە ئالدىراش بولسىڭىزمۇ بىزچىلىك ئالدى-

-راش ئەمەسسىز . خاتىرجەم ماشىنىغا چىقىۋېرىڭ ، كەچ كىرگۈ-چە چوقۇم قويۇپ بېرىمىز ، — دېدى ئۇلاردىن بىرى .

— تىلەمچىلەرنى نېمىشقا يىغىۋالىسىلەر ؟ — دەپ سورىدىم مەن ماشىنىغا چىقىپ جايلاشقاندىن كېيىن . دانىخورەك ئادەم ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ ھەيدەپ ماڭغاچ دېدى :

— سەۋەبىنى كېيىن بىلىپ قالىسىز .

ماشىنا كونا ۋە ۋەيرانە بىر قورۇغا كېلىپ توختىدى . مېنى قاسقان شەپكىلىك بىرەيلەن زالدىن كىچىكرەك ، ئۆيدىن چوڭراق بىر ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇپ چىقىپ كېتىشتى . بۇ ئۆيدە يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان ، يۈزگە يېقىن تىلەمچى چوڭ بىر مەشنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشقانىكەن . ئەر - ئايال ئارىلىشىپ ئولتۇرۇشقان تىلەمچىلەر مېنى كۆرۈپ ياتسىراش نەزىرىدە قاراپ قويۇشتى . مەن ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردۇم . تىلەمچىلەر ئۆزئارا پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى . دەرۋىشكىلا ئوخشايدىغان ئۇزۇن ساقاللىق بىر تىلەمچى :

— بۈگۈن يۈقىرىدىن كاتتا بىر باشلىق كېلەرمىش ،— دېدى پاراڭ ئارىلىقىدا يېنىدىكى چاڭگا ساقاللىق تىلەمچىگە قا-راپ . ئۇ تىلەمچى تازا بىر ئەسنەپ قويۇپ :

— بىز تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرسەك بۇ شەھەرنىڭ شەنىگە ، باشقىلارنىڭ يۈزىگە سەت تۇرارمىش .

— ئامېرىكىدىچۇ ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى چاڭگا ساقال تىلەمچى ، — تىلەمچىلەرنىڭ ھەممىسى پۇزۇر كىيىنەر-مىش ، ئۇلار ئايرىم مەكتەپتە تەربىيىلىنەرمىش . يۇقىرىدىن تۆ-ۋەنگىچە تىلەمچىلەر جەمئىيىتى ھەم ئۇنىڭ رەئىس ۋە ئەزالىرى بارمىش . بۇ گەپلەر زادى راستمىدۇ ؟ ئۇلار مەخسۇس مەكتەپتە ئوقۇپ ئالىي مەلۇماتلىق گۇۋاھنامە ئالمىسا ، كاستۇم - بۇرۇلكا كىيمىسە ، گالستۇك تاقاپ مەدەنىي يۈرمىسە خالىغان كىشىلەرنى تىلەمچىلىك قىلىشقا رۇخسەت قىلماسمىش ، بىزدەك تەربىيە

كۆرمىگەن، جۇلدۇر كىيىملىك تىلەمچىلەرگە ھۆكۈمەتنىڭ كەڭ قوللۇق قىلغانلىقىغا رەھمەت ئېيتساق بولغۇدەك - ھە!

يەنە بىر تىلەمچى ئۇلارنىڭ پارىڭىغا ئارىلاشتى:

— ئەمما زە، بۇگۈن يۈز كويدىن قۇرۇق قالىدىغان بولدۇق-دە، بۇ بەك يامان بولغىنى!

— ئۇنداق بەك ھەسرەت چەكمەڭلار. ھەربىر ىمىزگە بىر يۈز يىگىرمە يۈەن تارقىتىپ بېرىدىكەن، — دېدى يەنە بىر تىلەمچى.

— راستمۇ؟

— راست، — دەرۋىش سۇپەت تىلەمچى باشقىلارنىڭ سۆزىگە ئۇلاپ شۇنداق دېدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ چاڭگا ساقال تىلەمچىنىڭ چىرايى ئېچىلىپ كەتتى.

چۈش ۋاقتى بولغاندا ھەر بىرىمىزگە بىردىن گىردە تارقىتىپ بېرىلدى. دەرۋىش سۇپەت تىلەمچىنىڭ دېگىنىدەك كەچتە ھەر بىرىمىزگە بىر يۈز يىگىرمە يۈەن تارقىتىپ بېرىپ، قايتىپ كېتىشىمىزگە ئىجازەت بېرىلدى. مەن ئەتىسىدىن باشلاپ يەنە ئەسلىي ئورنۇمدا پاناھلىنىپ، تىلەمچىلىكىمنى بۇرۇنقىدەكلا دا-ۋام قىلدۇردۇم.

تىلەمچىلىكنىڭ يولىدا ئەنە شۇنداق ئۇدا ئۈچ يىل سۇدەك ئاقتىم، ئوتتەك كۆيدۇم. موللايۈپ بۇ كەسىپنىڭ جاپاسىنى ھېس قىلىپ قالدىمۇ، قانداق، بىر كۈنى:

— باشقا بىر ئىش قىلايلى، زۇپتۇمە، — دەپ مېنى شەھەر-دىن قايتۇرۇپ كەتتى. بىز تىلەمچىلىك قىلىپ بىر يۈز يىگىرمە بەش مىڭ يۈەن تاپقاندۇق. بۇ پۇللارنىڭ ھەممىسىنى بانكىغا قويۇۋەتتۇق. شۇ يىلقى سوغۇق ئادەتتىكى يىللاردىن قاتتىق بول-غانىدى. يانۋار ئېيىدا ئۇدا بەش قېتىم قار يېغىپ، جاھان قار ئاستىغا چۈمكەلگەنىدى. موللايۈپ مەش تۈۋىدە ئوت ئىسسىنغاچ ئولتۇرۇپ:

— ھەي زۇپتۇمە، تىلەمچىلىك قىلىپ جىق جاپا تارتتىڭ-

لار . ئەمدى ئاسانراق بىر ئىش قىلايمىكىن . مېنىڭچە ، يېڭى بىر ھۈنەر ئۆگەنسەك قانداق دەيسىلە ، — دېۋىدى ، مەن بۇنىڭغا قىزىقىپ :

— قانداق ھۈنەر ئۆگەنسەك بولار ؟ — دەپ سورىدىم . ئۇ قولىنى مەشكە قاقلىغاچ :

— كەسپىي يىغىچىلىقنى ئۆگىنەيلى ، ئۇ ھۈنەرنى ئۆگەنـ سەك ھازىردارلارغا يىغلىشىپ بېرىپ ئۆلۈمنى قىزىتىپ پۇل تاپقىلى بولىدۇ . بۇ ، تىلەمچىلىككە قارىغاندا قولايلىقراق . كىردـ ىمىمۇ يامان ئەمەس ، — دېدى بۇ ھۈنەرنىڭ ئالاھىدىلىكىنى چۈشەندۈرۈپ .

— ئۇ ھۈنەر تازا جاپا تارتىپ ئۆگەنگەنگە يارىشا ئاقارمۇ ؟ — دەپ سورىسام ، موللايۇپ :

— ئاقمايدىغان ھۈنەرنى تىلغا ئېلىپ نېمە قىلارمەن ؟ ئانام ئۆتمۇشتە يىغىچىسى يوقلارنىڭ بىر قۇر كىيىمى ئۈچۈنلا يىغلايتـ تى . ھەر جاي ، ھەر جايدىن تەكلىپ كېلەتتى . ئۇ بىر ھەپتە ياكى ئون كۈن ئىچىدىلا ئۆلۈملۈكلەرنىڭ كىيىمىدىن بىر قۇچاق كۆتۈرۈپ كېلەتتى . ھازىر بولسا ئۇنداق كونا كىيىملەر ئەمەس ، نەق پۇلغا يىغلايدىغان گەپ . ئۇ ھۈنەرنى ئۆگەنسەك جەزمەن جىق پۇل تاپقىلى بولىدۇ . چۈنكى ، ھازىرقى زاماننىڭ تەرەققىياتى شۇنى بەلگىلىدى . پىلانلىق تۇغۇت يولغا قويۇلغاندىن بۇيان كىـ شىلەرنىڭ بالا - چاقىلىرى ئازلاپ ، ئىككى - ئۈچتە توختاپ قالدى . ھەتتا بەزى ئائىلىلەر بىر باللىق بولۇپ شەرەپ گۇۋاھناـ مىسى ئالدى . ئۇلار ھازىردار بولدىمۇ ، ئۇ ئىككى - ئۈچ بالا ئاتاـ ئانىسىغا يىغلاپ بولالمايدۇ . بۇلارنىڭ بەزىسىنىڭ جامائەتچىلىكى بار . يەنە بەزىلىرىنىڭ جامائەتچىلىكى يوق . شۇڭا يالغۇز راۋابـ نىڭ ئۈنى ، يالغۇز ئاتنىڭ دېڭى چىقمىغاندەك ، ئۇلارنىڭ نامىزدـ مۇ قىزىمايدۇ . بۇنى قىزىتىش ئۈچۈن ئاشۇنداق ئائىلىلەرگە كەسپىي يىغلامچىلار لازىم بولىدۇ . بىز بۇ ھۈنەرنى ئۆگەنسەك

نۇرغۇن قىز ـ يىگىتلەرنى شاگىرتلىققا قوبۇل قىلىپ تەربىيىلەيـ
ـمىز ـ دە ، ئوغلى يوقلارغا ئوغۇللاردىن ، قىزى يوقلارغا قىزلارـ
دىن سەپلەپ بېرىپ ، ئۇلارنىڭ مەرھۇملىرىنىڭ ئۆلۈم نامىزىنى
قىلىشىپ بېرىپ ھەق ئالمىز دېگەن گەپ . مەن يېقىندا بىر ـ
ئىككى ئائىلىنىڭ ئۆلۈم نامىزىغا قاتنىشىپ قالدىم . بىر ئائىلىدـ
ـنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئىكەن . ئۇلار خۇددى تامدەك تۇردى .
كۆزلىرىگە چىكىتچىلىك ياش كەلمىدى . مەن ھەيران قېلىپ
باشقىلاردىن : «ئۇ باللار ئۆگەيمىدى» دەپ سورىسام باشقىلار :
«ئۆگەي ئەمەس» دەيدۇ . مەن يەنە ھەيران بولۇپ يەنە باشقا بىر
ئادەمدىن كوچىلاپ سۈرۈشتە قىلسام ، ئۆلۈپ كەتكەن ئۇ كىشى
باللىرىغا يىغلاشنى ئۆگەتمىگەن ، ئۇلارنى داۋاملىق كۇلكە ۋە
ئويۇن ـ تاماشا بىلەن مەشغۇل قىلىپ چوڭ قىلغانىكەن . شۇڭا
ئۇ باللارنىڭ يىغلاش دېگەندىن پەقەتلا خەۋىرى يوق ئىكەن . ئۇ
باللار دادىسىنىڭ مېيىتىنىڭ توختام سۇدەك تىپتىنچلا ئۆتكۈـ
زۈلگەنلىكىگە بەكلا ئېچىنىپتۇ . ئۇلار «بۇ يەردە كەسپىي يىغلىـ
غۇچىلار بولغان بولسا ، پۇل بېرىپ ئورنىمىزدا تۇرغۇزۇپ قويۇپ
يىغلىتار ئىدۇق . دادىمىزنىڭ مېيىتى بۇنداق يىغىسىز ، تىپتىنچ
ئۇزىتىلىپ قالماس ئىدى» دەپ ئىچى پۇشۇپتۇ . شۇڭا بۇ كەسپىي
ھۈنەرنى ئۆگىنىپ ئادەم تەشكىل قىلىۋالساق تازا پۇل تاپىمىز
ئەمەسمۇ ، — دەپ جاۋاب بەردى . ئۇ سۆزلەشتىن توختىغاندىن
كېيىن :

— ئۇ ھۈنەرنى قەيەردە ، كىمدىن ئۆگىنىسىز ؟ — دەپ
سورىدىم . ئۇ :

— مۇشۇ مەھەللىدە يىغىچىلارنىڭ پىرى ، شاھ ھازىدار
بەشىنچىدىن ئۆگىنىمىز ، — دېدى .

مەن شۇ چاغدا «بۇ كەسپنى قانداق ئۆگەنگىلى بولار ؟
خالىغان چاغدا يىغلايمەن دەپ ، ئۇن قويۇپ يىغلىغىلى ۋە ياش
تۆككىلى بولمىسا» دېگەنلەرنى ئويلىدىم .

ئەتىسى ئەتىگەندە ئېرىمنىڭ كەينىگە كىرىپ ، شاھ ھازىدار
بەشىنچىنىڭ ھوزۇرىغا قاراپ ماڭدۇق . قار توختىماي يېغىۋاتات-
تى . بىز ئۇچىمىزغا جۇۋا ، پۇتىمىزغا پىيما كىيىۋالغانىدۇق .
قار ئايىغىمىز ئاستىدا غىرسلايتتى . تىنىقىمىزدىن ھور چىقات-
تى . بىز قارنى كېچىپ ناھايىتى تەستە كېتىۋاتاتتۇق ، بىر چاغدا
موللايۇپ ماڭدا :

— كەلدۇق ، ئاشۇ ئۆي شۇ ، — دېدى . قارىسام ، ئالدىمىزدا
قار بىلەن قاپسىلىپ قالغان پاكارغىنە بىر ئۆي تۇرۇپتۇ . بىز
بىر قانات ئىشىكنى ئېچىپ ئۆيگە كىرگەندە بېشىغا ئاق داكا
لېچەك سالغان ، ئۇنىڭ ئۇستىگە قارا بۆك قوندۇرۇپ ئۇستىنى
چۇمبەل بىلەن ياپقان ، قارا پەرىجە كىيىپ ئاق باغلىغان يەتمىش
بەش ياشلار چامىسىدىكى سېرىق چىراي بىر ئايال قوشاق قېتىپ
يىغلاپ ئولتۇراتتى . كۆزلىرىنىڭ ئىچى قاندەك قىزارغان بولۇپ ،
ياش مەڭزىدە سىرغىپلا تۇراتتى . ئۆينىڭ بۇلۇڭىدىكى تام مەشتە
ئوت گۇرۇلدەپ كۆيۈۋاتاتتى . تام - تورۇسلار ئىسلىشىپ سىياھ-
تەك قارىداپ كەتكەنىدى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ! — مەنمۇ موللايۇپقا ئەگىشىپ تەڭ
سالام بەردىم . شاھ ھازىدار بەشىنچى يىغىدىن توختاپ ، ياش يۇقى
كۆزلىرىنى بىزگە تىكىپ تۇرۇپ :

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ! — دېدى سىپايە ئاۋازدا .

— ئۇلۇغ بۇۋى مەريەم شاھ ھازىدار پىر ھەزرەتلىرىنىڭ
ھوزۇرىغا پاي قەدىمىمىز يېتىشتىكى مۇددىئا - مەقسەت شۇدۇر-
كى ، ئول مۇقەددەس ھازىدارلىق ئىلمىدىن تەلىم بېرىپ ، بۇ
يولنىڭ ئىخلاسمەن مۇرتلىرىدىن قىلىپ يېتىشتۇرۇپ چىقىشلى-
رىنى ئارزۇ قىلىپ ، پېقىر — باغرى پۇتۇن قۇللىرى خانىلىرىگە
ھازىر بولدى .

شاھ ھازىدار بەشىنچى موللايۇپنىڭ سۆزىنى قۇلاق سېلىپ
ئاڭلىغاندىن كېيىن :

— ئول ئۇلۇغ هازىدارلىق ئىلمى مۇقەددەس ئىلىمدۇر . بۇ
هۇنەرگە ئىخلاسمەن مۇرىت بولغۇچىلار زىنهار كۆلمەستۇر . دىلى
هەر ۋاخ غەمناك بولغۇسىدۇر . خۇشاللىق ۋە كۆلكە بۇ تەرىقەتكە
ياتتۇر . كۆز ياشلىرىم شۇ سەۋەبتىن سەلدۇركى ، جاهان كىشىـ
لىرىنىڭ دىلى مۇشۇ كەملەردە تۆمۈردەك قاتتىقلاشتىلەر . ئۇلارـ
نىڭ كۆڭلى ـ رايىنى بىغەملىك ۋە خۇشاللىق قاپسىدىلەر . شۇڭا
ئاتا ـ ئانا ، قولۇم ـ قوشنىلىرىنىڭ هازىسىدا بىر تېمىم ياش
كەلمەس بولۇپ كەتتى . ئول ۋاپاسىزلارغا ئەل ـ جامائەت قارـ
غىش ياغدۇردىلەر . شول سەۋەبلىك بۇۋىمەريەم جان تەسەددۇق
قىلغۇچىلارغا يېقىن مۇخلىس بولۇپ خالىس ياش تۆكتىلەر .
«تويغا ناغرا ، ئۆلۈمگە يىغا» دېگەننى ئۇ ۋاپاسىز شەيتان ـ
سايالار تۇزكورلۇق بىلەن ئۇنتۇپ كەتتىلەر .
موللايۇپ شاھ هازىدار بەشىنچىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن
كېيىن يەنە ۋەزمىن ئاهاڭدا :
— ئول سۆزلىرى شەك ـ شۈبهىسىزدۇر . جاهان رەپتارلىـ
رىدا مېهىر ـ شەپقەت قالمىدىلەر . كىشىلەرنىڭ دىللىرىنى غەپـ
لەت ئۇيقۇسى باستىلەر . شۇ سەۋەبتىن بۇ تەرىقەت يولىغا جان
تەسەددۇق قىلماقچىمىز . يىغىچىسى يوقلارغا يىغلىشىپ بېرىپ
ناماز قىزىتىپ ئۇلارنىڭ مېهرىنى ئىللىتماقچىمىز ، — دېدى .
شاھ هازىدار بەشىنچى موللايۇپنىڭ سۆزىنى ئۇنىسىز تەستىقـ
لاپ باش لىڭشىتتى . ئۇ بىزگە ئاق باغلاپ قويدى . قولىياغلىق
تەقدىم قىلدى . بۇ ، ئۇنىڭ بىزنى قوبۇل قىلغانلىقىنى چۈشەندۈـ
رىدىكەن . بىز بۇ يەردە شۇ كۈندىن باشلاپ «يىغىچىلىق كەسپى»
بويىچە هازىدارلىقنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كەتتۇق .

12

شاھ هازىدار بەشىنچىنىڭ هۇزۇرىدا يىغىچىلىق كەسپى بوـ

يىچە لاياقەتلىك ھۈنەر ئۆگەندۇق . موللايۇپ شەھەرنىڭ كىندىكى-
دىن ۋاقتىنچە ئىككى دۇكاننى ئىجارىگە ئالدى . ئۇ بانكىدىكى
بىر يۈز يىگىرمە بەش مىڭ يۈەننى ئاجراتتى . ئۇنى شىركەتنىڭ
چىقىمىغا دەسمايە قىلىدىغان بولدۇق . ئالدى بىلەن دۇكاننىڭ
ئۈچىنچى قەۋىتىگە كۆزگە چېلىقىپ تۇرغۇدەك قىلىپ «كەسپىي
يىغىنچىلار ئەبۇ غېرىب مەسئۇلىيەت چەكلىك شىركىتى» دەپ
چوڭ خەتلىك ۋىۋىسكا ئاستۇق . ياڭراتقۇلاردىن «مۇسىبەت مۇزى-
كىسى» ياڭراتتۇق . ئاتا - ئانىسىدىن ياكى بالا - چاقىلىرىدىن
ۋاقىتسىز ئايرىلغان باغرى يۇمشاق كىشىلەر شىركەت ئالدىغا
يىغىلىپ مۇزىكىغا جور بولۇپ ، قازا قىلىپ كەتكەن ئۇرۇق -
ئەۋلادلىرى ئۈچۈن ھازا ئېيتىشتى . بىزمۇ ئۇلارنىڭ ئائىلە -
تاۋابىئاتلىرىغا ھەقسىز يىغلىشىپ بېرىپ پراكتىكا قىلىۋالدۇق .
«مۇسىبەت مۇزىكىسى» قويۇپ بېرىش ۋە خېرىدار چاقىرىش
بىلەنلا چەكلىنىپ قالمىدۇق . كوچا - رەستىلەرگە يىغىنچىلىقتىن
خەۋىرى بار كىشىلەرنى قوبۇل قىلىش ، تەربىيىلەش ، شىركەت
قائىدىسى ، ئىش تۈزۈمى ، يىغىنچىلىقتا ئائىت تەسىس قىلىنغان
تۈرلەر ھەققىدە ئۇقتۇرۇش ۋە ئېلانلارنى چاپلىدۇق .
بىرقانچە كۈندىن كېيىن شىركەتكە تىزىمغا ئالدۇرىدىغانلار
يىغىپ كەتتى . تىزىمغا ئالدۇرغانلارنىڭ سالاھىيىتىنى ، ئىقتىدا-
رىنى شەرت قىلىپ تىزىملاش ئېلىپ باردۇق . تىزىملانغانلاردىن
ئىمتىھان ئېلىش ئارقىلىق دەسلەپكى قەدەمدە ئوتتۇز نەپەر خادىم
قوبۇل قىلدۇق . بۇ خادىملار ئىچىدە ياشانغان ئەر - ئايال ، ھەتتا
كىچىك بالىلارمۇ بار ئىدى . بىز ئۇلارنىڭ ئېگىز - پاكارلىق ،
چوڭ - كىچىكلىك بوي پەرقىنى ، پۈت - قول ۋە باش قىسىملى-
رىنى ئوبدان ئۆلچەتكۈزۈپ تەلپەك ، بۆك ، يەكتەك ، پەرىجە ،
ياغلىق ، ئۆتۈك ، چەكمەن ، چۇمبەل ، ئاق بەلۋاغ ، قولياغلىق
قاتارلىقلارنى تىككۈزدۇق . دەسلەپكى قەدەمدە ئۇلارنىڭ «ھازى-
دارلىق كىيىمى» ھەل بولدى . ئۇلارنى جىنسى ، ياش پەرقى ،

ئاۋازىنىڭ يۇقىرى، ئوتتۇرا، تۆۋەن چىقىدىغان ئۆزگىچە خاس ئالاھىدىلىكى بويىچە ئۈچكە ئايرىپ تەربىيىلەشنى باشلىۋەتتۇق. ئۇلارنى بىر ھەپتە تەربىيىلىدۇق. شۇنىڭدىن كېيىنلا شىركەتنىڭ رەسمىي تىجارەت باشلىغانلىقى ھەققىدە ئۇقتۇرۇش چىقاردۇق. يىغىنچىسى يوق نۇرغۇن خېرىدارلار مەرھۇمنىڭ ئېڭىكىنى چېتىپ بولۇپلا بىز بىلەن ئالاقە ئىشلىرىنى باشلىۋەتتى. بىز شىركەت قائىدىسى بويىچە مېيىت ئىگىلىرىدىن ئالدى بىلەن مېيىتنىڭ كەسپى، جىنسى، يېشى، قالدۇرغان ياخشى - يامان تەسىرى، قىسقىچە تەرجىمىھالى قاتارلىقلارنى ئىگىلىگەندىن كېيىن، كېرەكلىك ئادەم سانى، يىغىنىنىڭ مەزمۇنى، ۋاقتى، كېتىدىغان ھەق ئۆلچىمىنى بېكىتتۇق. توختامنامىگە قول قويۇشتۇق.

مەن توختام ماددىسىغا ئاساسەن «يىغا ھەققى» ۋە «ئاۋازنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىك ھەققى» بويىچە ھەق ھېسابلاپ تالون كېسىپ بەردىم. كۆزدىن ياش چىقارماي ئاۋاز قويۇپ يىغلاش بىلەن كۆزدىن ياش چىقىرىپ ئاۋاز بەرمەي ئۈنسىز يىغلاش ئەرزانراق ئىدى. تارام - تارام ياش تۆكۈپ، بار ئاۋازى بىلەن توۋلاپ يىغلاش ئەڭ قىممەت، كۆزدىن سىم - سىم ياش تۆكۈپ ئوتتۇرا ئاۋازدا ئۈن قويۇشنىڭ تەننەرخى سەل تۆۋەنرەك ئىدى. بىز يۇقىرىقىدەك باھا جەدۋىلىنى مېيىت ئىگىلىرىنىڭ كۆرۈپ بېقىشىغا سۇناتتۇق. ئائىلىسى باياشات، چوڭ يەپ، چوڭ ياشىغانلارنىڭ پۇل - مېلى ئېشىپ تۇرسىمۇ بىر قىز ياكى بىر ئوغلى بولغاچقا، پەرزەنتلىك بۇرچىنى دەپ قىممەت تۇرنى زاكاس قىلىپ بۇيرۇشاتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يالغۇزلۇقىنى چاندۇرماسلىق، ئۇن، ھەتتا يىگىرمە بالىلىق ھازا ئاچتۇرۇپ ئاتا - ئانىلىرىنى داغدۇغا بىلەن ئۇزدىتىشنى ئارمان قىلىدىغانلار ئىدى. بەزىلىرى بۇنىڭغا چىدىماي، ئەڭ ئەرزان تۇرنى زاكاس قىلدۇرۇشاتتى. بىر كۈنى كەچتە سۇ بۇقىسىدەك سېمىز، يۈزى گەزىندەك چوڭ بىر يىگىت شىركەت

ئىشخانىسىغا كىرىپ مەن بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، ساپاغا ئۆزىنى تاشلاپ:

— دادام بايىلا تۈگەپ كەتتى. ئۆزۈم يالغۇز بىر بالا. ئۆمرۈمدە بىر كىمگە يىغلاپ باققىنىم ئېسىمدە يوق. «ئۆلۈكنىڭ چېھرى سوغۇق» دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ. كۆزۈمگە ھېچ ياش كەلمەيۋاتىدۇ. ئەتە جامائەت ئالدىدا سۆز ـ چۆچەككە قالىدىغاندەك تۇرىمەن. شۇڭا ئورنۇمدا يىغلاشقا بەش نەپەر خادىم زاكاس قىلاي دەپ كېلىشىم، — دېگەنىدى، مەن ئۇنىڭغا:

— خۇش كەپسىز، سىز ئۈچۈن ئەلا مۇلازىمەت قىلىمىز، — دېدىم. ئۇ ئۈستىدىن چوڭ بىر تاغ غۇلاپ چۈشكەندەك كېرىلىپ قويدى. ئۇنىڭدىن دادىسىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى سوراپ بىلىۋالغاندىن كېيىن:

— يىغىچى خادىملار ئەتە ئەتىگەن سائەت ئالتىگە بېرىپ، يەتتە يېرىمغىچە يىغلاپ بەرسە بولىدۇ. ئاۋۋال يىغلاش ئۇسۇللىرىنىڭ بۇ تۈرىنى كۆرۈپ تاللاڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن باھا كېسەي، — دېدىم بىر جەدۋەلنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ. ئۇ جەدۋەلنى باشتىن ـ ئاخىر كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن:

— قىممەت بولسىمۇ چىدايمەن. يۇقىرى ئاۋازدا ئۈن قويۇپ ياش ئاققۇزۇپ يىغلاپ بەرسۇن، — دېدى جەدۋەلنى ماڭا قايتۇرۇپ بېرىۋېتىپ. مەن تالوننى ئۇنىڭغا سۇنۇۋېتىپ:

— ئەمىسە بەش نەپەر خادىمنىڭ يىغىچىلىكىنىڭ ئومۇمىي ھەققىگە ئىككى يۈز يىگىرمە بەش يۈەن كېتىدۇ، — دېسەم، ئۇ:

— بوپتۇ، بوپتۇ، — دەپ يانچۇقىغا قول سالدى. مەن ئۇنىڭدىن پۇلنى ساناپ ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن تالون يېزىپ بەردىم. ئۇ تالوننى قولىغا ئالغاندىن كېيىن:

— مەن ئۇيقۇغا بەك ئامراق. دادامنىڭ نامىزىغا ئۈلگۈرۈپ ئويغىنالماي قېلىشىم مۇمكىن. شۇڭا يىغىچىلارغا دەپ قويسىڭىز، يوقلۇقۇمنى چاندۇرمىسۇن، — دەپ ئورنىدىن تۇردى. مەن:

— خاتىرجەم بولۇڭ ، يىغىچىلار سىز ئۈچۈن ئەللىك ئوغۇلدەك يىغلاپ بېرىپ ناماز قىزىتىدۇ . جامائەتلەر «تۇۋا ، ئوغلىمىزمۇ بىز تۈگەپ كەتكەندە ئاشۇنداق ئادەم ياللاپ نامىزىمىزنى قىزىتالىسىدى ، باققان ئەجرىمىز قالمايتتى» دېمەي قالمايدۇ ،— دەپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى تىندۇردۇم . ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن خاتىرجەم بولۇپ ، كۈلۈپ قويۇپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى .

ئەتىسى يىغا يىغلاپ ناماز قىزىتىشقا كەتكەن باللار قايتىپ كەلدى . ئۇلارنىڭ بىرى ماڭا :

— راست ئېيتىپتىكەنسىز ، ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلى بىز ئۇنىڭ دادىسىنىڭ دەپنىسىدىن قايتىپ كەلگەندە ئاندىن ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ بىر ئۆيدىن چىقتى ۋە «تازا ئوبدان يىغلىدىڭلارمۇ ؟ ئىش ئاخىرلاشتىمۇ ؟» دەپ ئەسنىگىنىچە كېرىلىپ قويدى . بىز پىخىلداپ كۈلۈۋېتىشكە تاس - تاس قالدۇق ،— دېگەنىدى ، مەنمۇ «تۇۋا» دەپ باش چايقاپ قويدۇم .

بۇ ئىش بولۇپ ، ئۈچ كۈندىن كېيىن ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئادەم ئىشخانىدا پەيدا بولدى . ئۇ ئالدىمغا كەلگەندىن كېيىن :

— بىر مېيىتنىڭ يىغلايدىغان يىغىسى بار ئىدى ، لېكىن ئۆزى يالغۇز كېلىپ قالدى ، يىغلىشىپ بەرگەن بولساڭلار ،— دېدى . مەن كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ :

— خوش كەپسىز ، ئەلۋەتتە يىغلىشىپ بېرىمىز ،— دېدىم . ئۇ ئادەم مېيىت ھەققىدە چۈشەنچە بېرىپ :

— ئۆلۈپ كەتكۈچى كۈيئوغلۇم بولاتتى . ئۇ ھاراقنى كۆپ ئىچىپ قويۇپ جان ئۈزگەن ،— دېدى . مەن بىردەم ئويلىنىۋېلىپ :

— ئۆلۈمى بەك قەدىرسىز بوپتۇ . يىغلىغۇچىلار ماختاپ يىغلامدۇ ياكى سۆكۈپمۇ ؟— دەپ سورىسام ، ئۇ كىشى :

— ئەلۋەتتە ماختايدۇ - دە ،— دېدى .

— ئۇنداقتا باھاسى تەڭگە تەڭ قىممەت ، پۇلغا چىدىسىلا

ماختاپ يىغلاشقا مۇمكىن بولار، — دېدىم. ئۇ كىشى دەرھال يانچۇقىدىن بىر سىقىم پۇلنى ئېلىپ:

— پۇل دېگەن مانا، قانچىلىك دېسەڭلار بېرەي، يىغىچىلار ئۇنى تازا كۆككە كۆتۈرۈپ قوشاق قېتىپ يىغلاپ بەرسۇن، — دېدى ئۇلۇغ - كىچىك بىر تىنىپ قويۇپ، مەن كۈلۈپ قويۇپ:

— بولىدۇ ئەمىسە، قانچە ئادەم بارىدۇ؟ — دەپ سورىدىم. ئۇ كىشى:

— ئون ئادەم بارسا، — دېدى. مەن:

— ئەمىسە ھەربىر ئادەمگە يۈز يۈەندىن مىڭ يۈەن كېتىدۇ، — دېسەم ئۇ ئادەم ناھايىتى خۇشال بولۇپ كەتتى-دە:

— مانا مىڭ يۈەن، — دەپ قىپقىزىل پۇلدىن ئون تالنى ساناپ بېرىپ تالوننى ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ھاراقكەشكە يىغلاپ بەرمەكچى بولۇپ كەتكەن ئون نەپەر خادىم ئەتىسى قايتىپ كەلگەندە بىرى:

— بىز بۇ قېتىم جامائەتنىڭ ئەيىبلىشىگە ئۇچرىدۇق، — دېدى. مەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ياساپ:

— كۆڭلۈڭلارغا ئالماڭلار، سىلەر ۋاكالىتەن يىغلىغۇچىلار، بىزگە پۇل جىق كىرىم بولسا بولدى. شۇ چاغدا شىركەت روناق تېپىپ تەرەققىي قىلالايدۇ، — دېدىم. موللايۇپ بۇ ئىشنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇ مېنى قوللاپ:

— ياخشى قىپسىز، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ھەرقانداق خېرىدار كەلسە، قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر، پۇلنى ئۇبدان بەرسىلا تالون كېسىپ بېرىۋېرىڭ، — دېدى.

موللايۇپ سىرتتا چېپىپ يۈرۈپ شىركەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۇچۇر ئىگىلەيتتى. ئۇ كەسپىي ئىشلارنى ماڭا تۇتقۇزۇپ قويغانلىقتىن كۆپ خۇرسەن ئىدى. ئۇ مېنى شىركەتنى باشقۇرۇشتا ئىقتىدارلىق، ھەرگىز چاتاق چىقارمايدۇ، دەپ ماختايتتى.

بىر كۈنى ئىشخانىغا يەنە بىر ئادەم كىردى . ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا :

— مەن ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان بولغۇسى مېيىتنىڭ نەۋرە ئاكىسى ، ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلمەكچى ئىدى . شىركىتىڭلار بىلەن توختاملىشىپ قوياي دەپ كېلىشىم ، — دېدى ھاسىراپ تۇرۇپ . مەن ئۇ كىشىدىن :

— ئۇ قانداق جىنايەت ئۆتكۈزۈپتىكەن ؟ — دەپ سورىدىم . ئۇ كىشى دەرھال :

— ئۇ خوتۇنىغا سادىق بولىمەن دەپ ، ئانىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ، — دېگەنىدى ، تېنىم «جۇغغىدە» قىلىپ ئەندىكىپ كەتتىم ۋە بىردەمدىن كېيىن :

— ئۇنىڭ ئۆلۈمى نېمىدېگەن قەدىرسىز - ھە ! — دېدىم پەس ئاۋازدا . ئۇ كىشى چىرايىمغا قاراپلا قالدى ۋە بىردەمدىن كېيىن :

— ياخشى - يامىنىنى خۇدا سۈرۈشتە قىلىۋالسۇن دېدۇق . ئۇنىڭ ئۆلۈمىنىڭ يىغىسىز ، داغدۇغىسىز بولۇپ قېلىشىنى خالىماي ئۇدۇل بۇ يەرگە چېپىپ كېلىشىم ، — دېدى ئۇ كىشى قاتىلغا يان بېسىپ . مەن «توۋا ، بۇ دۇنيا نېمانچە مۇرەككەپھە ، ئەگەر بۇ شىركىتىمىز بولمىغان بولسا ، يىغلىغۇچىسى يوقلار قانداق قىلاتتىكىن ؟ ئەمدى بىز يىغلاپ بەرمىگەن ئانىسىنى ئۆلتۈرگەن قاتىل قالدىمۇ ؟ قانداق قىلسام بولار ؟ ياق دەيمۇ ياكى ماقۇل دەيمۇ ؟ ئەگەر ھەقىقىنى تازا يۇقىرى بەرسە مەيلىمىكىن - يا ••• » مەن شۇلارنى خىيالىمدىن ئۆتكۈزۈپ ئۇ كىشىگە بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىدىم .

— بۇ شىركەت قۇرۇلۇپ قاتىلنىڭ ئۆلۈمىگە يىغلىشىپ بەرمىگەندۇق . بۇ ، يېڭى بىر ئىشكەن ، ئەگەر ھەققىنى يۇقىرى بەرسىلە يىغلىشىپ بەرسەك بېرەيلى ، — دېدىم ئوچۇقلا . ئۇ ئادەم پېشانىسىنى سىلاپ قويۇپ :

— قانچه پۇل كېتىدۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— بىر يىغىچىغا ئىككى يۈز كوي كېتىدۇ ، — دېسەم ، ئۇ ئادەم بىردەمدىلا تېتىكلىشىپ ، چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ تۇ- رۇپ :

— ئەرزانكەن ، ئەرزانكەن ! مۆلچەرىمدىكىدىن خېلى ئەرزاند- كەن ، — دېگەنىدى ، هاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدىم . «توۋا ، يۇقىرى دېدىم دەپ ، تۆۋەن باها قويدۇممۇ ، نېمە» دەپ ئويلىدىم . ئەمما ئاغزىمدىن چىقىپ كەتكەن باهانى قايتۇرۇۋېلىپ باها قو- يۇش مۇمكىن بولمىغاچقا ، ئاغزىمدىن كەتكەچكە پۇشايمان قىلد- ۋاتساممۇ لېكىن چىرايىمنى قىلچە ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ :

— قانچە ئادەم كېرەك ؟ — دەپ سورىدىم . ئۇ :

— ئون ئادەم ، — دەپ جاۋاب بەردى . مەن ئون ئادەم ئۇچۇن ئىككى مىڭ يۈەنگە تالون كەستىم . ئۇ ئادەم تالوننى قولىغا ئېلىپ ئىككى مىڭ يۈەننى ساناپ بېرىپ بولغاندىن كې- يىن :

— ئەمىسە ، يىغىچىلار ئەتە چۈشتىن كېيىن بارسۇن . جۇ- مەدىن كېيىن نامىزى چىقىرىلىپ دەپنە قىلىنىدۇ ، — دېدى - دە ، چىقىپ كەتتى .

ئەتىسى موللايۇپ بىلەن شىركەت ئىشخانىسىدا ئولتۇرسام ، يىغلىشىپ بېرىشكە كەتكەن خادىملار ئىچىدىن بىرسى هېچبىر هالى يوق هالدا كىرىپ كەلدى - دە ، ئىشخانىغا كىرىپلا «گۈپ» قىلىپلا يىقىلدى . ئۇنىڭ يۈز - كۆزى كۆكىرىپ ئىششىغان ، بېشىنىڭ ئىككى يېرى يېرىلغان بولۇپ قان تەپچىرەپ چىقىپ تۇراتتى . ئۇنىڭدىن گەپ - سۆز سورىمايلا جىددىيلىشىپ دەرهال بېشىنى تېڭىۋالدۇق . قان توختىغاندىن كېيىن موللايۇپ :

— سەن يىغلىشىپ بېرىشكە كەتمىگەنمۇ ؟ ئېيتتە ، سېنى كىم ئۇرۇپ بوزەك قىلدى ؟ — دەپ سورىغانىدى ، ئۇ هاسىراپ تۇرۇپ :

— بىز ئانىسىنى ئۆلتۈرگەن ئۇ قاتىلنى تازا ماختاپ يىغلد-

غانىدۇق ، جامائەت بىزگە غەزەپلىنىپ كەتتى . جامائەت ئىچىدىن بىرسى : «پۇلغا تويمىغان بۇ ئاچ كۆز مەلئۇنلارنى ئۇرۇڭلار ! ئۇلار نېمىشقا ئانىسىنى ئۆلتۈرگەن بۇ قاتىل مۇناپىق ئۈچۈن ھازا ئېچىشىپ ، كۆزلىرىنىڭ يېشىنى چىقىرىپ ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈشىدۇ ؟ ! بۇ ساختىپەزلەردە ۋىجدان دېگەن نەرسە يوقكەن ، قېنى جامائەت ، ئۇلارنى كالتەكلەڭلار !» دەپ ۋارقىرىدى . بىز شۇ گەپ بىلەن تاياق ئاستىدا قالدۇق ۋە بىر ئاماللارنى قىلىپ تەرەپ - تەرەپكە قېچىپ كەتتۇق . ئەگەر قاچمىغان بولساق ، ئۇلار بىزنى ئۆلتۈرۈۋېتەركەن ، — دېدى .

بىز ئۇنىڭ سۆزىگە ھەيرانلىق ئىچىدە قاراپلا قاپتىمىز . شۇ چاغدا يەنە قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن ئېسىمىزدە يوق ، موللايۇپ بىلەن ئىشخانا ئەينىكىدىن سىرتقا قارىغۇدەك بولساق ، بىرنەچچە يۈز ئادەم قوللىرىدىكى چالما - كېسەكلەرنى ۋىۋىسكىمىزغا قارىتىپ ئېتىشقا باشلىدى ۋە بىردەمدىلا ۋىۋىسكا پەسكە غۇلاپ تاراقشىغىنىچە چۈشۈپ كەتتى . شۇ چاغدا موللايۇپ سىرتقا چىقماقچى بولۇۋىدى ، مەن ئۇنى توسۇپ :

— سىرتقا چىقماڭ ! ئۇلارنىڭ پەيلى يامان تۇرىدۇ ، — دېسەم ، ئۇ :

— ياق ، مەن چىقىپ ئۇلارغا يالۋۇرۇپ ئەھۋالنى چۈشەندۈرەي ، — دەپ چىقىپ كەتتى ۋە ئەمدىلا ، — جامائەت ... جامائەت ... ! — دەپ گېپىنىڭ بېشىنى چىقىرىشىغىلا كىشىلەر ئۇنىڭ ئەتراپىغا يوپۇرۇلۇپ كەلدى ۋە قىيقاس - چۇقان كۆتۈرۈشتى :

— بۇ شىركەت دەل مۇشۇ كاساپەتنىڭ ! ... ئۇنى ئۇرۇپ دەردىمىزنى ئالايلى ! ئۇ يامانلارنى ماختاپ يۈرىدىغان يىغىچىلىق شىركىتى ئاچقىنىغا تويسۇن ... ، — دېيىشىپ ، ۋارقىراش - جارقىراشلار ئىچىدە موللايۇپنى قورشىۋېلىپ ئۇرۇپ كېتىشتى . مەن قورقۇپ دىر - دىر تىترىگىنىمچە ئۈستەلنىڭ ئاستىغا مۆكۈۋالدىم .

بىرئازدىن كېيىن ۋاراڭ - چۇرۇڭ بېسىقتى . يوشۇرۇنغان يېرىمدىن تۇرۇپ ئەينەكتىن قارىسام ، موللايۈپ قان ئىچىدە يېتىپتۇ . ئۇنىڭ ئەتراپىغا بىرنەچچە ساقچى ۋە بىرنەچچە كىشى يىغىلىپ قاپتۇ . ھېلىقى بىر توپ ئادەمنىڭ ھېچقايسىسى كۆرۈنمەيتتى . يۈرىكىم ئەنسىز سوقۇپ ئىشىكتىن ئوقتەك چىقتىم - دە ، بېرىپ جايىدا قىمىر قىلماي ياتقان موللايۈپنىڭ ئۈستىگە تاشلاندىم . ئۇ ئاللىبۇرۇن تىنىقىدىن قالغانىكەن .

شۇنداق قىلىپ «كەسپىي يىغىچىلار ئەبۇ غېرىب مەسئۇلىيەت چەكلىك شىركىتى» ۋەيران بولدى . موللايۈپنىڭ قىرىق نەزىرىسىدىن كېيىن ئانامنىڭ ئۆيىگە قايتىپ كەتتىم . بىر ئۆينىڭ خەج - خىراجىتى يامان ئىكەن . ياشىنىپ قالغان ئانامنى ئوبدان يېگۈزۈپ ماغدۇرلاندۇراي دەپ بۇ يەرگە پاختا تېرىپ پۇل تاپقىلى كەلگەنىدىم . مانا ئەمدى سىلەر بىلەن دىدارلىشىپ تۇرۇپتىمەن ...

زۈپتۈمەنىڭ ھېكايىسى ئاخىرلاشتى . ھېنىمبانۇ باش كۆتۈرمەي پاختا تېرىۋاتقان ئاياللاردىن بىرىگە قاراپ :

— زىۋىدە ! — دەپ چاقىرىۋىدى ، زىۋىدە ئىسىملىك چوكان بېشىنى كۆتۈرۈپ :

— لەببەي ، — دەپ جاۋاب بەردى .

— ئەمدى نۆۋەت سىزگە كەلدى ، — دېدى ھېنىمبانۇ ئۇنىڭغا قاراپ .

— بولىدۇ ، ئىش بېشى . ئۇنداقتا مەن ھېكايەمنى باشلاي ، — دېدى ئۇ ئەتراپتىكىلەرگە قاراپ قويۇپ .

13

مەن بىر موللا ئائىلىسىدە تۇغۇلدۇم . مەن بۇ ئۆيدە ھەم ئوغۇل ، ھەم قىز ئورنىدا پەقەت بىرلا بالا ئىدىم . دادام كەنتتىكى

مەسچىتنىڭ خاتىپلىقىنى قىلاتتى . ھەرىيلى قىشتا مەھەللىدىكى چوڭ - كىچىك بالىلار ئۆيىمىزگە يىغىلىپ قىزلار ئايرىم ، ئوغۇللار ئايرىم بولۇپ ئوقۇيتتى . مەن قىزلارنىڭ باشلىقى ئىدىم . دادام پات - پاتلا ناھىيە ئاتلاپ نە - نەلەرگە كېتىپ قالاتتى . شۇ قېتىممۇ ئۇ سىرتتا بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ قايتىپ كەلدى . كىممۇ ئويلىغان دەيسىلەر ، ئادەمنىڭ خىيالىغىمۇ كىرمىگەن مۇنداق بىر ئىش بولدى : بىر كۈنى سىرتتىن كىرسەم ، ئۆينىڭ سۇپىسىنىڭ تۆرىدە ئون ئىككى ياشلاردىكى چىرايلىق بىر ئوغۇل بالا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپتۇ . دادام ئانامغا قاراپ دەۋاتقاندەكەن :

— بۇ بالا قارا يېتىم ئىكەن . بالىچىلاپ باقايلى ، دەپ باشلاپ كەلدىم .

ئانام دادامنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۇ بالىغا قاراپ خۇش چىراي ھالدا :

— بەك ئوبدان قىپلا ، بۇ ئىككى بالا بىر جۈپ چوڭ بولغۇدەك ، ئوغلىمىزمۇ يوق ئىدى ، — دېدى .

ئۇ بالا شۇ چاغدا بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي دېگۈدەك ئولتۇردى . دادام يەنە بىزگە :

— ئۇ بالىنىڭ ئىسمى ئابدۇغاپپار ، — دەپ تونۇشتۇرغاندى ، ئۇ بالا ھەممىمىزگە «لەپپىدە» قاراپ قويدى .

ئاتا - ئانام ماڭا قانچىلىك ئامراق بولسا ، ئابدۇغاپپارغىمۇ شۇنداق كۆيۈنۈپ ، ئۆز بالىسىدەكلا كۆردى . بىزمۇ گويا ئاكا - سىڭىللاردەك ئىناق ئۆتتۇق . دادام ئابدۇغاپپارغا ئىمان ئۆگىتىمەن دەپ خېلى كۈچىگەن بولسىمۇ ، ئەمما ئۈنۈمى بولمىدى . دادام ئاخىر ئىلاجسىز :

— بۇ بالىنىڭ دىلى قېتىپ قاپتۇ ، — دېدى ئۇنىڭغا ئىمان ئۆگىتىشتىن ئۈمىدسىزلىنىپ .

ئابدۇغاپپار بىر كۈنى ناشتىدىن كېيىن :

— موللا دادا ، مەن مال باقسام قانداق؟ — دەپ قالدى .
ئوت ـ چۆپلەر تازا ئۆسكەن ياز پەسلى بولغانلىقتىن ، ئۇنىڭ ئۇ گېپى دادامغا بەكلا خۇشياقتى . ئۇ ھەركۈنى ئەتىگەن ۋە كەچلەردە يايلاقتا مال ھەيدەپ بېرىپ ئوتلىتىپ كېلىشكە باشلىدى .
ھەر ئىككىمىز بارا ـ بارا بوي تارتتۇق . قىشنىڭ بىر كۈنى ئىدى . بۇ قىش قار ناھايىتى قېلىن ياغقانىدى . ئاتا ـ ئانام يىراق تۇغقانلارنىڭكىگە پەتىلەپ كېتىپ ، قاراڭغۇ چۈشكۈچە قايتىپ كەلمىدى . ئابدۇغاپپار ماللارغا ئوت ـ سامان بېرىپ ئۆيدە پەيدا بولغاندا ، مەن ئەتكەن چۆچۈرىمۇ قايناپ تۇراتتى .
— ۋاي ، نېمانچە مەززىلىك پۇراق بۇ؟ — ئابدۇغاپپار شوخلۇق بىلەن ئاغزىنى چاكىلدىتىپ قويدى .
— يېنىنە سالغانىدىم ، — دېدىم كۈلۈمسىرەپ .
مەن ئوچاقنىڭ يېنىدا ئولتۇرغانىدىم . ئابدۇغاپپار يېنىمغا كېلىپ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇردى . مەن ئۇنىڭغا بىر قاچا چۆچۈرە ئۇسۇپ بەردىم . بىز بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپ ئولتۇرۇپ چۆچۈرە ئىچتۇق . بارغانسېرى كەچ بولدى . ئۆيدىكىلەرنىڭ كېلىشىنى ساقلىمايلا يېتىپ قالماقچى بولدۇق . مەن ئۇنىڭغا ئورۇن راسلاپ بېرىۋاتقىنىمدا ، نېمە بولغىنىنى تۇيمايلا قالدىم ، ئۇ بىردىنلا مېنى چىڭ قۇچاقلىۋالدى . ئۇنىڭ شەھۋەت چاقناپ تۇرغان قاپقارا كۆزلىرىنى كۆرۈپ ھەم قورقتۇم ، ھەم گويا ئوت ئۈستىگە يىقىلىپ كەتكەندەك بىئارام بولۇپ كەتتىم .
— سۆيۈپ قويۇڭ ، — دېدى ئۇ مېنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ .
— ئاكا ، بۇ قانداق گەپ بولدى؟ سىز ··· ، — شۇ گەپنىلا دېيەلىدىم .
— ھا ـ ھا ـ ھا! ··· ، — ئۇ ماڭا تېخىمۇ چىڭ يېپىشىپ كۈلگەچ دېدى ، — زىۋىدە ، سىز نېمە دەۋاتىسىز! مېنى ئاكا دېمەڭ ، بۇنداق دېسىڭىز غەلىتىلا تۇرىدىكەن . مەن سىزنى بەك

ياخشى كۆرمەن. مەن سىز بىلەن توي قىلاي دەيمەن، — دېدىدە، لېۋىمگە چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كەتتى.

ئۇنىڭ قۇچىقىدىن بوشىنىشقا شۇنچە كۈچىگەن بولسامۇ بوشىنالمىدىم. بوشىنىشقا ھەرىكەت قىلىۋېرىپ، بىردىنلا لەسسىدە يۇمشىدىم. ئۇنىڭ ئۇماق سۆيۈشى بىلەن تېنىمىدىن گۇپۇلدەپ ئۆرلەۋاتقان ئىسسىق ھىس مەندە ئوتلۇق ھاياجان پەيدا قىلدى.

شۇ كېچىسى ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ياتتىم...

شۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇغاپپار كۆزۈمگە بەكلا ئىسسىق كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالدى.

بىر كۈنى ئۇ يايلاقتا مال ھەيدەپ كېتىپ چۈشلۈك تاماققا كەلمىدى. ئۇ كەلمىگەندىكىن، مېنىڭ كېلىمىدىنمۇ تاماق ئۆتمىدى. شۇنىڭ بىلەن تاماق كۆتۈرۈپ يايلاققا باردىم. يايلاقتىكى پادىلار توپ - توپ بولۇپ ئوتلاۋاتاتتى. يازنىڭ ئىللىق مەيىن شامىلى پۆپەكلىك قىياقلارنى تەۋرىتىپ تۇراتتى. چەكسىز سوزۇلۇپ ياتقان كۆپكۆك شىۋاقلار گويا دېڭىز سۈيىدەك كۆرۈنەتتى. يايلاق ئاسمىنى شېشىدەك چاقنايتتى. قۇشلار ئۇيان - بۇيان ئۇچۇشۇپ يۈرەتتى. مەن ئۇ پادا باققان جاينى تېپىپ كەلگىنىمدە، ئابدۇغاپپار بىر گەمىنىڭ ئالدىدا ئاغىنىلىرى بىلەن تاماكا چېكىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇ مېنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپ، تاماكىسىنى يېڭىنىڭ ئىچىگە يوشۇردى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ كۈلۈمسىرىگىنىچە ئالدىمغا كەلدى. مەن شۇ چاغدا قاپاق تۈرۈپ:

— تاماكا دېگەن شەيتاننى چىقىرىڭ! — دېدىم زەردە بىلەن.

ئۇ يېڭىدىكى تاماكىنى يەرگە تاشلاپ يانجىغاندىن كېيىن ماڭا يالۋۇرۇپ:

— ئاغىنىلەر تەڭلىۋىدى، يۈز كېلەلمەي شوراپ سالدىم. خاتىرجەم بولۇڭ، ئەمدى ھەرگىز تاماكا چەكمەيمەن، — دېدى.

بۇ گەپ بىلەن سەل ئاچچىقىم يانغاندەك بولدى :

— ئەمىسە ، بۇنىڭدىن كېيىن لەۋزىڭىزدە تۇرۇڭ ، بولامدۇ ، — دېدىم ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ . ئۇ شەيتانلىق قىلىپ ھىجايغىنىچە ماڭا يوشۇرۇن قاش ئېتىپ قويدى .

شۇ ئىش بولۇپ ئۈچ كۈندىن كېيىن ماڭا يىراق بىر جايدىن ئەلچى كەلدى . بۇ ئىش بەك تۇيۇقسىز يۈز بەرگەچكە ، بېشىم قېتىپ نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي قالدىم . ئاتا - ئانام ئەلچىلەرگە ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ ئۆزىتىپ قويدى . بۇ چاغدا ئابدۇغاپپار يايلاقتا مال بېقىۋاتاتتى ، ئەلچى كەلگەندىن خەۋەرسىز ئىدى . ئەلچىلەر كەتكەندىن كېيىن مېنى قىزلىق نومۇسى توسۇپ تۇرغاچقا ئاتا- ئانامغا ئابدۇغاپپار بىلەن توي قىلىدىغانلىقىمنى ئاغزىمدىن چىقىرالماي ، ئىلاجسىز ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا كىرىپ يىغلاپ سالدىم . يىغلاۋېتىپ ئابدۇغاپپارنى تېزرەك كەلسىكەن ، دەپ ئارزۇ قىلىپ كەتتىم . ئۇنىڭ يولىغا قاراپ كۆزۈم تېشىلەي دېدى . ئۇ خېلى كەچتە ئاندىن ماللارنى ھەيدەپ كەلدى . ئۇ ماللارنى قوتانغا كىرگۈزۈپ بولغاندىن كېيىن ، ئۇنى ئاستىلا ياتاق ئۆيۈمگە چاقىرىپ ئەكىردىم .

— ئابدۇغاپپار ، — دېدىم مەن ناھايىتى تەستە ئېغىز ئېچىپ ، — بۈگۈن ماڭا ئەلچى كەپتۇ .

— ھە ، شۇنداقمۇ ؟ ئاتا - ئانام نېمە دېدى ؟ — ئۇ بەكلا جىددىيلىشىپ سورىدى .

— ئۇلار ماقۇل دېدى ، — دېدىم مەن يىغلامسىراپ .

— خاتىرجەم بولۇڭ ، مەن كىرىپ ئىككىمىزنىڭ ئىشىنى دەيمەن ، — دەپ ئابدۇغاپپار ئارقىسىغا ئۆرۈلدى - دە ، چوڭ- چوڭ قەدەملەر بىلەن ياتاق ئۆيدىن چىقىپ كەتتى .

ئەتىسى ئەتىگەندە ھويلىنى سۈپۈرۈۋاتسام ، ئابدۇغاپپار يېنىمغا كېلىپ :

— ئىش پۈتتى ، زىۋىدە . ئەمدى سىز مېنىڭ بولدىڭىز ، — دېدى .

مەن ئۇنىڭغا قاراپ خۇشاللىق بىلەن كۈلۈپ قويدۇم. ئۇ ماڭا ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى سۆزلەپ بەردى. ئابدۇغاپپار تۈنۈگۈن مېنىڭ ياتقان ئۆيۈمدىن چىقىپلا دادام بىلەن ئانامنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ ۋە مەن توغرۇلۇق ئېغىز ئاچقاندا، ئۇلار ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قاپتۇ.

— نېمىشقا بۇ ئەقىل بىزنىڭ كۆڭلىمىزگە كەلمىگەندۇ، — دەپ، ئابدۇغاپپارغا ئىچ كۆيەرلىك بىلەن قاراپ كېتىپتۇ ھەمدە، — بۇ ئىككى بالىنىڭ بېشىنى بىرگە ئوڭلاپ قويساق، بۇنىڭ نەرى يامان؟ ئەجەب بۇنى ئويلىماپتۇق، — دەپ ئۆز - ئۆزىنى ئەيىبلەپتۇ ۋە ئابدۇغاپپاردىن قاتتىق سۆيۈنۈپتۇ، خۇشال بوپتۇ. تويىمىزنى ئەل - جامائەت ئىچىدە داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشۈپتۇ. ئابدۇغاپپارنىڭ ئېغىزىدىن ئاتا - ئانامنىڭ رازىلىق بەرگەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شۇ كېچە خۇشلۇق ئىچىدە شېرىن چۈشلەرنى كۆرۈپتىمەن.

ئاتا - ئانام تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقتى. ئابدۇغاپپار ئۈچۈن ماڭا ئاتاپ نۇرغۇن تويلۇقلارنى ئېلىپ تويىمىزنى ھەشەمەتلىك ئۆتكۈزۈپ بەردى. تويدىن كېيىن ئابدۇغاپپار بىلەن ئۆزىمىزنىڭ ھويلىسىدىكى ئايرىم بىر ئۆينى يېڭى ئۆي قىلىپ تۇتتۇق. باشتا كۈنىمىز ياخشى ئۆتتى. ئەمما توي قىلىپ ئالتە ئايدىن كېيىن ئابدۇغاپپار ھاشار باھانىسى بىلەن ئۆيگە كەمدىن - كەم كېلىدىغان بولۇۋالدى.

ھاشارغا كېتىپ بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر كۈنى كېچىسى ئۇ ئۆيگە قايتىپ كەلدى ۋە ئىشىكتىن كىرىشىگە قاڭسىق بىر پۇراق ئۆينى بىر ئالدى. مەن جايىدا دەلدەڭشىپ تۇرغىنىچە شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ تۇرغان ئابدۇغاپپاردىن:

— نېمە پۇراق بۇ؟ — دەپ سورىدىم. ئۇ:

— دادامغا تىنىمىغىن خوتۇن، ئازراق ئىچىپ قويدۇم، — دېيۈدى، بېشىمدىن تۈتۈن چىقىپ كەتتى.

— بۇ قورۇ مولىنىڭ قورۇ - جايى تۇرسا. ئەمدى بۇ پاك

ئۆيىنى بۇلغاپ ... نېمە سەتچىلىك بۇ؟ — دېگىنىمچە باش ـ كۆزۈمگە ئۇرۇپ يىغلاشقا باشلىدىم. ئۇ يېنىمغا كېلىپ يالۋۇ- رۇشقا باشلىدى.

— سېكرېتار زورلاپ تۇرۇۋېلىۋىدى، ئازراقلا ئىچىپ سال- دىم. كەچۇر، بىر قېتىم كەچۇر بولامدۇ؟ — دەپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى.

مەن بىر ھازادىن كېيىن يىغىدىن پەس بولۇپ:

— ئۆتۈنۈپ قالاي، ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئەسكى ئىشنى قىلماڭ، — دېدىم ئۇنىڭغا.

— ماقۇل. ھاراق دېگەن نەرسىدىن ئۆزۈمنى تارتىمەن، ئەمدى ئىچمەيمەن، — دېدى ئۇ دېگەنلىرىمگە جاۋابەن.

مەن قايتا بىر نەرسە دېمىگەندىن كېيىن، ئۇ ھاراق پۇراپ تۇرغان پېتى يوتقانغا كىردى ...

ئەتىسى ئاخشامقى ئىشلار ئېسىمدە يوق. ئابدۇغاپپارنى چىد- رايلىق ئۇزىتىپ قويدۇم. ئۇنىڭ ھاراق ئىچكىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇ قەلبىمدە نۇقسانسىز ئەر ئىدى. ئۇ بىر كۈنى ئۆيگە ناھايىتى خۇشال كىرىپ:

— خوتۇن، ساڭا خوش خەۋەر، تەشكىل مېنى ئۆس- تۈردى، — دېدى. مەن ئۇنىڭ سۆزىنى تازا چۈشىنەلمەي:

— زادى نېمە ئىش بولدى؟ — دەپ سورىدىم. ئۇ ناھايىتى روھلۇق ھالدا:

— مەن ئەترەتكە بوغالتىر بولدۇم، — دېدى ماڭا چۈشەندۇ- رۇپ، مەن شۇ چاغدا كۈلۈپ:

— مۇبارەك بولسۇن، — دەپلا قويدۇم.

ئۇ بۇ گېپىمدىن كېيىن يېنىمغا كىچىك بالىدەك ئەركىلەپ كېلىپ:

— مېنىڭ تېخىمۇ ئۆسۈشۈمگە دۇئا قىلىپ قويۇڭ، — دېۋىدى، مەن ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە ئۇنسىز ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ باش

لىڭشىتتىم . ئۇ شۇ ھامان بوينۇمغا گىرە سېلىپ پېشانەمگە سۆيۈپ قويدى ...

مەن ئىككى بالىلىق بولغان يىللىرى خۇسۇسىي ئىگىلىك بولغا قويۇلۇپ يەرلەر شەخسلەرگە تەڭ بۆلۈپ بېرىلدى . شۇ چاغدىكى جاھاننىڭ ئىشلىرىغا توۋا دەپ كەتتىم . قارىسام ، كوممۇناغا ئىشلەشتىن قېچىپ ھەرخىل باھانىلەر بىلەن يېتىۋالغان تەييارتاپ كىشىلەر ، ھەتتا خېلى ئېغىر كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانلارمۇ ئەمدى قولىرىغا كەتمەن ئېلىپ ئۆز ئائىلىسىگە تەقسىم بولغان يەرلىرىگە ئىشلەش ئۈچۈن تاڭ يورۇماستا ئېتىزغا قاراپ كېتىۋاتاتتى . يۇرتىدىن ۋاز كېچىپ ياقا يۇرتلاردا ئاققۇن بولۇۋالغانلار ئاتا- بوۋامنىڭ چىرىغىنى ياندۇرىمەن دەپ قايتىپ كېلىشكەندى .

ئۆتمۈش ئۆتمۈش پېتى كەتتى . ئېتىزلاردا قايتىدىن ئەمگەك قىزغىنلىقى يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى . ئەمدى توقچىلىق باشلىناي دېگەندە ، ئاتا - ئانام ئارقا - ئارقىدىن ئاخىرەتكە سەپەر قىلىپ كەتتى . ئابدۇغاپپار مېنىڭ بىردىنبىر يۆلەنچۈكۈم ئىدى . ئۇنىڭ مەنسىپى ئۆسۈپ كەنت باشلىقى بولدى . ئۇ كۈن بويى ئالدىراش بولغاچقا كەنت خىزمىتىدىن باش كۆتۈرەلمەيتتى . بەزى چاغلاردا ئىشخانىسىدا قونۇپ قالاتتى . بىزگە تەقسىم بولغان سەككىز مو يەرنى ئۆزۈم يالغۇز باشقۇراتتىم . ئابدۇغاپپارنىڭ ئۆي ۋە ئېتىز ئىشلىرىغا قارىغۇدەك ۋاقتى يوق ئىدى . خىزمەتنىڭ ئالدىراشلىقىدا بەزى ۋاقىتلاردا ئۆيگە تاماققىمۇ كېلەلمەيتتى . ئۇ ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرى ۋە يول ياساش ، كۆۋرۈك سېلىش ، ئېرىق - ئۆستەڭ چېپىش دېگەندەك يېڭى - يېڭى ئىشلار بىلەن ئىنتايىن ئالدىراش ئىدى . ئۇ بىر كۈنى چۈشلۈك تاماققا كەلگەندە ، ماڭا ئۇزۇندىن - ئۇزۇن قاراپ كېتىپ :

— خوتۇن ، نېمانچە قارىداپ كەتتىڭلار ؟ — دەپ سوراپ قالدى .

— ئېتىزنىڭ ھەممە ئىشى يالغۇز بېشىمغا قالغان تۇرسا قارىدىماي ئاقىرامتىم ئەمىسە، — دەپ بىر ماي تارتىۋېدىم، ئۇ كۇلۇپ كېتىپ:

— راستىنلا يەتكۈچە جاپا تارتتىڭلار، ئەمدى ئېتىزغا چىقمايسىلەر. بىرەيلەننىڭ سىرتقى چىقىمىنى كۆتۈرۈۋەتتىم. ئۇ مەخسۇس بىزنىڭ يەرلىرىمىزگە ئىشلەيدۇ، — دېدى.

ئۇ ئېيتقىنىدەك ئەتىسى ئوتتۇرا ياشلىق مۆمىناخۇن ئىسىملىك، نامرات بىر ئادەمنى باشلاپ كەلدى. ماڭا ئېتىزنى كۆرسىتىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن ئېتىز ئىشلىرىدىن ئازاد بولدۇم.

بىر كۈنى ئۇ يېنىمغا كەلگەندە، ئاغزىدىن تاماكىنىڭ پۇرىقى پۇرىدى. مەن شۇ چاغدا:

— نېمە؟ يەنە تاماكا چەكتىڭىزمۇ؟ ماڭا بەرگەن ۋەدىڭىز ئېسىڭىزدىن چىقتىمۇ؟ — دەپ سورىسام، ئۇ غېمىدە يوق كۈلۈپ:

— رەھبىرىم ماڭا تاماكا چەكمىگەن، ھاراق ئىچمىگەن ئادەم ياخشى كادىر بولالمايدۇ دەۋاتسا مەندە نېمە ئامال؟ — دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جۇدۇنۇم ئۆرلىدى:

— بىلەمسىز، بىز دېگەن موللىنىڭ ئەۋلادى. كەيىپ قىلغۇچە بولدى كادىرلىق قىلماق، — دېسەم، ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا تاتاردى.

— مەن كادىر ئەمەس بەلكى ھوقۇقدار، شۇڭا بىر كەنتنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ تۇرىمەن. بۇنداق ئامەت نەچچە مىڭ ئادەمنىڭ ئىچىدىن بىر ماڭىلا تەۋە بولۇۋاتسا. دۇنيادا ھوقۇقنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان نەرسە يوق، ھوقۇق بولسا ھەممە بولىدۇ. تارىختا دۆلەتلەر ئارا، رايونلار ئارا ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇشنىڭ مەقسىتىمۇ ھوقۇق تارتىۋېلىش ئۈچۈن، پادىشاھ، بەگ بولۇش ئۈچۈن ئەمەسمىدى؟ ئوبدان خوتۇن، جاھانغا كۆزۈڭنى يوغان ئېچىپ

قاراپ باق . هازىر دۇنيادا مەندىنمۇ ، سەندىنمۇ بەختلىك ياشىغاندا-
لار بارمۇ ؟ كەنتتىكى مېڭىغا يېقىن ئادەم ماڭا شۇنداق ئىتائەت
قىلىشۋاتىدۇ . ئاغزىمدىن چىققان ھەر بىر سۆز سىياسەت ، ئەگەر-
ئۇلارغا ئوتقا كىرىڭلار دەپ بۇيرۇق قىلسام ، ئوتقا كىرىدۇ ، سۇغا
كىرىڭلار دېسەم سۇدا ئاقىدۇ . مەن بىرەر جەڭگە قاتناشماي ،
بىرەر تامچە قېنىمنىمۇ بىھۇدە ئاققۇزماي موككىدە ئېرىشكەن بۇ
مۇقەددەس ھوقۇقنى سەن چەكلىگەن ئاشۇنداق يوقىلاڭ بىر ئىشـ-
لار ئۈچۈن ۋاز كېچىپ تاشلىۋەتسەم ، خەق مېنى ئۈچىغا چىققان
ساراڭكەن ، ئەخمەقكەن دەپ تازا مەسخىرە قىلىپ كۈلمەمدۇ ؟ —
دېۋىدى ، ئۇنىڭ ئېغىزىغا قاراپ ھاڭ - تاڭ قاپتىمەن .
مەن ئادەتتە ئۇنىڭ بىلىمىنىڭ بۇنچە كۆپلۈكىنى بىلمىگەچكە
ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىدىن ئېرىپ كەتتىم . مەن تاش سانىسام ،
ئۇ قوم سانايدىكەن ئەمەسمۇ ؟ ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە قول
قويدۇم . مەن ئابدۇغاپپارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىپ بولغاندىن
كېيىن ، سۇكۇتكە چۆمدۈم . ئۇ بىردىنلا شوخلىشىپ مېنى سۆ-
يۈپ قويدى . ئۇ مېنى ئۆزىنى چۈشەندى ، ئاخىر قايىل قىلدىم
دېگەنلەرنى ئويلىغان بولسا كېرەك ، شۇنىڭدىن تارتىپ ئوچۇقتىن
ئوچۇق كەيپ- ساپاغا بېرىلىپ كەتتى . ئەر - خوتۇنلارنىڭ خۇي-
پەيلى بىر- بىرىگە ئۆتۈشىدۇ ، ئۆزلىشىپ كېتىدۇ ، دېگەن سۆز
راست بولسا كېرەك ، مەن ئاغدۇغاپپارنىڭ ھەممە ئىشىنى يۈزدە
يۈز توغرىغا چىقىرىپ كېلىۋاتاتتىم . ئەسلىدە ئۇ مېنى بەتبۇي
پۇرايدىغان ئاغزى بىلەن سۆيگەندە يىرگىنچلىك ھېس قىلغان
بولسام ، مانا ئەمدى تاماكا بىلەن ھاراق تەڭلا پۇراپ تۇرىدىغان
ئاشۇ ھىدقا مەنمۇ ئۆزلۈكۈمدىن خۇمار بولۇپ قالغاندىم . ئۇنىڭ-
دىن كېلىدىغان بۇ پۇراق ماڭا خۇش پۇراق بىلىنىپ ، ئۆزۈمچە
راھەتلىنىپ كېتەتتىم . ئابدۇغاپپارغا كۈندىن - كۈنگە مېھرىم
ئۇلغىيىپ قەۋەتلا ئامراق بولۇپ كەتتىم . ئۇنىڭ ھەرقانداق بۇيـ-
رۇتمىلىرىنى ئۈن - تىنسىز ئىجرا قىلاتتىم .

مەن ئۆزگىرىشكە باشلىدىم . ئىلگىرىكى ئەقىدەممۇ سۇسلاپ كەتتى . ئابدۇغاپپار بىر كۈنى چۈشتە سىرتتىن كىرىپ :

— خوتۇن ، رەھبىرىم كەچتە ئۈچ - تۆت دوستى بىلەن مېھمان بولغىلى كېلىدۇ ، نان - پان يېقىپ تەييارلىق قىلىپ قويۇڭ ، — دېدى . مەن ئۇنىڭ دېگەنلىرىگە دەرھال ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ خېمىر يۇغۇرۇشقا باشلىدىم . ئابدۇغاپپار ئۆيدىن دەرھال چىقىپ كېتىپ ، مەھەللىمىزدىكى قاسساپنى باشلاپ كەلدى . ئۇ يۆگىمەچ مۈڭگۈزلۈك بىر ئېرىكنى بوغۇزلاتتى . كۈن ئولتۇرغان مەھەلدە سىڭار كۆز بىرەيلەن ئۆيىمىزگە كىرىپ كەلدى . بىزدىن ئامانلىق سوراپ ئولتۇرا - ئولتۇرمايلا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بەش ئايال بىلەن تۆت ئەر كىرىپ ئالدىدا كىرگەن سىڭار كۆز ئادەمنىڭ ئىككى يېنىدا تۆردىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇشتى . ئەرلەرنىڭ قولىدا بىردىن داپ ، دۇتار ، راۋاب ، دېگەندەك چالغۇلار بولۇپ ھەممىسى ئۆزىنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويدى . مەن ئۇ چالغۇ ئەسۋابلارغا قاراپ كېتىپ : «تۇۋا ، قانداق جاھاندۇر بۇ ، ئەسلىدە ساپايى چېلىپ ھۆكمەت ئوقۇلىدىغان بىر ئۆيدە ئەمدى نەغمە قىلىپ ناخشا ئوقۇلارمۇ ؟ » دېگەنلەرنى ئويلاپ تۇرۇۋاتسام ، سىرتتا مېنى ئابدۇغاپپار چاقىرىپ قالدى . ئۇزۇن ئۆتمەي مېھمانلارنىڭ قولىغا سۇ بېرىپ داستىخان تارتتۇق . ئۇلارغا ئالدى بىلەن چاي ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قورداق كەلتۈرگەندىن كېيىن ھورلىرى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان پولۇ كەلتۈردۇق . ئارقىدىنلا كاۋاپ ، مېۋە - چېۋە دېگەنلەر بىلەن داستىخان ئۈستىنى موللاشتۇرۇۋەتتۇق .

ئابدۇغاپپار نازۇ نېمەتكە ئۇلاپلا بىر بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئىككى رومكىغا تەڭ نىسبەتتە ھاراق قۇيدى ۋە بىر رومكىنى قولىغا ئېلىپ بېشىنى كۆتۈردى :

— با شۇجى ، ئۆزلىرى مېنىڭ ياخشى رەھبىرىم ، باشپاناھىم . بۇ يېزىدا ئەڭ يېقىن تۇغقىنىمدەك يار - يۆلەك بولۇپ كېلىۋاتىلا ، بىراق مەن لايىقىدا جاۋاب قايتۇرالمىدىم ، مېنى ئەپۇ

قىلسىلا . بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق ئىشلىرى بولسا ، مەن قۇللىرى جان دەپ بەجا كەلتۈرىمەن . شۇڭا ئۆزئارا ياردەمدە بولۇشىمىز ئۈچۈن مۇنۇ بىر قەدەھنى بىللە ئىچىشسەك ، — ئابدۇغاپپار سىڭار كۆز ئادەمگە بىر رومكا ھاراقنى ئەدەپ بىلەن تەڭلىشۇدى ، ئۇ كىشى ئابدۇغاپپارنىڭ قولىدىكى ھاراق رومكىسىنى ئاستا ئېلىپ :

— ئەلۋەتتە ، ئەلۋەتتە ، — دېدى ۋە بېشىنى گىلدىڭشىتىپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى ، — سىزنى بۇرۇن كەنت باشلىقى قىلىپ سايلاپ قويغانلىقىم يېقىندا سېكرېتارلىق نامزاتىغا كۆرسەتكىنىم ئاغزىمنىڭ يېلى ، خالاس . بۇ ئىشنى ئانچە چوڭ ئىش دەپ كەتكىلى بولمايدۇ . سىز كۆپ يىللاردىن بۇيان ئوبدان ئىشلىدىڭىز . يېزىلىق پارتكوم سىزدىن رازى ، شۇنداق ئىكەن سىزنىڭ ئىستىقبالىڭىز پارلاق ، بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ تىرىشىپ ئىشلەڭ .

— تىرىشىمەن ، تېخىمۇ ياخشى ئىشلەيمەن ، — دېدى ئابدۇغاپپار كۈلكە چىراي ھالدا .

— ناھايىتى ياخشى . ھە ، يەنە بىر ئىشنىمۇ سەمىڭىزگە سېلىپ قوياي ، ئامما بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقىڭىز ياخشى بولسۇن ، خاتالىق ئۆتكۈزۈشتىن قەتئىي ساقلىنىڭ ، — ئۇ كىشى بۇ گەپنى ئالاھىدە ئۇرغۇلۇق ئېيتتى .

ھاراق رومكىلىرى سوقۇشتۇرۇلدى . ئۇلار ھاراقنى «گۇپپىدە» كۆتۈرۈۋەتتى . ئابدۇغاپپار قۇرۇغدالغان رومكىلارغا يەنە ھاراق تولدۇرۇپ نۆۋەت بىلەن مېھمانلارغا تۇتۇپ ساھىبخانلىقنى رەسمىي باشلىۋەتتى . ئىككى بوتۇلكا ھاراق قۇرۇقدالغاندىن كېيىن ، ئۇلارنىڭ يۈزلىرىگە قىزىللىق يۈگۈردى .

— قېنى ، ئەمدى مەشرىپىمىزنى باشلايلى ، — ئابدۇغاپپار سازەندىلەرگە قاراپ شۇنداق دېگەندى ، ئۇلار سازلىرىنى قولىغا ئېلىشىپ سازلاشقاندىن كېيىن ئات يۈزلۈك بىر ئادەم يېنىدىكى-

لەرگە ئىشارەت قىلدى . شۇنىڭ بىلەن ئۆي ئىچى سازنىڭ ئاۋاز-
لىرىدىن تىترەپ كەتتى . ئات يۈزلۈك ئادەم دۇتار بىلەن ناخشا
باشلىدى .

تۇتۇن چىقماس موراڭدىن ،
شامال چىقماس شوراڭدىن .

ئازدىن كېيىن مۇزىكىنىڭ رىتىمىدا ئۆزگىرىش بولدى .
بۇنىڭ بىلەن ئىككى ئايال ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇسسۇلغا چۈشتى .
ناخشا يەنە باشلاندى :

چالۇ چۈمبەل ،
تاختا ئەمبەل ،
ئۈزۈنى لەڭمەن ،
سوقۇسى سامسا ،
گۆللۈكى مانتۇ ،
يۇمىلاق خوشاڭ ،
قىسقىسى پولۇ ،
قىزىلىسى چاي ،
ئىچمەي ، هاي ... هاي !...
قانداق چىداي !...

مەشرەپ ئوتتۇرا كېچىگىچە داۋام قىلدى . يا ئانام ، يا دادام
كۆرمىگەن ئۇ شەيتان سىياق مېھمانلار تويغۇچە ئىچىشىپ ،
مەست بولۇشۇپ ئۆيلىرىگە تارقاپ كېتىشتى . ئابدۇغاپپار ئاشۇ
مېھماندارچىلىقنىڭ يۈزىدىنمۇ ئەيتاۋۇر ، ئۇزۇن ئۆتمەي كەنتكە
سېكرېتار بولۇپ سايلاندى .

15

ئابدۇغاپپارنىڭ سېكرېتارلىق خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقىنىغا يەتتە يىل بولدى .

ئىككىنچى ئاينىڭ بىر ئەتىگىنى كەنت تەشكىلىنىڭ قورۇسىدا ئەزالار چوڭ يىغىنى ئېچىلدى . ئۇ يىغىنغا مەنمۇ قاتناشقانىدىم . ئابدۇغاپپار يېڭى يىللىق ئىشلەپچىقىرىش توغرىسىدا سۆزلەشكە باشلىدى . ئۇنىڭ مىكروفوندا قىلغان سۆزلىرى كانايدىن بەكلا جاراڭلاپ ئاڭلىناتتى . ئۇ بىرمۇنچە خىزمەت ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن ، سۆزىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى جاكارلىدى . ئۇ چاي ئوتلاپ ئولتۇرغاندا ، ئىمىن قۇۋان دېگەن ئادەم ئەزالار ئارىسىدىن لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ :

— سېكرېتار رۇخسەت قىلسىلا ، مېنىڭ ئازراق پىكرىم بار ئىدى ، — دېگەنىدى ئابدۇغاپپارنىڭ «غۇچچىدە» ئاچچىقى كەلگەندەك بولدى ـ يۇ ، ئەمما چىرايىغا ياسالمىلىق بىلەن كۈلكە يۈگۈرتۈپ تۇرۇپ :

— قېنى ، سۆزلەڭ ، — دېدى .

ئىمىن قۇۋان كالتە يۆتەلدىن كېيىن دىمىغىنى قىرىپ قويۇپ :

— بايا سىلى باغۋەنچىلىكنى تەرەققىي قىلدۇرۇش توغرىسىدا سۆزلىدىلە . يەنە ئۈچىنچى ئاي ئىچىدە كۆچەتلەرنى كېسىپ تاشلاپ ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئانار كۆچىتىنى تىكىشىمىزنى ئۇقتۇردىلا . ئەسلىرىدە باردۇر ، ئالتە يىلنىڭ ئالدىدا يۇرتنىڭ قايسىدۇر بىر يېرىدىن يۆتكەپ ئەكەلگەن ياڭاق كۆچىتىنىڭ ھەر تۈپىنى ئون يۇەندىن سېتىپ بېرىپ بېغىمىزغا تىكىشنى مەجبۇرلىغان ئىدىلە . تۇپراققا ماس كەلمەي ئەي بولمىدى . ئۇنىڭ ئارقىسىدىن شۇ باغقا ئۈزۈمنىڭ يېڭى بىر سورتىنى تىكتۇق . ئۇمۇ ئۈنۈم بەرمىدى . ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئالما تىكتۇق . ئۇ تۇپراققا ماس كېلىپ ، بولتۇر مېۋە كۆرگەندۇق . ئەمدى ئۇنىڭ يىلتىزىدىن قومۇرۇپ

ئېلىشىپتىكەنلەر ، ئانار كۆچىتى سېتىشىپ ئۇنىڭ ئورنىغا تىككىلى دېسىلە ، بۇ قانداق بولغىنى؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ مەھەللە ھۆلچىلىك . ئاتا - بوۋىلىرىمىزمۇ ئانار تىكىپ مېۋە كۆرۈپ باقمىغان . يەنە كونىلاردا : «ئانارنى چۆلگە تىك ، ئەنجۈرنى كۆل-گە » دەيدىغان گەپ بار . ماڭا ئەنجۈر كۆچىتى ئەكېلىپ بەرسىلە تىكەي ، ئەمما ئانار كۆچىتىنى تېڭىپ بەرسىلىمۇ تىكمەيمەن ، — دېدى . ئۇنىڭ گېپى تۈگىشى بىلەن ئابدۇغاپپار چىرايىنى تۈ-رۈپ :

— مەن ئالما كۆچىتىنى ئېلىشىپتىپ ئورنىغا ئانار كۆچىتى تىكىش ئىشىنى ئىچىمدىن چىقىرىپ دېمىدىم . ناھىيە يېزىغا ، يېزا كەنتكە ئورۇنلاشتۇردى . ئۇ دېگەن سىياسەت ، — دېۋىدى ، مەسۇم ئىسمىلىك دېھقان ئورنىدىن قوپماي تۇرۇپ :

— سىياسەت دېگۈچە ، بىر باشلىقنىڭ كۆچىتى دېگەنلىرى تۈزۈكمىكىن ! تۆت - بەش يىل بولدى . ھەريىلى ئەتىيازدا بىر باشلىقنىڭ كۆچىتىنى مەجبۇرىي پۇل قىلىپ بېرىۋاتىمىز ، — دېدى .

— كىم شۇنداق دەيدۇ؟ — دېدى ئابدۇغاپپار ئورنىدىن تۇرۇپ . چىرايى بۆلەكچىلا تاتىرىپ كەتكەن بوغالتىر ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى . يىغىن كۆڭۈل-سىزلىك ئىچىدە ئاخىرلاشتى .

كەچتە ئابدۇغاپپار چىرايى ئۆڭگەن ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەل-دى .

— نېمە قىلسام قىلىپ ئۆسمىسەم ! ھېلىقى ئىمىن قۇۋان ، مەسۇم دېگەنلەرنىڭ يەتمىش پۇشتىغىچە ئۆچ ئالمىسام خەپ ! — دېدى ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ .

— نېمە ، يەنە ئۇسۇپ نەگە باراي دەيسىز؟ — دەپ سورىدىم مەن ئۇنىڭدىن .

— يېزىغا ، ناھىيىگە ، ۋىلايەتكە ، ھەتتا ئاپتونوم بىلەن مەر-كەزگىچە ...

— مەركەزگە بارغۇچە قومچىقىز قېتىپ قالارمىكىن ؟ — دېدىم كۇلۇپ تۇرۇپ .

— سىز راست مولىنىڭ قىزىغۇ . ئۆمرۈمنىڭ ئۇزۇن بولۇشىغا ، پەللىمۇ پەللە ئۆسۇشۇمگە بەش ۋاخ دۇئا قىلىڭ ، — دېدى ئۇ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇپ .

شۇ پاراڭ بولۇنۇۋاتقاندا توساتتىن ئىشىك غىچىرلاپ ئېچىلىپ ، هويلىغا كەتتىنىڭ بوغالتىرى كىرىپ كەلدى . ئۇنىڭ قولىدا بىر دۆۋە دەپتەر تۇراتتى .

— سېكرېتار ، ناھىيىدىن ئۈگۈنلۈككە مۇپەتتىش كېلىپ كەنتلەرنىڭ ئۆتكەن يىللىق هېسابلىرىنى تەكشۈرگۈدەك ، — دېدى ئالدىراپ سۆزلەپ .

— هە ، كەلسە كەلمەمدۇ . يەنە شۇ ئاۋۋالقى يىلقىدەك بۇرنىنىڭ ئاستىدا ئاغزى بار ئادەملەر كېلەر شۇ . سىز بەش پاقلاننىڭ كويىغا چۈشۈڭ . مەن بىر يەشىكتىن هاراق- تاماكا تەييارلاپ قوياي ، — ئابدۇغاپپار ئۇنىڭغا شۇنداق ئەقىل كۆرسەتتى .

— داستىخان ئىشىغۇ ئوڭاي گەپ . دېمەكچىمەنكى ، ئەزالاردىن يىغقان چام ھەققى ، مائارىپ ھەققى ، سۇ ھەققى ، تۇياق بېجى ، يېزا يىغىمى ، ۋاكسىنا پۇلى ، تورلۇك جەرىمانە ئۈچۈن يىغىۋالغان پۇل ئىچىدىن ئىككى يۈز ئەللىك تۆت مىڭ يۈەننىڭ ئورنى يوق . هە ... دېمەكچىمەنكى ، بىر يۈز ئەللىك مىڭ يۈەننى سىلى ، ئەللىك تۆت مىڭ يۈەننى دادۇيجاڭ ، ئەللىك مىڭ يۈەننى مەن ، ئىشقىلىپ هەممىمىز چۈنتىكىمىزگە سېلىشقان . ئەمدى مۇشۇ پۇلغا قانداق ئىسپات يازساق بولاركىن دەپ ، بېشىم قېتىپ ئالدىلىرىغا كېلىشىم ، — بوغالتىر خېلىلا جىددىيلەشكەندەك كۆرۈنەتتى .

ئابدۇغاپپار بىر كېرىلىۋېلىپ ئەسنىۋالغاندىن كېيىن :

— شۇنچىلىك پۇلنىڭ ئىشىمىدى ؟ هە ، ماي ساتىدىغان

ياسىن دەججالنىڭ چۆنتىكىگە ئىككى ـ ئۈچ مىڭ يۈەن تىقىپ
قويۇپ بىرەر يۈز مىڭ يۈەنگە تراكتورغا ماي قاچىلىغانلىق توغرى-
سىدا ھۆججەت ئېلىڭ . يەنە باشقا پۇلغا ئۇ تەكشۈرۈشى ، بۇ
تەكشۈرۈشى ، ئۇ مېھمان ، بۇ مېھماننىڭ قېتىم سانىنى تەڭگە
تەڭ كۆپەيتىپ ، مال سېتىۋالغانلاردىن راستلىق ئۈچۈن ھۆججەت
ئېلىڭ . شۇنداق قىلسىڭىز ھېسابىڭىز ئېلىپتەك توغرىلىنىدۇ .
بوغالتىرنىڭ چىرايىغا سەل كۈلكە يۈگۈردى ۋە ئېيتتى :
— كۆرسەتمە بەرگەنلىرىگە رەھمەت . مەن بېرىپ باشقا
ھېساب ئىشلىرىنى ئۇدۇللاشتۇرۇۋالاي .
— ھە يەنە بىر كىچە جاپا چېكىدىغان بولدىڭىز ، بىز كادىر-
لار خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن جاپا ئالدىدا ، راھەتتە ئارقىدا تۇرد-
مىزغۇ ، — ئابدۇغاپپار ئۇنىڭ روھىنى كۆتۈرىدىغان گەپتىن
قىلدى .
— ھە ، شۇنداق ··· شۇنداق ! — بوغالتىر شۇنداق دېگىنىچە
كەينىگە ياندى .
ئابدۇغاپپار بوغالتىرنى ھويلىدىلا ئۇزىتىپ قويدى .
بوغالتىر كەتكەندىن كېيىن ئۇ ماڭا بۇرۇلۇپ :
— سانىيە بىلەن ئالىمجان كۆرۈنمەيدىغۇ ؟ — دەپ سورد-
دى .
— سىرتتا ئويناۋاتامدىكىن ، — دەپ جاۋاب بەردىم .
— ئويۇننى ئاز ئويناپ ، دەرسنى ئوبدان تەكرار قىلسۇن .
— نۇرغۇن قېتىم دېدىم ، گېپىم قۇلىقىدا تۇرمامدى-
كىنە ، — دېدىم مەنمۇ خاپا بولغاندەك تەلەپپۇزدا .
— مەن ئوبدانراق بىر ئەدەپلەپ قويمىسام بولمىغۇدەك .
ئارىلىقىمىزدا ئاشۇ پاراڭلار بولۇنۇۋاتقاندا باللار كىرىپ
كەلدى .
بىر كۈنى ئابدۇغاپپار :

— كەنتنىڭ زاپاس قالدۇرغان بىر يۈز ئون بەش مو يېرىنى ھۆددە ئالدىم، — دەپ كەلدى. مەن ئۇنىڭدىن:

— ئۆزۈم يالغۇز قانداق باشقۇرىمەن؟ — دەپ سورىسام، ئۇ ئاسمانغا بېقىپ بىر كۈلۈپ قويغاندىن كېيىن:

— خاتىرجەم بولۇڭ. غول ئىشقا بىرىنچى ئەترەتنىڭ ئەزالىرىنى سالىمەن. ئوتاپ سۇغىرىشنى ئورمانچى، ئازمىچى دېگەندەكلەرگە قىلغۇزىمەن، — دېدى.

ئابدۇغاپپار ھۆددىگە ئالغان يەرلەرگە كېۋەز تېرىدۇق. مەن ئەمگەكچىلەرگە تاماق ئېتىپ بەردىم. ئۇلار پات - پات كېلىپ ئۇ يەرنىڭ پەرۋىشىنى قىلاتتى. ئابدۇغاپپار ئۇ يەردە بولۇق بولغان پاختىنى بىر يۈز ئىككى مىڭ يۈەنگە ساتتى. بۇنىڭ بىلەن بانكىدىكى ئامانىتىمىز بەش يۈز مىڭ يۈەندىن ئېشىپ كەتتى. شۇ كۈز كۈنلەردە قايسىدۇر بىر گېزىتنىڭ مۇخبىرى ئابدۇغاپپارنى زىيارەت قىلغىلى كەلدى. ئابدۇغاپپار ماڭا مۇخبىرنىڭ كېلىدىغانلىقى توغرىسىدا ئالدىن خەۋەر قىلىپ قويغاچقا، مەن ئاز - تولا تەييارلىق قىلىپ قويغانىدىم. بىز ئۇ مۇخبىرنى ئوبدان مېھمان قىلدۇق. ئون نەچچە كۈندىن كېيىن ئابدۇغاپپار بوغالتىر بىلەن بىر گېزىتنى كۆتۈرۈپ خۇشال ھالدا ئۆيگە كىردى. بوغالتىر بىزگە ئابدۇغاپپارنىڭ ئىش - ئىزلىرى تونۇشتۇرۇلغان خەۋەرنى ئوقۇپ بەردى. خەۋەردە ئابدۇغاپپارنىڭ كوپىراتسىيىلىشىش دەۋرىدە كاسسىر بولغاندىن تارتىپ ھازىرقى سېكرېتارلىققىچە قەدەر خىزمەتلىرىنىڭ ھەممىسى يېزىلغان بولۇپ، ئابدۇغاپپارنىڭ يېزا، ناھىيە تەرىپىدىن ئىلغار بولۇپ تەقدىرلەنگەنلىكى قاتارلىق بىر قاتار ئىش - ئىزلىرى تونۇشتۇرۇلغانىدى.

ئابدۇغاپپار خەۋەرنى ئوقۇتۇپ ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىزدىن خىجىل بولۇپ قىزارغىنىچە ئولتۇرالماي قالدى. بوغالتىر كەتكەندىن كېيىن ئۇ ماڭا:

— زىۋىدە ، تولۇا دەيمەن . ئۇ مۇخبىر بىلەن شەھەر ئىچىدى-
كى ئاشخانىدا تونۇشۇپ قالغانىدىم . بىز ئۇبدان ئەھۋاللاشقاندىن
كېيىن ، ئۇ مېنى ماختاپ خەۋەر يازىمەن دېگەنىدى . راست دېگەن-
دەك ، ئۇ بۇ يەرگە كېلىپ ئازراق يوقىلاڭ ئىشلارنى شۇنچىمۇ
كۆپتۈرۈۋەتكەن بارمۇ ، ھەي ... ، — دەپ پۇشايمان قىلغاندەك
ئەپسۇسلىنىپ قويدى .
ئۇنىڭ ئىلغارلىق ئىشلىرى گېزىتتە تونۇشتۇرۇلۇش بىلەن
توختاپ قالمىدى . يەنە ئون نەچچە كۈندىن كېيىن تېلېۋىزىيە
ئىستانسىسىدىن يەنە ئادەم كېلىپ كەنت بىلەن ئۆيىمىزنىڭ
ئارىلىقىدا ئابدۇغاپپارنى ماڭغۇزۇپ ، ناھايىتى جاپالىق خىزمەت
قىلىۋاتقان ، ھۆكۈمەتنىڭ بىر تىيىن پۇلىغا خىيانەت قىلمىغان ،
بىر تىيىن پارا ئالمىغانلىق ھەققىدە دېھقان ۋەكىللىرىنى گۇۋاھ-
لىق ئۈچۈن سۆزلىتىپ سۈرەتكە ئېلىپ كېتىشتى - دە ، بىر
ھەپتىدىن كېيىن تېلېۋىزوردا كۆرسەتتى . ئابدۇغاپپار ئۆزىنى
تېلېۋىزوردا كۆرۈپ قىپ - قىزىغا پاتماي قالدى . ئۇ شۇ ئاخشى-
مى مېنى چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ قويۇپ :
— زىۋىدە ، مەن سىزنى كەنتنىڭ ئاياللار مۇدىرلىقىغا تەيىن-
لىمەكچىمەن ، — دېگەنىدى ، مەن ھاڭ - تاڭ بولۇپ :
— مەن ئۇنداق ئىش قىلالمايمەن ، — دېسەم ، ئۇ تېرىككەن-
دەك قىلىپ :
— بۇ نېمە دېگىنىڭىز ؟ مەن بۇرۇندىن خىزمەت قىلىشنى
بىلمەيتتىم . مانا ھازىر مۇخبىرلار تەرىپىدىن ھەممىنى بىلىدىغان
بولۇپ كۆرسىتىلىۋاتىمەنغۇ ؟ — دېدى ۋە ، — ئەتە ئىشقا چۈ-
شۈڭ ، — دەپ قوشۇپ قويدى .
مەن ئۇنىڭ ئاشۇ بىر ئېغىز گېپى بىلەنلا كەنتنىڭ ئاياللار
مۇدىرى بولۇپ قالدىم . ئابدۇغاپپارغا يېزا ۋە ناھىيە رەھبەرلىرى
ئوڭ كۆزىدە قارايتتى . ئۇ ئۆزۈن ئۆتمەي ھۆكۈمەت شتاتىغا

ئۆتۈپ ، رەسمىي دۆلەت كادىرى بولدى . يەنە شۇ يىلى ئاخىرى ئېلىپ بېرىلىدىغان يېزا باشلىقىنى سايلاش تىزىملىكىگە كىرگۈ-زۈلدى . سايلامغا مەنمۇ ۋەكىل بولۇپ سايلانغانىدىم . سايلام ئېلىپ بېرىلغان تۇنجى كۈندە ئورنىمىزدىن سەھەر تۇرۇپ چىراي-لىق كىيىملىرىمىزنى كىيىپ يېزا يىغىن زالىغا يۈرۈپ كەتتۇق .

ئۇ سوغۇق كۈنلەر بولغاچقا ، دەل - دەرەخلەرنىڭ يوپۇرمىقى تۆكۈلۈپ يالىڭاچلىنىپ قالغانىدى . ئەمما ، ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق بولۇپ ، كىشىگە جۇشقۇنلۇق بېغىشلايتتى . ئىككى قاسساپ يېزا قورۇسى ئىچىدىكى ئاشخانا ئۆينىڭ ئالدىدا ئىككى كالىنى سويۇۋا-تاتتى . بۇ ھەر قېتىم سايلام ئۆتكۈزگەندە بولىدىغان ئىش بولۇپ ، بۇ ئارقىلىق ۋەكىللەرنىڭ ئاغزى مايلىناتتى . ئاشخانىنىڭ ئالدى-دىكى چوڭ ئوچاققا ناھايىتى چوڭ ئىككى داش قازان ئېسىلغان بولۇپ ، ئاستىدىن ئىس - تۈتەك قارىيىپ ئۆرلەۋاتاتتى .

ۋەكىللەر قىزىل ۋە سېرىق رەڭلىك پەتىلىرىنى مەيدىسىگە تاقىشىپ ، يىغىن ئېچىلىدىغان زالغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى . سا-ئەت سەككىز بولغاندا بىزنىڭ ئۆيدە مېھمان بولغان ھېلىقى سىڭار كۆزلۈك ئادەم يىغىننىڭ باشلانغانلىقىنى جاكارلىدى .

شۇ كۈندىكى يىغىن ئۆزىنىڭ تەرتىپلىرى بويىچە داۋاملاش-تى . ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە گۇرۇپپىلارغا ئايرىلغاندا سىڭار كۆز ئادەم بىزنىڭ گۇرۇپپا ئايرىلغان ئىشخانىغا ئالدىراش ھالدا كىرىپ :

— ھۆرمەتلىك ۋەكىللەر ، ئېسىڭلاردا باردۇ . چۈشتىن كې-يىن بىلەت تاشلاش ئېلىپ بېرىلىدۇ . ساندۇقتىن چىقىدىغان يېزا باشلىقى چوقۇم شتاتلىق دۆلەت كادىرى بولۇشى ھەم ئاسا-سىي قاتلامدا ئۇزۇن مەزگىل چېنىققان كەنت سېكرېتارى بولۇ-شى ، ئىش - ئىزلىرى گېزىتلەردە يېزىلىپ ، تېلېۋىزوردا كۆر-

سىتىلگەن بولۇشى كېرەك ، — دەپ ئەسكەرتىش بەرگەندىن كې-
يىن چىقىپ كەتتى .

مەن ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ : «توۋا ، نىشان ئېنىق
بولدىغۇ ، بۇ ئابدۇغاپپارغا يۈزدە يۈز بېلەت تاشلاڭلار دېگەنلىك
ئەمەسمۇ ؟ » دەپ ئويلاپ قالدىم .

چۈشتىن كېيىن بېلەت تاشلاش ئېلىپ بېرىلدى . سىڭار
كۆز ئادەم بەلگە بەرگەندەك ، مەن ئويلىغىنىمدەك ئابدۇغاپپار
ساندۇقتىن چىقىپ يېزا باشلىقلىقىغا ئېلان قىلىنغاندا زال ئىچى-
نى گۈلدۈراس ئالقىش ساداسى تىترىتىۋەتتى . ئابدۇغاپپار خۇ-
شال بولغىنىدىن ئاغزىنى يۇمالماي قالغانىدى .

16

بەلكىم ، ئابدۇغاپپار تۇغما مەرتىۋىلىك بولسا كېرەك ، ئۇ
يېزىغا يۆتكىلىپ بىر ئايدىن كېيىن تېخىمۇ ئىناۋەتلىك بولۇپ
كەتتى . چالا ساۋات بولسىمۇ گەپ - سۆزى مەن - مەن دېگەن
نوچىلاردىن ئېشىپ چۈشەتتى . ئۇنىڭ يىغىندىكى نۇتقى ھەممىنى
قايىل قىلاتتى . ئۇ تىرىشتى ، ئاخشاملىرى ئېلىپبەنى قولىغا
ئېلىپ خەت يېزىشنى ، ئوقۇشنى مەشىق قىلىۋىدى ، ئۈچ ئاي
ئىچىدىلا كاتىپ يېزىپ بەرگەن يىغىن نۇتۇقلىرىنى راۋان ئوقۇيا-
لايدىغان ، ھۆججەت ۋە خەت - چەكلەرگە ئىسمىنى يازالايدىغان
قابىلىيەتنى يېتىلدۈردى . ئۇ ئەمدى بىر يېزىنى ئالىقىنىغا ئېلىپ
ئۆرۈپ - چۆرۈپ باشقۇرۇۋاتاتتى . نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ تەقدىرى
ئۇنىڭ بىر ئېغىز سۆزى بىلەن بەلگىلىنىدىغان ھالەت شەكىللەن-
دى . دېمەك ، ئۇنىڭ ئايىغى يارىشىپ ، شۇ يىلى يېزىنىڭ مول-
ھوسۇلى ئاشتى .

ئابدۇغاپپارنىڭ كىيىملىرىدىن ئەمدى ئەتىرنىڭ ھىدى تار-
قىلىپ تۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ چىچىنى بۇدۇر قىلدۇرۇپ ياسى-
تىشقا ئامراق بولۇپ قالغان بولۇپ، ناس رەڭ كاستۇم - بۇرۇلكا
بىلەن قارا رەڭلىك شىبلىتى قەددىگە يېڭىچە ئىسكەت بېغىشلىغا-
نىدى. چىرايىدىن بولسا خۇش تەبەسسۇم كەتمەيتتى. ئۇ دائىم
روھلۇق كۆرۈنەتتى.

ئۇ يېزا باشلىقى بولۇپ يېرىم يىل ئۆتكەندە ئۇنى ئىزدەيدى-
غانلار كۆپىيىپ كەتتى. ئابدۇغاپپار تولىراق ناھىيە بىلەن يېزا
ئارىلىقىدا يىغىنغا قاتنىشىمەن، يېزىنىڭ ئىشلىرىنى ھەل قىلى-
مەن دەپ، يېزىغا كەلسە كۇندە بىر يىغىن ئاچىمەن، تۆۋەنگە
چۈشۈپ خىزمەت قىلىمەن، تەكشۈرىمەن، يۇقىرىدىن تەكشۈرۈش-
كە كەلگەنلەرگە ھەمراھ بولىمەن، تۈرلۈك ئۆمەكلەرنى، مۇخ-
بىرلارنى كۈتۈۋالىمەن دېگەندەك بىر قاتار مۇھىم خىزمەتلەر
بىلەن بەكلا ئالدىراش ئۆتەتتى. نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭ
بىلەن كۆرۈشمىكى مۇشكۇل ئىدى. نۇرغۇنلىرى ئاخشاملىرى
بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ مەن بىلەنلا كۆرۈشۈپ كېتىشكە مەجبۇر
بولاتتى. ئابدۇغاپپارنىڭ ھەپتە - ھەپتىلەپ قارىسىنى كۆرسەت-
مەيدىغان چاغلىرىمۇ كۆپ بولاتتى. ئۇ چاغلاردا ئۇ ھەر كۈنى
ئۆيگە تېلېفون بېرىپ تۇراتتى. ئابدۇغاپپارنىڭ خاس شوپۇرى
ئۇنى سۇت رەڭلىك سانتانا بىلەن ئەتىگەن - كەچلەردە توشۇپ
يۈرەتتى. ناھىيىگە بارسىمۇ، تۆۋەنگە چۈشسىمۇ ئاشۇ ماشىنىدا
باراتتى. بىر يىلدىن كېيىن بىر قۇرۇلۇش ھۆددىگىرى ئۇنىمى-
غانغا ئۇنىماي تېخى پۈتكىنىگە ئۈچ يىلمۇ بولمىغان، سېكرېتار
چېغىدا ئەتكەن سەككىز ئېغىز ئۆي بىلەن، بىر جۈپ ئايۋاننى
چېقىپ تاشلىۋېتىپ، ئورنىغا پىششىق خىش بىلەن كۆركەم،
ئازادە ۋە يورۇق بولغان يېڭى بىر يۈرۈش ئۆينى پۈتتۈرۈپ،
ئازغىنە كۆڭۈل سوۋغىسى سۈپىتىدە تەقدىم قىلدى. ئۇ بۇ كىشى-
دىن كۆپ مىننەتدار بولدى ۋە بۇ قۇرۇلۇش ھۆددىگىرىگە يېزا

ئىچىدىكى چاقىدىغان ھەم يېڭى بىنا قىلىدىغان پۈتۈن قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ئاشۇ ھۆددىگەرگە بەردى. ھۆددىگەر ئابدۇغاپپارنىڭ ئۇ ياخشىلىقىنى مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىقىنى، پايدىنىڭ بىر قىسمىنى ئۇنىڭغا بۆلۈپ بېرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلدى.

ئۇ سېكرېتار چېغىدا يۈز مودىن ئارتۇق يېرىمىزنى بىر ئەترەتنىڭ ئەللىك ئادىمى باشقۇرغان بولسا، ئەمدى بەش يۈز مو يېرىمىزنى بىر كەنتنىڭ مىڭدىن ئارتۇق ئەمگەكچىسى باشقۇرۇپ بېرىۋاتاتتى. جاڭگالدا يۈز تۇياق كالىمىز بىلەن، ئىككى يۈز تۇياقتىن ئارتۇق قويىمىزنى ئۈچ پادىچى بىلەن بەش چوپان قىش-ياز بېقىپ بېرىۋاتاتتى. ئامەت كەلسە ئىشىك – تۈڭلۈكتىن ئېشىپ، پاتمىغانلىرى يوچۇقتىن كىرىپتۇ دېگەندەك، ئاخشاملىرى ئۆيىمىزگە بايلىق تۆكۈلۈشكە باشلىدى.

بىر كۈنى ئابدۇغاپپار بىلەن تاماق يەپ بولۇپ، تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرساق ئىشىك چېكىلدى.

— كىرىڭ، — دېدى ئابدۇغاپپار دىمىغىنى قىرىپ قويۇپ.

ئىشىك ئېچىلدى. ئىشىكتىن قارامتۇل بىر ئادەم ئېگىلگىنىچە سالام قىلىپ كىرىپ كەلدى.

— قېنى، بۇ ساپادا ئولتۇرسىلا، — دېدىم ئۇ كىشىگە. ئۇ ئادەم ساپاغا ئولتۇرۇۋېتىپ ئۆي ئىچىگە تەكشى قاراپ چىقتى.

— ئا شاڭجاڭ، مەن خېلى – خېلى باشلىقلارنىڭ ئۆيىگە بارغان، ھېچكىمنىڭ ئۆيى ئۆزلىرىنىڭ بۇ كاتتا ئۆيىگە يەتمەيدىكەن. بۇ ساپا، ئاۋۇ كۆركەم گىلەملەرچۇ تېخى ··· چەت ئەلنىڭ ئوخشايدۇ، ھە شاڭجاڭ؟!

ئابدۇغاپپارنىڭ ھېچكىمگە ئوخشاشمايدىغان بىر مىجەزى بار بولۇپ، نەرسىلەرنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ماختاپ كۆككە كۆتۈرىدىغان ئادەمگە بەك ئامراق ئىدى. بۇ گۇنمۇ ئۇنىڭ گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپلا كەتتى.

— شۇنداق، ئۇ قىممەت گىلەملەرنىڭ بىر دانىسىنى ئىراد-

دىن بەش مىڭ يۈەندىن سېتىۋېلىپ ئەكەلدۇرگەن ، — دېدى ناھايىتى ئېچىلىپ كۈلۈپ .

— ئا شائجاڭ ، بۇ ئاغىنىدارچىلىقىمىز ئۈچۈن ··· ، — ئۇ كىشى يانچۇقىدىن بىر باغلام يۈز كويلۇق پۇلنى ئابدۇغاپپارنىڭ ئالدىغا قويدى .

— نېمە قىلىق بۇ ، بىز ئۆز ئادەملەر تۇرساق بۇنچە ئاۋارە بولۇپ يۈرگەن بارمۇ ؟ — دېدى ئابدۇغاپپار بىردە ئۇ ئادەمگە ، يەنە بىردە پۇلغا قاراپ .

— ئارانلا ئون مىڭ يۈەن ، لايىقىدا ئەمەس ، كۆپنىڭ ئورنىدا قوبۇل قىلسىلا .

— ھە ، ئۇنداق بولسا كۆڭۈللىرىنى قايتۇرماي ··· خوتۇن بۇ پۇلنى ئېلىپ قويۇڭلار ، — ئۇ ماڭا قاراپ شۇنداق دېدى . مەن ئۇنىڭ قولىدىن ماڭا ئۇزاتقان پۇلنى ئالدىم - دە ، ھۇجرا ئۆيىمىزگە چىقىپ ، ئۇ ئۆيدىكى تۆمۈر ساندۇققا سېلىپ قويدۇم . بىردەمدىن كېيىن قايتىپ كىرىۋىدىم ، ئابدۇغاپپار ئۇ ئادەمگە قاراپ :

— قېنى ئېيتسىلا ، نېمە قىيىنچىلىق بىلەن كەلدىلە ؟ — دەپ سورىغىنىنى ئاڭلىدىم . ئۇ ئادەم :

— ئۈچ مۇشكۇل ئىشىمنى ھەل قىلىپ بېرەرمىكىن ، دەپ كېلىۋىدىم ، — دېدى ئۇ ئادەم باشقىدىن ئېچىلىپ ئولتۇرۇپ .

— قېنى دېسىلە ، ئاڭلاپ باقاي ، — دېدى ئابدۇغاپپار ئۇ كىشىگە .

ئابدۇغاپپارنىڭ سوئالىدىن كېيىن ئۇ كىشى سەل تارتىنىپ-راق ئېغىز ئاچتى :

— ئىككى يۈز مو بوز يەر ئاچقانىدىم . ئۇ يەرگە ئېرىق - ئۆستەڭ ئېلىشتا قىينىلىپ قالدىم . سىرتتىن ئەمگەك كۈچى ئەكەلدۈرەي دېسەم ، ھەربىر ئادەمنىڭ بىر كۈنلۈكىگە ئوتتۇز يۈەن بەرسەم بولىدىكەن . ئېشىكىدىن توققۇمى ئۇزۇن دېگەندەك ،

تېخى بىرەر تال دان بەرمىگەن ئۇ يەرگە ئارتۇق پۇل خەجلەشكە ئىچىم ئاغرىدى . شۇڭا يېزىدىكى ئەمگەك كۈچىنى ئاجرىتىپ ، ئۈچ - تۆت كۈن ئاشۇ ئىشىمغا سېلىپ بېرەمدىكىن ، دېگەندىم ، — ئۇ كىشى سەل توختىۋېلىپ يەنە ئېغىز ئاچتى ، — يەنە بىر تەلىپىمنى ئېيتسام ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا . ئوتتۇرانچى ئوغلۇم بۇلتۇر ئوقۇتقۇچى تولۇقلاش ئىمتىھانىغا قاتنىشىپ رەسمىيەتلەشكەندى . يول مېڭىپ يۈرۈپ يېزىمىزنىڭ ئوتتۇرا مەكتىپىگە تەقسىم قىلدۇرغانىدىم . ئۇ بالىنىڭ شۇ مەكتەپكە مۇدىر بولغۇسى بار ئىكەن . شۇڭا مائارىپ ئىدارىسى رەھبەرلىرىگە دەپ ئۇنى ئاشۇ ئارزۇسىغا بىر يەتكۈزۈپ قويغان بولسىلا سىلىدىن كۆپ خۇرسەن بولغان بولاتتىم . يەنە بىرى ، چوڭ ئوغلۇمنىڭ ئايالى بەشىنچى بالىغا قورساق كۆتۈرۈپ قاپتۇ . ئۇ ھازىر پىلانلىق تۇغۇت خادىملىرىدىن قېچىپ ، شەھەردە مۆكۈنۈپ يۈرىدۇ . ئۇنىڭ ئاشۇ بالىسىنى بىر ئامال قىلىپ قوغداپ قېلىشقا ياردەمدە بولۇپ بەرگەن بولسىلا تولىمۇ بەلەن بىر ئىش بولغان بولاتتى .

بۇ كىشىنىڭ بۇنچىۋىلا كۆپ تەلەپ - ئارزۇلىرى بارلىقىغا ھەيران قالدىم . ئابدۇغاپپار ئۇ كىشىنىڭ ئېيتقانلىرىنى تولۇق كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىغاندىن كېيىن :

— خاتىرجەم بولسىلا ، ھازىر قولۇمدا بىر يېزىنىڭ جىمىكى ھوقۇق - ئىمتىيازى بار . ياخشى ئىشنى يامانغا ، يامان ئىشنى ياخشىغا ئۆزگەرتىۋېلىش قولۇمدىن تامامەن كېلىدۇ . بۇنىڭغا يوچۇق دېگەن جىق . بىرىنچى تەلەپلىرىگە قىش ئېيى چىقىپ كەتسۇن ، توڭ ئېرىگەن ھامان قىلدۇرۇپ بېرەي . ئىككىنچى ئىشلىرىنى تېلېفون بىلەن جايلاپ بەرسەملا بولىدۇ . مائارىپ ئىدارىسى يېزىمىزنىڭ مەكتەپ مۇدىرىنى تەيىنلەشتە ئاغزىمغا قارايدۇ . ئۈچىنچى ئىشلىرىغا كەلسەك ، مەن كۆرمىگەن بولاي ، كېلىنلىرى ئىچكىرى ئۆلكىگىمۇ ياكى باشقا بىر يەرگە بېرىپ شۇ يەردە تۇغۇپ چىقسۇن ، قالغان ئىشلارغا مەن كېپىل

بولاي ،— دېدى . ئۇنىڭ ھەممىگە ئەنە شۇنداق كاپالەت بەرگىنىگە ئېخىمۇ ھەيران قالدىم .

ئابدۇغاپپارنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان ئۇ كىشىنىڭ چىرايىدا دەرھال خۇشال تەبەسسۇم پەيدا بولدى .

— رەھـمەت شـاڭجاڭ ئـۈزلىرىـگە ، كۆپتىن - كۆپ رەھمەت ،— دېدى ھاياجان بىلەن ئابدۇغاپپارنىڭ چىرايىغا باشقىچە ھۆرمەت بىلەن تىكىلىپ .

ئۇ كىشىگە ئوخشاش ئادەملەر ئۆيىمىزگە كۈندە دېگۈدەك كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان بولدى . ئەلۋەتتە ، ئۇلار ھەرگىزمۇ قۇرۇق قول كەلمەيتتى ، شۇنداقلا مەقسەتسىزمۇ كەلمەيتتى . ئابدۇغاپپار ئۇلارنىڭ دەردىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاپ ، ھەربىرىنىڭ تەلىپىنى ئوخشاشمىغان ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىپ بېرىشكە ۋەدە بېرەتتى ۋە شۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى گۈلدەك ئېچىلدۇرۇپ ئۇزىتىپ قوياتتى .

بىر كۈنى كەچتە ئۇ ئۆيگە ناھايىتى خۇشال ھالدا قايتىپ كەلدى .

— تاتلىق خوتۇن ، ئۆز ۋاقتىدا مەھەللىدىكى ئىمىن قۇۋان ، مەسۇم دېگەن پايتىملار ئەزالار ئالدىدا پىكىر بېرىپ يۇزۇمنى تۆكۈپ ، خىزمىتىمگە پۇتلىكاشاڭ بولغىنى ئېسىڭلىدا بارمىكىن . مانا ئەمدى ئۇنىڭدىن ئۆچۈمنى ئالىدىغان پەيت يېتىپ كەلدى . ئۇلارنىڭ ئىككى پۇتى بىر ئۆتۈككە تىقىلدى ،— دېدى ئۇ خۇشال ھالدا . ئۇنىڭ چىرايىدا باشقىچە بىر خىل خۇشاللىق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى . مەن ئۇنىڭ ئاداۋىتىنىڭ قاتتىقلىقىنى بىلگەچكە ، بىرەر يامانلىقنى سەزدىم - دە :

— ئۇلار بەك نامرات كىشىلەرغۇ ؟ ئۇلارنى زىيانغا ئۇچراتسىڭىز ياخشى بولماسمىكىن . سىز ئۇلارنى يۆلىمەكتە يوق ، ئۇلارنىڭ ئىككى پۇتىنى بىر ئۆتۈككە تىقاي دېگىنىڭىزنىڭ ئۆزى نېمە گەپ ئەمدى ؟ — دەپ سورىدىم .

— ئەمدى تېخىمۇ نامراتلىشىپ ئۆلسۇن ئۇ كاسكىلار . ئاڭ-
لىمىدىڭ تېخى ، ئۇ نىجىسلارنىڭ كېلىنلىرى مۇددەتتىن بىر -
ئىككى ئاي بۇرۇن تۇغۇپ قويۇپتىكەن ، ھەربىرىگە ئۈچ مىڭ
يۈەندىن جەرىمانە قويدۇم ھەمدە ئۆيىنى جاڭگالغا كۆچۈرۈۋېتىشنى
بۇيرىدىم . شۇنداق قىلىپ دەردىمنى ئالدىم دېگىنە ، — دېدى ئۇ
ئېچىلىپ كۈلۈپ . ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ :
— ئۈچ ئېلىشنىڭمۇ چېكى بولاتتى ، ئابدۇغاپپار . بەك
ئاشۇرۇۋەتتىڭىزمۇ قانداق ؟ — دەپ سورىسام ، ئۇ ھەسرەتلىنىپ
ئېغىر بىر ئۇھ تارتىپ قويدى - دە :
— بۇنىڭلىق بىلەن تېخى ئاچچىقىم چىقمايۋاتىدۇ . يىللار-
دىن بېرى ئۇلارنىڭ قۇيرۇقىنى قانداق تۇتارمەنكىن دەپ ئۇلارنىڭ
پېيىدىلا يۈرگەنىدىم ، يا چوڭراق بىرەر چاتاق تېرىمىدى ، ئۇ
كاسكىلار . ئەگەر تۇتامغا چىققۇدەك بىرەر ئەسكىلىك قىلغان
بولسا بىراقلا قولغا ئالغۇزۇۋەتكەن بولسام تامامەن پۇخادىن چى-
قاتتىم ئەمەسمۇ ، — دېدى .
مەن ئابدۇغاپپارنىڭ يېزا باشلىقى بولغاندىن بېرى كۈندىن-
كۈنگە ئۆزگىرىپ كېتىۋاتقانلىقىغا بەكمۇ ھەيران قالدىم . ئۇ
دېھقانلارنى قىلچىلىكمۇ كۆزگە ئىلمايتتى ، ئۇنىڭ ئەكسىچە ، باي
ئادەملەر بىلەن قويۇق ئالاقە باغلىغانىدى . ئۇنىڭ گەپ - سۆزلى-
رى كۈندىن - كۈنگە باشقىچە بولۇپ قېلىۋاتاتتى . ئاق بىلەن
قارىنى ، ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىماي ، ئۆز نەپسىگە تېخىمۇ بەك
چوغ تارتىدىغان بولۇپ كېتىۋاتاتتى . ھەتتا بەزى كۈنلىرى مەست
بولۇپ قالغاندا ، ئۆزىنىڭ ئىچ كۆيئوغۇللۇقىنى ئۇنتۇپ ، «تالا
مۈشۈكى ئۆي مۈشۈكىنى قوغلاپتۇ» دېگەندەك ماڭا : «ئۆيدىن
چىق ، مەن ياش قىزلارنى ئالىمەن» دەپ ۋارقىرايدىغان چاغلىرى-
مۇ بولاتتى . مەن ئۇ چاغدا ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولماي دەپ جىم
بولاتتىم . ئۇ ئەتىسى مەستلىكىدىن يېشىلگەندە ، ئاشۇنداق گەپلى-
رىگە پۇشايمان قىلىپ ، مەندىن ئەپۇ سوراپ تۇرۇۋالاتتى .

ماي ئېيىنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىدى . شۇ كۈنلەرنىڭ بىر يەك-
شەنبە كۈنى باشقا بىر يېزىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان ئالىمجان
ئاسماندىن چۈشكەندەك پەيدا بولۇپ كەلدى . ئۇنىڭ خىزمەتكە
چىققىنىغا ئەمدىلا بىر يىل بولغانىدى . بىز ئۇنىڭ قولىدىكى لاقا-
لۇقىلارنى كۆرۈپ ھەيران قالدۇق .
— كۈدە - كۆرپەڭنى كۆتۈرۈپ كەپسەنغۇ ، بىرەر ئىش
بولمىغاندۇ ؟ — دەپ سورىدى ئابدۇغاپپار ئالدىراپ .
ئالىمجان قولىدىكى نەرسىلەرنى يەرگە پاققىدە تاشلىغاندىن
كېيىن ، چىرايىنىمۇ ئاچماستىن :
— مەن ئەمدى ھەرگىز ئەپەندىچىلىك قىلمايمەن ، — دېدى .
بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىككىمىز ھەيران قالدۇق . مەن :
— بالام شۇنچە يىل ئوقۇدۇڭ ، ئەمدى بۇ نېمە گەپ ؟ —
دەپ سورىدىم جىددىيلىشىپ . ئابدۇغاپپارمۇ سورىدى :
— بىرەر چاتاق تېرىمىغانسەن - ھە ؟ !
ئالىمجان ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ :
— سىلەرگە ھەممە ئەھۋالنى ئېيتمىسام بولمايدىغان ئوخ-
شايدۇ . ھازىرقى جاھاندا ئوقۇتقۇچى بولغۇچە دېھقان بولغان
ياخشىكەن . ئوقۇتقۇچىلىق دېگەننىڭ مەھەللە مۇدىرىچىلىكمۇ ئى-
ناۋىتى يوق بىر خىزمەت ئىكەن ، جاپاسىچۇ تېخى . بىر سىنىپ-
نىڭ ھەممە دەرسلىرىنى ئۆزۈم يالغۇز تەييارلىدىم ، يالغۇزلا
ئۆتتۇم ، ھەتتا سىنىپ مۇدىرى بولدۇم . مەكتەپكە كەلمىگەنلەرنى
ئەكېلىش ، سوقۇشقانلارنىڭ سوقۇشىنى ئايرىش ، ئۇلار بىلەن
ئائىلە سۆھبىتى قىلىش ، ئۆگىنىش قىلىش دېگەندەك ئىشلار
بىلەن ئالدىراش بولۇپ ، خۇدانىڭ ئاق تاڭ ئاتقان كۈنى بۇ خىز-
مەتلەردىن باش كۆتۈرەلمىدىم . تېخى «كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلى-
تىۋال» دېگەندەك قاسساپنىڭ پارچە جىگىرىدەك ھەممە ساھەگە
تەقسىملەندىم . كەنتلەردىكى چالا ساۋات ھەم ساۋاتسىز كادىرلار-
نىڭ خەت - چەكلىرىنى يېزىش ، مەھەللە مۇدىرىنىڭ ئالدىغا

چۈشۈپ ، ئۇنىڭ باشقۇرۇشىغا ئىتائەت قىلىش ، ئەترەتتە ئىشلەپ-
چىقىرىش ئەمگىكىگە يېتەكچىلىك قىلىش ، قوش دەم ئېلىش
كۈنلىرىدە يېزا چاقىرغان يىغىن ، ئەمگەكلەرگە قاتنىشىش دېگەن-
دەك بىر تالاي ئىشلارنىڭ بېسىمىغا پەقەت چىديالمىدىم . مەن
يا تۆمۈر ئادەم بولمىسام ؟ شۇنچە كۆپ خىزمەتنى قىلىپ جېنىمنى
نېمانچە قىينايتتىم ؟ يا مەن مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرمىسەم ، دېگەن-
لەرنى ئويلاپ ، ئاخىر ئوقۇتقۇچى بولمايمەن دەپ ئىستېپانامە
يېزىپ بېرىپ قايتىپ كەلدىم شۇ .

بىز ئالىمجاننىڭ يىغلامسىراپ تۇرۇپ ئېيتقان ئۇ سۆزلىرى-
نى ئاڭلاپ سۇغا چۈشكەن قەغەزدەك بوشىشىپ ئولتۇرۇپ كەت-
تۇق . بىر ئازدىن كېيىن ئارىدىكى جىمجىتلىقنى ئابدۇغاپپار
بۇزۇپ ، ئاۋۋال ئېغىز ئاچتى :

— ئوغلۇم ، قارىغاندا نۇرغۇن جاپالارنى تارتىپسەن . يۈرى-
كىم تازا ئېچىشتى . بىراق سەن ياش بولغاندىكىن بەرداشلىق
بەرسەڭ بولاتتى . سېنى ئوقۇتقۇچى تولۇقلاش ئىمتىھانىدىن ئۆت-
كۈزىمەن ، دەپ يول مېڭىپ تاپىنىم قاپىرىپ كەتكەن . شۇڭا ماڭا
مەسلىھەت سېلىپ تېلېفون قىلغان بولساڭ ، مەن ساڭا يۆتكەشكە
يول ماڭاي ، يەنە بىر مەزگىل چىدىغىن دەپ تەسەللى قىلارىدىم .
ئىستېپانامە يېزىپ بېرىپ نەچچە يىل ئوقۇغان ئەجرىڭنى بىكار
قىلىۋېتىپ قايتىپ كەلگىنىڭنىڭ ئۆزى بۇ ئوبدان بولمىغىنى .

— دادا ، — دەپ دادىسىنىڭ گېپىنى بۆلدى ئالىمجان ، —
ئەگەر مېنى بۇ يەرگە يۆتكىۋالساڭمۇ ، ئۇنداق ئىناۋىتى يوق
خىزمەتنى ھەرگىز ئىشلىمەيتتىم . ئاددىيسى ، مۇشۇ ئۆي ئىچىد-
ىنلا مىسال قىلىپ ، دادا - بالا ئىككىمىزنى سېلىشتۇرۇپ با-
قاي : ئېيتە دادا ، سەن مەكتەپتە ئوقۇغانمۇ ؟ ياق . سەن ھېچقاد-
داق بىر مەكتەپتە ئوقۇماي تۇرۇپ بىر يېزىغا شاڭجاڭ بولدۇڭ .
نۇرغۇن ئادەمنىڭ تەقدىرى سېنىڭ قولۇڭدا . ساڭا خوش - خوش
دەيدىغانلار شۇنچە كۆپ . ئۆيگە كېلىپ ساڭا يېلىنىدىغانلارنىڭمۇ

هېسابى يوق . مەخسۇس ماشىنىدا ئولتۇرۇپ راھەتتە خىزمەت قىلىسەن . مەنچۇ ؟ ئون بەش يىل مەكتەپتە جاپالىق ئوقۇشۇم ئاشۇ ئەرزىمەس ، ئىناۋەتسىز ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى قىلىش ئۈچۈنمىدى ؟ ھۆكۈمەت ماڭا يا موتسىكلىت بولسىمۇ ئېلىپ بەرمىسە ، يا ئازراق بولسىمۇ كەلدى - كەتتى چىقىمىمنى ئاتچوت قىلمىسا . شۇ ئازراق مائاشتىن بۆلەك ھېچقانداق نەپ بولمىسا . بولدى نەپ دېگەنلەرنى بىر چەتتە قويۇپ قويايلى ، ھەتتا ھۆكۈمەت بېرىشنى تەستىقلىغان مۇقىم مائاشمۇ قولغا ساق تەگمىسە . بەرگەن ئايلىق مائاش ئاي ئاخىرىغىچە يېتىشمەي ، قەرز ئالماي كۈن ئۆتكۈزگىلى بولمىسا ، شۇنداق ئىكەن ، كىمنىڭمۇ بۇ خىزمەتتىن رايى يانمايدۇ ؟

— راستىنلا شۇنداق جاپالىق خىزمەتمۇ ئۇ ؟ — دەپ سورددىم ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىغا ئىشەنمەي ، — راستىنلا سەن دېگەندەك جاپالىقمۇ ؟

ئۇ كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئېلىپ دېدى :

— شۇنداق ئانا ، ئۇ ئىنتايىن جاپالىق ھەم قەدىرسىز خىزمەت ئىكەن . ئانىسىنىڭ ئەمچىكىنى قاتتىق چىشلەپ سالغان شور پېشانە ئادەملەرگە نېسىپ بولىدىغان خىزمەت ئىكەن ئوقۇتقۇچىلىق دېگەن .

ئابدۇغاپپار ئىككىمىزنىڭ كۆزىدىن ئىختىيارسىز ياش تاراملاپ چۈشتى .

17

يېزا دېگەن چوڭ ئالتۇن كان ئىكەن . يۇقىرىدىن بەرگىنىمۇ ، كەتتىمىزدىن يىغقىنىمۇ ئابدۇغاپپارنىڭ تەستىقىسىز چىقىم بولمايدىكەن . ئۇ نۇرغۇن پۇلنى ئۆزىنىڭ تەستىقى بىلەنلا بېرەلەگەنلىكى ۋە بىر بۇيرۇق بىلەنلا يىغالىغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەر

ئارىسىدا ئىنتايىن ھۆرمەتلىك ئىدى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ ھۆرمىتى يەنىمۇ ئاشىدىغان بولدى . نېمىشقا دېسەڭلار ، .دېھقانلارنى ھاللىق سەۋىيىگە يەتكۈزۈش چاقىرىقى چىقىرىلدى . دېھقانلار ھاللىق سەۋىيىگە يەتكەندىلا باشقا كىشىلەرمۇ ھاللىق سەۋىيىگە يېتەتتى . يۇقىرىدىن نامراتلارغا بېرىلىدىغان مەبلەغ كېلىشكە باشلىدى .

بىر كۈنى ئابدۇغاپپار ئۆيگە كىرىپلا :

— توۋا ، ھۆكۈمەت نېمانچە مەردلىشىپ كېتىدىغاندۇر دەيمەن ؟ يېزىغا نەچچە مىليون پۇل كەلدى ، بۇ پۇللارنى دېھقانلارنىڭ بېيىشىغا ئىشلىتىڭلار دەيدۇ . دېھقان دېگەننىڭ قورسىقى تويسىلا بولاتتىغۇ ؟ ئۇلارغا شۇنچە ھەشەم - پەشەم قىلىپ بېرىش يارىشامدۇ ؟ — دېدى .

مەن ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ :

— «خۇدا بەرسە خۇداۋەندىكام چىدىماپتۇ» دېگەندەك گەپ قىلىۋاتىسىزغۇ ، دېھقان باياشات ياشىسا ياخشى ئەمەسمۇ ؟ — دېسەم ، ئۇ ئېغىر بىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ :

— دېھقان دېگەننى بېدىدەك ئورۇپ تۇرۇپ ئۆستۈرىدىغان گەپ ئىدى . ئۇلارنى باش كۆتۈرگىلى قويمىساق ، سېغىن كالىنى ساققاندەك سېغىپ تۇرساق ئاندىن باشقۇرماق ئاسان بولاتتى . ئەگەر ئۇلار ھاللىق سەۋىيىگە يېتىپ قالسا ، مېنىمۇ كۆزگە ئىلمايدۇ ئەمەسمۇ .

— ئۇنداقمۇ دەپ كەتمەڭ ، دېھقانلار بېيىسا سىزدىن تېخىمۇ بەك مىننەتدار بولامدۇ تېخى ، — دېدىم ئۇنىڭ كۆڭۈل غەشلىكىگە تەسەللى بەرمەكچى بولۇپ .

ئابدۇغاپپار بۇ گېپىمنى ئاڭلاپ ، بىر ئاز سۈكۈتتە تۇرغاندىن كېيىن :

— كۆپ ئويلاندىم ، ياردەمگە كەلگەن بۇ پۇلنى بايلارغا بېرىپ ئارىدىن پايدا ئالالايمىكىن دەۋاتىمەن ، — دېۋىدى ، ئۇنىڭ بۇنداق شەخسىيەتچىلىكىگە نارازى بولغان ھالدا :

— ئۇنداق قىلسىڭىز ، دېھقانلار بىلىپ قالسا ئەرز قىلمامدۇ ؟ — دەپ سورىدىم .

ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ ئېيتتى :

— ھەرقانچە چوڭ ئەرز قىلسا «چاشقاننىڭ ئەرزى مۈشۈككە» دېگەندەكلا بىر ئىش بولىدۇ . ناھىيىدە تونۇش - بىلىشلىرىم ناھايىتى كۆپ . ئۇلار تېخى خەقلەر يازغان ئەرزنى قولۇمغا بېرىدۇ ئەمەسمۇ .

— مېنىڭچە ، — دېدىم ئۇنىڭغا قاراپ ، — قورسىقىڭىز ئۇنداق تار بولمىسا بوپتىكەن . مەبلەغنىڭ ئازراق قىسمىنى بولسىمۇ ئۇلارغا تارقىتىپ بېرىڭ ، شۇنداق قىلسىڭىز دېھقانلار سىزنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرىدۇ چوقۇم ، ئىناۋىتىڭىزنىمۇ قىلىدۇ . ھەممىسى ناھايىتى خۇشال بولىدۇ .

— خوتۇن ، تازىمۇ كەم ئەقىلكەنسىلەر . يۇقىرىنىڭ ئۇ پۇللارنى دېھقانلارغا بېرىڭلار دېگىنى كۆڭلۈمگە پەقەت ياقمىدى . ئۇلار بېيىسا ، ھاللىق سەۋىيىگە يەتسە مەن قانداق چىداپ تۇرالايمەن ؟ تېخى ئاڭلىسام ھەتتا باجنى ، سىرتقى ئەمگەك مەجبۇرىيەتلىرىنىمۇ كەچۈرۈم قىلارمىش . بۇنداق قىلىش خۇددى يولۋاسنى تاغقا قويۇپ بەرگەندەك ئىش بولمامدۇ ؟ مېنىڭچە ، قەدىمدىن تارتىپ قايسى ھۆكۈمەت دېھقاننىڭ ئۇستىدىن باج - سېلىقنى كۆتۈرۈۋەتكەن ؟ ئۇنداق قىلماي ئۇلارنىڭ گەدىنىگە دەسسەپ تۇرۇپ ئېلىپ كەلگەن ئەمەسمىدى . مانا ئەمدى بۇ ھۆكۈمەت ئېلىڭلار دېمەي ، بېرىڭلار دەۋاتىدۇ . بۇ قاراپ تۇرۇپ ئالجىغانلىق ئەمەسمۇ ، — دېدى ئۇ ناھايىتى بەك ھەسرەتلىنىپ . ئۇنىڭ ئىچىنىڭ بۇنچىۋىلا تارلىقىغا ئاچچىقىم كېلىپ :

— سىز يۇقىرىنىڭ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىدىغان ئادەم بولغاندىكىن ، ئۆيۈڭدىن ئېلىپ چىقىپ بەر دېمىگەندىكىن ، دېھقانغا نېمانچە ئۆچلۈك قىلىسىز ؟ بىزنىڭ ئەسلىمىزمۇ دېھقان ئەمەسمۇ ؟ «ئۆتكەن كۈنۈڭنى ئۇنتۇما ، شىرچورۇقۇڭنى قۇرۇتـ

ما» دېگەن ماقال بارغۇ ، ئەسلىي كۈنىمىزنى بۇنداق ئۆتۈپ كەتـ.
سەك خۇدا بىزنى جازالايدۇ ! — دېدىم ئۇنىڭغا .
— بوپتۇ ، سىز دېگەندەك خۇدا ئۇرمىسۇن بىزنى ، گېپى
ھۆل بولغۇدەك ، ئـەمما ئـاشقازىنىغا بـارمىغـۇدەك يالىتىپ
قوياي ، — دېدى ئۇ ھىجىيىپ تۇرۇپ .
ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن ، ئابدۇغاپپار بىر
نەچچە ئادەمنى باشلاپ كەلدى . قارىغۇدەك بولسام ئۇنىڭ مۇخبىر
ئاغىنىلىرى ئىكەن . ئۇلار تاماقتىن كېيىن سىرتقا ماڭدى . «ئۇ.
لار نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ ؟» دەپ ئويلاپ دەرۋازا ئالدىغا چىقـ.
سام ، بىر يۈك ماشىنىسىنىڭ كوزۇپىغا لىق ئاق ئۇن قاچىلانغا.
نىكەن . شۇ كۈنى ئابدۇغاپپارنىڭ باشچىلىقىدا يۈك ماشىنىسىنىڭ
كوزۇپىدىكى ئۇنلار نامرات ئائىلىلەرنىڭ ھويلىسىغىچە يەتكۈزۈلـ.
دى .
توۋا دېگۈم كېلىدۇ ، ئۈچ كۈندىن كېيىن ، تېلېۋىزور كۆ.
رۈپ ئولتۇرسام ئابدۇغاپپارنىڭ مېھرىبانلىق ، كۆيۈمچانلىق يې.
غىپ تۇرغان چىرايى ئېكراندا كۆرۈندى . ئۇ ئۆز قولى بىلەن
دېھقانلارغا ئۇن تارقىتىپ بېرىۋاتاتتى . ئۇن تاپشۇرۇۋالغان بىر
موماي مۇخبىرغا :
— ئابدۇغاپپار شاڭجاڭ مېنىڭ ئۆز ئوغلۇمدەكلا . ئۇ مېنى
ئۇزاقتىن بېرى ئۆز ئانىسىدەك كۆرۈپ ئۇن ، ياغ بېرىپ ھالىمـ.
دىن ياخشى خەۋەر ئالدى . مۇشۇنداق كادىرغا كۆپتىن ـ كۆپ
رەھمەت ! ... ، — دېدى ـ دە ، يىغلاپ كەتتى .
تېلېۋىزورنى كۆرۈپ بولۇپ ، «توۋا ، ئابدۇغاپپار نېمانچە
ياماندۇ ؟ ...» دېگەن خىياللارغا بەند بولۇپ ئولتۇرسام ، ئابدۇغاپ.
پار سىرتتىن ئۆيگە كىرىپ كەلدى ۋە چاپىنىنى سېلىپ ماڭا
تۇتقۇزۇپ قويدى . مەن ئۇنىڭ چاپىنىنى ئىلغۇچقا ئىلىپ قويۇۋې.
تىپ ، ئۇنىڭغا :

— نامراتلارغا ئۇن تارقاتقانلىقىڭىز ھەققىدىكى خەۋەر تېلې-
ۋىزوردا كۆرسىتىلدى، — دېدىم ۋە كۈلۈپ قويدۇم. گېپىمنى
ئاڭلاپ، ئۇنىڭ چىرايىمۇ كۈلكىدىن نۇرلاندى ۋە ئۆزىنى ساپاغا
تاشلاپ:
— تېلېۋىزوردا قانداقراق كۆرۈندۇم؟ — دەپ سورىدى.

مەن:
— ناھايىتى مېھرىبان، نامراتلارنىڭ مەڭگۈلۈك قاياشىدەك
كۆرۈندىڭىز. تاس قالدىم سىزنى تونۇيالمىغىلى، — دېسەم، ئۇ
قاقاقلاپ كۈلگەندىن كېيىن:
— ھە، ئازغىنە ئىش قىلىپ كۆپنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشىش
دېگەن شۇ، ھېلىقى موماي مېنى ماختىدىمۇ؟ — دەپ سورىدى.
— ماختىدى، تېخى سىزنى ئۆز ئوغلىغا ئوخشاتتى، —
دېسەم، ئۇنىڭ چىرايى شۇ زامان تۇرۇلدى.
— توۋا، ئەجەب مۇخبىر ئاداشنىڭ ئېسىدىن چىقىپتا، ئاشۇ
يېرىنى ئۆزۈۋېتىڭلار دېگەن تۇرسام، ھەي يەنە شۇ تېتىقسىز
گەپ! — دېدى ئۇ بىئارام بولۇپ.
— ئوغلۇم دېگىنى سىزنى ھۆرمەتلىگىنى، شۇنىڭغىمۇ ئاچ-
چىقلىنامسىز؟ — دەپ سورىسام، ئۇ:
— ئوغلىنى تېپىپ ئوغلۇم دېسۇن ئۇنداق مومايلار. مەن
دېگەن پۈتۈن بىر يېزىنىڭ شاڭجاڭى، — دېدى ئاچچىقلاپ.
مەن باشقا گەپ قىلماي جىم ئولتۇردۇم. شۇ ئارىدا تۇساتـ-
تىن ئىشىك چېكىلدى.
— كىرىڭ، — دېدى ئابدۇغاپپار بېشىنى كۆتۈرۈپ.
ئىشىك ئاستا ئېچىلىپ، ئۆيگە تۇلۇمدەك سېمىز، گەزنە يۈز
بىر ئادەم كۈلۈمسىرىگىنىچە پەيدا بولدى.
— ھە تۇداخۇن، نېمە گەپ بىلەن كەلدىڭلار؟ — دەپ
سورىدى ئابدۇغاپپار ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈۋېتىپ.
— مۇھىم بىر تەقسىمات ئىشىدىن يوليورۇق سوراي دەپ

كېلىشىم ، — دېدى تۇداخۇن ئىسىملىك ئۇ كىشى ساپادا ئولتۇ-
رۇۋېتىپ . مەن ئۇنىڭ ئالدىغا چاي دەملەپ ئەكەلدىم . ئابدۇغاپپار
ئۇنى چايغا تەكلىپ قىلىۋېتىپ :
— يەنە شۇ مەبلەغ پۇللىرىنى تەقسىملەش ئىشىمۇ ؟ — دەپ
سورىدى .
— شۇنداق ، — دېدى ئۇ كىشى جاۋاب بېرىپ .
ئابدۇغاپپار تازا بىر ئۇھ تارتىۋېتىپ ئېيتتى :
— ئىلگىرى دېھقانلاردىن يىغىدىغاننى يىغىپ بولالماي ئاۋارە
ئىدۇق . مانا ئەمدى ئۇلارغا بېرىپ بولالماي ئاۋارە بولۇۋاتىمىز .
بېرىپ ئادەتلەنمىگەچكە بەرگۈمىز كەلمەيۋاتىدۇ . مەن شۇنداق
ئويلاپ قالدىم ، ھازىر يۇقىرىنىڭ خەزىنىسىگە پۇل پاتماي بەرگى-
لى ئادەم تاپالماي ، بېشى تازا ساراڭ بولۇۋاتقان چېغى . مۇشۇ
بىر ئاي ئىچىدە تۆت تۈر بويىچە بىر نەچچە مىليون پۇل كەلسە
ئادەمنىڭ ئەقلى ھەيران قالامدۇ ؟ كىمگە بېرەيلى ، كىمگە
بەرمەيلى ، دەپ بولغۇچە سىلىنىمۇ پۇل بېسىۋالغىلى
تۇردى - ھە…
— شۇنداق … شۇنداق ، — دېدى تۇداخۇن ۋە تۈكۈرۈكىنى
يۇتقاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى ، — مەن خەلق ئىشلىرى
خىزمىتى بىلەن يىگىرمە يىل شۇغۇللاندىم ، بۇ يىلقى خىزمىتىم
يىگىرمە يىللىق خىزمىتىمنى بېسىپ چۈشىدۇ . ماڭا ئاراملىق
يوق دېسىلە . شۇڭا يانلىرىغا مۇنچە كەچتە كېلىشىمدىكى مەقسەت
يەنە شۇ خىزمەت ئۈچۈن . ھازىر قولۇمدا جىددىي تارقىتىشقا
تېگىشلىك تۆت خىل پۇل بار . بۇنىڭ بىرىنچىسى ، نامراتلارغا
سەككىز تۇياقتىن قوي تارقىتىپ بېرىش ، ئىككى تۇياقتىن كالا
ئېلىپ بېرىش ؛ ئىككىنچىسى ، نامراتلارنىڭ باغۋەنچىلىكىنى تە-
رەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارغا تال جازىسى ياساپ بېرىش ؛
ئۈچىنچىسى ، ئېرىق - ئۆستەڭلەرگە ئازما سېلىپ بېرىش ؛ تۆ-
تىنچىسى ، يەر تەۋرەشكە چىدامىلىق ئەللىك كۋادرات مېتىرلىق

ۋە ئۇتتۇز كۋادرات مېتىرلىق ئۆيدىن سېلىپ بېرىش . مۇشۇ تۇرلەر بەكلا جىددىي بولۇپ قالدى . لايىھىسىنى كۆزدىن كەچۈ-رۈپ بەرگەن بولسىلا .

ئابدۇغاپپار تۇداخۇننىڭ قولىدىكى بىرقانچە بەتلىك جەدۋەل-نى قولىغا ئېلىپ ئۆرۈپ - چۆرۈپ كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن :

— بۇ تۈرلەرنىڭ تەقسىماتى ناھىيىنىڭ دېگىنىدەك بولىۋەر-سۇن . ئەمما بىز ئەمەلىيەتكە بېقىپ ئىش قىلايلى . دېھقانلار نامرات ئەمەس ، يېزىلىق مالىيە نامرات ، جۇملىدىن بىزمۇ نام-رات . شۇڭا يېزىمىزنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن سەككىز تۈياق ئۈچۈن تۆت تۈياق ، ئىككى تۈياق ئۈچۈن بىر تۈياق بولىۋەر-سۇن . قالدى تۈرلەرنى چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرماي ، ئەللىك پىر-سەنت كېمەيتىپ لايىھە ئىشلىسىلە .

— خوش ... خوش ... دېگەنلىرىدەك قىلاي ، — تۇداخۇن ئابدۇغاپپارنىڭ قولىدىكى جەدۋەلنى ئېلىپ قاتلىغىنىچە يانچۇقىغا سېلىۋېتىپ شۇنداق دەپ ئورنىدىن تۇردى . ئابدۇغاپپارمۇ ئورنى-دىن تۇرۇۋېتىپ :

— تۇداخۇن ، ئەمىسە ئەسلىرىدە بولسۇن . ئەللىك پىرسەنت نامراتلار مەبلىغىنى سىز ۋە مەندىن باشقا ھېچكىم بىلىپ قالمى-سۇن ، — دەپ جېكىلىدى .

تۇداخۇن ئۆيدىن باش لىڭشىتىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن مەن :

— ئەللىك پىرسەنتنى ئىككىڭلار يۇتۇۋالساڭلار ھۆكۈمەت بىلىپ قالامدۇ ؟ ئۆيگە قانداق سىغدۇ ؟ — دەپ سورىسام ئۇ :

— بىلىپ قالمايدۇ . ناۋادا بۇ پۇل ئۆيگە سىغمىسا بانكا جىققۇ ، — دېدى ئۇ غېمىدە يوق كۈلۈپ .

— ھەرقانداق ئىش ئۆز چېكىدە بولسا بولاتتىغۇ ، — دېيىشىمگە ئۇ ھېجىيىپ تۇرۇپ :

— ئارتۇق دۇنيا باشنى يارمايدۇ ، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ ،

پۇل كۆپ بولسا ھەتتا ھوقۇقنىمۇ سېتىۋالغىلى بولىدۇ ، — دېدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ :

— نېمە؟ سىز يەنە ئۆسەمسىز؟ — دەپ سورىسام ، ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتكەندىن كېيىن :

— ھەي ، نېمانداق ئۇنۇتقاقسىلە خوتۇن ، بۇرۇن سىلىگە بارغانسېرى يۇقىرىغا قاراپ ئۆسكۈم بار دېمىگەنمىدىم؟ — دېدى .

— ۋاي ئېسىم قۇرۇسۇن ! … شۇنداق دېگەنىدىڭىز راست . بىراق مەن ئۇنى چاقچاقمىكىن دەپتىكەنمەن ، — دەپ قويدۇم .

— ئۇنداق ئىشلاردا چاقچاق قىلىپ يۈرۈيدىغان كىچىك بالا ئەمەسمەن جۇمۇ مەن دېگەن ، — دېدى ئۇ مەقسىتىنى تېخىمۇ يالىڭاچلاپ . مەن ئۇنىڭدىن :

— بانكا ئامانىتىمىز قانچە بولدى؟ — دەپ سورىسام ، ئۇ بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن :

— بۇنى سوراپ قالدىڭىلىغۇ؟ — دېدى ماڭا باشقىچە نەزەردە قاراپ .

— بۇنى سورىشىمدا مېنىڭ باشقا نىيىتىم يوق . جان تەنگە ئامانەت دەپتىكەن . ھايات دېگەن سۇ يۈزىدىكى كۆپۈككە ئوخشاي- مىش . ئۆلۈم ياشقىمۇ ، قېرىغىمۇ بار دەيدۇ . ئۆمرىڭىزغۇ ئۇزۇن بولار . ناۋادا تۇيۇقسىز ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا …

— ھە چۈشەندىم ، چۈشەندىم ، — دېدى ئۇ سۆزۈمنىڭ ئاخىرىنى كۈتمەيلا ، — سۆزۈڭلار ناھايىتى ئورۇنلۇق . جاھان ھېچكىمگە ۋاپا قىلغان ئەمەس . ئەمما مېنىڭغۇ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگۈم بار . ماڭا قانچىدىن قانچە دۇئا قىلىپ قويۇڭلار . ئۆمە- رۈمنىڭ ئۇزۇن بولۇشىنى تىلەڭلار . چۈنكى ، ھەر كىمنىڭ ئايالىنىڭ دۇئاسى ئېرىگە ئۈچ كۈندە ئىجابەت بولارمىش . خوش ، سىلى سورىغان پۇلغا كەلسەك ، ھازىر بانكىدىكى ھەممە پۇل يىگىرمە سەككىز مىليون بەش يۈز ئەللىك سەككىز مىڭ يۈەن بولدى . مەن ئۇ پۇللارنىڭ مەخپىي كارتىسىنى ساقلاشقا بېرەي .

بىراق بىزدىن باشقا ھېچكىم ئۇقمىسۇن ، ھەتتا ئوغلىمىز ئالىمۇ
بىلمىسۇن .
— ماقۇل ، بۇ مەخپىيەتلىكنى سىر تۇتىمەن . يەنە بىرسىند-
مۇ ئېيتىۋېتىڭە ، بايا تۇداخۇن بىلەن دېيىشكەن ئەللىك پىرسەنت
پۇلدىن سىزگە قانچە پۇل تېگىدۇ ؟ — دەپ سورىسام ، ئۇ كۆزىنى
بىردەم يۇمۇپ ئويلىۋالغاندىن كېيىن :
— يەتمىش پىرسەنت پۇل دېگەن تەخمىنەن سەككىز -
توققۇز مىليونغۇ دەيمەن ، — دېدى . ئۇ گەپنى ئاڭلاپ ، ماڭا
تىترەك ئولاشتى .
— نېمە ؟ ئۇ پۇل پاش بولۇپ قالىدىغان ئىش بولسا ، ئائىلى-
مىز تۈگىشىدۇ ، — دېدىم قورقۇمسىراپ . ئۇ ماڭا پەرۋاسىزلا
قاراپ قويۇپ :
— توۋا ، بۇنىڭ قورققۇدەك نېمىسى بار دەيسىلە ؟ ئۇنى
مەن ، سەن ۋە تۇداخۇن بىلىدىغان ئىش . ھەممىمىز ئۆز ئادەملەر-
دىن ، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇقىرى مەبلەغ بېرىشنىلا بىلىدۇ . ئانچە
بەك زىغىرلاپ ۋە سۈرۈشتە قىلىپ كەتمەيدۇ . تەكشۈرىدىغانلار
مېھمان بولۇپ كېتىدۇ شۇ . نەگە ئىشلەتتى ، ئىشلەتمىدى ، دې-
گەن مەسىلىدە مېنىڭ دوكلاتىملا ھېساب ، — دېدى .
— ئىشقىلىپ ، چاتاق چىقمىسىلا خاتىرجەم بولىمەن ، —
دېدىم ئۇنىڭغا . ئۇ گېپىمنى ئاڭلاپ مېنى ئۆزىگە تارتتى .
— ئوغلىمىزنىڭ ئىشى بېشىمنى تازا قاتۇرۇۋاتىدۇ ، —
دېدىم ئۇنىڭغا لەپپىدە قاراپ .
— توغرا ، ئۇ بىر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتسا ياخشى بولاتتى .
ئۇنىڭغا نەسىھەت يا كار قىلمىسا . ھاكىم ئارقىلىق ئۇنىڭ خىز-
مىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ شتاتىنى بۇ يېزىغا يۆتكىۋېتەيمىكىن ،
— دېدى گېپىمگە جاۋابەن .
— ئۇ ئۆلسەممۇ ئوقۇتقۇچى بولمايمەن ، دەيدۇ ، — دېدىم
ئۇنىڭغا .

— ئوقۇتقۇچى بولمىسا ، كىرىم تاشلاپ بېرەي ، تىجارەت قىلسۇنمىكىن ـ يا !

— ئۇ تىجارەتكىمۇ قىزىقمايدىكەن . مۇزىكىغىلا قىزىقىدىكەن .

— ئۇنىڭ يا ساز ـ پازدىن قىلچە خەۋىرى بولمىسا . ھەئە ، توغرا ، مەن ئەمدى چۈشىنىۋاتىمەن . ئۇ مەكتەپتە ئويۇنغا بېرىلىپ كەتكەچكە باشقىلارنىڭ كۆزىگە تىكەن بولۇپ كۆرۈنگەن گەپ ، شۇڭا ئىستېپا بېرىشكە مەجبۇر بولغان .

— ئۇنداقمۇ دەپ كەتكىلى بولماس ، ئۇ خىزمەتنىلا ياراتمىغان گەپ .

— ئوغلىمىز نېمانچە چىدىماس ، يارىماس ـ ھە ! ئۇنداق قىيىنچىلىقلارغا بىر مەزگىل بەرداشلىق بەرگەن بولسا كېيىن بارا ـ بارا ئۆسۈپ مەندەك شائىجاڭ بولاتتى ئەمەسمۇ .

— راست ، ئۇنىڭ شائىجاڭ بولغۇسى باردەك قىلىدۇ .

— نېمە ؟ شائىجاڭ بولۇش شۇنچىۋىلا ئوڭاي ئىشمۇ ؟ ئاسىسى قاتلامدا بىرنەچچە يىل جاپالىق چېنىققاندا ، ھەر جەھەتتىن پىشقاندا ، ئادەم باشقۇرۇش ئىقتىدارى ئاشقاندا ، ئاندىن شائىجاڭ بولغىلى بولىدۇ . ئۇ ھازىر ئۆزىنىمۇ باشقۇرالمايۋاتسا ، بىر يېزىدىكى نۇرغۇن ئادەمنى قانداق باشقۇرىدۇ ؟

ئابدۇغاپپار بىلەن ئىككىمىز ئەنە شۇنداق پاراڭلارنى قىلىشىپ ئۇخلاپ قالدۇق .

يىل ئاخىرى ئىدى . يېزا يىغىن زالىغا يېزىنىڭ ھەممە كادىرلىرى جەم بولدۇق . ئابدۇغاپپار سۆزگە تەكلىپ قىلىنغاندا ھەممىمىز ئالقىش ياڭراتتۇق . ئابدۇغاپپار قىسقىلا بىر يۆتىلىپ قويغاندىن كېيىن :

— يولداشلار ، — دېدى يىغىن قاتناشچىلىرىغا تەكشى بىر نەزەر سالغاندىن كېيىن ، — يېزىلىق پارتكوم ، خەلق ھۆكۈمىتى مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق «نەپەسلىنىش ھەققى» ۋە «نۇر ھەق-

قى » دىن ئىبارەت ئىككى خىل ھەقنى يىغىشنى قارار قىلدۇق .
ئويلاپ كۆرسەك ، بۇ ئىككى خىل ھەق قەدىم ئۆتمۈشتىن تارتىپ
يىغىپ كېلىنىۋاتقان «سۇ ھەققى » بىلەن بىر قاتاردا تۇرىدىغان
ھەق ئىكەن . بىز بۇ بايلىقنى بۇرۇنراق بايقاپ يىغىشنى ئادەت
قىلغان بولساق ، يېزا مالىيىسىدە قىيىنچىلىق بولمايتتى ، قىزىل
رەقەممۇ كۆرۈلمەيتتى . بىز ھېلىمۇ ئۆتكەنگە سالاۋات دەپ ئۇ
ھەقلەرنى دېھقانلاردىن دەرھال يىغىشنى قارار قىلدۇق . يولداش-
لارنىڭ بارلىق چارە ـ ئاماللارنى قوللىنىپ ، ۋەزىپىنى بالدۇر-
راق ئورۇندىشىنى ئۈمىد قىلىمىز . ھازىر دېھقانلارغا يۇقىرىدىن
تۈرلۈك بېيىش مەبلەغلىرى كېلىپ ، ئۇلار تۇرمۇش كاپالەت
پۇلىغا ، يېڭى ئۆيلەرگە ، چارۋا ـ مال ، تېلېۋىزور ۋە تۈرلۈك ھال
سوراش بۇيۇملىرىغا ئېرىشىپ كەلمەكتە . ھازىر ئۇلار بېيىپ
كەتتى . بىز ئورتاق بېيىشنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن مەن تىلغا
ئالغان ھەقلەرنى دەل ۋاقتىدا تولۇق يىغىۋالساق ، يېزا مالىيىسى-
دىكى قىزىل رەقەمنى يوقاتقىلى بولىدۇ ھەمدە يېزىمىزنى بېيى-
تىپ بالدۇرراق ھاللىق سەۋىيىگە يەتكۈزگىلى بولىدۇ . كۆپچى-
لىك مەن تىلغا ئالغان «نەپەسلىنىش ھەققى » ، «نۇر ھەققى »
دېگەن ئۇ ئاتالغۇلارنى تازا ئوبدان چۈشەنمىسە كېرەك . مەن ئۇ
تۈرلەر ھەققىدە يىغىن قاتناشچىلىرىغا كونكرېت چۈشەنچە بېرىپ
ئۆتەي ، «نەپەسلىنىش ھەققى » دېگىنىمىز ھاۋا ھەققى دېمۇ
ئاتىلىدۇ . يولداشلار ، بىز ھازىرنىڭ ئۆزىدە نېمە بىلەن نەپەسلى-
نىۋاتىمىز ؟ ئەلۋەتتە ، ساپ ھاۋا بىلەن نەپەسلىنىۋاتىمىز . يېزا
تەۋەسىدە بىر يىلدىن بۇيان ئوتتۇز ئىككى مىڭ ئادەم ساپ ھاۋا
بىلەن نەپەسلەندى . بىراق يىغىدىغان ھەقنىڭ ئادىل بولۇشى ئۈ-
چۈن كەنتتىكىلەردىن ئۆلگەنلەرنى تىزىملاپ ، ئۇلارغا ئايرىم جەد-
ۋەل تۇرغۇزۇش كېرەك . قانچە ئاي ، قانچە كۈن ، قانچە سائەت ،
قانچە مىنۇتقىچە نەپەسلەندى . بۇلارنى راستى بىلەن ئېنىقلاش
زۆرۈر . ئۇلار ھايات چېغىدا قانچىلىك نەپەسلەنگەن بولسا ، شۇن-

چىلىك نەپەسلىنىش ھەققى چىقىرىپ ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان-
لىرىدىن يىغىش كېرەك . ئەمدى ئۆي ھايۋانلىرىغا كەلسەك ،
ئۇلارمۇ ئادەملەرگە ئوخشاش نەپەسلىنىدۇ . شۇڭا ئۇلارنىڭ ھەر
بىرىگە ئايرىم ھەق چېچىش كېرەك . ئەمدى «نۇر ھەققى»گە
كەلسەك ، «نۇر ھەققى»دەل قۇياش نۇرىغا قارىتىلغان . يولداش-
لار ، ئويدان ئويلاپ بېقىڭلار ، ئەگەر قۇياش بولمىغان بولسا ،
ئۇ يورۇقلۇق چىقىرىپ بەرمىگەن بولسا كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ
پەرقى بولامتى ؟ جاھاندا ھاياتلىق مەۋجۇت بولارمىدى ؟ ئەلۋەتتە
بولمايتتى . ئالەم گۆردەك قاراڭغۇ پېتى قالاتتى ، ھاياتلىق ئەسلا
مەۋجۇت بولمايتتى . بىزمۇ بۇ كۈنگىچە ھايات كەچۈرەلمىگەن
بولاتتۇق .

شۇڭا ، ھەر دەرىجىلىك كەنت ۋە مەھەللە رەھبەرلىكى بۇ
تۈرلەر ھەققىدە تەشۋىقاتنى كەڭ قانات يايدۇرۇپ ، مەخسۇس
يىغىن ئۇيۇشتۇرۇپ ، دېھقانلارنىڭ ھەق تاپشۇرۇش قىزغىنلىقى-
نى ئاشۇرۇشى كېرەك . كەنتلەرگە تۈرلەر بويىچە جەدۋەل تارقى-
تىپ بېرىلدى . ئالدى بىلەن ئېنىقلاش ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆلچەم
بويىچە ھەقنى يىغىشنى باشلاش كېرەك .

ئابدۇغاپپار سۆزىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى ئېلان قىلغاندىن
كېيىن گەۋدىلىك بىرەيلەن ئورنىدىن تۇردى ۋە بىرەر كىمنىڭ
ماقۇللۇقىنىمۇ ئالماي :

— ئا شاڭجاڭ «نەپەسلىنىش ھەققى»گە قارىتا مېنىڭ سو-
رايدىغان مۇنداق سوئالىم بار ، — دېيىشىگە ، ھەممەيلەن ئۇ
كىشىگە بۇرۇلۇپ قاراشتۇق . ئابدۇغاپپار ئۇنىڭغا ئوبدان بىر
قاراپ قويغاندىن كېيىن :

— قېنى ، ئالدىرىماي سوراڭ ، — دېدى . ئابدۇغاپپارنىڭ
ماقۇللۇقى بىلەن ئۇ كىشى دىمىغىنى قىرىپ قويۇپ :

— ئېيىتقانلىرىنى ئاڭلاپ ، «نەپەسلىنىش ھەققى»نى
ئەزالاردىن يىغىشنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقىنى تونۇپ يەتتىم . مې-
نىڭ دېمەكچى بولغىنىم : ھازىر بەزى ئەزالار كۆل كولاپ ،

كۆلدە بىلىق بىقىۋاتىدۇ . بېلىق دېگەن سۇدا ياشايدۇ . شۇڭا بىلىقنى «نەپەسلىنىش ئوبيېكتى» ھېسابلامدۇق ، قانداق ؟ مۇشۇ مەسىلە ھەققىدە يولىورۇق بەرگەن بولساڭلا .

ئۇ كىشىنىڭ سۆزىدىن كېيىن يىغىن قاتناشچىلىرى ئۆزئارا پاراڭلىشىپ مۇلاھىزىگە چۈشۈپ كەتتى . يىغىن زالىنىڭ ئىچىدە پەس ئاۋازدىكى پىچىرلىشىش باشلاندى .

ئابدۇغاپپار يىغىن زالىغا تەكشى بىر قاراپ قويغاندىن كېيىن :

— يولداشلار ، تىنچلىنىڭلار ، — دېدى ۋە ، يىغىن زالى تىپتىنچلىققا چۆمگەندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى ، ئۇ ، — بۇ سېكرېتار ناھايىتى بەلەن پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدى .بۇ بىز ئويلاپ باقمىغان مەسىلە ئىكەن . مېنىڭچە ، بىلىققا نەپەسلىنىش ھەققى ئالماڭلار ، — دېيىشى بىلەن چاۋاك ئاۋازى ياڭرىدى . چاۋاكتىن كېيىنلا يەنە بىرەيلەن تۇرۇپ گېپىنى باشلىدى :

— ئا شاڭجاڭ مەن «نۇر ھەققى»گە ئائىت بىر مەسىلە سورىماقچىمەن . قىش ۋە كۈز پەسلىدە ئاسماننى بۇلۇت - تۇمان قاپلايدۇ . ياز كۈنلىرىدە بوران چىقىپ ھاۋا تۇتۇق بولۇپ قالىدۇ . مۇشۇ تۇتۇق كۈنلەرنىڭ نۇر ھەققى بىلەن ھاۋا ئوچۇق كۈننىڭ نۇر ھەققىنى ئاز - تولا پەرقلەندۈرۈپ ھېسابلامدۇق ياكى ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈننىڭ نۇر ھەققىنى ئورتاق بىر خىل باھادا ھېسابلامدۇق ؟

يىغىن قاتناشچىلىرى يەنە تەۋرەپ كەتتى . ئابدۇغاپپار كۆپچىلىكنى تىنچلاندۇرغاندىن كېيىن :

— ھە ، بۇمۇ ياخشى پىكىر بولدى . ئوچۇق كۈننى ئەسلىي باھا بويىچە ، تۇتۇق كۈننى يېرىم باھا بويىچە ھېسابلاڭلار . يېزىلىق ستاتىستىكا پونكىتىدىكىلەر مېتېئورولوگىيە ئىستانسىسىدىن كۈنلەرنىڭ پەرقىنى ئىگىلەپ ئېنىق سان بىلەن تەمىنلىسۇن ، — دېدى . شۇنىڭ ئارقىسىدىنلا بىر ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ :

— ئا شاڭجاڭ ، يېزىمىز تەۋەسىدە نەپەسلىنىپ يۈرۈۋاتقان ياۋايى ئۇچار قۇشلارنىڭ نەپەسلىنىش ھەققىنى قانداق قىلىدىمىز ؟ — دەپ سورىغانىدى ، ئابدۇغاپپار شۇ ھامان ئىنكاس قايتۇردى .

— ياۋايى قۇشلارنىڭ نەپەسلىنىش ھەققىنى كۆتۈرۈۋەتتۇق . ياۋايى قۇشلارنىڭ نەپەسلىنىش ھەققى دېھقانلارغا چېچىلمايدۇ ، — دەپ جاۋاب بەردى .

ھەق يىغىش ھەققىدە ئېچىلغان يىغىن مۇشۇنىڭ بىلەن تۈگىدى . بىز يىغىن زالىدىن چىقىپ ، كەنتلىرىمىزگە تارىدۇق .

ئاخشىمى ئابدۇغاپپار ئۆيگە كىرگەندە ئۇنىڭدىن :

— سىلى بۈگۈن يىغىندا دېگەن ئىككى تۈرلۈك ھەقنى ئاڭلاپ بەك ھەيران بولدۇم ، — دېسەم ، ئۇ ناھايىتى روھلىنىپ :

— ئۇ تۈرلەرنىڭ ئىجادچىسى مەن . يېزىمىزنىڭ ئەمەلىي شارائىتىنى دەستەك قىلىپ تۈزۈپ چىقتىم ، — دېدى ھىجىيىپ .

مەن :

— ناھىيە ئۇ تۈرلەرنى يىغىشنى تەستىقلىدىمۇ ؟ — دەپ سورىسام ، ئۇ ماڭا «لەپپىدە» بىر قاراپ قويۇپ :

— شۇنىمۇ تەستىقلاش كېتەمدۇ ؟ مەن دېگەن يېزا باشلىقى ، بۇ يېزىنىڭ قانۇنىي ۋەكىلى ! ئاغزىمدىن چىقتىمۇ ئۇ شۇ زامان سىياسەتكە ئايلىنىدۇ . ناۋادا بىرەر كىم تەكشۈرۈپ كەلگۈدەك بولسا ، يېزىمىزنىڭ ئەمەلىي قىيىنچىلىقى ۋە شەرت - شارائىتىغا ئاساسەن ، بۇ تۈرلەرنى يولغا قويۇپ ھەق يىغدىم دېسەم ، چوقۇم ياخشى ئىش بوپتۇ دەيدۇ . ھەرگىز يامان ئىش بوپتۇ دېمەيدۇ ، — دېدى .

بىر ئايدىن كېيىن مەن ئەنسىرىگىنىمدەك ئىش ئاخىر يۈز بەردى . خەقنىڭ سەۋر قاچىسى تاشقان ئوخشايدۇ . يېزىدىكىلەر ئابدۇغاپپارنىڭ ئۈستىدىن نۇرغۇن ئەرز يېزىپ يۇقىرىغا يوللىغانىكەن . ئۇ ئەرزلەر ئۆزىنىڭ كۈچ - قۇدرىتىنى كۆرسىتىپ ،

يېزىغا تەكشۈرۈشكە بىرمۇنچە ئادەم كەلدى .

ئاڭلىساق ، يېزىدىكى كادىرلاردىن بىرى ئۇلارغا تاماق يېگىلى بارساق ، دېگەنىكەن ، تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەر : «يەنە شۇ چوڭ يەپ ، چوڭ ئىچىشنىڭ گېپىمۇ ؟ سۇنى لېيىتىپ بېلىق تۇتماقچىمۇ سىلەر ؟ بىزگە هۆكۈمەت تاماق ، ياتاق راسخوتى بەرگەن . تاماقنى ئۆزىمىز سېتىۋېلىپ يەيمىز ، سىلەرنىڭ كارىڭلار بولمىسۇن» دېگەنىكەن ، ئۇ كادىر هەيران بولۇپ تۇرۇپلا قاپتۇ . چۈنكى ، ئىلگىرى يېزىغا كەلگەنلەردىن بىرەرسىمۇ بۇنداق گەپلەرنى دەپ باقمىغانىكەن . تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەر ئابدۇغاپپارنىڭ نەچچە يىلدىن بېرى ئورۇنسىز سالغان تەستىقلىرىدىن بىرمۇنچىنى ئىناۋەتسىز قاتارىغا چىقىرىپ : «مالىيىنى قالايمىقان قىلىۋەتكەن ؛ نەچچە مىليون پۇلغا خىيانەت قىلغان ؛ نامراتلار مەبلىغىنى قالايمىقان ئىشلىتىپ ، نامراتلارنىڭ قولىغا تەگكۈزمىگەن ؛ مەبلەغلەرنىڭ بىر قىسمىنى قاقتى - سوقتى قىلغان ؛ «نۇر هەققى» ، «نەپەسلىنىش هەققى» دېگەندەك ئۆزى ئويدۇرۇپ چىقارغان سېلىقلار بىلەن خەلقنى ئالداپ ، ئۇلارنىڭ مال- مۈلكىگە زىيان سالغان ؛ كەنتنىڭ دەل - دەرەخلىرىنى كەنت كادىرلىرى بىلەن بۆلۈشۈپ ، ئۆزلىرىنىڭ يېنىنى تومىلىغان ؛ زاپاس يەر ۋە بىنەم يەرلەرنى شەخسلەرگە ئۈچ - تۆت يىلىلىق هۆددە توختام بويىچە ئالدىن سېتىۋەتكەن ؛ ئەزالارنىڭ كونا قورۇلۇشلىرى ، مېۋە - چېۋە باغلىرىنى ئەرزان باهادا سېتىۋېلىپ ، ئارىدىن پايدا ئېلىپ ، ئاشكارا هالدا بۇلاڭچىلىق دېلوسى سادىر قىلغان ؛ يېزا تەۋەلىكىدىكى مىڭ مو يەرنى قانۇنسىز ئىگىلىۋېلىپ ، بىر كەنتنىڭ ئىچىدىكى مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى ئاشۇ يېرىنى تېرىپ پەرۋىش قىلىشقا ئاجراتقان . خەلقنىڭ قان - تەر بەدىلىگە يىغقان بانكىدىكى ئېشىندى ئامانەت پۇلى ئوتتۇز مىليوندىن ئېشىپ كەتكەن ؛ شۇڭا ئابدۇغاپپارنىڭ خىزمىتى توختىتىلىپ ، قىلمىش - ئەتمىشلىرى قانۇن بويىچە تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ تەكشۈرۈلىدۇ .

پاش قىلىنغان ، ئېنىقلىنىپ دەلىللەنگەن يوقىرىقى مال - مۈ-
لۈك ، نەچچە ئون مىليون پۇل مۇسادىرە قىلىنىپ ، دۆلەت مالى-
يىسىگە قايتۇرۇلىدۇ » دەپ كادىرلار چوڭ يىغىنىدا ئېلان قىلىن-
دى . ئەتىسى يەنە ئامما پاش قىلغان بىر سەتچىلىكنى ئاڭلاپ
چۆچۈپ كەتتىم . پاش قىلغۇچىلار ئابدۇغاپپارنىڭ بۇ يېزا ئىچى-
دىكى قىرىقتىن ئوشۇق قىزغا ھەرخىل ۋاستىلەر بىلەن باسقۇن-
چىلىق قىلغانلىقىنى ، ئۇلار ئىچىدىن يەتتە نەپىرى بىلەن قانۇن-
سىز ھالدا ئوغرىلىقچە ئەر - خوتۇن بولۇشۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى ،
ئۇلاردىن ئون بىر ئوغۇل ، بەش قىز پەرزەنت كۆرگەنلىكى تەك-
شۈرۈپ ئېنىقلانغانلىقى ئىسپاتلانغاندا ھوشۇمدىن كېتىپ ، ئۈچ
كۈندىن كېيىن دوختۇرخانىدا ھوشۇمغا كەلدىم . ئابدۇغاپپارنىڭ
ماڭا بۇنداق ۋاپاسىزلىق قىلىدىغانلىقىنى قىلچە ئويلاپ باقمىغاچ-
قا ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ بۇ ئىشلىرى تۇيۇقسىز ئاڭلانغاچقا ماڭا
قاتتىق تەسىر قىلغانىدى . «ئەل قىساسى مىنەل ھەق» دېگەن-
دەك ، ئابدۇغاپپار قارا دەرۋازىلىق ھويلىغا سولاندى . باشقا ئىش-
لىرى يەنىمۇ ئىچكىرىلىگەن ھالدا تەكشۈرۈلۈۋاتىدۇ . مەن شۇ-
نىڭ بىلەن «نېمە بولساڭ بول ، ھۇ ۋاپاسىز قارا يۈز» دەپ
ئاچچىقتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ ۋارقىرىۋەتتىم . نەچچە كۈندىن
كېيىن ئۆيدە ھېچ بىر كۆڭلۈمنىڭ تاۋى يوق ئولتۇرسام سىرتتىن
ئالىمجان كىرىپ :

— ئانا ، دادام ئېغىر كېسەل بولۇپ قاپتۇ . ئۇ ھازىر ۋىلايەت-
لىك دوختۇرخانىدا ئىكەن . ئاڭلىسام ئۇنىڭ كېسلى ئېغىرلى-
شىپ قاپتۇمىش ، — دېدى . ئۇنىڭ كېسەل بولۇپ قالغانلىقى
ھەققىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا بىردىنلا ئىچىم ئاغرىغاندەك
بولدى . «تووۋا ، ئامەت كەتسە ھەممە كېتىپتۇ» دېگەندەك ، كەل-
گۈلۈكىنىڭ ھەممىسى كېلەمدۇ ، نېمە؟ ··· يول بويى نۇرغۇن
خىياللار بىلەن بولۇپ ئالىمجان بىلەن دوختۇرخانىغا يېتىپ بار-
دۇق . دوختۇرنىڭ تونۇشتۇرۇشىچە ، ئۇ «سەكتە كېسىلى» بو-

لۇپ قاپتۇدەك . شۇڭا كۆزلىرى پولتىيىپ ، ئاغزى مايماق بولۇپ قالغانىكەن . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئېغىزى سۆزلەشتىن قالغان بولۇپ ھېچ زۇۋان چىقىرالمايتتى . پۇتى تۇز پېتى ئوڭدىسىغىلا ياتاتتى . ئۆيدە ئېشىپ قالغان بىساتلىرىمىز داۋالاش پۇلىغا چىقىشمىدى . ئەمدى بىزدە پۇل تۈگىگەنىدى . دوختۇرلار ئۇنىڭ ساقايمايدىغان-لىقىنى ئېيتتى . ئۇنىڭغا كەڭچىلىك قىلىنىپ ، بىزگە تاپشۇرۇپ بېرىلدى . ئۇنى دوختۇرخانىدىن ئۆيگە قايتۇرۇپ ئەكېلىپ يىگىر-مە نەچچە كۈندىن كېيىن ، بىر كېچىسى ئۆلۈپ كەتتى .

شۇنداق قىلىپ ، بۇرۇن باياشات ياشاپ يوقنىڭ دەردىنى تارتمىغانىدىم . مانا ئەمدى بىر ئۆينىڭ بېشىدا ئوت كۆيگەچكە ، يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى تازا تارتىپ ، پاختا تېرىپ پۇل تېپىش مەقسىتىدە بۇ يەرگە كەلگەنىدىم . مانا ئەمدى سىلەر بىلەن يۈزمۇ يۈز دىدارلىشىپ دەردىمنى تۆكۈپ تۇرۇۋېتىمەن .

زىۋىدەنىڭ ھېكايىسى ئاخىرلاشتى .

ھىنىمبانۇ باش كۆتۈرمەي پاختا تېرىۋاتقان ئاياللارغا قاراپ :

— نۇۋىيە ، نۆۋەت ئەمدى سىزگە كەلدىغۇ - ھە ؟ — دېيىشىگە ، ئۇ ھەممەيلەنگە بىر قۇر قاراپ قويغاندىن كېيىن ھېكايىسىنى باشلىدى .

19

مەن 1965 - يىلى تۇغۇلدۇم . ئاتا - ئانامدىن ئون يېشىمدا يېتىم قالغانىدىم . ئاتا - ئانىسى نېمە ئۈچۈن تۈگەپ كەتكەندۇ دەپ ئويلاپ قالغانسىلەر ، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئۆلۈمى ئىنتايىن پاجىئەلىك بولغانىدى . ئانام دادامنىڭ بېشىنى پالتا بىلەن چېپىپ تاشلىغانىكەن . شۇڭا ئانام قولغا ئېلىنىپ كەتكەن-دى . ئالتە ئايدىن كېيىن ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى .

بەلكىم ئانامنىڭ دادامنى ئۆلتۈرۈۋەتكىنىگە ھەيران قالغان-

سىلەر . ناۋادا ئۇ ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى بىلمەكچى بولساڭلار ،
سىلەرگە ھېكايىنى بىر باشتىن سۆزلەپ بېرەي .

قوشنىلارنىڭ ئېيتىشىچە ، دادام كىچىك چېغىمدا بەك تىد-
رىشچان ئادەم ئىكەن . ئۇ مەكتەپتە ئەلا ئوقۇپتۇ . تولۇقسىز
ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ چارۋىچىلىق مەكتىپىگە ئىمتىھان
بېرىپ ئۆتۈپتۇ . دادام ئون سەككىز يېشىدا ئوقۇشنى تاماملىغاند-
دىن كېيىن ، يېزىمىزدىكى «چارۋىچىلىق پونكىتى»غا تەقسىم
قىلىنىپتۇ ۋە كەنتنىڭ داۋالاش ئىشلىرىغا مەسئۇل بوپتۇ . دادام
پونكىتتىكى ئىچىدە ياش قۇرامى ئەڭ كىچىك خىزمەتچى ئىكەن .
شۇڭا ئۇنى كەسىپداشلىرى «بالا دوختۇر» دەپ ئاتىشىدىكەن .
دادام ئۆز خىزمىتىنى تىرىشىپ ئىشلەپتۇ . بىرنەچچە كىلومېتىر
يولنى پىيادە بېسىپ ، يوللۇ يول ، كوچىمۇ كوچا ، ئۆيمۇ ئۆي
يۈرۈپ مال داۋالاشنى ئۆزىنىڭ كۈندىلىك ئادىتىگە ئايلاندۇرۇۋې-
تۇ . بەزى چاغلاردا سىرتلاردا كەچ قېلىپ قونۇپ قاپتۇ . شۇڭا
دادامدىن يېزىدىكى دېھقان - چارۋىچىلار بەك مىننەتدار ئىكەن .

ئۇنىڭ ئۈستىگە دادام دورا پۇلىدا ئۇلار بىلەن ئانچە ھېساب-
لىشىپ كەتمەي ، ئەرزان ھەق ئالىدىكەن . ھەتتا بەزى پۇلسىز
كىشىلەردىن پۇل ئالمايدىكەن . دادامنىڭ سىرتلاردىكى ، بولۇپمۇ
دېھقان- چارۋىچىلار ئارىسىدىكى تەسىرى ناھايىتى ياخشى بولغاچ-
قا ، نۇرغۇن ئابرۇيلۇق كىشىلەر ئۇنى كۈيئوغۇل قىلىۋېلىشنى
ئارزۇ قىلىشىدىكەن . ئۇلار دادامغا تۈرلۈك باھانە - سەۋەبلەر
بىلەن يېقىنچىلىق قىلىسمۇ ، ئەمما «قىزىمنى سىزگە بېرەي»
دېگەن گەپنى ئېغىزىدىن ئوچۇق چىقىرىشالمايدىكەن . بەزى كى-
شىلەر قىزلىرىنى دورا سېتىۋېلىش باھانىسى بىلەن دادامنىڭ
يېنىغا ئەۋەتىشىپمۇ بېقىپتۇ . مەھەللىدىكىلەر «بەلكىم قىزىمىز-
نى كۆرسە ياقتۇرۇپ قالسا ، ئىش ئوڭغا تارتار ، قىزىمىزنىڭمۇ
ئۇ ياخشى يىگىتتىن بەختى ئېچىلار» دەپ ئويلىشىدىكەن . ئەمما ،
دادام ئۇ چاغلاردا ئۆيلىنىش خىيالىدا بولمىغاچقا نۇرغۇن كىشى-

لەرنىڭ ۋە نۇرغۇن قىزلارنىڭ ئۆزىنى پايلاپ يۈرگەنلىكىنى سەزمەي يۈرۈۋېرىپتۇ . ئۇ كۈنلەردە دادام خىزمەتتىن باشقىنى ئويلىمايدىكەن . دادام خىزمەتكە قاتنىشىپ ئىككى يىل ئۆتكەن ، يېشى يىگىرمىگە تولغان بىر ياز كۈنىدە ، شۇ ۋاقىتتىكى پونكىت باشلىقى ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتقان بوۋام دادام بىلەن بىرگە كاماندىروپكىغا چىققاندا :

— مۇقارىپ ، مەن سىزگە ئېيتاي - ئېيتاي دەپ ھازىرغىچە تىلىم كۆيۈپ كېلىۋاتقان بىر ئارزۇيۇم بار ئىدى . بۇنىڭغا سىز نېمە دەرسىزكىن ، — دېگەنىكەن ، دادام باشلىقنىڭ ئېغىزىدىن چىققان سۆزگە قىزىقىپ :

— قېنى ، قانداق ئىش بولسا دەۋەرسىلە . ئۆزلىرى دېگەن مېنىڭ باشلىقىم ، شۇڭا چوقۇمكى مېنى يامان يولغا باشلىمايلا ، — دەپتۇ .

— ئەمىسە تارتىنىپ ئولتۇرماي ئۇدۇل دەۋېرەي مۇقارىپ ، سىز بەك ياۋاش ، مۇلايىم ، ئەخلاقلىق ، خىزمەت جەھەتتە تىرىشچان يىگىتسىز . شۇ سەۋەبتىن سىزنى ئۆزىگە كۈيئوغۇل قىلغۇسى بارلار ماڭا نەچچە ئايدىن بېرى خۇشامەت قىلىپ ، ئەلچى بولۇشنى ئۆتۈنۈپ كەلگەنىدى . دەڭسەپ باققۇدەك بولسام ، سىزگە كۆز سالغانلارنىڭ قىزلىرى سىزگە مۇۋاپىق كەلگۇدەك ئەمەس . شۇڭا ئۇلارنىڭ تەلىپىنى «مۇقارىپنىڭ لايىقى بار ئىكەن» دېگەن سۆز بىلەن يالغاندىن رەت قىلدىم . بۇنداق قىلغىنىم قانداقتۇر مېنىڭ سىزگە دۈشمەنلىك قىلغىنىم ئەمەس . بۇنى توغرا چۈشىنىڭ . مەن سىزنىڭ باشلىقىڭىز ، شۇڭا مەن سىزنىڭ ھەممە ئىشلىرىڭىزغا مەسئۇل بولمىسام بولمايدۇ . مەن سىزگە چاقچاق قىلمايمەن ، سىز خۇددى مېنىڭ ئۆز ئوغلۇمدەك كۆرۈنىسىز . كۆڭلۈمگە بەك يېقىن تۇرىسىز . راست گەپنى دېسەم ، سىزنى باشقىلارنىڭ كۈيئوغۇل قىلىۋېلىشىنى تازا خالىمايمەن . بۇ ، قانداقتۇر قىزىم دىلبەرنى سىزگە تاڭغانلىقىم ياكى ئۇنىڭغا ئەلچى

كەلمەي تىت ـ تىت بولۇپ كەتكىنىم ئەمەس . ئۇ قىزىم تولۇق ـ
سىز ئوتتۇرا مەكتەپنى مۇشۇ يىلى يەتتىنچى ئايدا پۈتتۈرىدۇ .
ئۇنىڭغا نۇرغۇن يىگىتلەر توي قىلىش تەلىپىنى قويۇپتىكەن .
بىراق ، مەن ئارقىغا تارتىپ كەلدىم . نېمىشقا ئارقىغا تارتىمەن ؟
مەقسىتىم : ئۇنى سىزگە بېرىش ئىدى . سىز ئاۋۋال قىزىمنى
كۆرۈپ بېقىڭ . تەلىپىمگە چىن كۆڭلىڭىزدىن بىر نېمە دەپ
بېقىڭ . ئەگەر قىزىم كۆڭلىڭىزگە ياقمىسا ، ئوچۇقىنى دەۋېرىڭ .
مېنىڭ كۆڭلۈم بۇنىڭدىن ھەرگىز ئاغرىنمايدۇ ··· چۈنكى ، تاشنى
تاياقنا زورلاپ تاڭغىلى بولمايدۇ ـ دە ، مەن سىزنىڭ ئېسىل
يىگىتلىكىڭىزگە قول قويغاچقا ، يۈزۈمنى چەمدەك قىلىن قىد ـ
لىپ ، بۇ گەپنى قىلىۋاتىمەن ، — دېگەنىكەن ، دادام شۇ چاغدا
قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ تۇرۇپ :
— مەن دىلبەر بىلەن كۆرۈشۈپ باقاي . ئۇ مېنى رەت
قىلمىسىلا مەندە گەپ يوق ، — دەپتۇ .
— خاتىرجەم بولۇڭ ، — دەپتۇ پونكىت باشلىقى بوۋام
ناھايىتى خۇشال بولۇپ ، — قىزىم سىزنى ھەرگىز رەت قىلماي ـ
دۇ ، سىزدەك يىگىتنىڭ ئۇنىڭغا نېسىپ بولغىنى بەختىنىڭ بو ـ
سۇغىدىن ئاتلىغىنى ، ئۇنىڭ بەختى ئەمەسمۇ ؟ — دەپ كۈلۈپ
كېتىپتۇ .
دادام ئانام بىلەن كۆرۈشكەندە ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قاپتۇ .
ئانام دادامغا شۇنداق چىرايلىق كۆرۈنۈپ كېتىپتۇكى ، ئۇنىڭدىن
قىلچىلىك نۇقسان تاپالماپتۇ . ھەتتا «نېمىشقا بۇرۇنراق كۆرۈش ـ
مىگەندىمەن» دەپ پۇشايمان قىلىپ قاپتۇ . شۇنداق قىلىپ دادام
ئانامنى بىر كۆرۈپلا ياقتۇرۇپ قاپتۇ ۋە توي ئىشىنى ئارقىغا
تارتمايلا داغدۇغىلىق توي قىلىپ ئانامنى ئەمرىگە ئاپتۇ .
ئانامنىڭ چىرايى ماڭا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى . ئۇنىڭ
ئاق سېرىق چىرايى ، چوڭ ـ چوڭ بىر جۈپ كۆزى ناھايىتى
نۇرلۇق بولۇپ ، ئۇزۇن چېچى تېقىمىغا يېتەتتى . ئانامنى كۆر ـ

گەن ھەرقانداق بىر كىشى ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە قاراپلا «ھۆسنى شۇنچە گۈزەل بولغانىكەن، ئۆزى چوقۇم ياخشى ئايال» دەپ قارايتتى. ئانام ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلاپ سىرتلارغا چىققاندا ناھايىتى ئەدەپلىك، خۇش پېئىل ئىدى. ئۆي ئىچىدە دادامغا بولدى دېگۈچە زالىملىق قىلاتتى. دادام ئانامدىن ئالتە ياش چوڭ بولۇپ، يۈزىنى سەپكۈن باسقان سېمىزرەك ئادەم ئىدى. ئۇ يېزا تەۋەسىدە بۇرۇنقىدەك ئۆز كەسپىگە بېرىلىپ مال داۋالاشنى داۋام قىلدۇرماقتا ئىدى. ئانام باشتا دادامنىڭ خىزمەتچى ئىكەنلىكىگە بەك قىزىققانىكەن. ئەمما، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، دا-دامغا چىش- تىرنىقىغىچە ئۆچ بولۇپ قالدى ۋە ھەتتا دادامنىڭ ئوبرازىنى بىزنىڭ نەزىرىمىزدىن تۆۋەنلىتىش ئۈچۈن دادامنى بىرنەچچە قېتىم: «ئېشەك دوختۇرى ...» دەپ ھاقارەتلىدى. بىزنىمۇ ھېچ ئىشتىن ھېچ ئىش يوقلا:

— ئۆلمىگەن شۇملار، — دەپ تىللايتتى. بىر كۈنى پەرداز-خور ئانىمىزنىڭ بۇنچىۋىلا غەلىتە ئۆزگىرىپ كېتىشىنىڭ سەۋە-بىنى ھېس قىلىپ قالدىم. كىشىلەر قوناقلىرىنى ئورۇپ كۈزگى بۇغداي تېرىشقا ئالدىراۋاتقان ئالتۇن كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. بېغىمىزدىن ئۈزۈم ئۈزۈپ يەي دەپ كىرسەم نېمە كۆردۈڭ دېمەمسىلەر! بىزگە تام قوشنا كېلىدىغان بايىز ئىسىملىك يىگىت ئانامنى ھويلىنىڭ بىر بۇرجىكىدىكى تامغا يۆلەپ تۇرۇپ سۆيگىلى تۇرۇپتۇ. بۇنىڭغا قاراپ نېمە قىلارىمنى بىلمەي جايىمدا تۇرۇپلا قالدىم ۋە ئەسلىمگە كېلىپ ئۈزۈمنى بىر چەتكە ئېلىپ قېچىشقا ئۈلگۈرمەي تۇرۇپ ئۇلار مېنى كۆرۈپ قالدى. مەن بولسام كەي-نىمگە ئۆرۈلۈپلا باغدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتىم. بايىز تۆت يىلدىن بېرى كۆكتاتلىق يېرىمىزنى تېرىپ، پەرۋىش قىلىپ بېرىۋاتاتتى. دادام ئۇنىڭدىن ناھايىتى مىننەتدار ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ خەجىگە پۇل، كىيىشىگە كونا كىيىم - كېچەكلەرنى بېرەتتى. ئۇچ ۋاخ تامىقى دائىم دېگۈدەك بىزنىڭ ئۆيدىن ئىدى.

ھويلىغا چىقىپ «ئانامنىڭ دادامغا ئۆچلۈك قىلىشىدا سەۋەب بار ئىكەن ـ دە ... ئەسلىدە بايىز ئانامنىڭ كۆڭلىنى ئېلىۋالغانىكەن . ئۇ ئۆيىمىزگە كىرسە ئانامنىڭ باشقىچە ئېچىلىپ كېتىشلىرى ، تۆرگە كۆرپە تاشلاپ باشلاشلىرى ، بىزگە بەرمىگەن قويماق ، كۆمەچ ، تۇخۇم ، قاتلىما ، پوشكال قاتارلىقلارنى ئۇنىڭغا زورلاپ يېگۈزۈشلىرى بىكار ئەمەسكەن ـ دە....»

— نېمانداق مومىدەك ئولتۇرىسەن ؟ — دەپ چۇۋۇلغان چاچلىرىنى تۈزگەچ ، ھويلىغا كىرگەن ئانامنىڭ ئاۋازىدىن ئېسىمگە كەلدىم . ئانام ناھايىتى خۇشال كۆرۈنەتتى . مەن ئۇنىڭ چىرايىغا دومسىيىپ قارىدىم ، — نېمە بولدى ؟ خاپا كۆرۈنىسەنغۇ بىرەرسى بوزەك قىلدىمۇ ـ يا ؟

مەن ئانامغا نەپرەت بىلەن قاراپ :

— قورسىقىم ئېچىپ كەتتى ، — دېدىم يالغاندىن .

— ۋاي شۇ ئىشمىدى ، مانا ھازىرلا تاماق ئېتىمەن .

ئانام ناھايىتى خۇشال قىياپەتتە قازان بېشىغا قاراپ ماڭدى . ئۇ قوشنىمىز بايىزنى پات ـ پات كۆرمىسىلا شۇ ھامان ساراڭلىقى تۇتاتتى . بىزنى ، دادامنى بىر باھانە قىلىپ چاياندەك چېقىۋالاتتى . خۇدىنى يوقىتىپ جاۋۇلداپ تىللاپ كېتەتتى . بىز ئۇنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقۇپ موللا مۇشۇك بولۇپ جىم ئولتۇراتتۇق . دەل ـ دەرەخلەرنىڭ غازاڭلىرى تۆكۈلگەن ، ئارچىلار يالىڭاچلانغان كەچ كۈز ئېيىدا دادام «ھەپتىلىك يىغىن بار ئىكەن» دەپ كاماندىروپكىغا چىقىپ كەتتى . دادام يىغىنغا كەتكەن كېچىسى بىرلىرىنىڭ كۇسۇرلىغان ئاۋازىدىن ئويغىنىپ كېتىپ كۆزۈمنى ئاچتىم . قارىغۇدەك بولسام ، ئۆي ئىچى گۆردەك قاراڭغۇ . دىققەت بىلەن ئاڭلىسام ، بايىز بىلەن ئانامنىڭ ئاۋازى . ئۇلار مېنىڭ يېنىمدىلا يېتىشىپ ئىنتايىن پەس ئاۋازدا پاراڭلىشىۋېتىپتۇ ئەمەسمۇ ! ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىنىڭ ھەممىسىنى شۇنچە ئېنىق ئاڭلاۋاتىمەن .

— ھەي ، بىز قاچانغىچە مۇشۇنداق يۈرىمىز ؟ — بۇ بايىز-نىڭ ئاۋازى ئىدى . ئانام ھەسرەتلىك تىنىپ قويۇپ :
— سەن بىلەن ئاجرىشىپ كېتىمەن ، دەپ ئۇ مىس - مىس سېسىق تېكىننىڭ نەچچە قېتىم ياقىسىدىن ئالدىم . ئەمما ئۇ باللارنى يېتىم قىلمايلى ، دەپ ئاجراشماسلىقتا چىڭ تۇرۇ-ۋالدى ، — دېدى .
ئۇلارنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ : «توۋا ، دادام جېنىنى ئۈز-رىتىپ نېمىمۇ قىلار ، ئايال كىشى دېگەن تېپىلماسنىڭ خورمى-سى بولمىسا - يا ! دادامنىڭ كۆڭلى باشقا ھالاللاپ ئالغان ئايال زاتىدىن سۇ ئىچىدىغان ئىش بولسا ، بىزنىڭ يېتىم بولۇشىمىز ھېچ ئىش ئەمەس ئىدىغۇ ...» دېگەنلەرنى ئويلاپ تۇرسام ، بايىز دېگەن بۇزۇق تېخىمۇ چوڭ سۆزلەپ كەتمەسمۇ :
— سىزنى ئوڭچىلاپ ئالاي دېگەنىدىم . ئۇ بوربۇشنىڭ يۈز-لىرىگىزگە قاراشلىرىغىمۇ چىدىماي يۈرىمەن .
ئۇنىڭ نومۇسسىزلارچە ئېيتقان بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ، ئاشۇ تېتىقسىز گەپ چىققان ئېغىزىغا نەچچە كاچات سالغۇم كەلدى . ئەمما ، ھەر ئىككىيلەننىڭ پەسكەشلىكىگە ، بولۇپمۇ ئانامنىڭ پەسكەشلىكىگە سەت ئىش بولمىسۇن دەپ ، چىشىمنى چىشلەپ جىم ياتتىم . بايىز دېگەن ئەبلەخ ئانامنى بىردەم چوكۇلدىتىپ سۆيگەندىن كېيىن :
— گەپ قىلىسىڭىزچۇ ؟ ئۇ بەندە تېخى ئۆز كۆڭلىدە باللار-نىڭ ھەممىسىنى ئۆز سۇيدۇكۇمدىن تاپتىم دەيدىكەن - دە . ئەگەر ئاجراشسىڭىز قىزىڭىزنىڭ سىزگە قالىدىغىنى ئېنىق ، ئوغلىڭىز بولسا مېنىڭ سۇيدۇكۇمدىن بولغان . ئۇمۇ تەبىئىيلا سىزگە قالى-دۇ . شۇنداق بولغاندا ئۇنىڭغا نېمە ئامال ؟ ئۇ ئىككى قولىنى قولتۇقلاپ قالىدۇ شۇ . باللارنى يېتىم قىلمايلى دېگىنى بەك كۆلكىلىك - دە ، ئۇنىڭ !
— گەپنىڭ راستى ، ئۇنىڭ دېيىشىچە ، ماڭا بەك ئامراق-

مىش. شۇڭا ئۇ ماز قۇرۇق سەۋەب كۆرسىتىپ مەن بىلەن ئاجراشقىلى ئۇنىمايۋاتىدۇ.

— ئۇنىڭ سىزنى ياخشى كۆرۈشىگە پەقەت چىدىيالمايمەن.

— مەنمۇ ئۇ بىزەڭنىڭ مېنى ياخشى كۆرۈشىنى خالىمايمەن.

— چۈشەندىم. سىز ئۇ كاساپەتتىن بىزار تۇرۇقلۇق، نېمىشقا ئاجرىشىپ كەتمەيسىز؟!

— سىز ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن ئاتا - ئانام ئېرىڭ ياۋاش ھەم مۇلايىم، يەنە كېلىپ مۇقىم خىزمىتى بار. ئۇنداق ئەرنى جاھاندىن تاپماق تەس، دەيدۇ.

— راستىنىلا شۇنداق دېدىمۇ؟

— مەن سىزگە قاچان يالغان ئېيتقان؟ ئەگەر ئۇلار بېسىم قىلمىسا مەن ئۇنىڭ بىلەن بۇ ئۆيدە بىر مىنۇتمۇ تۇرمايتتىم، بۇنى سىز ئوبدان بىلىسىزغۇ؟

— ھەي! ... ھەسەلدەك جېنىڭىزنى مۇشۇنداق قىيناپ ئۆتەرسىزمۇ؟

— ئەمىسە، نېمە قىلىمەن؟

— بولدى، ھازىرچە ئۇخلاڭ. نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى كېيىن دەپ بېرەي.

بايىزنىڭ ئەسلىي ئۆم - ئىناق بۇ ئائىلىمىزنىڭ كۈشەندىسى، بۇزغۇنچىسى ئىكەنلىكىنى چۈشەندىم. شۇ كېچىسى تاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىماي بىچارە دادام ئۈچۈن ئۈنسىز ياش تۆكتۈم.

ئانام بايىز دېگەن شەيتاننىڭ ئېزىقتۇرۇشى بىلەن ئاخىر بۇ بىر ئائىلىنى ۋەيران قىلدى.

قەھرىتان قىشنىڭ بىر كېچىسىدە دادامنىڭ بويىنىنى پالتا بىلەن چاپقاندىن كېيىن، بايىزنى ياردەمگە چاقىرىپتۇ.

ئۇلار كۆڭلىدە دادامنى كۆزدىن يوقىتىپ رەسمىي ئۆمۈرلۈك ئەر - خوتۇن بولۇشقا قەسەم قىلىشقانىكەن. ئەمما ئۇلار

تويِ قىلايلى دېگۈچە سىر پاش بولۇپ ، ھەر ئىككىسى قانۇننىڭ تورىغا چۈشتى . مەنمۇ «قاتىلنىڭ قىزى» دېگەن يامان ئاتاققا قالدىم . ئەل ئىچىدە يۈزىمىز يەر بىلەن يەكسان بولدى . خەقلەرنىڭ ئالدىدا يۈزىمىزنى كۆتۈرەلمەي يۈردۇق . ئانام ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن بوۋام ئۆي ـ ماكانىمىزنى سېتىپ بىزنى ئۆز يېنىغا كۆچۈرۈپ ئېلىپ كەتتى . ئىنىم بىلەن مېنى شۇ يەردىكى مەكتەپتە ئوقۇتتى . ئەمما تامىنىڭمۇ قۇلىقى بار دېگەندەك ، گەرچە ئارىلىق خېلى يىراق بولسىمۇ ، ئائىلىمىزدە بولغان ئىشلار بۇ يەردىكى كىشىلەر ئارىسىغىمۇ پۇر كەتكەن ئوخشايدۇ . ئىنىم ئىككىمىز مەكتەپتىمۇ يەنىلا باشقىلارنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنىدىغان ئوقۇغۇچى بولۇپ قالدۇق . «قاتىلنىڭ قىزى» ، «قاتىلنىڭ ئوغلى» دېگەن ئاتاقتىن قۇتۇلالمىدۇق .

20

مەكتەپتە ساۋاقداشلار تەرىپىدىن يوشۇرۇنچە «قاتىلنىڭ قىزى» دەپ ئاتىلىشىم ئەسلىدىكىدەك ئوقۇشتىن رايىم قايتتى . مەن ئۆي بىلەن مەكتەپ ئارىلىقىدا دەرسكە ئۆزۈمنى باسماي ئۆتۈۋاتقاندا ، بوۋام بىر كۈنى ئۆيگە ناھايىتى خۇشال ھالدا كىردى ۋە :

— نىۋىيە ، ساڭا ياخشى بىر كاۋاك تېپىلدى . سەن يېتىملىكلىرى قوبۇل قىلىنىدىغان ياتاقلىق «كەسپىي مەكتەپ»تە ئوقۇيدىغان بولدۇڭ ، — دېدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ ، شۇ ھامان ئاچچىقىم كېلىپ :

— يەنە شۇ مەكتەپ ئىكەنغۇ ، — دەپ دومسايدىم .

— ئوخشىمايدۇ ، — دېدى بوۋام كۈلۈمسىرەپ ، — ئۇ دېگەن ھەقسىز ھۈنەر ئۆگىتىدىغان مەكتەپ ئىكەن . ھۈنەر ئۆگەنسەڭ كېيىنچە خاپىلىق تارتمايسەن .

— ئۇ مەكتەپ يىراقتىمۇ؟ — دەپ سورىدىم بىر ئازدىن كېيىن سەل يۇمشاپ.

— يىراق، بۇ يەردىن ئارىلىقى بىر يۈز يىگىرمە كىلومېتىرچە كېلىدۇ.

مەكتەپنىڭ يىراقلىقىدىن كۆڭلۈم خۇش بولدى. چۈنكى، يىراق يەردە «قاتىلنىڭ قىزى» دەپ ئەيىبلىنىشتىن خالىي بولۇشۇم مۇمكىن ئىدى. شۇڭا بوۋامغا چىرايىمنى ئېچىپ:

— مەيلى، ھۇنەر ئۆگەنسەم، ئۆگىنەي، — دېدىم. بوۋام بۇ گېپىمنى ئاڭلاپ خۇشال بولۇپ مەڭزىمگە سۆيۈپ قويدى.

ھەپتىدىن كېيىن بوۋام مېنى «كەسپىي مەكتەپ»كە ئاپىرىپ بەردى. مەن ئۇ يەردە ھەر جاي، ھەر جايدىن كەلگەن ناتونۇش قىرىق بالا بىلەن «تىككۈچىلىك ۋە كېسىمچىلىك كەسپى سىنىپى»دا ئوقۇشنى باشلىۋەتتىم. بۇ يەردە ھېچكىم ماڭا «قاتىلنىڭ قىزى» دەپ دىل ئازار قىلمايتتى. سىنىپ ۋە ياتىقىمىز ئازادە ۋە يورۇق ئىدى. ئۈچ ۋاخ دېگۈدەك بۇغداي ۋە گۈرۈچ تامىقى يەيتتۇق. قوناق تامىقىنى ئەسلا كۆرمەيتتۇق. بۇ يەردە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇپ بىر ئايدىن كېيىن ھاۋاسى كېلىشكەندىنمۇ ياكى باشقا سەۋەبتىنمۇ ئىشقىلىپ بىراقلا بوي تارتىپ سەمرىپ كەتتىم. بۇ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئۈچ يۈزگە يېقىن ئوقۇغۇچىنىڭ ياتاق ـ تاماق ۋە كىيىم ـ كېچەكلىرى ھەقسىز بولۇشتىن سىرت، ھەر ئايدا ئوتتۇز يۈەن «تۇرمۇش ياردەم پۇلى» بەرگىنىگە ھەيران قالدىم. تا شۇ كەمگىچە ماڭا بىرەر يېقىن تۇغقىنىممۇ مۇنچىلىك جىق پۇل بېرىپ باقمىغان، كۆيۈنمىگەن ۋە غەمخورلۇق قىلىپ باقمىغانىدى. «مەكتەپ ئۈنچىۋالا باي ئەمەستۇ، بىزگە ياردەم قولىنى سۇنغان كىمدۇ؟» دېگەن خىياللار ھەر كۈنى دېگۈدەك مېنى چەكسىز خىياللارغا غەرق قىلاتتى. كاللامدىكى بۇ تۈگۈنچەك بىر كۈنى ئاخىر يېشىلدى. سىنىپ مەسئۇلىمىز سىنىپ يىغىنى ئاچقاندا سۆزلەپ كېتىۋېتىپ:

— سىلەرنى ئالدىن بېيىغان ، مېھرىبان ، ئاق كۆڭۈل ئاكى-
لىرىڭلار ، پەرى سۈپەت ھەدىلىرىڭلار ئىللىق قوينىغا ئالدى .
ئۇلار سىلەرنى ھەقسىز ئوقۇتۇش پۇرسىتىگە ئىگە قىلدى ، —
دېدى .

بۇ يەردىكى باللار ئاشۇ شەپقەتچىلەرنىڭ ئۈمىدىنى ئاقلاش
ئۈچۈن ، تىرىشىپ ئۆگىنىپ يارامىلىق ئادەم بولۇشقا بەل باغلى-
دۇق . دەم ئېلىش كۈنلىرىدە يوقسۇل ، ئاجىز ۋە مېيىپ -
مەجرۇھلارغا ياردەم بېرىشنى ئۆزىمىزگە ئادەت قىلدۇق . مەك-
تەپكە پات - پات ھەرخىل ئادەملەر كېلىشكە باشلىدى . بىر كۈنى
مەكتەپ چوڭ يىغىن ئېچىپ ، ئاشۇنداق كىشىلەرنى بىزگە تونۇش-
تۇردى . ئۇ كىشىلەرنى مەكتەپ مۇدىرى بىزگە تونۇشتۇرۇپ :

— بۇلار سىرتقا قارىتا ئىشىكنى ئېچىۋەتكەندىن بۇيان ،
ھالال كەسىپ بىلەن ھالال تىجارەت قىلىپ ئالدىن بېيىغان
باشلامچىلاردۇر . ئۇلار سىلەرگە پۇل ئىئانە قىلدى ، — دېگەن
چاغدا گۈلدۈراس ئالقىش ياڭراتتۇق . شۇ چاغدا ئۇ كىشىلەردىن
بىرى ۋەكىل سۈپىتىدە سۆز قىلدى :

— سىلەر بىز يېتىم دەپ ھەرگىز قايغۇرماڭلار ، سىلەر
جەمئىيەتنىڭ ، شۇنداقلا بىزنىڭ ئۆز باللىرىمىز . بىز ئالدىن بېيى-
دۇق . ئالدىن بېيىغاندىن كېيىن سىلەردەك پاناھسىزلارنى ئۇن-
تۇپ قالساق بولمايدۇ . بىز بۇنىڭدىن كېيىن نامراتلارنى يۆلەش-
كە ، مەكتەپ ، دوختۇرخانا ، كۆۋرۈك سېلىشقا پۇل ئىئانە قىلى-
مىز . ئاپەتكە ئۇچرىغانلارغا ياردەم قىلىمىز .

بۇ ۋەكىلنىڭ سۆزى ئاخىرلاشقاندا ھەممىمىز قىزغىن چاۋاك
چالدۇق . كۆزلىرىمىزگە ئىسسىق ياش ئالدۇق . ئۇ شەپقەتچىلەر
بىزگە ئاتاپ ئەكەلگەن كىيىم - كېچەكلەرنى ئۆز قولى بىلەن
تارقىتىپ بەردى . مەن ئۇ شەپقەتچىلەرنىڭ قولىدىن كىيىم-
كېچەك ، پۇل ۋە باشقا ئوقۇش قوراللىرىنى تاپشۇرۇۋالغاندا قول-
لىرىم تىترەپ ، ياشلار چاناقلىرىمدىن تاراملاپ ئاقتى . بۇ چاغدا

شەپقەتچىلەر مەڭزىمدىكى ياشنى مېھرىبانلارچە سۈرتكەندە، ئاتا - ئانام ۋە ئۇلارنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى ئېسىمگە كېلىۋېلىپ، تېخىمۇ بەكرەك ئۈن سېلىپ يىغلاپ كەتتىم. بۇ چاغدا ئۇستازلىرىم، ساۋاقداشلىرىم ۋە شەپقەتچىلەر ماڭا تەسەللى قىلىشتى. ماڭا ئۆزلىرىنىڭ ياخشى تىلەكلىرىنى تىلەشتى.

مەن خاتىرجەملىك ئىچىدە كۆڭۈللۈك ئوقۇۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، «ياغاچچىلىق كەسپى سىنىپ»ىدا ئوقۇيدىغان بىر يىگىتنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. خەت مۇنداق يېزىلغانىدى:

«قەدىرلىك نىۋىيە، ياخشىمۇسىز! بەلكىم بۇ خېتىمنى كۆرۈپ ھەيران قالغان بولارسىز. نىۋىيە، سىز بىلەمسىز، مېنىڭ بىر يىلدىن بېرى يېگىنىم تاماق، كىيگىنىم كىيىم بولماي كەلدى. تاماق زەھەردەك، كىيىم كېپەندەك تۇيغۇ بەردى. كېچىلىرى سىزنى ياد ئېتىش بىلەن تاڭ ئاتتى. ئاخىر تاقەت قىلالماي، سىزگە بۇ خەتنى يېزىشقا مەجبۇر بولدۇم. قەدىرلىك نىۋىيە. مەن سىزنى ئاشخانىدا تاماق ئېلىۋېتىپ تۇنجى كۆرگەندە ھاڭ - تاڭ قالغانىدىم. سىز ھەقىقەتەنمۇ كەم - كۈتىسىز، چىرايلىق بىر قىز ئىدىڭىز. بولۇپمۇ نۇر يېغىپ تۇرىدىغان ئاق سېرىق چېھرىڭىزدىن ئايمۇ خىجىل بولاتتى. قاشلىرىڭىز ئەگىم ئايدەك، كۆزلىرىڭىز بۇلاقتەك خۇمارلىق ئىدى. ئاھ، شۇ چاغدا تاماق كۆتۈرۈپ كېتىپ قالدىڭىز. مەن ئارقىڭىزدىن پايلاپ ئەگىشىپ ماڭدىم. ئەمما سىز مېنى كۆرمىدىڭىز، پەرۋاسىز ياتىقىڭىزغا كىرىپ كەتتىڭىز. يۈرىكىم سىز بىلەن كىرىپ كەتكەندەك بولدى، ئامالىم قانچە؟ قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم. كۈن ئۆتتى، ئاي ئۆتتى، قولۇم ئىشتا، ئەمما خىيالىم سىزدە ئىدى. سىزنى ئويلاپ ياتاق بىلەن ياتاق ئارىلىقىدا مەقسەتسىزلا يول يۈرۈپ تۇرسام، بىر چاغلاردا

چايدان كۆتۈرۈپ چىقتىڭىز . ئالدىڭىزغا ئۇدۇل قاراپ ماڭدىم . يېقىنلاشقاندا ئېغىز ئاچماي دەپ تۇراتتىم ، قانداق بولدىكىن يۈزۈم چىمىلداپ ، كۆڭلۈمگە تىزغان گەپلەر نەگىدۇر غايىب بولدى . سىز ماڭا «لەپپىدە» بىر قاراپ قويۇپ يېنىمدىن ئەگىپ ئۆتۈپ كەتتىڭىز . توۋا ، سۆيگۈ ئىزهار قىلىشنىڭ تەسلىكىنى دېسە ... ئاخىر ئويلا ـ ئويلا ئامال تاپتىم . يەنى ، سىزگە خەت يېزىش قارارىغا كەلدىم .

قەدىرلىك نۇبىيە ، شۇڭا سىزگە خەت يېزىۋاتىمەن . ماڭا ئىشەنسىڭىز ، مېنى چۈشەنسىڭىز ، ھالىمغا يەتسىڭىز ، بىز توي قىلايلى ! بولامدۇ ؟ ...

رۇستەمدىن »

خەتنى ئوقۇپ بولۇپ قوشۇما قاش ، ئېگىز بويلۇق رۇستەم دېگەن يىگىت كۆز ئالدىمغا كەلدى . خەتنى تۇتقىنىمچە جىمجىت ئولتۇرۇپ كەتتىم . ئاتا ـ ئانامنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى كاللامدىن تېخى نېرى كەتمىگەچكە ، ئۆزۈمنىڭ تۇرمۇشى توغرۇلۇق ھېچقانداق ئويۇم يوق ئىدى . بىر تەرەپتىن تۇرمۇشلۇق بولۇشتىن نەپرەتلەنسەم ، يەنە بىر تەرەپتىن رۇستەمنىڭ كېلىشكەن قەددى ـ قامىتىنى ، مېھرىبانلىق چىقىپ تۇرىدىغان مەسۇم كۆزلىرىنى ئويلاپ ، بۇنداق لايىقنى قولدىن چىقىرىشقا كۆڭلۈم قىيمىدى . شۇنداقتىمۇ دەماللىققا جاۋاب بېرىشنى كېچىكتۈرۈپ ، ئۇنىڭ ئىرادىسىنى يەنە بىر قېتىم سىناپ باقماقچى بولدۇم . ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۇنىڭدىن يەنە بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدىم . ئۇ بۇ قېتىمقى خېتىدە يەنە ئىلگىرىكىدەكلا ئۆزىنىڭ مېنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ، توي قىلىشقا قوشۇلۇشۇمنى ، تويدىن كېيىن مېنى بەكلا قەدىرلەپ ، ماڭا مەڭگۈلۈك بەخت ئەكېلىدىغانلىقىنى يازغانىدى . مەن خەتنى تولۇق كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن ، قولۇمغا قەلەم ئالدىم ۋە مۇنداق بىر پارچە خەت يازدىم :

«رۇستەم ، ياخشىمۇسىز !

ھەر ئىككى خېتىڭىزنى تاپشۇرۇۋېلىپ مەزمۇنىدىن ۋاقىپلاندىم . خېتىڭىزدە ماڭا بولغان سۆيگۈڭىزنى ئىزھار قىپسىز ، سۆيگۈڭىز چىنمۇ ، ئەمەسمۇ ؟ ئۇنىڭغا ھازىر بىر نەرسە دېيەلمەيمەن . بەلكىم كېيىنچە ئىسپاتلىنار .

رۇستەم ، مەن ھازىر خېتىڭىزگە ئىشەنگەن بولاي . ئەمەلىيەتتە ، سىز ماڭا مەكتەپكە كەلگەندىن بېرى كۆپ دىققەت قىلىپ كەپسىز . ئەمدى بىلسەم ، ماڭا ئېغىز ئاچالماي يۈرگەنىكەنسىز . بىلسىڭىز ، مەن سىزدىنمۇ ئۆتەر بەختسىزمەن . مېنىڭ يا ئانام ، يا دادام يوق ، بىر قارا يېتىممەن . سىزنىڭ نېمىلا بولسۇن ئاتىڭىز بار ئىكەن . ماڭا قارىغاندا بەختلىك ئىكەنسىز . سىزگە شۇنى ئەسكەرتىپ قويغۇم كېلىۋاتىدۇ : ئۆيىڭىز بىلەن مېنىڭ بوۋامنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى يۈز كىلومېتىردىن ئاشىدۇ . سىز بۇ تەرەپنى ئويلاپ كۆردىڭىزمۇ ؟ يەنە بىر تەرەپتىن دادىڭىز بۇ ئىشقا قوشۇلمىسا ، سىز ئارىدا تەڭقىسلىقتا قالارسىزمىكىن ؟ بۇ تەرەپنى ئوبدان ئويلاپ دادىڭىز بىلەن ئوبدان مەسلىھەت قىلغاندىن كېيىن ماڭا ئۇچۇر قىلىڭ . دادىڭىز قوشۇلسا توي قىلساق مەيلى !...

نۇبىيەدىن »

مەن خەتنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن ، چىرايلىق قاتلاپ ياستۇقۇمنىڭ ئاستىغا باستۇرۇپ قويدۇم ، ئەتىسى بىر دوستۇم ئارقىلىق ئۇنىڭ قولىغا يەتكۈزدۇم .

ئارىدىن ھەپتە ئۆتكەندە ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كۈلۈمسىرىگەن ھالدا كەلدى .

— نۇبىيە ، سىز خېتىڭىزدە دېگەن ھېلىقى گەپنى دادامغا سېلىپ كېلىشىم ، ئۇ قوشۇلدى ، — دېدى . مەن بىردەم جىم

تۇرغاندىن كېيىن :

— رۇستەم ، ھەممە ئىش ئوچۇقلىشىپ كەتكىنى ياخشى . ئەگەر سىز مېنى ھەقىقىي ياخشى كۆرسىڭىز ، سىزگە دەيدىغان مۇھىم بىر گېپىم بار ئىدى ، — دېدىم . رۇستەم بىرئاز جىددىيلەشكەندەك بولۇپ سورىدى :

— نېمە گەپ ئىدى ، قېنى دەڭ ، — دېدى .

— مەن دېگەن بىر قاتىلنىڭ قىزى . بولۇپمۇ ئېرىنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنىڭ قىزى ... ، — دېدىم ئوچۇقلا .

— توۋا خۇدايىم ! ... ئانىڭىز دادىڭىزنى ئۆلتۈرگەنمىدى ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ھەيرانلىقتا .

— شۇنداق ، ئەمدى سىز بۇ ئىشقا نېمە دەيسىز ؟ — ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ سورىدىم .

رۇستەم نېمىلەرنى ئويلىدىكىن ، بىردەم جىممىدە تۇرۇپ قالدى ۋە بىرئازدىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ :

— نېمىشقا ، نېمە ئۈچۈن ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ ؟ — دەپ سورىدى . مەن ئۇنىڭ بۇ سوئالىغا بارلىق ئەھۋالنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردىم . ئۇ ھەممە ئىشتىن خەۋەردار بولغاندىن كېيىن :

— ھېچقىسى يوق . سىز مېنى ھەقىقىي ياخشى كۆرسىڭىزلا بولدى . ئاتا - ئانىڭىزنىڭ ئىشى مېنىڭ سىزگە بولغان مۇھەببىتىمنى سۇسلاشتۇرالمايدۇ ، — دېدى . شۇنىڭ بىلەن ئارىلىقتىكى ھەممە ئىش ئايدىڭ بولۇپ ، دىل يارام ساقايغاندەك ، كۆڭۈل ئاسمىنىم بىردىنلا كېڭەيگەندەك بولدى . شۇ چاغدا رۇستەمنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتىگە ھەقىقىي ئىشەندىم . ئۇ ماڭا بەكمۇ سۆيۈملۈك ، بەكمۇ قەدىرلىك بىلىندى . چۈنكى ، ئۇ مەندىن يىرگەنمىدى ، مېنى ئەتىۋارلاپ ئەمرىگە ئېلىش ئىرادىسىدە چىڭ تۇرماقتا ئىدى .

بىز ئاشۇ كۈنى كەچتە بىللە كىنو كۆرۈپ كەلدۇق . شۇنىڭدىن كېيىن ناھايىتى يېقىن بولۇشۇپ كەتتۇق . ھەتتا بىر -

بىرىمىزنى بىر كۈن كۆرمىسەك چىدىيالمايدىغان دەرىجىگە يەت-
تۇق . تېخى مەن ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يۇيۇپ بېرىدىغان
بولدۇم .

ئوقۇشىمىزمۇ پۈتتى . ھەر ئىككىمىز ئۆز ھۈنىرىمىزنى
پۇختا ئۆگىنىۋالغاندۇق . ئۆيگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن بوۋامغا
توي قىلىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم . بوۋام ئېيتقانلىرىمنى ئاڭلاپ :

— سەن ياقتۇرغان بولساڭ مېنىڭ باشقا پىكرىم يوق ، —
دەپ توي ئىشىمغا رازىلىق بەردى . شۇنداق قىلىپ رۇستەم بىلەن
توي قىلدىم .

21

رۇستەمنىڭ ئىككى ئاچىسى تالالىق بولغاچقا ، ئۈچ جاننىڭ
تامىقى بىر ئۆيدە ئىدى . قېيناتام گىرويي كەلگەن ، يۈزىنى چې-
چەك ئىزى باسقان ، ئەللىك ياشلاردىكى ئادەم ئىدى . ئۇنىڭ
چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇراتتى . بىز بۇغداي سارغايغىچە ئىككى
ئېغىز دۇكان ئۆينى پۈتتۈرۈۋالدۇق . مەكتەپتىكى ئوقۇشنى پۈت-
تۈرگەن چاغدا ھەربىرىمىزگە كېرەك بولىدىغان تۈرلۈك سايماز-
لاردىن بىر يۈرۈشتىن تەقسىملەپ بەرگەنىدى . بىز شۇ سايمانلار
بىلەن بىر ئۆينى تىككۈچىلىك ، يەنە بىر ئېغىز ئۆينى ياغاچچىلىق
دۇكىنى قىلىپ ئىش باشلىۋەتتۇق .

مەن ئۈچ شاگىرت قوبۇل قىلدىم . خېرىدارلار كۈندىن كۈن-
گە كۆپىيىپ كەتتى . رەختلەر دۆۋىلىشىپ كەتكەندە ، كېچىلىرى
ئىشلىدىم . رۇستەم خاماندىن كېيىن ، بىر ئادەمنىڭ ئۆينى
قۇراشتۇرىمەن دەپ ، بەش شاگىرت باشلاپ يېقىن ئەتراپتىكى بىر
يەرگە كەتتى . ئۇمۇ ھېرىپ ـ ئېچىپ ناھايىتى كەچ ئاران قايتىپ
كېلەتتى . بىر كۈنى بىر شاگىرت بالا بىر كۆڭلەككە دەزمال
سېلىۋېتىپ ، پەۋزىنىڭ ئالىقانچىلىك يېرىنى كۆيدۈرۈۋەتتى . ئۇ

قىممەت باھالىق كۆڭلەك بولغاچقا، بۇنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بەكلا يېرىم بولۇپ، چىرايىم ئاقىرىپ كەتكىنىنى ئۆزۈممۇ تۇيماي قاپتىمەن. ئىگىسى بىلسە چوقۇم تاپا قىلىدۇ، دېگەنلەرنى ئويىلاپ، قورقۇپ كەتتىم.

— ۋاي، قانداق قىلارمەن؟ كۆزىڭىز نەگە كەتكەندى سىزنىڭ؟ — دېدىم ئۆزۈمنى تۇتالماي.

شاگىرت قىز قورقۇپ «ۋارىدە» يىغلىۋەتتى.

— يىغلىماڭ، يىغلاش بىلەن ئىش تاڭ ئاتامدۇ؟ — دېدىم ئاچچىقىمدا.

ئۇ قىز بالا يىغىدىن پەس بولغان بولسىمۇ، تىترەپ تۇراتتى. قولىدىكى كۆڭلەكنى ئېلىپ ئۇنى تۈزىگىلى بولىدىغان ـ بولمايدىغانلىقىغا بىردەم قاراپ تۇردۇم. «ئىچ تەرىپىدىن ياماق سېلىپ يامىسام بەك چانمىغۇدەك، يېزىلىق بولغاندىكىن، ئانچە بەك دىققەت قىلىپ قاراپ كەتمەس» دېگەنلەرنى ئويلاپ، قايچىنى قولۇمغا ئالدىم ـ دە، كۆڭلەكتىن ئاشقان پۇرۇچتىن بۇزۇلغان يەرگە چىپ كەلگۇدەك قىلىپ كېسىپ چىقتىم ۋە يامىدىم. چانمىغۇدەك ھالەتتە دەزمال سېلىپ ئىلغۇچقا ئىلىپ قويدۇم.

كۆڭلەكنى كۆيدۈرۈپ قويۇپ مەندىن تەنبىھ ئاڭلىغان قىز بالا ئەتىسى ئىشقا كەلمىدى. ئېھتىمال، قىلغۇلۇقنى ئۆزى قىلىسىمۇ، ئۆزىچە مەندىن ماي تارتىپ كەلمىگەن بولسا كېرەك. قالغان ئىككى شاگىرت مەن بىلەن بىللە ئىشلەپ تۇراتتى.

دەل شۇ كۈنلەردە ھەممىمىز ئۆز ئىشلىرىمىز بىلەن ئالدىراش بولۇۋاتساق، توساتتىن ئىشىكتىن ئاران دېگۈدەك پاتىدىغان، سېمىز ۋە دومىلاقىنە بىر ئايال دۇكان ئىچىگە ھاسىراپ-ھۆمۈدەپ كىردى. بۇ ئايال ھېلىقى كۆڭلەكنىڭ ئىگىسى ئىدى. ئۇنى كۆرۈپ چىرايىم ئۆڭۈپ، يۈرىكىم سېلىپ كەتتى.

— ئۇستام، كۆڭلىكىم پۈتتىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئالتۇن بىلەن قاپلانغان چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ھىجايغىنىچە ئۇ ئايال.

مەن چىرايىمغا زورىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ :

— تۈنۈگۈن پۈتكەنىدى ، — دېدىم .

— خويمۇ ئوبدان بوپتۇ ، بۈگۈن بىر تويغا چىللاپتىكەن ، قېنى بىر كىيىپ باقايچۇ ؟ — دېدى خۇشاللىقىدا .

كۆڭلەكنى ئۇ ئايالغا ئېلىپ بەردىم . ئۇ كۆڭلەكنى ئېلىپلا ئۆرۈپ - چۆرۈپ قاراشقا باشلىدى . يۈرىكىم ئەنسىز سوقۇپ تۇراتتى . بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ كۆزلىرى شورپىدەك پارقىراپ كەتتى .

— خېنىم ، ماۋۇ نېمە قىلىق ؟ كۆڭلەكنىڭ بۇ يېرىگە ئەجەب ياماق چۈشۈپتىغۇ ؟

ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ، ماڭا ئاسمان يىراق ، يەر قاتتىق تۇيۇلدى . ئۇ ئايال ئۈن - تىنسىز تۇرغىنىمنى كۆرۈپ :

— گۈشىيىپ تۇرىسىزغۇ ، بۇ كۆڭلەكنى شاگىرت تىككەنمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— ياق ، مەن تىككەن ، — دېدىم جىددىيلەشكىنىمدىن ئارانلا .

— سىز بۇ يەرگە شاگىرتمۇ يا ئۇستىمۇ ؟ — ئۇ مەندىن شۇنداق سورىدى .

— ئۇستا ، — دەپ جاۋاب بەردىم ئۇ ئايالغا .

— ئۇستىمىش ، كۆڭلەكنى تىككەندە نەگە قاراپ ئولتۇرۇپ تىككەن ؟ كۆزىڭىزگە ئىشتان كىيىلىپ قالغانمۇ - يا سىزنىڭ ؟ — ئايال بارغانسېرى ئەزۋەيلەپ كېتىۋاتاتتى .

— خاپا بولمىسىلا ، — دېدىم مەن كۆزۈمگە ياش ئېلىپ ،— شاگىرت بالا دىققەتسىزلىكتىن كۆيدۈرۈپ قويۇپتىكەن ، — دېدىم پەس ئاۋازدا . ئېغىزىمدىن ئەمدى شۇ گەپ چىقىشىغا :

— قايسىڭ كۆيدۈردۈڭ كۆڭلىكىمنى ؟ — دەپ ئۇ ئايال دۇكاندىكى شاگىرتلارغا ھۆرپىيىۋىدى ، باللاردىن بىرى :

— بىز قىلمىدۇق ، — دېدى تىترەپ تۇرۇپ . ئۇ ئايال ماڭا ئالىيىپ قاراپ :

— نېمە ، ئۆزۈڭچە مېنى ئەخمەق كۆرۈۋاتامسەن ؟ سەنمۇ كۆيدۇرمىسەڭ ، شاگىرتىڭمۇ كۆيدۇرمىسە ، ئاناڭ كۆيدۇردىمۇ ئەمىسە بۇ كۆڭلىكىمنى ! — دەپ قاتتىق بىر ۋارقىرىۋىدى ، پۇت - قولۇم دىر - دىر تىترىدى . ئۇ ئايالغا نېمە دېيىشنى بىلەلمىدىم . سىرتتىن قېيناتام كىرىپ ، بۇ يەردىكى جىددىي ھالەتكە سەپسالغاندىن كېيىن :

— نېمە ئىش بولدى ؟ — دەپ سورىۋىدى ، ئۇ ئايال تېخىمۇ چالۋاقاپ :

— نېمە بولاتتى ؟ كۆزىگە ئىشتان كىيىلىپ قالغان ماۋۇ خوتۇن كۆڭلىكىمنى بۇزۇپتۇ ، — دېدى .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ، قېيناتامنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆڭدى .

— نېمانچە ئەزۋەيلەيلا ؟ بۇزۇلسا كۆڭلەك بۇزۇلۇپتۇ ، ئادەم ئۆلمەپتىغۇ . تۆلەپ بەرسەك بولمىدىمۇ ؟ — دېۋىدى ، بۇ گەپ بىلەن يۈرىكىم جايىغا چۈشكەندەك بولدى .

— ئۇ رەختىنىچۇ ، تۇركىيىگە بېرىپ ئەكېلەمسىز ؟ — دەپ سوئال قويدى ئۇ ئايال قېيناتامنىڭ ئالدىدا گىدىيىپ تۇرۇپ .

— ئوھوي ، تېخى تۇركىيىنىڭ مېلى دېسىلە ، — دېدى قېيناتام ھەيران بولغان قىياپەتتە .

لېكىن ئۇ ئايال پەرۋاسىز ھالدا ئېيتتى :

— شۇنداق ، چەت ئەلنىڭ ، يەنە كېلىپ تۇركىيىنىڭ ، چەت ئەلنىڭ جىلى مېلى دېسىلە .

— مۇشۇ كۆڭلەكنىڭ ھەممىسىمۇ ؟

— ھە .

— پۇلى قانچىدۇر ؟

— سەككىز يۈز ئەللىك كوي .

— نېمە ؟

— قۇلاقلىرى گاسمۇ نېمە؟ سەككىز يۈز ئەللىك كوي!...

ئايال ئاۋازىنى يۇقىرىلىتىپ گېپىنى تەكرارلىدى.

— هە، بۇنداق دېسىلە، — دېدى قېيناتام سوغۇق كۈلۈمسىرەپ قويۇپ ۋە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مەن ئۇ پۇلغا توققۇز كۆڭلەك سېتىۋالالايمەن. ئۇ رەختنىڭ مۇشۇ يەردىكى زاۋۇتلاردا توقۇلۇپ چىقىرىلىدىغانلىقىنى كىم بىلمەيدۇ؟

— چەتنىڭ جىڭى، بۇ يەردە ئىشلەپچىقىرىلغىنى ساختىسى.

— تولا هەددىلىرىدىن ئاشمىسىلىچۇ، قارىغاندا، سىلىگە چەت ئەلنىڭ هەر نېمىسى ئالتۇن كۆرۈنىدىغان ئوخشىمامدۇ؟

— كۆڭلىكىمنى كۆيدۈرۈشسەڭ لام - جىم دېمەي تۇرسام، ئەمدى هەممىڭ بىرلىشىپ مېنى بوزەك قىلماقچىمۇ؟ ئۇچىغا چىققان ناچار خەقلەردىن ئوخشاشمامسەن!

ئۇ ئايال شۇنداق دەپلا كېلىپ چېچىمدىن قامالللىۋالدى. مەن قورقۇپ كەتتىم. شۇ چاغدا قېيناتام ئۇنىڭغا:

— قويۇۋەت، قىزىمنىڭ چېچىنى! — دەپ ۋارقىرىغانىدى، ئۇ ئايال چېچىمنى قويۇۋېتىپ قېيناتامنىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى ۋە قېيناتامنىڭ يۈزىگە «شالاققىدە» بىرنى تۈكۈردى. قېيناتام ئاچچىقىدا پۈتى بىلەن بىر تېپىك تېپىۋىدى، ئۇ ئايال شۇ هامان يەرگە سىيرىلىپ چۈشتى.

دەل شۇ چاغدا سىرتتىن بىر توپ كىشىلەر كىردى ۋە بۇ ئەهۋالنى كۆرۈپ، ئۇ ئايالغا قاراپ ئىچ ئاغرىتىشتى. ئۇ ئايال بولسا يەردە ۋايجانلاپ، يىلاندەك تولغىنىپ ياتاتتى. سىرتتىن كىرگەن ئاياللار ئۇ ئايالنى ئورنىدىن تۇرۇشقا دەۋەت قىلىشۇدى، ئۇ ئايال ئورنىدىن تۇرغىلى ئۇنىماي جايىدىلا يېتىۋالدى. كىم خەۋەر قىلدىكىن، بىر چاغدا ئىككى ساقچى پەيدا بولۇپ، ئۇ ئايالنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىشنى بۇيرۇدى. قېيناتامنى ئالدىغا سېلىپ ساقچىخانىغا ئېلىپ ماڭدى.

رۇستەم بولغان ۋەقەدىن خەۋەر تېپىپ هۈنەر قىلىۋاتقان

يېرىدىن قايتىپ كەلگەندە ، ھۆركىرەپ يىغلىغىنىچە ئۇنىڭ قۇچە-
قىغا ئۆزۈمنى ئاتتىم . ئۇ ماڭا تەسەللى بەردى . ئۇ بۇ كىچىككىنە
ئىش سەۋەبىدىن قېيناتامنى ساقچىخانىدىن قايتۇرۇپ چىقىشقا يۈز
يۇەن ، ھېلىقى ئايالنىڭ داۋالىنىش ھەققىگە تۆت يۈز ئەللىك
يۇەن، كۆڭلىگە بەش يۈز ئەللىك يۇەن تۆلىدى . دۇكىنىمىزغا
رەخت ئەكېلىپ قويغانلار رەختلىرىنى يوقىلاڭ باھانىلەر بىلەن
قايتۇرۇپ كېتىشتى . قالغان ئىككى شاگىرتمۇ دۇكاندىن كېتىپ
قالدى . دۇكىنىمىزنىڭ سودىسى شۇنىڭ بىلەن كەينىگە يېنىپ
كەتتى . مەن شۇنىڭ بىلەن بىكار قالدىم ۋە ئۆيدە مال بېقىپ
بىكار ئولتۇردۇم .

رۇستەم بىر يىلدىن كېيىن ئۆزى ھۈنەر قىلىۋاتقان ئۆيگە
مېنىمۇ ئاپاردى . مەن ئۇ يەرگە بارغاندا ئۆي پۈتەي دەپ قالغان-
دى . مەن بېرىپ ئەمدى بىرەر سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن
ئۆي ئىگىسىنىڭ يىراق شەھەرلەردە ئولتۇرۇشلۇق بىر ئوغلى
پەيدا بولدى . ئۇ ھەممە ئۆيگە سەپسېلىپ قاراپ چىققاندىن كېيىن
دادىسىدىن :

— دادا ، مۇنداق نائۇستا ياغاچچىنى نېمىشقا بۇ ئۆينىڭ
ياغاچچىلىق ئىشىغا سالدىڭىز ؟ — دەپ سورىۋىدى ، دادىسى ئوغ-
لىغا :

— نېمە بوپتۇ ؟ — دەپ ھەيرانلىق بىلەن قاراپ كەتتى .
شۇ چاغدا ئۇ چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ :

— قارىمامسىز مانا ، ئۆينى بۇزۇپ قويۇپتۇ ، — دېدى . بۇ
گەپنى ئاڭلاپ رۇستەمنىڭ چىرايى ئاقىرىپ كەتتى . مېنىڭ كۆڭ-
لۈممۇ بىر قىسما بولۇپ كەتتى . شۇ چاغدا رۇستەم ئۇ يىگىتنىڭ
يېنىغا بېرىپ :

— ئاكا ، ئۆينىڭ قەيىرى بۇزۇلۇپتۇ ؟ — دەپ سورىدى
مۇلايىم ئاۋازدا .

— قارىڭە ، ئاۋۇ يەرگە ئىنچىكە لىم ئىشلىتىپسىزغۇ ، ئۇ

لىم بۇ ئۆينىڭ سۈپىتىنى بۇزۇپتۇ ، — ئۇ شۇنداق جاۋاب بەردى .
— بۇ مۇنداق ئىش قاراڭ ، — دېدى رۇستەم يېنىڭ تىن ئېلىپ ، — دادىڭىز چوڭ ياغاچ سېتىۋېلىشقا پۇلۇم يوق ، ئۆيدە بارنى ئىشلىتىپ بېرىڭ ، دېگەنىدى ، — دېدى .
— دادا ، سەن راست شۇنداق دېگەنمۇ ؟ — دەپ كۆزىنىڭ ياختىسىنى چىقىرىۋىدى ، ئۇ ئادەم :
— مەن نەدە شۇنداق دېدىم ؟ — دېدى پەرۋاسىزلىق بىلەن .
بۇ گەپنى ئاڭلاپ رۇستەم ئۇ كىشىگە غەزەپلىك بىر قاراپ قويۇپ :
— ئاشۇ ئۇزۇن ساقاللىرى بىلەن تىنىۋالسىلا ، خۇدا راۋا كۆرەرمۇ ؟ — دەپ سورىغانىدى ، ئۇ ئادەم يەنە ئۆكتەملىك قىلىپ :
— مۇبارەك ئۇزۇن ساقىلىمنى چىشلەپ تارتىشقا نېمە ھەددىڭ سېنىڭ ؟ ئىشقىلىپ مەن ئۇ گەپنى دېمىدىم ، — دەپ تېنىۋالدى .
ئوغلىمۇ ھۆرپىيىپ :
— دادامنى يەنە ھاقارەتلەيدىغان بولساڭ ، ئۈتتۈر چىشلىرىڭنى تۆكۈۋېتىمەن ، — دەپ تەھدىت سالدى . مەن بۇ ناھەقچىلىككە چىدىيالماي رۇستەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ :
— رۇستەم ، بولدى ئارتۇقچە تاكاللىشىپ يۈرمەڭ ، — دېدىم ياش يۇقى كۆزلىرىمنى ئۇنىڭغا تىكىپ . ئۇ ماڭا قاراپ كۆزىگە پەيدا بولغان يېشىنى ئاران تەستە يوشۇردى .
— ئەمدى بۇزۇلغان بۇ ئۆينى قانداق قىلىسىز ؟
رۇستەم بۇ ئادەمنىڭ ئوغلىغا قاراپ قويۇپ :
— ئۆزىڭىز دەپ بېقىڭ ، سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك قىلاي ، — دېگەنىدى ، ئۇ بۇرۇتىنى تولغاپ تۇرۇپ :
— ئەمدى نېمىنى قىلىسىز ؟ بۇزۇلغان ياغاچنى تۈزىگىلى بولامتىمۇ ؟ — دېدى .

— ئەمىسە، مېنى نېمە قىل دەيسىز؟ — دەپ سورىدى رۇستەم تىترەڭگۈ ئاۋازدا.

— نېمە قىلاتتىڭىز، پۈتۈن ئۆينىڭ ئىش ھەققىدىن ۋاز كېچىسىز!

— مەن بۇ يەردە ئۈچ ئاي ئىشلىگەن تۇرسام، يېرىم ئىش ھەققىنىمۇ بولسا بېرەرسىلە، — دېدى رۇستەم يىغلامسىراپ.

رۇستەمنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ ئۇ يىگىت رۇستەمگە ھۆرپەيدى:

— ياخشىلىقچە كۆتۈڭنى قىسىپ كەتسەڭ كەت! بولمىسا سېنى چالا ئۆلۈك قىلىۋېتىمەن ھېلى! — دېدى. مەن رۇستەمگە يالۋۇرۇپ:

— رۇستەم، مەيلى بولدى قىلىڭ، كېتەيلى. كۈچىڭىز بارغۇ. سالامەتچىلىك بولسا بۇنداق ئۆيدىن يەنە نەچچىنى قۇرالاي-سىز.

رۇستەم ماڭا تازا سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ سايمانلارنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى-دىن ياش تۆكۈلۈپ تۇراتتى. مەنمۇ ئۇنىڭغا سايمان يىغىشتۇرۇپ بەرگەچ يىغلاپ سالدىم.

بىز ئۆيگە سالپايغىنىمىزچە قايتىپ كەلدۇق. شۇنىڭ بىلەن بىزگە قاراشلىق تۆت مو يەرنى باشقۇرغاچ كۈن ئۆتكۈزدۇق. بىر كۈنى قېيناتام:

— بالىلىرىم، يېزا دېگەن شۇنچىلىك ئىكەن. ھۈنىرىڭلارنى ئاقتۇرالمىدىڭلار. مۇنداق كېتىۋەرسە ھۈنىرىڭلارنى يەپ كېتى-سىلەر، كۆمۈلۈپ قالىسىلەر. شۇڭا شەھەرگە كەتسەڭلار. ئۇ يەردە بۇ يەردىكىدەك مۇتتەھەم ئادەم يوقتۇر بەلكىم. شەھەرلىك-لەر ئاڭلىق، مەدەنىي كېلىدۇ، دەپ ئاڭلايمەن، — دېدى.

رۇستەم بېشىنى كۆتۈرمەي تاماق يەۋېتىپ:

— بۇ ھۈنەردىن رايىم قايتتى. شەھەرگىمۇ بارمايمەن، — دېدى كەسكىن قىلىپ.

— ئۆچ مو يەر بىلەن كۆن ئالمىقىمىز تەس بولدى . سىلەر تېخى ياش . ئالدىراپ بەل قويۇۋەتمەڭلار ، — دېدى قېيناتام .

— دۆكاننىڭ ئىشىنى قانداق قىلىمىز ؟ — دەپ سورىدىم ئۆلارنىڭ گېپىگە لوقما سېلىپ .

— مەن بىر ئامالىنى قىلىمەن ، — دېدى قېيناتام .

رۆستەم باشقا گەپ - سۆز قىلماي جىم ئولتۆردى . مەن ئۆنى قوشۆلدى دەپ خۆشال بولدۆم .

قېيناتام لەۋزى قىلغىنى بويىچە ئۆيى شەھەرگە يېقىن بىر تۆغقىنىنىڭ ئىككى دۆكىنىنى ئەرزان باھادا ئىجارە ئېلىپ بەردى . شۆنىڭ بىلەن بىز ئايرىم - ئايرىم ، باشقا - باشقا جايدا ئىش باشلىۋەتتۆق . ئىش باشلىغىلى تېخى بىر ئاي بولمىغانىدى ، بىر كۆنى چۆشتە رۆستەمنىڭ ئوتتۆرا بارمىقىنى ھەرە ئۆزۆۋېتىپتۆ . شۆنىڭ بىلەن تاپقان - تەرگىنىم رۆستەمنى بېقىشقا كەتتى .

بىركۆنى دۆكىنىمغا قىرقىم چاچ بىر قىز يوپكىسىنى ئالغىلى كەلدى .

ئۆ يوپكىنى كىيىپ كۆرگەندىن كېيىن :

— بىرلىك ئۆزۆن بولۆپ قاپتۆ ، — دەپ ماڭا چەكچىيىپ قارىدى .

مەن ئۆنىڭ يوپكىسىغا قاراپ :

— قۆيۆپ قويغاندەك بىر ئوبدان تۆرمامدۆ ؟ — دېسەم ئۆ قىز چىرايىنى تۆرۆپ :

— نەدە شۆنداق تۆرۆپتۆ ؟ ئۆزۆن تۆرمامدۆ مانا ! — دەپ ۋارقىرىدى ماڭا . مەن ئۆنىڭغا :

— بەك قىسقا بولۆپ كەتسە ياراشماس . ھازىر شۆنداق ياراشتىغۆ ، — دېسەم ، ئۆ :

— خاتا ئۆلچەپ قويۆپسىز ، شۆڭا گەپ يورغىلىتىۋاتىسىز . ھازىر دېگەنچۆ كىيىمنى قىسقا كىيىش مودا بولۆۋاتىدۆ ، — دېدى يەنە ئۆز گېپىدە چىڭ تۆرۆپ .

— ئۇنداقتا ، ئۆز ۋۇنلۇقىنى كېسىۋېتىپ باشقىدىن تەييارلاپ بېرەي ، — دېدىم ئىلاجسىز .

— تەييارلاپ بېرەي ، سىز مېنى ئەخمەق كۆرۈۋاتامسىز ؟ ئۇنداق يوقىلاڭ گەپلەرنى بىر چەتكە قويۇپ ، رەختىنىڭ پۇلىنى تۆلەڭ ! — ئۇ ماڭا شۇنداق بۇيرۇق قىلدى .

بۇرنۇمغا نەچچە قېتىم سۇ كىرگەچكە ، باشقا گەپ ـ سۆز قىلماي ، ئۇ قىزنىڭ يوپكىسى ئۈچۈن ئەللىك يۈەن تۆلەپ بەر-دىم . ئالدىمغا ئۇنىڭغا ئوخشاش ھەرخىل ئاياللار كېلىپ ، قىلغان ئىشىمدىن قەستەن قۇسۇر چىقىرىپ ئەرزان رەختلىرى ئۈچۈن قىممەت باھادا تۆلەم تۆلىتىۋەرگەچكە ، تاپقىنىم چىقىمىمغا يې-تىشمەي ، ئاخىر تىككۈچىلىكتىن چورتلا رايىم قايتىپ رۇستەم بىلەن يېزىغا كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم .

مەيلى قەيەرگىلا بارمايلى «قازاننىڭ قۇلىقى تۆت» بولغاچ-قا ، شۇنىڭدىن كېيىن ھۈنەر قىلمىدۇق . «ھۈنەر» دېگەن سۆزنى باشقىلاردىن ئاڭلىسامۇ قۇلىقىمغا بازغان بىلەن ئۇرغاندەك بىلى-نىپ كەتتى .

شۇنداق قىلىپ ھۈنەرلىك تۇرۇپ ھۈنەرسىز قالدۇق . رۇس-تەم بىلەن قايتىدىن تىرىكچىلىكنىڭ غېمىگە چۈشتۇق . بىر ئۆيگە كىرىپمۇ بىر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتالماي ، يېگۈمىز بارنى يېيەل-مەي ، كىيگۈمىز بارنى كىيەلمەي ئاچ ـ زارلىقتا ئۆتتۇق . ئۈچ-تۆت يىل ئەنە شۇنداق ئۆتتى . نامراتلىق دەستىدىن كۆڭ ئالمىقى-مىز ھەقىقەتەن تەس بولۇشقا باشلىدى . سىرىقتال تۇرمۇش كە-چۈرۈشكە باشلىدۇق .

كەچ كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى . رۇستەم ئۆيگە ناھايىتى خۇشال كىردى . چىرايىدىن خۇش خەۋەر ئېلىپ كىرگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى . ئۇ يېنىمغا كېلىپ :

— خوتۇن ، مەن تىجارەتنىڭ ئېپىنى ئۇقۇۋالدىم . بىر ئاغى-نەم ئىچكىرى ئۆلكىدە ئۇزۇم ساتايلى ، پايدىسى بەك ياخشى ،

دەيدۇ، — دېدى. مەن بىردەم تۇرۇپ قېلىپ:

— يىراق شەھەر ئوخشايدۇ. سىز كەتسىڭىز قانداق قىلارمەن؟ — دېدىم ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ.

— ھازىرچە، بىر - بىرىمىزنى سېغىنساقمۇ چىدايلى. يەنە بىر قېتىمدا سىزنىمۇ بىللە ئېلىپ بارىمەن، — دېدى ئۇ كۆڭلۈمنى ياساپ.

— پۇلنى قانداق قىلىسىز؟ — دەپ سورىدىم قوشۇلغانلىقىمنى ئىپادىلەپ. ئۇ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ:

— كىراغا ئاغىنەم پۇل بەرمەكچى، تامىقىنى ئۆزى كۆتۈرمەكچى، باغدىن قۇرۇتۇلغان ئۈزۈمنى ئېلىۋالسام ئىش پۈتىدىغان بولدى.

— كەتسىڭىز قانچىلىك ۋاقىتتا قايتىپ كېلەرسىز؟ — دەپ سورىدىم بوش ئاۋازدا. ئۇ:

— تۆت - بەش ئايدا قايتىپ كېلىدىغان ئوخشايمىز، — دېۋىدى، كۆز ئالدىم بىردىنلا قاراڭغۇلاشتى...

ئەتىسى رۇستەم:

— تۈنۈگۈن ھوشىڭىزدىن كەتتىڭىز. مەن قارارىمنى ئۆزگەرتتىم. تىجارەتكە بارماي يېنىڭىزدىن ئايرىلماي، — دېدى. مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلىشقا قىيمىساممۇ «ئۈژمە پىش ئاغزىمغا چۈش» دەپ، ئۆيدە بىكار ياتساق تۇرمۇشىمىز جاپالىق بولىدىغان گەپكەن.

— بولدى، پىلانىڭىز بويىچە سەپەرگە تەييارلىق قىلىڭ، — دېدىم ئۇنىڭغا.

رۇستەم كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئالدى. ئىككى قولىنىڭ ئالقانلىرىدا مەڭزىمنى يېنىك سىلىدى. رۇستەم باغدىن قۇرۇتۇلغان تۆت تاغار قۇرۇق ئۈزۈمنى ئېلىپ يىراق شەھەرگە ماڭغاندا يۈرىكىمگە تاشنى قويۇپ ئۈزىتىپ قويدۇم. ئۇ كەتتى. ئۈچ تۆت كۈنگىچە كۆزۈمنىڭ يېشى قۇرۇمىدى. كۈن ئۆتۈپ، ئاي

ئۆتۈپ بارا - بارا كۆنۈپ قالدىم . رۇستەمنىڭ تىجارىتىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇۋاتقانلىقى توغرىسىدا يازغان خەتلىرى ، قىلغان تېلېفونلىرى كۆڭلۈمگە تەسەللى بېرەتتى . قېيناتامنىڭ ئاش - تامىقىنى ئېتىپ ، كىر - قاتلىرىنى يۇيۇپ ، ماللىرىمىزنى بېقىش دېگەندەك ئىشلار بىلەن كەيپىياتىمنى تەڭشەپ ئۈچ - تۆت ئاينى ئۆتكۈزدۈم .

بىر كۈنى رۇستەم گويا يەردىن ئۈنگەندەكلا ئۆيگە پەيدا بولۇۋىدى ، خۇشلۇقتىن يۈرىكىم يېرىلغىلى تاس قالدى . ئۇ سەمىرىپ ئاقىرىپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ يارىشىملىق كىيىملىرى ئۇنىڭغا باشقىچە ئىسكەت بېغىشلىغانىدى . ئۇ مېنى كۆرۈپلا :

— بەش مىڭ يۈەن پايدا ئالدىم ، — دېدى . ئۇنىڭ دېگەنلىرىگە ئىشەنمەي تۇرۇپلا قالدىم .

— توۋا ، بۇرۇنراق بارساڭ بوپتىكەن ، — دېدى قېيناتام ئۇنىڭ قولىدىكى پۇلنى ساناپ كۆرگەندىن كېيىن .

ئۇ قېيناتام بىلەن ماڭا بىر قۇر يېڭى كىيىم ئالغاچ كەپتىكەن ، كىيىمنى كىيىپ كۆرۈپ شۇنداق خۇشال بولدۇق . رۇستەم بىلەن ھۇجرىغا كىرگەندە ، خۇددى يېڭى توي قىلغان ۋىسال كېچىسىدەك خۇشاللىق ۋە ھاياجان ئىچىدە بەكلا راھەتلىنىپ ئۇخلىدۇق ...

شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ بەش مىڭ يۈەننىڭ بىر قىسمىنى دەسمايە قىلىپ ، مېۋە - چېۋە تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ يۈردى .

ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتۈپ ، ئۇنىڭ يەنە ئىچكىرى ئۆلكىگە ماڭىدىغان ۋاقتى بولدى ، ئۇ بۇ قېتىم مېنىمۇ بىرگە ئېلىۋالماقچى بولدى .

بۇلۇتسىز زەڭگەر ئاسماندا توپ - توپ قۇشلار لەرزان ئۇچۇۋاتقان ، تەبىئەت ئالتۇن لىباسلىق كىيىمنى كىيگەن ، مەھەللىنى مەمۇرچىلىق قاپلىغان كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ، رۇستەم بىلەن

ئىككىمىز بىر تەشتەكتىكى بىر جۈپ قىزىلگۈلدەك ياندىشىپ
يىراق شەھەرگە قاراپ يولغا چىقتۇق . بىز ئولتۇرغان ئاپتوبۇس
مەنزىل تامان شامالدەك يۈرۈپ كەتتى . ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز
داخىيەنگە كېلىپ پويىزغا ئالماشتۇق . پويىزدا ئولتۇرۇپ ئىچكى-
رى ئۆلكىلەردىكى قەۋەت ـ قەۋەت بىنالارغا كەڭ ھەم ئۇزۇن
يوللارغا قاراپ «توۋا ، بۇرۇنراق كەلسەم بوپتىكەن» دەپ پۇشاي-
مان قىلىپ قالدىم . بىز بىرنەچچە ئادەم ئاخىرقى مەنزىلگە يېتىپ
كېلىپ ياتاق ئالدۇق . ئەتىسى رۇستەم مېنى ئارقىسىغا سېلىپ
بازار ئەھۋالىنى كۆزىتىشكە باشلاپ چىققانىدى . بىزنى كىشىلەر
ئورىۋېلىشتى . مەن تېڭىرقاپ تۇرغىنىمدا ، ئۇلاردىن بىرى بې-
شىمدىكى دوپپىنى قولىغا ئېلىپ قىزىقىپ كۆرۈشتى . يەنە بەزى-
لىرى ئۇچامدىكى ئەتلەس كۆڭلەكنى تۇتۇپ كۆرۈپ بىر نەرسە
دېيىشىدى ، ھەممىسى كۆڭلەكنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ كېتىشتى .
ئۇلار مېنىڭ كۆڭلىكىمگە ۋە دوپپامغا ناھايىتى بەك ھەۋەس
قىلىپ كەتكەنىكەن .

دەم ئېلىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن ، بازارغا چىقىپ تىجارەتنى
باشلىۋەتتۇق . رۇستەم بىلەن ئىككىمىز ئايرىم ـ ئايرىم جايدا
ئولتۇرۇپ قۇرۇق ئۈزۈم ساتتۇق . نېمىشقىدۇر مېنىڭ بازىرىم
باس ـ باس بولۇپ كەتتى . رۇستەم كەچقۇرۇن :

— بازىرىڭىزنىڭ تېز ئېقىشىدىكى سەۋەب ، مىللىيچە كىيى-
مىڭىز ئۇلارنى جەلپ قىلغان گەپ . شۇ سەۋەبتىن بازار جەھەتتە
مەندىنمۇ ئۈستۈن تۇرۇۋاتىسىز ، — دېدى .

كېيىن بىلسەم راست ئىكەن . بىرقانچە كۈندىن بېرى كى-
شىلەرگە چىرايلىق مودا بولۇپ كۆرۈنۈپتىمەن . قولىمىزدىكى
ئۈزۈملەر ئىككى ھەپتىدىلا سېتىلىپ تۈگىدى . توپچىلاردىن توپ
ئېلىپ پارچە سېتىپ ، ئارىلىقتا پايدا ئېلىپ يۈردۇق . رۇستەم
ئىككىنچى قېتىم زاكاز قىلدۇرغان ئۈزۈملەر قولىمىزغا ھەپتىدە
تەگدى . يەنە ئۈزۈملەرنى سېتىش بىلەن مەشغۇل بولدۇق . بازار

ياخشى بولغاچقا كۆڭلىمىز توق ئىدى . دائىم خۇشال - خۇرام يۈرۈپ بۇرۇنقى جاپا - مۇشەققەتلەرنى ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەرنى بارا- بارا ئۇنتۇپ كەتتۇق . بىز ئەتىگەنلىك ۋە كەچلىك تاماقلارنى ياتاقتا ، چۈشلۈك تاماقنى تىجارەت ئورنىدا يەيتتۇق . تاماقنى مەن ئېتەتتىم ، باشقىلار ياردەملىشەتتى .

بىر كۈنى رۇستەمنىڭ بىر دوستى بىزگە :

— ئاڭلىدىڭلارمۇ ، بىزنىڭ يۇرتتىكى ئىچكىرىدە تىجارەت قىلىدىغان سابىرنى بۇلاڭچىلار ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ ، — دېگەندى ، رۇستەمنىڭ چىرايى شۇ هامان تاتاردى . ئۇ :

— هە ، قاچان ؟ — دەپ سورىدى . ئۇنىڭ ئاغىنىسى تاماكى-سىغا ئوت يېقىپ تۇتاشتۇرغاندىن كېيىن :

— هەمراھلىرىنىڭ تېلېفوندا ئېيتىشىچە ، ئۈلۈشكۈندىكى ئىش ئىكەن .

— نېمىشقا ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ ؟ — دەپ سورىدىم مەنمۇ جىد-دىيلىشىپ .

— پۇل سوراپ كەپتىكەن ، بەرمەپتۇدەك . شۇڭا ئۆلتۈرۈۋې-تىپتۇ .

— توۋا خۇدايىم ، پۇل بەرمىگەن ئادەمنى ئۆلتۈرگەنمۇ بار-مۇ ؟ — دېگەندىم ، ئۇ :

— سىلەرمۇ ئۆزۈڭلارغا ھېزى بولۇڭلار ، بۇ يەردىكى بۇلاڭ-چى ، كاۋاپچى ، يانچۇقچى ، ئوغرى دېگەنلەر بىلەن جېدەللەشمەڭ-لار ، ئىناق ئۆتۈڭلار ، — دېدى .

— ھە ، راست ، — دېدى رۇستەم ئۇ ئاغىنىسىگە قاراپ ، — ئاق بىلەن تۇتۇلۇپ قالغان ھېلىقى توختىنىڭ ئەھۋالى قانداق بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپتىڭمۇ ؟

— خەۋەر تاپتىم ، — دېدى ئۇنىڭ ئاغىنىسى ئۇھ تارتىپ ، — مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپتۇ .

شۇنىڭدىن تارتىپ كۆڭلۈم خاتىرجەمسىزلىشىپ ، باشقىدىن

يېرىم بولۇشقا باشلىدى . بۇ شەھەرنى ئاۋات ـ تىنچ دېگەن خىيا-
لىرىم بىراقلا بەربات بولدى . بازارغا چىققاندىمۇ ئەنسىرەپلا يۈر-
دۈم .

بىر كۈنى تىجارەتتىن كېلىپ تاماققا تۇتۇش قىلىپ خېمىر
يۇغۇرۇۋاتسام ، تۇيۇقسىزلا ئىشىك قېقىلدى . ئىشىكنىڭ قېقىل-
غان ئاۋازىنى ئاڭلاپ يۈرىكىم قاتتىق سوقۇپ كەتتى . قوللىرىم
تىترەپ تۇرغان ھالەتتە ئىشىكنى ئاچتىم ـ دە ، چىرايىم ئاقىرىپ
بىرنەچچە قەدەم ئارقامغا داجىدىم . ئالدىمدا پور كۆتەكتەك سەم-
رىگەن ، يۈزلىرىدە پىچاقنىڭ ئىزلىرى روشەن تارتىۋق قالدۇرغان
ئوتتۇرا ياشلاردىكى ئۈچ ئادەم قاراپ تۇراتتى . ئۇلارنىڭ چىرايى
ناھايىتى قورقۇنچلۇق ئىدى .
— قورقماڭ خېنىم چوكان ، بىز ئادەم يېمەيمىز ، — دېدى
قارىماتاق كەلگەن ئۇزۇن بويلۇق بىرى . مەن يەنىلا تىترەپ
تۇراتتىم . شۇنداقتىمۇ ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ :
— سىلەر كىم ... كىمنى ئىزدەيسىلەر ؟ — دەپ سورىدىم .
پاكار ئاق سېرىق بىرى .
— بىز مۇشۇ شەھەرنىڭ ئىگىلىرى ، رۇستەم ئىسىملىك
يىگىتنى ئىزدەيمىز ، — دېدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم «ۋىل-
لىدە» يورىدى . مەن چىرايىمغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ :
— مەن ئۇنىڭ ئايالى . ئۇ ھازىر كېلىدۇ ، قېنى ياتاققا
كىرىڭلار ، — دېدىم . ئۇلار ماڭا تەكشى قاراپ چىققاندىن كې-
يىن ، ئۇزۇن بويلۇقى :
— يۈرۈڭلار ، رۇستەم كەلگۈچە ساقلاپ ئولتۇرايلى ، —
دېگەندى ، ئۇلار ياتاق ئۆيگە كىرىپ مەن باشلىغان يەردە ئولتۇ-
رۇشتى . رۇستەم ھايال ئۆتمەي قايتىپ كەلدى .
ياتاققا كىرىپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى ـ دە ، ئۇلار بىلەن قىزغىن
كۆرۈشتى . ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇشقاندىن كې-
يىن ، پاكار ئادەم رۇستەمگە قاراپ :

— خوتۇنۇڭنى چۆچۈتۈپ قويدۇق . ئۇ ئىشىكنى ئاچقاندا بەك قورقۇپ كەتتى ، — دېگەنىدى ، رۇستەم كۈلۈپ قويۇپ :

— ئەپتىڭلار قورقۇنچلۇق تۇرسا ، ھېلىمۇ ياخشى ھوشىدىن كەتمەپتۇ ئۇ ، — دېدى . ئۇزۇن بويلۇقى ماڭا قاراپ قويۇپ :

— خوتۇنۇڭ بەك چىرايلىقكەن جۇمۇ . بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى يالغۇز تاشلاپ كەتمە . بىزغۇ ئۆز ، ئەگەر بايىقى چاغدا باشقا يات ئادەملەر بولغان بولسا ئايالىڭنى بۇلاپ قاچاتتى ، — دېدى خىرقىرىغان ئاۋازدا كۈلۈپ . رۇستەم :

— سىلەر تۇرغان يەردە خۇدا ئۇنداق كۈنلەرنى كۆرسەتمەس ، — دەپ قويدى .

تاماقنى ھەممەيلەن بىرگە يېدۇق . تاماق يېيىلىپ بولغاندا ، رۇستەم ئۇلارغا :

— قېنى ئېيتىڭلار ، نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭلار ؟ — دەپ سورىدى . شۇ چاغدا ئېگىز بويلۇقى بۇرۇتىنى سىلاپ قويغاندىن كېيىن :

— مىڭ يۈەن ئۆتنە بېرىپ تۇرامدىكىن دەپ كەلگەن ، بېرەلەيدىغانسەن ؟ — دېگەنىدى ، رۇستەم :

— بازىرىمنى قوغداپ بېرىۋاتساڭلار ، ئۇنچىلىك پۇل دېگەن نېمىدى ؟ — دېدى ۋە گىدىيىپ تۇرۇپ يانچۇقىغا قول سالدى ـ دە ، ئۇلارغا مىڭ يۈەن پۇلنى ساناپ بەردى . رۇستەمنىڭ ئۇلارغا پۇل بەرگىنىنى كۆرۈپ ، يۈرىكىم ئېچىشقاندەك بولدى .

ئۇلار قايتىپ كەتكەندىن كېيىن رۇستەمدىن :

— ئۇلار نېمە كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدۇ ؟ — دەپ سورىسام ، ئۇ :

— بۇلاڭچىلىق قىلىدۇ ، — دېدى . مەن بۇ گەپنى ئاڭلاپ :

— بۇلاڭچى ! — دەپ توۋلاپ سالدىم . ئۇ يېنىك بىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ :

— خوتۇن ، سىلى بىلمەيسىلە ، ئەگەر ئۇلار بىلەن چىقىشىپ

ئۆتمىسەك ، ئۇلار بىزنى مەجبۇرىي بولىغاندىن سىرت ئۇرۇپ
جاراھەتلەندۈرۈپ قويۇشى تۇرغان گەپ . شۇڭا ئۆزىمىزنىڭ بىخە-
تەرلىكى ، تىجارىتىمىزنىڭ ئامان - ئېسەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارغا
تايانمىساق ، ئۇلار بىلەن يېقىن دوست - بۇرادەر بولمىساق بول-
مايدۇ ، — دەپ چۈشەندۈردى .

مەن شۇ چاغدا «بىر خۇشاللىقتا بىر قايغۇ ھەمراھ ئىكەن ،
جاھاننىڭ ئىشلىرى بەكلا سىرلىق ، ئېگىز - پەس ، ئىككى
بىسلىق بولىدىكەن ئەمەسمۇ» دېگەنلەرنى ئويلاپ قالدىم .

23

ئىچكىرىنىڭ بازارلىرىغا كېلىپ - كېتىپ ، ھەش - پەش
دېگۈچە تۆت يىل ئۆتۈپ كەتتى . مېنىڭ خەنزۇچە سۆزلىشىش
سەۋىيەمۇ خېلى يۇقىرىلاپ قالغانىدى . يالغۇز ئۆزۈم تىجارىتىگە
قاراپلا ئولتۇرمىدۇق . باشقا تىجارەتلەرنىمۇ قىلدۇق . ۋاقىتنىڭ
ئۆتۈشى بىلەن بارا - بارا دائىملىق خېرىدارلار ، تونۇش - بىلىش-
لەر كۆپىيىپ كەتتى . رۇستەم بۇ شەھەردىكى ئۆزۈم ساتىدىغان-
لارغا خوجايىن بولدى . ئۇ شەھەرمۇ شەھەر ئارىلاشلا چېپىپ
يۈرەتتى .

بىز بۇ يىلمۇ تىجارەتكە ئاتلىنىش ۋاقتىنى تۇرپان كۆك
ئۈزۈمى چىقىدىغان ئاۋغۇست ئېيىنىڭ ئاخىرىغا قارار قىلدۇق .
سالامەتلىكنى كۆزدە تۇتۇپ يەرلىك بىر دوختۇر ئۇستا ، بىر
ئاشپەز ئېلىۋالدۇق . بىز تۇرپان ئۈزۈمىنى بەش يېرىم يۈەندىن
ئۈچ يۈز توننا سېتىۋالدۇق . رۇستەم ئىشەنچلىك دوستىنى تۇر-
پاندا تۇرۇپ ئۈزۈملەرنى ئۆزى تۇرۇشلۇق جايغا يوللاپ بېرىشكە
قالدۇردى - دە ، يولغا چىقتۇق . ئادەم سانى يىلدىن - يىلغا
كۆپەيگەچكە ، ئۇلارنى مۇۋاپىق بۆلۈپ تەقسىم قىلىشنىڭ ئۆزىمۇ
بىر مەسىلە ئىدى . بىز ئىچكىرىدىكى بازارلارنى قوشۇمچە تۇتقان

هالدا ئىككى يۈز يىگىرمە ئىككى نەپەر ئادىمى، ئون ئىككى مىليوندىن ئوشۇق مۇقىم مەبلىغى، دوختۇر، ئاشپەزلىرى، توپ- پارچە ئۈزۈم تىجارىتى بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشىدىغان ھەرخىل خېرىدارلىرى، دوست - بۇرادەرلىرى مۇكەممەل بولغان بىر كۆچمە شىركىتىمىزنى رۇستەم بىلەن باشقىدىن تەشكىللەپ چىقتۇق. رۇستەم بىر دوستى بىلەن بانكا ۋە پوچتىخانا ئارا چېپىپ، سودا ئىشلىرىنى كۆزىتىش، كۆزدىن كەچۈرۈش، پىلانلاش، تەقسىملەش ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش ئىدى. ھەربىر ئورۇندا بىر تىجارەت گۇرۇپپا باشلىقى بولۇپ، ئۇلار ھەرقانداق بىرەر مۇناسىۋەت ياكى مۇرەككەپ زىددىيەت - قىيىنچىلىق يۈز بەرگەندە رۇستەمگە تېلېفون قىلاتتى. رۇستەم ئەھۋالغا قاراپ ئۇلارغا يولىيورۇق بېرەتتى.

جاي - جايلاردىكى تىجارەت ئەھۋالى ياخشى ئىدى. ئون بىرىنچى ئاي كىرىپ ئۇزۇن قالماي قۇربان ھېيت يېتىپ كەلدى. بۇ، بىزنىڭ ئىچكىرىدە ئۈچىنچى قېتىم ھېيتنى كۈتۈۋېلىشىمىز ئىدى. رۇستەم ئالدىنقى يىلىغا ئوخشاش مۇسۇلمانچە بىر رېستوراننى ئالدىن ئۇقۇشۇپ قويدى. ھېيت ھارپىسى تىجارەتچىلەرنىڭ ھەممىسى بىز تۇرغان شەھەرگە يېتىپ كەلدى. ئەتىسى ھېيت نامىزىنى ئۆتەپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزئارا بىر - بىرىنىڭ ھېيتىنى مۇبارەكلىشىپ، كوللېكتىپ ھېيتلاش ئۈچۈن رېستورانغا قاراپ ماڭدۇق. رېستوران ئىچى كۆركەم بېزەلگەن، ئورۇندۇقلار رەت - رېتى بىلەن چىرايلىق تىزىلغانىدى. ھەممىمىز خۇشال - خۇرام ھالدا ئورۇندۇقلارغا كېلىپ ئولتۇرۇشتۇق.

مىللىيچە ئالىي تاماقلار ئارقا - ئارقىدىن چىقىشقا باشلىدى. رۇستەمنىڭ ئۆپكىدەك ئاق چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇراتتى. ئۇ ئۇستىگە قوڭۇر رەڭلىك كاستۇم - بۇرۇلكا بىلەن ئاق يىپەكتىن كۆڭلەك كىيگەن، قىزىل گالستۇك تاقىغانىدى. ئۇ سەھنىگە چىقىپ مىكروفون ئالدىغا كەلدى ۋە كۆپچىلىككە سۆز قىلدى:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، قەدىرلىك يۇرتداشلار ! ئۇزۇمچىلىك سېپىدىكى ئەل - ئاغىنىلەر ، دوست - بۇرادەرلەر ، قۇربان ھېيتىڭلارغا مۇبارەك بولسۇن ! — ئۇنىڭ سۆزىگە قىزغىن ئالقىش ياڭراتتۇق . سەھنە ئىچى تىمتاس بولغاندىن كېيىن ئۇ سۆزىنى داۋام قىلدى ، — دوستلار ، ئەر - خوتۇن ئىككىمىز يېتىملىكتە چوڭ بولغان . بېشىمىزدىن نۇرغۇن دىشۋارچىلىق ئۆتكەن . بىز بىر پۇڭ ، بىر نانغا زار بولغاندۇق . بىز دۇنيا دېگەن مۇشۇنداق ، ھايات دېگەن مۇشۇ ، ياشاش ئۇسۇلىمۇ مۇشۇ دەپ ، ئاشۇ تۇپىلىق يېزىغا قىيماي ياشاۋەرگەن بولساق ، ھازىرقى بۇگۈنىمىز بولارمىدى ؟ سىلەرنىڭمۇ بۇگۈنۈڭلار باياشات ئۆتەرمىدى ؟ بىز تەۋەككۇل قىلىپ ئەر - خوتۇن ئىككىمىز بۇ يەرگە كەلگەندە يانچۇقىمىز پۇلغا تولدى . قورسىقىمىز توق ، كىيىمىمىز پۇتۇن بولدى . بارا - بارا تاپقىنىمىز ئېشىپ بانكىغا قويۇلۇپ ماڭدى . ئادەم دېگەن تەۋەككۇلچى بولۇشى كېرەككەن . كونىلارنىڭ «نامرات بولساڭ كۆچۈپ باق» دېگەن سۆزى ناھايىتى توغرا ئىكەن . بىز تەقدىر ، پېشانە ، ئىرادە ، شۈكۈر - قانائەت دەپ مەھەللىمىزدىن بوسۇغا ئاتلىماي ئولتۇرۇۋەرگەن بولساق ، نامرات پېتى قالار ئىدۇق . ھازىرقىدەك پۇلنىڭ قارىسىنى كۆرەلمەيتتۇق . بۇنداق كاتتا ، كۆركەم ، پاكىز شەھەرلەرنى زىيارەت قىلالمايتتۇق ھەم مەڭگۈ كۆرەلمەيتتۇق .

دوستلار ، كۆچمە شىركىتىمىز قۇرۇلغىنىغا بەش يىل بولدى . شىركىتىمىز كۈندىن - كۈنگە روناق تېپىۋاتىدۇ . ئۈزۈمەلەرنىڭ توپ - پارچە سېتىلىشى ناھايىتى تېز بولماقتا . قوشۇنىمىزنىڭ ئەخلاقىمۇ ياخشى . ھەربىر تىجارەتچىمىز ئۈچ - تۆت ئاي ئىچىدە ئالدى ئون مىڭ يۈەنگە ، كەينىمۇ ئالتە - يەتتە مىڭ يۈەنگە ئىگە بولماقتا . مەن ھازىر شۇ نەرسىنى ئويلاپ قالدىم ، ھازىر ئۇچۇر دەۋرى ، رىقابەت دەۋرى . شۇنداق ئىكەن ، بىر خىللا تىجارەتكە ئېسىلىۋالساق بولمايدۇ . تىجارەت قوشۇنىمىزغا يەنە

بىرنەچچە تۇرلۇك بازىرى ئىتتىك ماللارنى سەپلەش ئىنتايىن مۇھىمدەك قىلىدۇ . مەن بۇ كونكرېت تۇرنى سىلەرگە پات يېقىندا ئۇقتۇرىمەن . ئۇ تۇرلەرنىڭ بەزىلىرى ئىنتايىن مۇھىم ھەم مەخپىي ، ئۇلارنى بىۇ مەيداندا ھازىرچە ئاشكارىلىمايمەن . دوستلار ، قولىمىزدىكى ماللارنى ئوبدان ساقلاشقا مەسئۇل بولايلى . ئۆزئارا ئىناق ـ ئىتتىپاق بولايلى . دىلىمىز بىلەن تىلىمىز بىردەك بولسۇن . تىجارەت ئىشلىرىغا سوغۇق قول تەگكۈزمەيلى . بىز مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ ، جاپاغا چىداپ ئۇزۇمچىلىك كەسپىمىزنى باشلاش ئالدىدا يېڭى تىجارەت تۇرلىرىنى پۇختىلىق بىلەن قانات يايدۇرايلى . بۇگۇنكى ھېيت پەتىسىدىن پايدىلىنىپ ، مېنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىم مۇشۇ . كۆپچىلىككە رەھمەت !

رۇستەمنىڭ سۆزى سورۇندا ئولتۇرغان ھەممەيلەننى تەسىرلەندۇرگەندى . بەزىلىرىنىڭ كۆزلىرىدىن ياشلار تامچىلاپ چۇشۇۋاتاتتى . بىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ قىزغىن ئالقىش ياڭراتتۇق . رۇستەم مىكروفون ئالدىدا قولىنى ئېگىز كۆتۇردى . بىز قايناپ تۇرغان قازانغا سوغۇق سۇ قۇيغاندەك تىمتاسلىققا چۆمدۇق . ئۇ كۆپچىلىككە قاراپ :

— دوستلار ، بىزنىڭ سېپىمىزدە بىر نەچچە دېھقان شائىرلىرىمىز بار . ئۇلار تىجارەت سېپىمىزنىڭ ئىناق ، ئىتتىپاقلىقىنى ، دوستلۇقىنى قەدىرلەش لازىملىقىنى ھەمدە ئىچكىرىدىكى گۇزەل شەھەرلەرنى مەدھىيىلەپ نۇرغۇن شېئىرلارنى يازغانىدى . ئۇلار ئاشۇ شېئىرلىرىدىن بىرقانچىنى ئوقۇپ بەرسە قانداق ؟ —

بىز يەنە ئالقىش ياڭراتتۇق . رۇستەم يەنە سۆزىنى داۋام قىلدى ، — سەيپىدىن تۇرسۇن ئاكا بىزگە «دوستلۇقتەك گۇزەللىك يوق» دېگەن شېئىرىنى ئوقۇپ بەرسۇن . قېنى سەيپىدىن ئاكا سەھنىگە مەرھەممەت ! ...

بويى پاكار ، رەتلىك كىيىنگەن ، چېكىسىنى ئاق ئارىلىغان ، قارامتۇل چىرايىدا تەبەسسۇم جىلۋە قىلغان بىر ئادەم مىكروفون

ئالدىغا كېلىپ، يېنىدىن كۆك تاشلىق خاتىرىنى ئېلىپ ئاچتى-دە، تىمتاس ئولتۇرغانلارغا كۆلۈمسىرەپ نەزەر تاشلىغاندىن كې-يىن، ئۇنىڭ دېكلاماتسىيىسى جاراڭلاشقا باشلىدى:

جاھان كەزدىم، جاھان ئىچرە كى دوستلۇقتەك ئۇزارىم يوق،
«ھاياتلىق لەززىتى» دەپ مەن، بۆلەككە ئىشتىياقىم يوق.
ساداقەت بىرلە ئۆتكەن كۈن ئۆمۈرنىڭ لالەزارىدۇر،
ئەگەر دوستقا ئەجەل يەتسە، سۇنار ئوڭ قاناتىم، يوق.
سەپەرگە ئات سېلىپ چىقسام، ھامان دوستلارنى ئەسلەيمەن،
يېنىپ كەلگۈچە مەنزىلدىن خۇشاللىق - ئىپتىخارىم يوق.
دوستلىرىنى سۆيمەك ھەم قوغدىماق يىگىتلەرنىڭ مىزانىدۇر،
بۇ يولدا چىقسا گەر جان تەندىن، دىلدا قىلچە زارىم يوق.
روھى سىڭگەن ۋۇجۇدۇمغا مۇتەللىپنىڭ، مۇشۇ كۈندە
مەدھىيىلەيمەن دوستلارنى، ناداندىن خۇش ئۆتەرىم يوق.
يىپەك يولىدا گەر كارۋان بولساڭ خىزىر ھەمراھىڭدۇر،
بولاي مەنمۇ سەپەرداش - دوست، سېنىڭدىن ھېچ تەمەيىم يوق.

شېئىر ئاخىرلاشقاندا رېستوراندا كۈچلۈك چاۋاك ياڭرىدى، چۇقانلار كۆتۈرۈلدى.

— قانىمدۇق يەنە بىرنى...

— شېئىرىڭىزغا تەشنا بىز...

سەيپىدىن تۇرسۇن ئىسمىلىك بۇ كىشى سەھنىدىن چۈشۈۋې-تىپ يەنە توختاپ قالدى. رۇستەم ئۇنىڭغا:

— كۆپچىلىكنىڭ تەلىپى بويىچە يەنە بىرنى ئوقۇپ بېرىڭ، — دەپ ئىشارەت قىلدى. ئۇ كىشى دىمىغىنى قىرىپ قويۇپ، كۆك تاشلىق خاتىرىسىنى يەنە ئاچتى ۋە مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇشقا باشلىدى:

تاغلىرى قارىغاي ، باغلىرى هاي ـ هاي ! ...
يۈكسەلگەن بۇ جاي ، ئادەملىرى باي .
سانائەت بۇندا تاپقاچقا روناق ،
تۇرمۇشى ياخشى ، چايناشلىرى ماي .

شەھەر ئىچىدە شىخۇنىڭ كۆلى ،
ئەتراپى چىمەن ، ئېچىلغان گۈلى .
كۆركەم بىنالار سېلىنغان قەۋەت ،
ئىشلەنگەن كاتتا ئاسفالت يولى .

«يىپەك يۇرتى»غا يولى تۇتاشقان ،
ئەجداد بۇ يولدا كارۋان بوپ ماڭغان .
بۈگۈن ئەۋلادلار مېڭىپ بۇ يولدا ،
داۋانلار كېزىپ مەنزىل ئۇلاشقان .

ئاشىمىز يەنە ئېگىز داۋانلار ،
دىلىمىزدا بار بۈيۈك ئارمانلار .
مۇراد ـ مەقسەتلەر بولماقتا هاسىل ،
كەلدى قايتىدىن گۈزەل زامانلار .

— ئاپىرىن !...
— ھەشقاللا ! ...
— رەھمەت ...
شېئىر ئاخىرلاشقاندا هاياجانلىق ۋارقىراشلار رېستوراننى بىر ئالدى . يۇرتداشلار تەۋرەپ كېتىشكەنىدى . سەيپىدىن تۇرسۇن ئاكىنى بىرنەچچە ياش ئارىغا ئېلىۋالدى . ئۇلار يەنە بىر

پارچە شېئىر ئوقۇپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلىشماقتا ئىدى . سەيـ-
پىدىن ئاكا ئۇلارغا يۈز كېلەلمەي :
— بوپتۇ ، «مەرتەم مەرتەم ئۈچ مەرتەم» دەپتىكەن ، يەنە
بىرنى ئوقۇپ بېرەي ، — دېگەنىدى ، بىز ئۈزۈڭغىچە چاۋاك ياڭـ-
-راتتۇق . ئۇ يانچۇق خاتىرىسىنى ئېچىشىغا يەنە جىم بولدۇق .
شېئىر باشقىچە ۋەزمىن ئاھاڭدا جاراڭلاشقا باشلىدى .

هەر يۇرتتىن تىجارەتچىلەر كېلىپ بۇ يەرگە ، قۇچتى زەپەر ،
ئۈزۈمنى قاچىلاپ ئىچكىرى تامان قىلدى سەپەر .
ئىسلاھات بەرگەچ ئىلھام ، كارۋان يولىدا يوق خەتەر ،
چىللىدى يىگىت - قىزنى مېھرى ئىسسىق گۈل شەھەر .
...

بۇ شېئىر كۆپچىلىكنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى . چا-
ۋاك ئۈزۈلدىن - ئۈزۈن چېلىندى . بىز شۇ بىر كۈن ناھايىتى
ئەھمىيەتلىك ھېيت ئۆتكۈزدۇق ۋە بىر كۈن خۇشال ئويناپ
ئاندىن رېستوراندىن تارقاشتۇق .
ياتاق ئۆيىمىزگە كەلگەندە رۇستەمدىن :
— سىز كۆپچىلىككە تىجارەتنىڭ بىرنەچچە مەخپىي تۈرىنى
تىلغا ئالدىڭىز . ئەمما تۈرنىڭ تەپسىلاتىنى ئېنىق دېمىدىڭىز .
شۇنداق تۈرلەرنى رەسمىي يولغا قويماقچىمۇ ؟ — دەپ سورىدىم .
ئۇ :
— بىرنەچچە تۈرلۈك تىجارەتكىلا ئېرىشىلىۋالساق بولمىغۇ-
دەك ، قايسى تىجارەتنىڭ پايدىسى كۆپ بولسا ، ئاشۇنداق تىجارەت-
كە تەۋەككۇل قىلىپ باقاي دەيمەن ، — دېدى ئۇ چاپىنىنى
سېلىپ ماڭا بېرىۋېتىپ .
— سىز قايسى تىجارەتكە تەۋەككۇل قىلاي دەيسىز ؟ — دەپ
سورىدىم ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ .

ئۇ مېنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ :
— بۇ ھازىرچە مەخپىي ، كېيىنچە بىلىپ قالىسىز ، — دېدى ۋە سىرلىق بىر خىل ھالەتتە كۈلۈپ قويدى .
ئۇنىڭ سۆتتەك يىپەك كۆڭلىكى پار - پار چاقنايتتى . ئۇنىڭدىن ئەتىر پۇرىقى گۈپۈلدەپ تۇراتتى . ئۇ مېنى باغرىغا چىڭ باستى ...
ھېيت كېچىسى ئۇنتۇلغۇسىز تولىمۇ لەززەتلىك بىر كېچە بولدى .

24

رۇستەم كۈندىن - كۈنگە كەم دىدار بولۇپ كەتتى . ئۇ ھەر قېتىم تېلېفون ئالغاندا ئۆزىنىڭ ئىنتايىن ئالدىراش ئىكەنلىكىنى ئېيتاتتى . ئۇنى كۆرگۈم كېلىپ تۇراتتى . ئەمما ئۇنىڭ شەھەرمۇ شەھەر ئالدىراپ يۈرىدىغانلىقىنى بىلگەچكە توغرا چۈشىنەتتىم .
بىر كۈنى مەخسۇس توپ ئۈزۈم ساتىدىغان ئەسقەر ئىسىملىك بىر يىگىت ياتىقىمغا كىردى . ئۇنىڭ ھارغىن چىرايىدىن قارىغاندا خېلى يىراق جايدىن كەلگەنلىكى مەلۇم ئىدى . ئۇنىڭغا چاي قويدۇم . ئۇ چاينى بىر ئوتلىغاندىن كېيىن :
— قەيەردىن كەلدىڭىز ؟ — دەپ سورىدىم . ئۇ چاينى يەنە بىرنەچچىنى ئوتلاپ بولۇپ :
— كۆنىمىڭدىن كەلدىم ، — دېدى .
— بۇ يېقىندا رۇستەمنى كۆردىڭىزمۇ ؟ — دەپ سورىدىم يەنە ئۇنىڭدىن .
— كۆردۈم . ئۇ ھازىر كۆنىمىڭدا مۇقىم تۇرۇۋاتىدۇ ، — دەپ جاۋاب بەردى . مەن بىردىنلا سەزگۈرلىشىپ :
— ئۇنىڭ تىجارەت ئىشلىرى قانداقراق ؟ — دەپ سۈرۈش- تۈردۈم .

— قەدىر ئەھۋال، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ. مەن ئۇنىڭ بۇ گېپىدىن بىرەر كۆڭۈلسىزلىكنى بايقىغاندەك بولۇپ:

— نېمە؟ ئۇنىڭ تىجارىتى ياخشى ئەمەسمۇ؟ — دەپ سورىدىم ئىتتىكلا. ئۇ نېمىلەرنى ئويلىدىكىن، بىردەم جىم ئولتۇرغاندىن كېيىن:

— ئۇ ئۆزى ياخشى. ئەمما زە، خەتەرسىز تىجارەتنى تاشلاپ، خەتەرلىك بىر تىجارەتكە تۇتۇش قىلىپ كەتتى. قەدىر ئەھۋال دېگىنىم، ئۇنى پۇلنى ئاز تېپىۋاتىدۇ دېگىنىم ئەمەس، — دەپ ئەسكەرتىش بەردى.

— قارىغاندا، ئۇنى بىرەرسى ئازدۇرغان ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سورىدىم نامەلۇم بىرەر شۇملۇقتىن يۈرىكىم دۈكۈلدەپ.

ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— ئاچا، سىزنى ئۇنى توسسىكەن دېگەن ئۈمىدتە ئاتايىن يېنىڭىزغا كېلىشىم. ئۇ ھازىر قانۇنسىز تىجارەتكە بېرىلىپ كەتتى، — دېگەنىدى، يۈرىكىمنىڭ سوقۇشى بىراقلا تېزلىشىپ كەتتى. مەن تېخىمۇ بىئارام بولۇپ:

— سىز بىلەمسىز، ئۇ قانداق يامان تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپتۇ؟ — دەپ سورىدىم. ئۇ:

— خىروئىن تىجارىتى، — دېگەنىدى، كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ ھوشۇمدىن كېتىشكە تاس قالدىم. مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ نورمال ھالەتكە قايتقاندىن كېيىن:

— ئەسقەر، مېنى ئۇنىڭ يېنىغا باشلاپ بېرىڭ. مەن ئۇنى ئۇ تىجارەتتىن توساي، — دېدىم ئىتتىكلا.

ئۇ ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ بېشىنى لىڭشىتتى.

بىز شۇ كۈنى كەچتە كۈنمىڭغا قاراپ يولغا چىقتۇق. كۈنمىڭگە كەلگەن كۈنى ئەسقەر ماڭا ئۇنىڭ تۇرار جايىنى كۆرسىتىپ قويۇپ قايتىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ ياتاق ئىشىكىنىڭ ئالدىغا بېرىپ قوڭغۇراقنى باستىم. بىردەمدىن كېيىن ئىشىكنى سەك-

كىنز ياشلاردىكى بىر ئوغۇل بالا ئاچتى . مەن ئۇ بالىغا قاراپ
ھاڭ ـ تاڭ قالدىم . ئۇ بالا چىرايىمغا سەپسېلىپ قاراپ :
— ھەدە ، كىمنى ئىزدەيسىز ؟ — دەپ سورىدى .
مەن شۇ چاغدا ئەسقەر رۇستەم تۇرىدىغان ياتاق ئۆيىنى ئال-
ماشتۇرۇپ قويغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدىم ـ دە ، بىردەم ھودۇ-
قۇپ تۇرغاندىن كېيىن :
— مەن رۇستەم ئىسىملىك بىر ئادەمنى ئىزدەيمەن ، —
دېسەم ، ئۇ بالا :
— قېنى كىرىڭ ، دادام سىرتقا چىقىپ كەتكەن . ھېلى پەيدا
بولۇپ كېلىدۇ ، — دېدى . بۇ بالىنىڭ سۆزىدىن ئۆز ئورنۇمدا
ئولتۇرۇپلا قالدىم . ئۇ بالا جىددىيلىشىپ :
— ھەدە ، بېشىڭىز قېيىۋاتامدۇ ؟ — دەپ سورىغاندى ، مەن
ئۇ بالىغا تىكىلىپ قاراپلا قالدىم . ئۇ بالا :
— ھەدە ، ئاپامنى چاقىرىپ چىقاي ، — دېدى ـ دە ، يۈگۈ-
رۈپلا ئۆيگە كىرىپ كەتتى . ھايال ئۆتمەي ، زىلۋا قامەتلىك ، ئاق
يۈزلۈك ئوتتۇز ياشلاردىكى چىرايلىق بىر ئايال ئالدىمغا پەيدا
بولدى . ئۇ ئايالنىڭ رۇستەم بىلەن قانداق تونۇشۇپ توي قىلغاذ-
لىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئۆزۈمنى تەمكىن تۇتۇۋېلىشقا تىرىشتىم .
ئۇ ئايال مېنى يۆلەشتۈرۈپ ئورنۇمدىن تۇرغۇزدى .
— چىرايىڭىز تاتىرىپ كېتىپتۇ . مىجەزىڭىز يوقمۇ ؟ قېنى
ئۆيگە كىرىپ پاراڭلىشايلى ، رۇستەمنىڭمۇ كېلىدىغان ۋاقتى بو-
لۇپ قالدى ، — دېدى . مەن ئۇنىڭ كەينىدىن ئۇنىڭ يول باشلى-
شىدا ئۇن ـ تىنسىزلا ياتاق ئۆيگە كىردىم . ياتاق ئىچى ناھايىتى
ھەشەم جابدۇلغانىدى . مەن ئۇ ئايال كۆرسەتكەن ساپاغا كېلىپ
ئولتۇردۇم .
— سىز رۇستەم بىلەن قانداق تونۇشىسىز ؟ ئۇنىڭدا بىرەر
زۆرۈرىيەت ئىشىڭىز بارمىدى ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ئايال ئالدىمغا
بىر پىيالە چاي قويۇۋېتىپ .

چىرايىمنىڭ ئۆڭسۈلى ئۆچكەنلىكى ئۆزۈمگە ئايان. شۇنداقتىمۇ چىرايىمغا زورلاپ كۈلكە يۈگۈرتۈپ:

— مەن ئۇنىڭ بىر يۇرتلۇقى. دادىسى سالام ئېيتقانىدى. شۇڭا ئۆزى بىلەن كۆرۈشەي دەپ كېلىشىم، — دېدىم. گېپىمنى ئاڭلاپ ئۇ ئايالنىڭ چىرايىنى كۈلكە قاپلىدى.

— ياخشى بوپتۇ. ئىسمىم گۈلپىزە، — دېدى ئۇ، ئاندىن مەندىن سورىدى، — سىزنىڭ ئىسمىڭىزچۇ؟

«ئىسمىمنى دەيمۇ ـ دېمەيمۇ» دەپ ئويلىنىپ قالدىم ۋە ئاخىر ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ باشقا بىر ئىسمنى دېدىم:

— ئىسمىم رەنا.

— ھە، رەنا دەڭ. چىرايلىق ئىسمىكەن، بەك زېرىكىپ تۇراتتىم. بۇ ئۆيدە بىرقانچە كۈن تۇرۇڭ. ئۆزئارا ھال ـ مۇڭ تۆكۈشەيلى. مۇمكىن بولسا دوست ـ ئاغىنىلەردىن بولۇپ قالايلى. ئەگەر تىجارەت قىلاي دېسىڭىز رۇستەم ياردەم قىلىدۇ. تازا ئېپى بار تىجارەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدۇ، — دېدى ئۇ بەخىرامان ھالدا. مەن ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ:

— بولسا شۇنداق قىلسا بەك ياخشى بولاتتى. مەنمۇ تىجارەت قىلاي دەپ يۇرتتىن چىققانىدىم، — دەپ قويدۇم.

— ھە، بەك ياخشى. ئۇ چوقۇم ياردەم قىلىدۇ، — دەپ كۈلۈپ قويدى ئۇ. پۈتۈن ئەس ـ يادىم ئۇلارنىڭ ماڭا ناتونۇش بولغان بارلىق مەخپىي سىرلىرىنى بىلىش ئىدى. شۇڭا ئالدىمدىكى چايدىن ئىككى يۇتۇم ئوتلاپ قويغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا قاراپ:

— گۈلپىزە، سىز بەك بەختلىك ئوخشايسىز جۇمۇ. رۇستەمدىن بالا يۈزىمۇ كۆرۈپسىز، — دېدىم گەپ تېپىش مەقسىتىدە.

— توغرا دېدىڭىز، بىز بەك بەختلىك، ئوغلىمىز بۇ يىل سەككىز ياشقا كىردى. بەش ياشقا كىرگەن يەنە بىر قىزىم تۇرپاندا.

— ئۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر قىزىڭىزمۇ بارمۇ؟

— ھەئە. ئۇ ئاتا - ئانامنىڭ يېنىدا قالغان، — دېدى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ، يۈرىكىمگە بىرسى يىڭنە تىقىپ قوچۇلىغاندەك ئاغرىپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ قىلچە چاندۇرماسلىققا تىرىشتىم.

— گېپىڭىزچە، سىز تۇرپانلىق ئىكەنسىز - ھە.

— شۇنداق.

— رۇستەم بىلەن توي قىلغىلى خېلى ئۇزۇن يىللار بولدىمۇ؟

— بۇ يىل ساق ئون يىل بولدى.

— ئۇ باشقا يۇرتلۇق تۇرسا، قانداق تونۇشۇپ قالغانىدىڭلار؟

ئۇ بۇ سوئالىمغا «پىسسىڭىدە» كۈلۈپ قويۇپ سۆزىنى باشلىدى:

— رۇستەم ئىچكىرىگە تۇنجى قېتىم كىرگەن يىلى ئالدى بىلەن تۇرپاندا توختاپ، كۆك ئۈزۈم سېتىۋېلىش ئۈچۈن بازار ئارىلاۋاتقانىكەن. ئۇ بازاردا دادام بىلەن تونۇشۇپ قاپتۇ. دادام ئۇنىڭغا ئۈزۈمنى نېسى بەرمەك بولۇپ ئۆيگە باشلاپ كەپتۇ. بىز ئەنە شۇ ئۆيدە بىر - بىرىمىزنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈپ تونۇشۇپ قالغاندۇق. ئۇ شۇ يىلى بىز بەرگەن ئۈزۈملەرنى سېتىپ ئىككى ئايدىن كېيىن قايتىپ كەلدى ۋە ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى دەپ توي قىلىش ئارزۇسىنى ئېيتتى. مەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدىم، ئۇنى سېغىنىپلا تۇراتتىم. مەن توي قىلىشقا ماقۇل بولغاندا، ئۇ ئىنتايىن خۇشال بولدى. ئاتا- ئاناممۇ نېرى - بېرى ئويلاپ ئولتۇرمايلا تويىمىزنى قىلىپ بەردى. بىز بىر ئايدىن كېيىن، ئىككىنچى قېتىم يىگىرمە تونا ئۈزۈم ئېلىپ ئىچكىرىگە باردۇق. ئۇ ئۈزۈملەرنى يىگىرمە نەچچە كۈندە سېتىپ بولۇپ

يېنىپ چىقتۇق . ئۇ شۇ چاغدا : «يۇرتۇمغا بېرىپ كېلەي» دەپ
كەتتى . مەن ئىزچىل مۇشۇ ياتاقتا تۇرۇپ رۇستەمنى كۈتتۈم .
كىر - قاتلىرىنى يۇيۇپ ، تامىقىنى ئېتىپ بەردىم . ئۇ باشقا
يەرگە كەتسە ، بىر - ئىككى ھەپتىدىن كېيىن پەيدا بولۇپ كېلى-
دۇ . بىر كېچە قونۇپلا يەنە كېتىدۇ . ئۇ بەك ئالدىراش ، قولىدا
ئىشلەيدىغان ئادەملەر كۆپ . ئەگەر سىز بۇ يەردە مۇقىم تۇرسى-
ڭىز تىجارىتىڭىزنى چوقۇم ياخشى ئاقتۇرىسىز .

«ھۇ ۋاپاسىز ! ... ساختىپەز ، ئالدامچى ! ... ئۇ ئەسلىدە
بۇ ئايال بىلەن ئىچكىرىگە تۇنجى كەلگەن يىلىلا توي قىلىشىۋالغان-
كەن - دە ، ئىسىت ! ... ئۇنىڭغا كۆيگەنلىرىم ، ئۇنىڭغا قىلغان
ئەقىدىلىرىم ... ئۇ تۆت تال پۇلنى كۆرۈپ ، ئەسلىنى شۇنچە تېز
ئۇنتۇپ كەتكىنىگە توۋا دېمىسە ؟ بىز نېمە كۈنلەرنى ، قانچىلىك
ئېغىرچىلىقلارنى كۆرمىگەن - ھە ! ئۇنىڭ سىزنى ياخشى كۆرد-
مەن ، سۆيىمەن ، سىزگە ۋاپادار بولىمەن دەپ قىلغان ۋەدىلىرى
قېنىكىنە ؟ ئۇنىڭ ئۇ ۋەدىلىرى ئون يىلنىڭ ئالدىدا سۇ يۈزىدىكى
كۆپۈكتەك غايىب بوپتىكەن ئەمەسمۇ . شۇنداق تۇرۇپ تېخى مېنى
ئېغىزىدا : ‹خوتۇن › دەپ ئاتاپ قويغان بىلەن ، بۇ ئايالغا ئىخلاس
بىلەن بېرىلىپ كېتىپتىكەن ئەمەسمۇ . بۇ ئايال ئۇنىڭ بېشىنى
ئايلاندۇرۇپ كېتىپتۇ . ئۇلار تېخى بىر ئوغۇل ، بىر قىز بالا
يۈزى كۆرۈپتۇ . دۇنيادا بۇنىڭدىن ئۆتە ۋاپاسىزلىق بارمى-
دۇ ؟ ... » مەن ئەمدى بەرداشلىق بېرەلمىدىم - دە ، ئۈن سېلىپ
يىغلىۋەتتىم . گۈلپىزە دېگەن ئۇ ئايال ھەيران بولۇپ :

— رەنا ، سىزگە نېمە بولدى ؟ — دەپ سوئال قويغىنىچە
ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدى .

— مەنمۇ ئۇنىڭ ئايالى ، — دېيەلىدىم ئۆزۈمنى ئارانلا
توختىتىۋېلىپ .

گۈلپىزە سۆزۈمنى ئاڭلاپ كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە ماڭا
قاراپ تۇرۇپلا قالدى ۋە ئارقىدىنلا يەرگە سىيرىلىپ يىقىلدى .

ئۇنىڭغا «خوتۇنى بار ئەر كىشى بىلەن توي قىلغاندىكىن خوپ بولدى» دېگەن ھېسسىياتتا سوغۇققىنە قاراپ قويدۇم ـ دە، ئۇنىڭ ياتاق ئۆيىدىن قۇيۇندەك يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتىم.

مەن پەشتاقتىن تۆۋەنلەپ ئىككى ـ ئۈچ يۈز مېتىردەك ماڭغاندىن كېيىن يول بويىدىكى بىر سېمونت ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردۇم. تاراملاپ چۈشۈۋاتقان كۆز ياشلىرىمنى سۈرتتۈم. بۇ يەردە قانچىلىك ئولتۇرغانلىقىمنى بىلمەيمەن، بىر ۋاقىتتا قۇلىقىمغا تونۇش بىر ئاۋاز ئاڭلاندى.

— نۇۋىيە ... نۇۋىي!...

مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، رۇستەم ئالدىمدا ھودۇقۇپ قىنىچە ماڭا قاراپ تۇراتتى.

— قاچان كەلدىڭىز؟ بۇ يەردە ئولتۇرۇپسىزغۇ؟

ئۇنىڭ سۆزلىرى قۇلىقىمغا شۇنچە يېقىمسىز ئاڭلاندىكى، تېنىم شۈركۈنۈپ كەتتى. غەزەپتىن ئۆزۈمنى ئاران بېسىپ:

— ھۇ نومۇسسىز! سەن مېنى ئەخمەق قىلىپ يۈرۈپسەنغۇ!؟ — دەپ ۋارقىرىدىم ئۇنىڭغا قاراپ ئاچچىقىمدا. ئۇنىڭ چىرايى تامدەك ئاقاردى.

— نۇۋىيە، سىز ساراڭ بولدىڭىزمۇ؟ ئەلپازىڭىز بۆلەكچىلا تۇرىدىغۇ؟ — دېدى ئۇ.

— سەن مېنىڭ ئۈستۈمگە خوتۇن ئېلىپ يەنە تېخى بالىلىق بوپسەنغۇ، — دېدىم ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ.

ئەمما ئۇ چىرايىنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ:

— يا سىزدىن بالىلىق بولالمىدىم. شۇڭا باشقا ئاياللاردىن بالىلىق بولۇش يامان ئىشمىكەن؟ — دېدى. ئۇنىڭ بۇ نومۇسلۇق گېپىنى ئاڭلاپ ئازاب بىلەن يىغلىۋەتتىم. ئۇ ماڭا بىر ھازا تەسەللى بەرگەندىن كېيىن:

— نۇۋىيە، كۆڭلىڭىزگە ئازار بېرىپ قويماي دەپ ئۇنىڭ بىلەن توي قىلغانلىقىمنى سىزگە سىر تۇتۇپ كەلگەنىدىم. قارد-

غاندا سىز ھەممىنى بىلىپ بوپسىز . ئۇستىڭىزگە خوتۇن ئېلىش
خىيالىم يوق ئىدى . سىز تۇغمىغاچقا ئاشۇنداق قىلىشقا مەجبۇر
بولدۇم ، — دېدى ئۇ ئوچۇق گېپىنى قىلىپ .
— ماڭا «كۆيدۇم ، پىشتىم» دەپ يازغان خەتلىرىڭ ئېسىڭ-
دىمۇ ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىپ ، — شۇ چاغدا
مەن ساڭا «مەن دېگەن قاتىلنىڭ قىزى» دەپ كۆڭلۈڭنى سىناپ
كۆرگەنىدىم . سەن «ئائىلە نەسەبىڭىز توي قىلىش قىزغىنلىقىمغا
توسقۇنلۇق قىلالمايدۇ» دېگىنىڭدە سەندىن چەكسىز سۆيۈنۈپ ،
ئۆمۈرۋايەت ۋاپا قىلىدىغانلىقىڭغا ئىشىنىپ توي قىلىشقا ماقۇل
بولغانىدىم . مانا ئەمدى تۇغماسلىقنى باھانە قىلىپ مەندىن يۈز
ئۆرۈپسەن . ساڭا بولغان مۇھەببىتىمنى يەر بىلەن يەكسان قىپ-
سەن . سەن بەك ئۆزگىرىپ كېتىپسەن . نومۇس قىلساڭ بولما-
دۇ ؟ — دېدىم ۋارقىراپ .
— راست ، مەن ئۆزگىرىپ كەتتىم . بۇرۇن نادان ئىكەن-
مەن . ھەتتا ساڭا خەت يازغىنىمغا پۇشايمان قىلىۋاتىمەن ، —
دېدى ئۇ پەرۋاسىزلا . بۇ گەپنى ئاڭلاپ غەزەپتىن ئورنۇمدىن
چاچراپ تۇرۇپ كەتتىم ۋە :
— چۈشەندىم ، سەندەك رەزىل ئادەمنى ئۆزگەرتىۋەتكىنى
پۇل ، شۇنداقمۇ ؟ — دەپ ۋارقىرىدىم .
— راست دەيسەن ، مېنى پۇل ئۆزگەرتىۋەتتى ، — ئۇنىڭ
دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ كۆزلىرىمدىكى ياش سەلدەك ئۇلغىيىپ كەت-
تى . مەن ئۇنىڭدىن قاتتىق يىرگەندىم - دە ، ئۇنىڭ ئالدىدىن
يۈگۈرگىنىمچە كېتىپ قالدىم .
ئۆزۈم تۇرۇشلۇق شەھەرگە يېتىپ كەلدىم . ياتىقىمغا كىر-
دىم - دە ، ئۇزاققىچە دۈم يېتىپ يىغلىدىم ... كۆڭلۈم بەكلا غەش
ئىدى . شۇنىڭدىن باشلاپ ئىشتىھايىم تۇتۇلدى ، ئورۇقلاپ يىڭنى-
دەك بولۇپ قالدىم . ئاخىر دەرد - ئەلەم ئىچىدە يۇرتۇمغا قايت-
تىم ..

يۇرتۇمغا كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي ، رۇستەمنىڭ ئاق سېتىپ قولغا ئېلىنغانلىقىنى ، كېيىنچە ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن-لىكىنى ئاڭلىدىم . قېيناتامنۇ ئوغلىنىڭ ھەسرىتىدە قان يۇتۇپ ئالەمدىن ئۆتتى .

بۇۋام تۇگەپ كەتكەچكە ئىنىم بىلەن بىر ئۆيدە تۇردۇم . بىر ئۆيدىن تۇتۇن چىقارماق تەس ئىكەن . بىر پۇڭنىڭ بېشىدا ئوت كۆيگەچكە موھتاجلىق ، يوقسۇزلۇق دەستىدىن پاختا تېرىپ پۇلغا ئىشلەي دەپ كەلگەنىدىم . تەلىيىمگە يارىشا مانا سىلەرگە دەردىم-نى تۆكۈپ بېشىمدىن ئۆتكەنلەرنى ھېكايە قىلىپ بېرىپ تۇرۇپتىمەن .

* * *

نۇبىيەنىڭ ھېكايىسى ئاخىرلاشتى .

ھېنىمبانۇ نۇبىيەنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ باش كۆتۈرمەي پاختا تېرىۋاتقان ئاياللارغا قاراپ :

— ھەمىدە ! — دەپ چاقىرىۋىدى ، ھەمىدە ئىسمىلىك چوكان بېشىنى كۆتۈردى ۋە ئۇنىڭ ئۆزىنى نېمىشقا چاقىرغانلىقىنى بىلگەنلىكىنى باش ئىشارىسى بىلەن بىلدۈردى . شۇنداق قىلىپ ھەمىدە ھېكايىسىنى باشلىدى .

25

مەن 1970 ـ يىلى تۇغۇلغان . دادام تاماكا تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان چار بازارچى ئىدى . بىزنىڭ بېغىمىز سوقما تام بىلەن قورشالغان بولۇپ ، مېۋە ـ چېۋە ، كۆكتات قاتارلىق نەرسىلەر ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا ئېشىپ تۇراتتى . باغنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا ئەللىك كۋادرات مېتىر كېلىدىغان ئىككى ئېغىزلىق ئۆي

مەن تۇغۇلۇشتىن ئىلگىرىمۇ بار ئىكەن. ئۇ ئۆينىڭ سېلىنغىنىغا قانچە يىل بولغانلىقىنى ئېنىق بىلمەيتتىم. قىزىق يېرى شۇكى، دادام ئۇ ئۆينىڭ ئاچقۇچىنى ھەرگىز يېنىدىن ئايرىمايتتى. تاكى خېلى ياشقا كىرگۈچە ئۇ ئۆيگە پۇتۇمنى بېسىپ باققىنىمنى بىلمەيمەن. ياز كۈنلىرى ئانام بىلەن دادام ئۇ ئۆيگە «غىپپىدە» كىرىۋېلىپ ئىشىكنى ئىچىدىن دۈملەيتتى - دە، نەچچە سائەتلەردىن كېيىن چىقىشاتتى. دادام ئىشىكنى قۇلۇپلاپ بولغاندىلا ئاندىن كۆڭلى تىنىپ يېنىك دەم ئالاتتى. مەن ئۇلارنىڭ ئىشلىرىغا ياردەملىشىپ قولىغا قول، پۇتىغا پۇت بولاتتىم. ئۇ ئۆينىڭ ئىچىدە قانداق نەرسىنىڭ بارلىقىنى سورىغۇدەك بولسام ئانام كايىپ:

— سەن كىچىك بالا بولغاندىكىن، ئارتۇق ئىشقا ئارىلاشما، ھازىرچە ئاش يەپ قاچا بىكارلاشنى بىل، — دەيتتى. شۇڭا مەن ئۈچۈن شۇ ئۆينىڭ ئىچى ناھايىتىمۇ سىرلىق بىر دۇنيا ئىدى.

ئېھتىمال، ئائىلىمىزنىڭ قىممەتلىك بويۇملىرى شۇ ئۆيدە ئوخشايدۇ، دەپلا ئويلايتتىم. ئائىلىمىزگە تاماكا سوراپ كەلگەنلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلۈپ قالمايتتى. ھەر ئاخشىمى بىر - ئىككى ئادەم يىراقتىن كەلدۇق، دەپ مېھمان بولۇپ كېتەتتى. دادام نۇرغۇن سودىلىرىنى ئاشۇنداق مېھمانلار بىلەن پۈتتۈرەتتى. ئۇلار مەززىلىك تاماقتىن كېيىن قىزىق - قىزىق پاراڭلارنى قىلىشاتتى، چىلىم تارتىشاتتى. دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ مەشرەپ قىزىتاتتى. ھاراق ئىچىپ مەست بولۇپ، ھەريان يېتىشىپ قالاتتى. بولۇپمۇ كۈزنىڭ مول - ھوسۇللۇق ئايلىرىدا بەڭگىلەر ئۆيىمىزگە يېغىپ كېتەتتى.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىر كەچقۇرۇنلۇقى ئۈچ بەڭگى ئۆز ھالىنى بىر - بىرىگە سۆزلەپ كېتىشتى. ئورۇق، ئېگىز بىر بەڭگى چىلىمنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ:

— مەنغۇ پېشقەدەم چېكەرمەن، دەردىم كۆپ. شۇڭا چېكىد-

مەن . سەن نۇر ، كىچىك تۇرۇپ نېمە ھالىڭغا ، نېمە دەردىڭگە چېكىدىغانسەن ـ ھە ؟ — دېدى ئېچىرقاپ كەتكەن خۇمارىنى بېسىپ ، كۆزلىرى خۇمارلىشىپ تۇرغان نۇر ئىسمىلىك يىگىتكە قاراپ .

— ئابۇك ئاكا ، ھالىمنى ، دەردىمنى سورىساڭ سېنىڭ دەردـ ئەلەملىرىڭ دەردىمگە يـاماقلىق بـولالمايدۇ . مەن بىر ئاشىق ، بۇ نەشىنى ئىشق ئوتىنىڭ دەردىدە چېكىۋاتىمەن ، — دېدى ئۇ ھەسرەتلىك ئېغىر بىر تىنىپ .

— ئو ... ھوي ... مۇنداق دېگىن . ئاشىق بولغان قىز بۇ دۇنيادا ھاياتتۇ ؟ ھەرقانچە بولسىمۇ ئۇيان ئۆتكەچ ، بۇيان ئۆتكەچ يىراقتىن بولسىمۇ كۆرۈپ تۇرىدىغانسەن ؟ ئەمما مېنىڭ لايىقىم يېقىندا ئۆلۈپ كەتتى . بۇ دەردكە مەن نېمە دەيمەن ؟ سەن تېخى ماڭا قارىغاندا شۈكرى، دېسەڭ بولىدۇ ، — دېدى يەنە سېمىز بىرى كۆزلىرىدىن ياشلىرىنى تارام‌لاپ ئاققۇزۇپ تۇرۇپ .

— بۇنچە چوڭ سۆزلىمىگىنە سامۇت ، تازا ياقا يىرتىپ يىغلاشقا تېگىشلىكى مەن ، — دېدى ئابۇك ئىسمىلىكى چىلىمنى قېنىپ بىر تارتقاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلىپ ، — ئاتا ـ ئانامدىن ، ئىككى قېرىندىشىمدىن ، ئىككى بالامدىن ، يەنە يېقىندا ئايالىمدىن ئايرىلدىم . ئۇلار كەلمەسكە كەتتى . دەردمەن دېسە ، ھەقىقىي دەردمەن دېگەن مەن .

— ئابۇك ئاكا ، دۇنيادا پەقەت دەردى يوق ، باغرى پۈتۈن ئادەممۇ بارمىدۇر ـ ھە ؟ — دەپ سورىدى سامۇت ئىسمىلىك يىگىت ۋە ئابۇك دېگەن ئادەمنىڭ قولىدىكى چىلىمنى قولىغا ئېلىپ ئاچ كۆزلەرچە شوراشقا باشلىدى . شۇ چاغدا دادام ئۇلار-نىڭ پارىڭىغا ئاۋاز قوشۇپ :

— ھەي ئۇكىلار ، بۇ دۇنياغا تۇرەلگەن جىمى ئادەمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق دەرد ـ ئەلىمى بار جۇمۇ . شۇڭا نۇرغۇنلىرى سىلەرگە ئوخشاش نەشىگە گىرىپتار ئەمەسمۇ ، — دېدى .

— ئۆزىمىزنى بۇنچە خار قىلىپ، كۆز يېشى قىلىپ كەتمەيلى. «ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماشا» دەپتىكەن كونىلار. بىز ئۆلدىغانلارنىڭ ئەۋلادى ئىكەنمىز. شۇڭا ئۆلۈپ كېتىدىغان بۇ دۇنيادا بىردەم بولسىمۇ خۇشال ياشايلى. نۇر دۇتار چېلىپ، ناخشا ئوقۇپ بەرسۇن، قانداق دېدىم ئاكا، — دېدى ئابۇك دېگەن ئادەم دادامغا قاراپ.

— توغرا دېدىڭ ئۇكا، دەرد تارتىپ نېمە كەپتۇ. كونىلارمۇ «نادانغا سۆزلىگەن ئىسىت سۆزۈم، ئۆلۈككە يىغلىغان ئىسىت كۆزۈم» دەپتىكەن. يىغىپەزلىكنى قويۇپ، شوخ - شوخ ئولتۇرايلى. يەپ - ئىچىڭلار، چېكىڭلار، ناخشا تولاپ، ئۇسسۇل ئويناپ كۆڭلۈڭلارنى شاد قىلىڭلار. مەن سىلەرگە دۇتارىمنى ئەكىرىپ بېرەي، — دادام شۇنداق دېگىنىچە سىرتقا چىقىپ بىردەمدىلا دۇتارنى كۆتۈرۈپ كىردى. نۇر ئىسسىلىك يىگىت دادامنىڭ قولىدىن دۇتارنى ئېلىپ سازلىغاندىن كېيىن، شوخ بىر پەدىگە چېلىشقا باشلىدى:

بىر - ئىككى يارىم، بىر - ئىككى - ئۈچ،
بىر - ئىككى يارىم، بىر - ئىككى - ئۈچ.
قىز بالىغا ئامراق،
سېكىلەككە ئۆچ.

ئابۇك، سامۇت، ئارقىدىن دادام ئورنىدىن تۇرۇپ، بىر - بىرىگە بېقىشىپ ئۇسسۇل ئويناپ كېتىشتى. يەنە بىردەمدىن كېيىن، دۇتارنىڭ پەدىسىدە ئۆزگىرىش بولدى:

دۇتار پەدىسى پەدە،
باش پەدە يامان يەردە.
ئوينىغىلى قويماسەن،
كۆڭلۈم خالىغان يەردە.

دۇتارنى چالىمەن ئۆزۈم ،
يىغلايدۇ قارا كۆزۈم .
كىشىنىڭ يۇرتىغا بارسام ،
ئۆتمەيدۇ مېنىڭ سۆزۈم .

....

ئۇلار چىپ - چىپ تەرلىگىنىچە ئۇسسۇل ئويناپ ئاخىر ھارغاندا توختاشتى ۋە ئالەم ئېغىر ئەلياتقۇ بولغاندا ، ئولتۇرغان يېرىدىلا ئۇيقۇغا كېتىشتى .

ئۆرۈك چېچەكلىگەن چاغ ئىدى . مېنىڭ ئون ئىككى ياشقا قەدەم قويغان ۋاقتىم ئىدى . ئابۇك قاتارلىق بىر نەچچە كىشى ئۆيىمىزگە يىغىلىشتى . ئۆيدە يەنە بىر ئاخشام بەزمە قىزىدى . بۇ كۈنى ئانام يىراق بىر يېزىدىكى تۇغقىنىنىڭ ئۆيىگە كەتكەچكە قازان بېشى ماڭا قالغانىدى . ئۇلارغا غىزا تەييارلايمەن دەپ خېلى چارچاپ قالغانىدىم . ئابۇك قاتارلىقلار قانداقتۇر ئۆزرە ئېيتىشىپ ، ئۆيلىرىگە تارقاپ كېتىشكەندىلا ئاندىن قولۇم بوشىدى . دادامغا ياتقىم يېنىغا جاي راسلاپ قويۇپ يېتىپ قالدىم .

ئۇ كۆپ ئىچكەن ، چەككەن ئوخشايدۇ . خېلىلا مەست ئىدى . بىر چاغلاردا نېمىدىندۇر سەسكىنىپ ئويغىنىپ كەتتىم . كۆزۈمنى «لەپپىدە» ئېچىپ قارىسام ، ئۇ سېسىق پۇراقلىق ئېغىزىدا لېۋىمگە سۆيگىلى تۇرۇپتۇ . دادامنىڭ ئېغىزى ھەقىقەتەنمۇ غەلىتە پۇرايتتى . مەن دەسلەپتە ئۇنى ئاتىلىق مېھرىنى يەتكۈزۈۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ ، سۆيۈشلىرىگە پەرۋا قىلماپتىمەن . كېيىن ئۇنىڭ قىلىقلىرى دادا مېھرىگە ئوخشىمايلا قالدى . ئۇ مېنى ئاندىن تۇغما يالىڭاچ قىلىۋېتىپ ئۈستۈمگە لىككىدە چىقىۋالدى ··· «مەن سېنىڭ دادىڭ ئەمەس ، بىز سېنى بېقىۋالغان» دەيتتى ئۇ ماڭا ··· مەن قارشىلىق كۆرسەتتىم . بىراق ، ئامال بولمىدى . خورلۇق ۋە خىجىللىقتىن كۆزلىرىمدىن مارجاندەك ياشلار تۆكۈل-

ـدى . شۇ كېچىسى ئورنۇمدىن بەكلا بالدۇر تۇردۇم ـ دە ، ئالدى ـ كەينىمگە قارىمايلا ئۆيدىن چىقىپ كەتتىم . «نېمىشقا ... نېمىشقا بۇنداق بولىدۇ ؟ » ياش كۆزلىرىمدىن يامغۇردەك تۆكۈلەتتى . مەن شۇ چاغدا ئۆلۈۋېلىشنى ئويلىدىم . ئەمما ، ياش جېنىمغا ئىچىم ئاغرىپ قالدى . ھاياتقا قىيالمىدىم . مەن نۇرغۇن خىياللار بىلەن توختىماي ماڭاتتىم . بىر يەرلەرگە بارغاندا تاڭ ئاتتى . قۇياش ئاستا ـ ئاستا كۆتۈرۈلدى ، ئالتۇن نۇرلىرى زېمىننى يوپيورۇق يورۇتتى . ئەتىيازنىڭ سوغۇق شامىلى دۆڭلەرنىڭ باغرىدىكى تو-پىلارنى تىنىمسىز ئۇچۇرۇشقا باشلىدى . ئېرىق ـ ئۆستەڭ بويىـدىكى قاتار ـ قاتار ئورمانلارنىڭ غازاڭلىرى توختىماي ئىرغاڭـلايتتى . مەن يول يۈرمەكتە ئىدىم . قۇشلار ناگان ـ ناگاندا ئۇستۇمدىن ئۇچۇپ ئۆتۈشەتتى .

مـەن مېـڭىپ ـ مېڭىپ دېـڭىزدەك ياپيېشىل بۇغدايلىققا ئۇلاشتىم . شەبنەمدە يۇيۇلغان ھۆل مايسىلار قۇياش نۇرىدا كۆپ-كۆك جۇلالىناتتى . مەن تۆت ـ بەش سانتىمېتىر ئۆزۈنلۇقتىكى ئۇ يۇمران مايسىلارنى بوشقىنە سىلىدىم . سوغۇق ، يۇمران ماي-سىلار كىچىك چاغلىرىمنى ئەسلەتتى . «مېنىڭمۇ سىلەرگە ئوخ-شاش يالىڭاچ ياشىغان ، خۇشال ، غەمسىز ، پاك ، يۇمران ۋاقىت-لىرىم بولغان . ئادەممۇ شەبنەمدە يۇيۇلغاندەك بىر ئۆمۈر پاك-پاكىز ياشاپ ئۆتەلىسە نېـمىدېـگەن يـاخشى بـولغان بولاتتى ـ ھە ! ... ئەمما ، ئادەم دېگەن خام سۇت ئەمگەك نەرسىكەن ، ئۆزىگە ـ ئۆزى بۇزغۇنچىلىق قىلىدىكەن ، دەرد ـ ئەلەم پەيدا قىلىدىكەن . شۇ تاپتا سىلەرنىڭ قېتىڭلارغا قوشۇلغۇم ، بىر تۇپ مايسا بولۇپ ، بۇ پاك شەبنەمدە يۇيۇلغۇم ، مەڭگۇ كۆكىرىپ تۇرغۇم ، زېمىنگە يېشىللىقىم بىلەن زىننەت بولغۇم ، سىلەردەك شاد ، غەمسىز ياشىغۇم بـار . ئـاھ ، مـايسىلار ... ئـاھ شـەبنەم تامچىلىرى ! ... » مەن سوغۇق شەبنەمگە يۇزۇمنى يېقىپ شۇنداق پىچىرلاپ چىقتىم . شەبنەملەر بىلەن ئالىقىنىمنى ھۆللەپ يۇزۇم-

گە سۇرتتۇم . شۇ چاغدا بارچە گۇناھتىن ، بۇلغىنىشتىن ، ناپاك-لىقتىن خالاس تاپقاندەك ، روھىي جەھەتتىن يېنىكلىگەندەك بو-لۇپ ، ئەركىن نەپەس ئالدىم . ئۇستۈمدىن چوڭ بىر تاغ غۇلاپ چۈشكەندەك ، ئۆزۈمنى يېنىك ھېس قىلدىم . ھاياتقا بولغان ئۇ-مىدىم ، ئىشەنچىم باشقىدىن پەيدا بولۇپ كۆچىيىشكە ، دولقۇنلاش-قا باشلىدى .

مەن بىر ئاچال يولغا كەلگەندە يىراقتىن ئوتتۇن بېسىلغان بىر ھارۋا كۆرۈندى . ھارۋىنى ھەيدەپ كەلگۈچى ناخشا ئېيتىپ كېلىۋاتاتتى .

تېرەك پوتلا چىقىرىپ ،
چوكانلىدى سۆگەتمۇ .
ئاخشام بالا ئىدۇق بىز ،
باستى بۇگۈن ساقالمۇ .

مەن ئۇنىڭ جاراڭلىق ناخشىسىنى ئاڭلاپ قاراپلا قالغانىدىم . ئۇ قازاقلاردەك كىگىز قالپاق كىيىۋالغان ، مەڭزىدىن قان تېمىپ تۇرىدىغان يىگىرمە ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان ئورا كۆز ، ئاق پىشماق ، ئېگىز بويلۇق يىگىت ئىدى . ئۇ يېنىمدىلا ھارۋىنى توختاتتى .

— قىزچاق ، ئۆزىڭىز يالغۇز قەيەرگە ماڭدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى تەئەججۈپ نەزىرىدە مەندىن . مەن نېمىدەپ جاۋاب بېرىش-نى بىلمەي بىردەم تۇرغاندىن كېيىن :

— شەھەرگە ، — دېدىم بىر ئېغىزلا . يىگىت ماڭا ھەيران-لىق بىلەن باشتىن - ئاياغ قاراپ قويۇپ :

— ئۆيىڭىز شەھەردىمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— ياق ، — دېدىم مەن يەرگە قاراپ .

— ئەمىسە ، نېمە ئىش بىلەن ماڭدىڭىز ؟

— مەن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن .
ئۇ هارۋىسىنىڭ يېنىدىن ئالدىمغا كېلىپ :
— ۋاي بىچارە ، سىز ئۆيدە ئاتا - ئانىڭىزدىن بىرەرسىگە ئۆگەيمىدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى ماڭا ئىچ ئاغرىتىپ تۇرۇپ .
مەن ئۇ يىگىتكە لەپپىدە بىر قاراپ قويۇپ :
— دادامغا ئۆگەي ئىدىم ، — دېدىم .
— شەھەردە تۇغقىنىڭىز بارمۇ ؟
— يوق .
— ۋاي ئىسىت ! ئۇ شەھەردە نېمىمۇ قىلارسىز ؟ هە ، بۇمۇ بىر هېسابتا بوپتۇ . ئارتۇقچە سوراپ قالدىم ، مېنى كەچۈرۈڭ . قېنى هارۋىغا چىقىڭ ، شەھەرگىچە ئالغاچ باراي .
بېشىم تازا قېتىپ تۇرغاچقىمۇ يىگىتنىڭ سۆزىگە ئارتۇق بىر نەرسە دېمەيلا هارۋىغا چىقتىم . يىگىت ئۆزى هارۋىنى پىيادە هەيدەپ ماڭدى . بىز يول بويى مۇڭدىشىپ ماڭدۇق . يىگىتنىڭ ئىسمى سەمەر بولۇپ ، شەھەردىن يىگىرمە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر يېزىدا ئانىسى بىلەن بىر ئۆيدە تۇرىدىكەن . تېخىچە ئۆيلەنمەپتۇ . مەنمۇ ئىسمىمنى ئېيتىپ بەردىم . ئۇ مېنى ئۆگەي دادىسىنىڭ قولىدا خورلىنىپ چوڭ بولغان قىز دەپ ئويلىغاچقىمۇ يول بويى بەك كۆيۈندى .
دەم ئالغاچ ، نان يەۋېلىش ئۈچۈن يول بويىدىلا ئولتۇردۇق . مەن ئۆستەڭگە بېرىپ سۇ ئەكەلدىم . ئۇ نان يەۋېتىپ :
— هەمىدە ، شەھەرگە بارسىڭىزمۇ ئېنىق بىرەر بارار جايىڭىز يوق ئىكەن ، مەن بىلەن يېزامغا قايتىپ ، مەندىن هۈنەر ئۆگەنسىڭىز بولمامدۇ ؟ — دېدى . ئويلىسام ، يىگىتنىڭ سۆزى توغرا ئىدى . شەهەرگە بارسامۇ هېچقانداق تونۇش - بىلىشىم يوق . شۇڭا ئۇنىڭ بۇ تەكلىپى ماڭا بەكلا ياقتى . شۇنداقتىمۇ دەرهال ماقۇللۇق بىلدۈرمەي :
— سىز قانداق هۈنەر بىلىسىز ؟ — دەپ سورىدىم كۈلۈپ قويۇپ .

— مېنىڭ ھۈنىرىم جىق . گىلەم ، ئەتلەس ، شايى ، ماتا دېگەندەكلەرنى توقۇيالايمەن ، — دېدى .

— ئۈنداقتا ، سىزگە شاگىرت بولاي ، — دېدىم ئۈنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ .

— راستمۇ ؟ — ئۈنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى .

مەن كۈلۈمسىرىگىنىمچە باش لىڭشىتتىم . بىز شۇ كۈنى كەچ كىرگۈچە سەمەرنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدۇق .

ئۈنىڭ ياشانغان ، دوكىغاقلاپ ماڭىدىغان ئانىسى مېنى كۆ-رۈپ ھاڭۋېقىپ قاراپ قالدى ۋە :

— سەمەر ، بۇ بالامنى تونۇمىدىمغۇ ؟ — دەپ سوراپ قالدى .

— ئىسمى ھەمىدە ، ياقا يۇرتلۇق قىز ، ئۇ ماڭا شاگىرت بولدى ، — دېدى سەمەر ئانىسىغا قاراپ كۈلگىنىچە .

موماي ئۈنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بېشىنى لىڭشىتتى . ئۇلارنىڭ ئۆيى توخۇ كاتىكىدەك كىچىكلا ئىككى ئېغىز ئۆي ئىكەن . موماي مېنى ئۆيگە باشلىدى . مەن تۆردىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن :

— ئۆزلىرىنىڭ ئىسمى نېمىكىن ؟ — دەپ سورىدىم ئەدەپ بىلەن .

— سەمبەخان ، — دېدى موماي كوماك ئېغىزىنى كۆرسىتىپ كۈلگىنىچە .

مەن ئۆي ئىچىگە سەپسالدىم ، تورىسى ۋاسا تاق بولۇپ ، يىرتىق بورىلار ئۇ يەر ، بۇ يەردىن ساڭگىلىشىپ تۇراتتى . ئۆي ئىچى ناھايىتى ئاددىي سەرەمجانلاشتۇرۇلغان بولۇپ ، ئۆينىڭ ھەممە يېرىدىن نامراتلىق يىغىپ تۇراتتى .

سەمبەخان بىلەن بىر ئۆيدە يېتىپ - قوپۇپ ، كۈندۈزى سەمەردىن ھۈنەر ئۆگىنىشكە باشلىدىم . مەن بۇ يەرگە كېلىپ بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن ، سەمبەخان ئوغلى توغرىسىدا ھال ئېيتىپ :

— كۆزۈمنىڭ ئوچۇق چېغىدا ئوغلۇمنىڭ بېشىنى ئوڭشاپ قويۇپ ئۇ ئالەمگە كەتسەم ھېچ ئارمىنىم قالمايتتى. بىراق، تۇل خوتۇنغا ھېچكىم قىز بەرمەيدىكەن. نەچچە يىلدىن بېرى لايىق يوق تويىنى قىلىپ بېرەلمىدىم. مەن ئۇنىڭ بالدۇرراق ئۆي تۇتۇپ بالا يۈزى كۆرۈشىنى ئۈمىد قىلاتتىم، — دەپ كۆز يېشى قىلدى. سەمبەخانغا قاراپ ئىچىم سىيرىلدى.

— قايغۇرمىسىلا، خۇدا ئارزۇلىرىغا يەتكۈزەر، — دەپ تەسەللى بەردىم ئۇنىڭغا. ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن سەمەر تۇيۇقسىز مېنى يېنىغا چاقىرىپ:

— ھەممىدە، ئانامنىڭ سىزنى كېلىن قىلىۋالغۇسى بار ئىكەن، ئۇ سىزنى ھەرگىز كەتمىسۇن دەيدۇ، — دېدى.

— راستىتىمنى ئېيتسام، مېنىڭمۇ بارار يېرىم يوق، شۇڭا ئامالسىز بۇ يەرگە كەلگەن، — دېدىم بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن.

— شۇنداق بولغاندىن كېيىن ئەمىسە توي قىلايلى. ماڭا تېگىڭ بولامدۇ؟ — دېدى سەمەر كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ.

— بىراق سەمەر، مەن ئەمدىلا ئون ئۈچ ياشقا كىرگەن تۇرسام، — دېدىم ئۇنىڭغا نېمە دەپ ئېغىز ئېچىشىمنى بىلمەي.

— ھە، مەن كىچىك دېمەكچىمۇ سىز؟ — دەپ سورىدى ئۇ مەندىن.

— شۇنداق، — دەپ بىر ئېغىزلا جاۋاب بەردىم.

— ھەممىدە، مېنى ئۇنداق قىيىن ئەھۋالدا قويماڭ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالاممۇ ئائىشەنى توققۇز يېشىدا نىكاھىغا ئالغانكەن. ئانامنىڭ كۆزى ئوچۇق چېغىدا ئىككىمىز توي قىلايلى. ئۇ بىزدىن خۇش بولسۇن، ئارزۇسىغا يەتسۇن، ماقۇل دەڭ، — دېدى ئۇ ماڭا يېلىنغان ئاھاڭدا.

مەن بىردەم ئويلىنىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن:

— بوپتۇ، سەمبەخان ئانامنىڭ خۇشاللىقى، ئارزۇسى

ئۇچۇن توي قىلساق قىلايلى ، — دېۋىدىم ، سەمەر قاتتىق خۇشال بولۇپ كەتتى ـ دە :

— رەھمەت سىزگە ھەمىدە ، — دېگىنىچە يېنىمدىن ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ چىقىپ ئانىسىنىڭ يېنىغا چىقىپ كەتتى . «ئانىسىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزگىلى چىقىپ كەتتى ... » دېدىم ئۆز ـ ئۆزۈمگە پىچىرلاپ .

بىر ھەپتىدىن كېيىن سەمەر بىلەن توي قىلدىم . توي كېچىسىدىكى دەككە ـ دۈككىلىك چانمايلا ئۆتۈپ كەتتى .

26

سەمەر بىلەن ئىككىمىز توي قىلىپ بەختلىك بىر ئائىلە قۇردۇق . تويدىن كېيىن ئىككىمىز ناھايىتى ئامراق ئەر ـ خوتۇنلاردىن بولۇپ قالدۇق . قېيناناممنىڭ بىزگە ئىنتايىن مەستلىكى كەلدى . تويدىن كېيىن ئۇ بىزگە قوزىسى بار ساغلىقتىن بىرنى تۇرمۇشىمىزنى ياخشىلىۋېلىشىمىز ئۇچۇن بېرىۋەتتى . ئىككىمىز مەسلىھەتلىشىپ ، كۆز ئالدىمىزدىكى قىيىنچىلىقنى يېڭىش مەقسىتىدە ئۇ قويىنى سېتىۋەتمەكچى بولدۇق . بىر بازار كۈنى سەمەر ئۇنى بازارغا ئاپارماقچى بولۇپ تەييارلىنىۋېتىپ ، مېنىمۇ ئۆزى بىلەن بىللە بېرىشنى ئېيتتى . مەن خۇشال ھالدا ماقۇل بولدۇم .

بۇ ، كۈز ئايلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ، دەرەخلەرنىڭ غازاڭلىرى توپىلىق يولغا تۆكۈلۈپ تۇراتتى . بىز سېتىۋەتمەكچى بولغان قوزىلىق قوي پات ـ پات تۇمشۇقىنى يەرگە تىرىۋېلىپ يولدا تەستە ماڭاتتى . قوينىڭ بوز پاقلان قوزىسى كەپسىز باللارنى كۆرگەندە كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ قاراپ قالاتتى . بازارغا ماڭغان كىشىلەر ناھايىتى كۆپ بولۇپ ، بەزىلىرى ھارۋىلىق ، بەزىلىرى پىيادە ، يەنە بەزىلىرى ۋېلىسىپىتلىك دېگۈدەك كېتىۋاتاتتى . بىز بولساق

قوزىلىق قويىنى ھەيدىگىنىمىزچە پىيادە مېڭىۋاتاتتۇق . قويىنىڭ مېڭىشى بەكلا ئاستا بولۇپ ، يول بويى بىزنى خېلىلا ئاۋارە قىلدى .

ھېلىمۇ ياخشى ، بىز ئۆيدىن ناھايىتى ئەتىگەن چىقىۋاپتىكەنمىز ، بولمىسا يولدا ئەنە شۇنداق ئاۋارىچىلىكلەر بىلەن قاچانلاردا بازاردۇقكىن . كۈن چۈشتىن سەل ئاشقاندا بازارنىڭ تازا قىزىشىغا ئۈلگۈرۈپ كەپتۇق . بازار بەكلا قىزىغانىدى . كىشىلەر بۇ يېزا بازىرىدا بەكلا كۆپ ئىدى . ئېلىم ـ سېتىمچىلار ھەدەپ يۇقىرى ئاۋازدا خېرىدار چاقىرىۋاتاتتى . بازارنىڭ بىر بۇرجىكىدە بېشىغا كۈلاھ ، ئۈستىگە سەرگەز چاپان كىيىۋالغان ، ئوڭ قولىدا ساپايى چېلىۋاتقان چارساقال بوۋاي ھۆكمەت ئوقۇپ ئولتۇرماقتا . يەنە بىر بۇلۇڭىدا بېشىغا يازلىق تەلپەك ، ئۇچىسىغا يوللۇق بۆز چەكمەن كىيىۋالغان يەنە بىر ساقاللىق كىشى بىر توپ كىشىنىڭ ئورىۋېلىشىدا راۋاب چالغاچ كانىيى يىرتىلغۇدەك بولۇپ ۋائىزلىق قىلىۋاتاتتى .

بىز ئەنە شۇنداق ھەرخىل ئادەملەرنىڭ بەزىلىرىگە ھەيرانلىق ، بەزىلىرىگە پىسەنت قىلمىغان ھالدا قاراپ قويۇپ ئاخىر مال بازىرىغا كېلىپ توختىدۇق . مال بازىرىدا ھەرخىل مال ـ چارۋىلارنىڭ ئاۋازلىرى ئادەمنىڭ قۇلاق مېڭىسىنى يەيتتى . بىز قوزىلىق قويىنى يېتىلەپ قوي بازىرى بولغان جايغا كېلىپ تۇرۇشىمىزغا شاپ بۇرۇتلۇق بىر بېدىك ئالدىمىزغا كەلدى .

— قېنىي دەپ باقە ، بۇ بەر يېرىم قويۇڭ قانچە پۇل يېگىت ؟ — دەپ سورىدى ئۇ سەمەردىن .

سەمەر دوپپىسىنى گەدىنىگىچە سوزۇپ قويۇپ :

— ئۆزلىرى چاغلاپ بەرسىلە ! — دېدى .

— چاغلىسام ··· ، — دەپ سۆزىدىن توختاپ قالدى بېدىك بۇرۇتىنى سىلىغىنىچە .

— قېنى ، ئۆزلىرى دەپ باقسىلا ، — دېدى سەمەر ئۇنىڭغا .

بېدىك قوينىڭ كالپۇكىنى كۆتۈرۈپ چىشىنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن :

— قويۇڭ تۆت ياش ئىكەن ، پات ئارىدا بەش چىشلىق بولغۇدەك . شۇڭا ئاۋۋال ئۆزۈڭ بىر نېمە دەپ باھا قوي ، ئۇنىڭدىن كېيىن مەن پىچاي ، — دېدى .

— ئەمىسە ، — دېدى سەمەر بىر توختىلىپ تۈكۈرۈكىنى يۇتقاندىن كېيىن ، — ئۈچ يۈز ئەللىك كوي بەرسىلە .

— بەك يۇقىرى دەۋەتتىڭمۇ ، قانداق ؟ — دېدى بېدىك سەمەرگە قاراپ .

— يۇقىرى ئەمەستۇ ؟

— قولۇڭغا تېگىدىغىنى ئىككى يۈز ئەللىك كوي بولسۇنمۇ ؟

— ياق .

— ئون كوي قوشتۇم .

— ياق .

دەل شۇ ۋاقىتتا سىرتتىن بىر ئاقساقال ئادەم سودىغا ئارىلىشىپ قالدى .

— بېرىلى ئۇكام ، — دېدى ئۇ كىشى بېدىكنىڭ گېپىنى ياقىلاپ .

— كەم بولار ، — دېدى سەمەر ئۇ ئادەمگە قاراپ . بېدىك سەمەرگە ئوبدان بىر قاراپ قويۇپ كاللىسىنى قاشلىغىنىچە ئېيتتى :

— چىدىغانغا چىقارغان دەپتىكەن ، يەنە بەش كوي سالدىم .

— بۇ ...

— نېمە بۇ ، پىت ئۇچەيلىك قىلما ئۇكا ، ئەمدى ئىنجىقلىغۇچىلىكىمۇ قالمىدىغۇ ، — دېدى ئاقساقال ئادەم سەمەرگە .

— ئەمدى نان تەگسۇن - دە ، — بېدىك يەرگە ئېڭىشىپ قولىنى توپىغا بىر سۇرتۇۋەتكەندىن كېيىن ئۆرە بولۇپ قولىنى تەڭلەپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى .

— ئەكەل قولۇڭنى ...
— يەنە بەش كوي سالىسلا ئاندىن بېرەي .
— ئا ... ! باشقىلاردىن ئالايىيا ، — بېدىك شۇنداق دېگەنچە
قېيىدىغاندەك قىلىپ مىڭىۋىدى ، ھېلىقى ئاقساقال ئادەم ئۇنىڭ
قولىدىن تۇتۇۋېلىپ ئېيتتى :
— توختىسىلا ... توختىسىلا ، پىشقان سودىنى تاشلاپ كەت-
مىسىلە ، ئاخىرقى قېتىم بىر چىدىۋەتسىلە .
بېدىك بىردەم ناز قىلىپ تۇرغاندىن كېيىن :
— ھە بوپتۇ ، پۇتۇشتۇق ئەمىسە ، — دەپ سەمەر بىلەن
قول باغلاشتى . سەمەر بېدىك بەرگەن ئىككى يۈز يەتمىش يۈەن
پۇلنى قايتا - قايتا سانىۋالغاندىن كېيىن ، قوينىڭ باشبېغىنى
بېدىكنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى .
«توۋا» دېدىم ئىچىمدە . مال سودىسىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن
كۆرگەندىن كېيىن «بىرەر نەرسىنى ساتماق نېمىدېگەن قىيىن-
ھە ! ئەگەر سەمەر چىڭ تۇرمىغان بولسا ، ئۇ بېدىك قوزىلىق
قوينى دۇئا نەرقىدە ئېلىپ كېتەمدىكىن ! ؟ بېدىكمۇ شۇنچە يامان
كىشىكەن ، سەمەرمۇ شۇنچە بوش تۇرمىدى . سودا دېگەندە يۈز
يوق دەيدىكەن . ناۋادا ئۇ ئازراق يۈزى نېپىزلىك قىلغان بولسا ،
بۇ سودىنى پىشۇرالمىغان بولاتتىكەن . خۇداغا شۈكرى ، ھېلىمۇ
ھەقىقەتەن سودىسى ئاقىدىغان بىر يىگىتكە نېسىپ بوپتى-
مەن ...» سەمەرگە ئەگىشىپ ناۋايخانا ئالدىغا كەلگۈچە ئەنە
شۇنداق خىياللارنى سۈرۈپ مېڭىپتىمەن .
سەمەر بىلەن ناۋايخانىغا كىرىپ گۆشگىردە بىلەن غىزالاز-
دۇق . قورساق تويغاندىن كېيىن ، سەمەر بىلەن رەستىلەرنى
ئايلاندىم . بىز ئاخىرىدا يىپ بازىرىدا توختىدۇق . يىپ بازىرىنى
يىپنىڭ چاڭ - توزانلىرى قاپلاپ كەتكەنىدى . بۇ يەردە پۈتۈنلەي
دېگۈدەك ئاياللار بولۇپ ، ئۇلار خېرىدارغا ئۆزلىرىنىڭ يىپلىرىنى
ماختاپ جاڭىلداپ سۆزلەپ تۇرۇشاتتى . مەن سودا دېگەننى تازا

بىلىپ كەتمەيتتىم .

سەمەر سىمىز بىر ئايال بىلەن سودىلاشتى . بىز ئىككى يۈز يۈەنگە يۈك يىپ سېتىۋالدۇق ـ دە ، بازاردىن ئۆيگە قاراپ ماڭ- دۇق . قايناق بازاردىن چىقىپ ، يۈز مېتىرچە مېڭىپ دوقمۇش- تىن قايرىلغاندا ، بايا بىز ساتقان قوزىلىق قوينى باشقا بىر ئادەم يېتىلەپ كېتىۋاتاتتى . بىز ئۇ كىشىنىڭ ئارقىسىدىن يېتىشىپ كەلگەندە ، سەمەر :

— ئاكا ، ئۇ قوزىلىق قوينى قانچىگە ئالدىلا ؟ — دەپ سوراپ قالدى . ئۇ ئادەم سەمەرگە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ :

— ئۈچ يۈز يىگىرمە يۈەنگە ئالدىم . ئەرزان ئېلىۋالدىم دەڭە ئۇكا ! — دېۋىدى ھەر ئىككىلىمىزنىڭ چىرايى شۇ ھامان تاتار- دى . «توۋا ، سودا دېگەن ئاجايىپ بولىدىكەن ، بايا شۇنچە بىئارام بولۇپ ئاران ـ ئاران بەش كويدىن پۇل قوشقان ئۇ ئادەم بىزدىن سېتىۋالغان قويدىن بىردەمنىڭ ئىچىدىلا ئەللىك يۈەن پايدا ئالسا ... بۇ قانداق تەڭسىزلىك ـ ھە ! تېخى مەن سەمەرنىڭ قىلغان سودىسىنى ئەڭ يۇقىرى باھادا بولدى دەپ قاراپتىمەن . توۋا ! سودا دېگەننىڭ راستتىنلا قېلىپى يوق ئوخشايدۇ» دېگەن- لەرنى ئويلاپ كەتتىم . بىز ئۇ ئادەم بىلەن پاراڭلىشىپ بىردەم بىللە ماڭغاندىن كېيىن سەمەر يەنە ئېغىز ئاچتى .

— بايا مەن بۇ قوينى بىر بېدىككە ئىككى يۈز يەتمىش كويغا ساتقانىدىم ، — دېۋىدى ، ئۇ ئادەم بۇ گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى .

— ھۇ ، ئىنساپسىز ئوغرى ! قاراپ تۇرۇپ ماڭا دۈمبە كۆرسىتىپ ، قۇيرۇق سېتىپ ئالدىغىنىنى ... ئەللىك كوي پايدا ئالغىنىنى قارا !

ئۇ ئادەمنىڭ چىرايىدىكى خۇشاللىق قاياققىدۇر يوقالدى .

بىز ئەتىسى دەستىگاھنى قۇردۇق . سەمەر ماڭا ئۇستا بو- لۇپ ، گىلەم توقۇشنىڭ ئۇسۇللىرىنى ئۆگىتىشكە باشلىدى . بىز

ئەتىدىن كەچكىچە گىلەم توقۇشنى ئادەت قىلدۇق . تاماقنى قېينا-
نام ئېتىپ بەردى .
بىر ئايدىن كېيىن گۈللۈك ھەم كۆركەمگىنە بىر كارىۋات
گىلىمى پۈتتى . سەمەر گىلەمنى دەستىگاھتىن كېسىپ چىرايلىق
قاتلىغاندىن كېيىن «ئۇھ» دەپ تىنىدى . ئۇ بۇ ئەمگىكىمىزدىن
بەكمۇ خۇشال بولغانىدى .
يەكشەنبىنى كۈتۈپ ئىككىمىزنىڭ كۆزى تۆت بولدى . ئۈچ
كۈندىن كېيىن خاسىيەتلىك يەكشەنبە كەلدى . بىز گىلەمنى
ساتماقچى بولۇپ شەھەرگە قاراپ يولغا چىقتۇق . سوپەك تراكتور-
نىڭ كوزۇپىدا ئولتۇرۇپ شەھەرگە يېتىپ كىردۇق . ئاشپۇزۇل ،
ناۋايخانىلاردىن ئىس - تۈتەك ئۆرلەپ تۇراتتى . ئات قوشۇلغان
مەپىلەر كىشىلەرنى ئۇياق - بۇياققا توشۇپ تۇراتتى . ئاندا - ساندا
كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدىغان ئاپتوبۇس ، ماشىنا ۋە تراكتور دېگەن-
لەر گۇرۇلدەپ ئۆتۈپ تۇراتتى . بىز بىر مەپىگە ئولتۇردۇق .
مەپىكەش ئېتىنى بازار تەرەپكە قامچىلىدى . مەپە ئۈستىدە سەمەر
ماڭا بىر ئىمارەتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ :
— ھەممىدە قاراڭ ، مۇنۇ ئۈچ قەۋەت بىنا تۇرلۇك ماللار
شىركىتى . بۇ ، شەھەر بويىچە ئەڭ ئېگىز بىنا . بۇ يەرگە كىرمى-
گەنلەرنى شەھەرگە كەلگەن ھېسابلىمايدۇ . گىلەمنى سېتىپ بو-
لۇپلا سىزنى ئۇ يەرگە ئەكىرىپ ، چىرايلىق بىر كۆڭلەكلىك
ئېلىپ بېرەي ، — دېۋىدى ، ئۇنىڭ بۇ سۆزىدىن شۇنچە خۇش
بولدۇم .
قايناق بازارغا يېتىپ كەلدۇق ، ھەرخىل چوڭ - كىچىك
گىلەملەر كۆزنى قاماشتۇراتتى . سەمەر گىلەمنى ئۈچ يۈز يەتمىش
بەش يۈەنگە ساتتى . بىز بازاردىن يېنىپ بىر ئاشپۇزۇلدا غىزالان-
دۇق . ئاشخانىدىن يېنىپ تۆت - بەش قەدەم ئېلىشىمىزغا يېنى-
مىزغا ئىككى ئادەم پەيدا بولۇپ قالدى ، ئۇلار بىر نەرسە توغرۇ-
لۇق باھا تالىشىۋاتاتتى . ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئورۇقراق ئادەم خام

سىمىز ئادەمگە :
— بۇ دېگەن تەيپىنەم ۋاقتىدىكى تەڭگە ، ئايالىم ئاغرىپ قالمىغان بولسا ئۇنچىلىك ئەرزان باھا قويمايتتىم ، — دېدى قولىدىكى ئۇپراپ قارايغان بىر دانە قوڭۇر تەڭگىنى ئۇ كىشىگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ :
بۇ چاغدا خام سىمىز ئادەم ئورۇق ئادەمگە :
— بايا دېگەندەك ئۈچ يۈز ئون بەش كويغا بەرسىلە مەيلى . ئەمدى بىر موچەن ئۆرلىمەيمەن ، — دېدى چىرايىنىمۇ ئاچماستىن .
— ئەكېلىڭە مەن كۆرۈپ باقاي ، — دېدى سەمەر ئۈشتۈمتۇت ئورۇق ئادەمگە يېقىنلىشىپ . مەن ئۇنى تۇۋلاپ توختىتىشىمغا ئۇ كۆلۈپ قويۇپ :
— كۆرگەنگە نېمە بولىدۇ ؟ — دېدى - دە ، تەڭگىنى ئورۇق ئادەمنىڭ قولىدىن ئېلىپ ئۆرۈپ - چۆرۈپ قاراپ كەتتى . خام سىمىز ئادەم بىلەن ئورۇق ئادەم ئۇنىڭ ھەرىكىتىگە قاراپ تۇراتتى . خام سىمىز ئادەم سەمەرنىڭ يېنىغا كېلىپ :
— يىگىت ، سىزگە يارىسا ئېلىپ قېلىڭ . مەن ئالاي دېسەممۇ ئالالمىغۇدەكمەن . نېمىشقا دېسىڭىز ، يانچۇقۇمدا بار پۇل ئۈچ يۈز ئون بەش يۈەن ئىكەن . ھەممىنى بېرىپ ئالاي دېسەممۇ ئۇ سېتىپ بەرمىدى . جىق تەڭگە ئىكەن بولمىسا . ھەي ! ··· ، — دەپ قويدى - دە ، يولىنى داۋام قىلىپ كېتىپ قالدى . ئورۇق ئادەم ئۇنىڭ كەينىدىن ئىچ ئاغرىتقاندەك قىلىپ :
— يانچۇقىدا پۇلى بولمىغاندىكىن ئالالمىدى - دە ، — دېدى . شۇ تاپنىڭ ئۆزىدە مەن بەكمۇ تىت - تىت بولۇۋاتاتتىم . سەمەر بولسا ھېچبىر غېمىدە يوقلا تەڭگىنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ دېگۈدەك كۆرۈۋاتاتتى . سەمەر تەڭگىنى ئەنە شۇنداق كۆرۈپ تۇرغاندا ئورۇق ئادەم سەمەرنىڭ قولىدىن تەڭگىنى ئېلىپ :
— قاراڭ ئۇكام ، تەڭگىنىڭ ماۋۇ ئۇلى يۈزىدىكى خەنزۇچە

خەت بىلەن شىرنىڭ سۈرىتىنى كۆردىڭىزمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— ھە ، كۆردۈم ، — دەپ جاۋاب بەردى سەمەر .

— ئۇنىڭ قىممىتى ئەنە شۇ خەت بىلەن شىرنىڭ سۈرىتىدە . ئاۋۇ كالامپاي بەندىگە قاراڭ ، يانچۇقىغا ئازراق پۇلنى ئارتۇق سېلىۋالغان بولسا بۇ جىڭ مالغا ئېرىشەتتى ئەمەسمۇ ؟

— ئاكا ، — سەمەر تەڭگىنى ئورۇق ئادەمنىڭ قولىدىن ئېلىپ سورىدى ، — راست گەپنى دەڭە ، بۇ تەڭگىنى زادى قانچىگە ساتىسىز ؟

ئۇنىڭ سوئالىغا «غۇژژىدە» ئاچچىقىم كەلدى .ئورۇق ئادەم ئاسمانغا قاراپ بىردەم تۇرۇپ ئويلىنىۋالدى . «بىزنىڭ سودا ئىشىمىز باشقا تۇرسا ، سەمەر ئەجەب ئۇنى ئۇنتۇپ باشقا بىر سودىغا قىزىقىپ قالدىغۇ ، بۇ تەڭگىنىڭ باھاسىنى سوراپ قانداق قىلار ؟ ··· » دېگەنلەرنى ئويلاۋاتسام ، ئورۇق ئادەمنىڭ سۆزى خىيالىمنى بۆلدى .

— سىز مېنىڭ ئىنىمگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن-سىز ، شۇنىڭ يۈز خاتىرىسى ئۈچۈن ھېلىقى يالاڭتۆش قويغان باھاغا بەش يۈەن قېتىپ بېرىڭ بولامدۇ ؟

— ياق ··· ياق ! ··· بىز تەڭگە ئالمايمىز . ئېيتىڭە ، سەمەر ئۇنى ئېلىپ نېمە قىلىسىز ؟ — ئۇلارنىڭ پارىڭىنى مەن ئوتتۇرىغا چۈشۈپ يىردىم .

ئۇلار ماڭا تەڭلا قاراشتى . ئورۇق ئادەم كۈلۈپ قويۇپ :

— ئايالىڭىزمۇ ؟ — دەپ سورىدى . سەمەر :

— ھەئە ، — دەپ باش لىڭشىتتى ئۇ كىشىگە . ئورۇق ئادەم ماڭا قاراپ :

— خېنىم چوكان ! سىز تېخى جىق ئىش كۆرمىگەن ئوخ-شايسىز . مەن سىلەرگە ئۇ ئەڭگۈشتەرنى ئەلڭ ئەرزان بەرگىلىۋا-تىمەن . بولمىسا زەرگەرگە كۆرسىتىپ باقسىلا ، بىكاردىن بىكار ئىككى يۈز يۈەن پايدا بەرمىسە ئاخىرەتتە سورىقىمنى قىلسۇن .

— ئەمىسە بۇ تەڭگىلىرىنى بىزگە كۆرسىتىپ داڭلىغۇچە زەرگەرگە ئۆزىڭىز كۆرسىتىپ بىراقلا پايدا ئالسىڭىز بولـ-
ـمامدۇ؟ — دېگەنىدىم، ئۇرۇق ئادەم ماڭا بۇرۇلۇپ:
— ھەي خېنىم، نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ قېنى ئېرىڭىز بىر نېمە دېسۇن. تەڭگىنى ئۇنىڭ قولىغا مەن تۇتقۇزۇپ قويدۇممۇ-يا، ئۆزى ئالدىمغا كېلىپ قولۇمدىن ئالدىمۇ؟ پايدا مەسىلىسىگە كەلسەك، مېنىڭ كۆزۈم پۇلغا تويغان، ئېرىڭىز ماڭا تۇغقان چىراي كۆرۈنگەچكە ئاندىن مەندىن ئۇنىڭغا مەنپەئەت تەگسۇن دېدىم. سىز ئەلدىن ئەلگە نەپ دېگەن گەپنى ئاڭلاپ باقمىغان ئوخشايسىز. مەن ئەلنىڭ مەنپەئىتىنى ئەلا بىلىدىغان ئادەم. شۇ سەۋەبتىنمىكىن، مېنى شەھەردە تونۇمايدىغان ئادەم يوق. چۈنـ-
ـكى، مەن پۇل تېپىشنى ئەمەس، يۈز تېپىشنى ئادەت قىلىپ كېلىۋاتىمەن. بولدىلا، خېنىمنىڭ كۆزى كوركەن. خېنىم ئېيتـ-
ـقاندەك بۇ تەڭگىنى مال تونۇيدىغان زەرگەرگە ئاپىرىپ سېتىپ كېلەي، — دېدى - دە، سەمەرنىڭ قولىدىكى تەڭگىنى يۇلۇۋېلا ئېلىپ قەدەم ئېلىشقا تەمشىلىشىگە سەمەر ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلـ-
ـدى.
— بولدى، خاپا بولمىڭە، ئايال خەقنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا دەيدىغان گەپ بار ئەمەسمۇ؟ سىز ئالىدىغان پايدىنى ماڭا ئۆتۈنۈڭ، بىز چۈشەندۈرۈپ بولۇپ قالايلى.
سەمەرنىڭ ئېغىزىدىن چىققان بۇ گەپكە ھەيران بولۇپ جىمـ-
ـمىدە تۇرۇپ قالدىم. ئۇرۇق ئادەم يۇمشىغاندەك قىلىپ تەڭگىنى سەمەرگە قايتۇرۇپ بەردى. سەمەر تەڭگىنى قولىغا ئېلىپ تەڭگىـ-
ـنىڭ ھەر ئىككى تەرىپىگە يەنە بىر قېتىم تەپسىلىي قاراپ چىققانـ-
ـدىن كېيىن، ئۇرۇق ئادەمگە ئۈچ يۈز يىگىرمە يۈەننى ساناپ بەرگەندە يۈرىكىم «پىژژىدە» ئېچىشىپ، پۇت - قولۇمدا جان قالمىدى. ئۇرۇق ئادەم پۇلنى قولىغا ئېلىپ قايتا - قايتا ساناـ-
ـغاندىن كېيىن:

— خۇدايىمغا ئامانەت ، سىلىگە نان تەگسۇن ئۇكام ، نان تەگسۇن ، كۆرۈشۈپ تۇرايلى ··· ، — دەپلا ئالدىراپ كېتىپ قالدى . سەمەر بىر تەڭگىگە ، بىر ماڭا قاراپ :

— بۇنچە دومسايمىسىڭىزمۇ بولىدىغۇ ؟ سودا قىلىپ پايدا تاپسام يامانمۇ ؟ يۈرۈڭ ، زەرگەرنىڭ يېنىغا ئاپىرايلى ، — دېدى .

سەمەر يۈگۈرگەندەك تېز ماڭدى . مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدىم . سەمەر بىلەن خېلى ماڭغاندىن كېيىن ، بىر زەرگەرنى تاپتۇق .

ياشانغان ، كۆزەينەكلىك زەرگەر سەمەر بەرگەن تەڭگىنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ كۆرگەندىن كېيىن :

— بۇ ، باللار ئوينايدىغان ئادەتتىكى تەڭگە ئىكەن . تازا ئالسا ئىككى موچەنگە ئالار ، — دېۋىدى ، سەمەر بىلەن ئىككىمىز جايىمىزدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدۇق . سەمەر ماڭا ئېسىلىپ :

— ۋاي ئىست ! ··· ئالدىنىپتىمىز ··· ، — دېگىنىچە سەنتۈرۈلۈپ يىقىلدى ···

بىز شۇ كۈنى كەچتە ئەلەم ۋە ھەسرەت ئىچىدە ئۆيگە پىيادە قايتىپ كەلدۇق .

27

ھەش - پەش دېگۈچە ئارىدىن بىر قانچە يىل ئۆتۈپ كەتتى . ئارىلىقتا سەمبەخان قېينانام تۈگەپ كەتتى . تۇرمۇشىمىز كۈندىن- كۈنگە ئارقىغا يېنىپ ، بارغانسېرى خاپىلىق تارتىپ قالدۇق . سەمەر بەكلا ھۇرۇن ئىدى . «يولدىن تۇيۇقسىز بىر باغلام پۇل تېپىۋالسام» دېگەن خىيالنى تولا قىلاتتى . ئۇ خام خىيال سۇرگەنسېرى شۇنچە نامراتچىلىققا پېتىپ كەتتۇق . تەشكىل بەرگەن تەمىناتلىق يەرنى ئۆزۈم تېرىپ باشقۇرۇش بىلەن كۈنلەرنى

ئاران- ئاران بىر - بىرىگە ئۇلاپ ئۆتكۈزۈۋەردۇق .

بىر كۈنى ئانامنى چۈشەپ ئويغىنىپ كەتتىم . شۇ ھامان ئانام قايتىدىن كۆز ئالدىمغا كېلىۋالدى . «شۇ ئادىمىي ھايۋان دادام كىچىكلىكىمدە ماڭا چېقىلمىغان بولسا ، ئۆيدىن چىقىپ كەتمىگەن ، ئۇلاردىن ئادا - جۇدا بولمىغان بولاتتىم . ئاھ ، خۇدا ! ئەمدى ئالدىمدا تاغدەك توساق بار ... قانداق قىلاي ، ئانام مېنى كۆرگۈسى كېلىپ قان - ياش يىغلىغاندۇ ، نەگە كەتكەندۇ دەپ كۆز ياشلىرى سەلدەك ئاققاندۇ ؟ ھايات دېگەن كۆپۈككە ئوخشايدىكەن ئەمەسمۇ ؟ كىم بار ، كىم يوق بىر بېرىپ كېلەيمىكىن - يا ؟ ! ... » ئەنە شۇنداق خىياللارنى نۇرغۇن قېتىم قىلدىم . سەمەرمۇ «نېمىشقا ئۆيىڭىزگە بېرىپ ئاتا - ئانىڭىز بىلەن كۆرۈشۈپ كەلمەيسىز ؟ » دەپ نەچچە قېتىم سورىدى . مەن ئەتە - ئۆگۈن بارىمەن ، دەپ بۇ ئىشنى ئارقىغا تارتىپ كەلدىم . ئېھتىمال ، سەمەر بۇ قىلىقىمغا قاراپ گۇمانسىراپ قالدىمىكىن دەپ ئەنسىرىدىم .

بىر كۈنى ، ئۆيۈمگە بېرىپ كېلىش ئويۇمنى سەمەرگە ئېيتىۋېدىم ، ئۇ ھاڭ - تاڭ قېلىپ :

— نېمە بولدى ؟ تۇيۇقسىزلا باراي دەپ قاپسىزغۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— ئانام چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ ، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا .

— ھازىرغۇ قاتناش ياخشى ، بارسىڭىز بېرىپ ھەپتە تۇرۇپ كېلىڭ ئەمىسە ، — دېدى ئۇ رازىلىق بىلدۈرۈپ .

— كېلەر قېتىمدا سىزمۇ بارارسىز ؟ — دېدىم ئۇنىڭغا .

— ھەئە ، — دەپلا قويدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ .

ئەتىسى تەييارلىق قىلىپ يولغا چىقتىم . ئاپتوبۇس بىلەن ئۈچ سائەتكە يېقىن يول يۈرۈپ يۇرتۇمغا كەلدىم . يۇرتۇمدىكى ئۆزگىرىش خېلى كۆپ ئىدى . بۇرۇنقى يول ياقىسىدىكى ئاق تېرەكلەر بولۇنقا تاقاشقان ، توپىلىق يولغا ماي ياتقۇزۇلغان بو-

لۇپ ، قاتناش بەكلا راۋان بولۇپ كەتكەندى . مەن يۈزۈمنى يۆگىۋالغانىدىم . قارىسام ، مەن تونۇيدىغان كەپسىز باللار بوي تارتىپ قاپتۇ .

مەن ئىسىمدە قالغىنى بويىچە ئۆيىمىزنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدىم . بۇرۇنقى كونا ئۆيلەر يېقىلانغان ، هويلا ئالدىغا يېڭى دەرۋازا ئورنىتىلغانىدى . دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ هويلا ئىچىگە يوچۇقتىن سەپسالدىم ، هويلا بۇرۇنقىدىن كەڭرەك بولۇپ پاك ـ پاكىز سۈپۈرۈلگەنىدى .

— كىمنى ئىزدەيلا ؟ — بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ كەينىمگە بۇرۇ-لۇپ ئارقامغا قارىدىم ـ يۇ ، خۇشال بولۇپ كەتتىم . چاچلىرى ئۆچتەك ئاقارغان ، بېلى خېلىلا مۈكچەيگەن بىچارە ئانام ماڭا ياتسىراش نەزىرىدە قاراپ تۇراتتى . مەن يۈزۈمنى شۇنداق ئېچىۋې-دىم ، ئانامنىڭ كۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتتى .

— ۋاي ، سەن هەمدە ئەمەسمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئانام ماڭا قاراپ هەيرانلىقتا .

— هەئە ، مەن شۇ ، — دېدىم ئانامغا قاراپ كۆزۈمگە ياش ئېلىپ .

— ئاھ ، قىزىم ! بارمۇ سەن بۇ جاھاندا ! — ئانام شۇنداق دېگىنىچە ماڭا قۇچىقىنى ئاچتى .

بىز چىڭ قۇچاقلاشتۇق ، هەر ئىككىمىزنىڭ كۆز يېشى تارام ـ تارام ئاقتى . بىر هازادىن كېيىن ئانام مەڭزىمگە سۆيۈپ :

— نېمىشقا ئۇشتۇمتۇت يوقاپ كېتىسەن ؟ — دەپ سورىدى ئۇ مېنى ئۆيگە باشلىغاچ .

— مەن بىر يىگىتكە ئۇچراپ قېلىپ توي قىلغانىدىم . ئاخىرىدا خېلى ئۇزۇن كېسەل تارتىپ بىرنەچچە يىل ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدىم . شۇڭا يوقلاپ كېلەلمىدىم ، — دېدىم يالغا-ندىن .

— توۋا ! ئىگە ـ چاقىسىز ئادەمدەك ئۆزۈڭ يالغۇز توي

قىلىۋالدىڭمۇ؟ تويدىن كېيىن نېمىشقا ئېرىڭ بىلەن سالامغا كەل-
مىدىڭ؟ — دەپ سورىغانىدى ئانام، مەن:

— ئانا، تويىمىز بەك تېز بولدى، ھەپتىدىن كېيىن مەن ئاغرىپ قېلىپ شۇ ياتقانچە بىرنەچچە يىل ئۆتتى. شۇڭا سالامغا كېلەلمىدۇق، — دېدىم يەنە يالغان سۆزلەپ.

— ئەمىسە نېمىشقا ئېرىڭ بولسىمۇ سالامغا كەلمىدى؟ — دەپ سورىدى ئانام. مەن يەنە يالغاندىن:

— ئۇ پۇل تاپىمەن، مېنى داۋالىتىمەن، دەپ ۋاقىت چىقىرالمىدى، — دېدىم.

— ئېرىڭ بىللە كەلمەپتىغۇ؟ — دەپ سورىدى ئانام ئارقىدىنلا.

— يەنە بىر قېتىمدا بىللە كەلمەكچى، ھازىر زۆرۈر بىر ئىشى چىقىپ قېلىپ كېلەلمىدى، — دەپ جاۋاب بەردىم.

ئانام مېنىڭ قايسى يۇرتلۇق يىگىتكە ياتلىق بولغانلىقىمنى سورىۋىدى:

— ئارىلىقى بۇ يەردىن خېلى نېرى، — دەپلا جاۋاب بەردىم. ئۇ بىر ئازدىن كېيىن:

— داداڭنى ھېچ سورىمايسەنغۇ؟ — دەپ سورىۋىدى، مەن شۇ چاغدا ئاندىن جىددىيلىك بىلەن:

— ھە راست، دادام ئامان ـ ئېسەنمۇ؟ — دەپ سورىدىم. ئەمما ئانام بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ:

— ئۇ ھازىر تۈرمىدە، — دەپ جاۋاب بەردى. مەن تېخىمۇ جىددىيلەشكەندەك بولۇپ:

— تۈرمىدە؟ ئۇ قانداق جىنايەت ئۆتكۈزۈپ تۈرمىگە كىرىپ قالدى؟ — دەپ سورىدىم ئىچىمدە ئۇنىڭ يوقلۇقىدىن خۇشال بولسامۇ، بۇنى بىلىندۈرمەي.

— ھەمىدە، سەنمۇ بىلەتتىڭ قىزىم، بىزنىڭ باغ ئىچىدە ئىككى ئېغىز ئۆيىمىز بار ئەمەسمىدى، — دېۋىدى ئانام، كۆز

ئالدىمغا دەرھال ئۇ سىرلىق ئۆي ئېسىمگە كەلدى .

— ھە ، ئېسىمدە بار ئىدى ، — دېدىم ئانامغا تىكىلىپ قارىغىنىمچە .

— قىزىم ، — دەپ سۆزىنى باشلىدى ئانام ، — سەن بىلمەيتتىڭ ، باغدىكى ئىككى ئېغىز ئۆينىڭ ئۈستى ئوچۇق ئىدى . ئۆينىڭ ئىچىگە قۇياش نۇرى بىر ئوبدان چۈشەتتى . بىز تۆت ئەتراپى تام بىلەن قورشالغان ئاشۇ ئىككى ئېغىزلىق ئورۇندىكى ئۆيگە كۆكنار تېرىيتتۇق . ئۇ زەھەرلىك ئۆسۈملۈكنى تېرىپ كېلىۋاتقانلىقىمىزنى ھېچكىم بىلمەيتتى . بىز ئاشۇ كۆكنارلىقتىن قولغا كەلگەن ئەپيۈننى سېتىپ تۇرمۇشىمىزنى بىر مەزگىل باياشات ئۆتكۈزدۇق . تۆت يىلنىڭ ئالدىدا بىرسى بۇ ئىشىمىزنى بىلىپ قېلىپ ھۆكۈمەتكە چېقىپ قويۇپتۇ . ئۇ دەل مەن سىرتقا چىقىپ كەتكەن كۈنلەر ئىدى . داداڭ ئاشۇ يوشۇرۇن ئەپيۈنزارلىقتا ئىشلەپ تۇرغاندا ئۈچ ساقچى ئىشىكنى تېپىپ ئىچىپلا ئۈنى نەق مەيداندا قولغا ئېلىپ كېتىپتۇ . ئۇ مېنى سوتتا ئاياپ ھەممە مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى . شۇنىڭ بىلەن ئون تۆت يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىدى ، — ئانام سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ مىچىلداپ يىغلاپ كەتتى . ئانامغا قاراپ مېنىڭ كۆڭلۈممۇ يېرىم بولدى .

— ئانا ، قايغۇرماڭ . ئەمدى سىزنى پات - پات يوقلاپ تۇرىمەن ، — دېدىم ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بېرىپ ، بۇ گېپىمنى ئاڭلاپلا ئانام بوينۇمغا ئېسىلىپ خېلى ئۇزاق يىغلىدى .

ئانامنىڭ يېنىدا ساقمۇ ئون كۈن تۇرغاندىن كېيىن ئۆيگە ياناماقچى بولدۇم . ئۇ ماڭار چېغىمدا :

— قىزىم ، ئېغىلدىكى ئاۋۇ سېرىق موزاينى ساڭا بېرەي دەيمەن . ھازىر ئېلىپ كېتەلەرسەنمۇ ؟ — دەپ سوراپ قالدى .

— سەمەر بىلەن يەنە بىر قېتىم كەلگەندە ئېلىپ كېتەي ، ھازىر يول بويى ئۆزۈم يالغۇز باشقۇرالماسمەن ، — دېدىم ئانامغا .

ئانام بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللۇق بىلدۈرگەندىن كېيىن مېنى ئۆزىتىپ قويدى .

مەن ئۆز ئۆيۈمگە يېتىپ كەلگەندە سەمەر ئىشىك ئالدىدا تۇرغانىكەن .

— توۋا ، سىزدىن بۇنچە ئايرىلىپ باقماپتىكەنمەن ، كۆزۈمـدىن ئۆچتىڭىز . سىزنى بەكمۇ سېغىندىم ، — دېگىنىمچە قۇچاقـلاپ كەتتى . مەنمۇ شوخلۇق بىلەن :

— مېنىڭمۇ سىزنى بەك كۆرگۈم كەلدى ، — دېدىم ئۇنىڭغا ناز بىلەن كۈلۈپ .

— ھە شۇنداقمۇ ؟ — ئۇ شۇنداق دېگىنىچە مېنى دەس كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئېلىپ كىردى ـ دە ، كارىۋاتقا ياتقۇزۇپ لەۋلىـرىمگە تەشنالىق بىلەن سۆيۈشكە باشلىدى ...

ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن ، سەمەر بىلەن ئانامنىڭ ئۆيىگە كەلدۇق . ئانام بىلەن سەمەر ناھايىتى قىزغىن كۆرۈشۈپ پاراڭلاشتى . سەمەر بىردەمدىن كېيىن :

— بىرنەچچە يىلدىن بېرى ئالدىلىرىغا سالامغا كېلەلمىدىم . مېنى ئەپۇ قىلىسىلا ئانا ، — دېگەنىدى ، ئانام كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ :

— ھەمىدە ئۆتكەندە كەلگەندە ھەممە ئەھۋالنى سۆزلەپ بەرـگەنىدى . ھېلىمۇ خۇداغا شۈكرى ، كېچىكىپ بولسىمۇ خۇدا دىـدارلىشىشقا نېسىپ قىلدى ، — دېدى .

— ئانا ، قانداق ئېغىر ئىشلىرى باركىن ؟ بىز قىلىشىپ بېرىمىز ، — دېدى سەمەر ئانامغا .

ئانام كۈلۈپ تۇرۇپ :

— سىلەرنى ئاران بىر كەلگەندە ئىشقا سالسام بولماس ، سىلەر دېگەن مېھمان ، مەن سىلەرنى ئوبدانراق كۈتۈۋالاي ، — دېدى . سەمەر ئانامنىڭ گېپىگە :

— بىز باللىق بۇرچىمىزنى ياخشى ئادا قىلالمىدۇق ، كېـ

چىككەن بولساقمۇ ئىش ـ كۈشلەر بولسا قىلىپ تۈگەتمىگىچە بۇ ئۆيدىن كەتمەيمىز ، — دەپ جاۋاب بەردى .
— رەھمەت بالام ، ئۇنداقتا ئېغىلدىكى قىغلارنى ئېتىزلىققا يۆتكەپ بېرىڭلار ، بىغمىنىڭ پاسىلىغا سوقما تام سېلىپ بېرىڭ-لار ، — دېگەنىدى ، سەمەر شۇ ھامان يېڭىنى تۈرۈپ ، يالاڭباش بولۇۋېلىپ قولىغا كەتمەننى ئالغىنىچە ئىشقا چۈشۈپ كەتتى . مەنمۇ سەمەرگە ياردەملەشتىم . سەمەر بىلەن ئون كۈندەك ئىش-لەپ ئانامنىڭ بارلىق ئىشلىرىنى تۈگىتىۋەتتۇق .
بىز يانماقچى بولدۇق . ئانام باشتا دېگىنى بويىچە سەمەرنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ، ئېغىلدىكى ھېلىقى سېرىق موزاينى يېتە-لىتىپ قويدى . بىز ئۇ موزاينى بىر تراكتورنىڭ كوزۇپىغا سې-لىپ ، مىڭ بىر جاپادا ئۆيگە ئېلىپ كەلدۇق . ئۇ موزاي ئىشتىھا-سىز ئىكەن . شۇنچە ياخشى ھەلەپ بەرسەكمۇ يېمەي تۇرۇۋالدى ۋە كۈندىن ـ كۈنگە ئورۇقلاپ جىنازىدەك بولۇپ قالدى .
بىر كۈنى سەمەر ناھايىتى ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپ ئېغىلغا قارىغۇدەك بولسا ، ئۇ موزاي پۈتىنى ئۇزۇن سوزۇپ ياتقۇدەك . ئۇ لام ـ جىم دېمەيلا يېنىپ چىقىپ خەنجەرنى ئېلىپ كىرىپ موزاينى بوغۇزلىۋېتىپتۇ . سەمەر مېنى توۋلاپ ئويغاتقاندا ئۇ موزاينى سويۇۋاتقانىكەن . مەن ئۇ ھالەتنى كۆرۈپ يىغلاپ تاشلى-دىم . ئەسلىدە ئۇ جاراھەتلەنگەنىكەن . ئۇنىڭ گۆشىنى قولۇم ـ قوشنىلارغا تارقىتىپ بەردۇق .
كېلىشمەسلىك كېلىۋەردى ، كۈنلىرىمىز بىر پۈڭغا زار بو-لۇپ داۋاملىشىۋەردى . بىز : «بۇنىڭدا نېمە سەۋەب باردۇ ؟ كىرد-مىمىز نېمىشقا ئاشمايدىغاندۇ ؟ » دېگەنلەرنى دائىم دېگۈدەك ئويى-لايدىغان بولدۇق .
سەمەر بىر كۈنى ئۆيگە باشقىچە ئەلپازدا كىردى . ئۇ تولىمۇ خىيالچان كۆرۈنەتتى .
— نېمە بولدى ؟ — دەپ سورىدىم ھەيران بولۇپ . ئۇ

بېشىنى قاشلاپ تۇرۇپ :
— هەي ! ··· ، — دەپلا قويدى . شۇ چاغدا ئۇنىڭ بىر مۇشكۇلچىلىككە يولۇققانلىقىنى پەملىگەندەك بولدۇم .
— سىز يەنە بىرەر پېشكەللىككە يولۇقمىغانسىز ؟ — دەپ دەككە ـ دۈككە ئىچىدە سورىسام ، ئۇ ئەكسىچە كۈلۈپ قويۇپ :
— باي دېگەن پۇلنى ئەجەب كەڭتاشا خەجلەيدىكەن ، — دەپ جاۋاب بەردى . مەن ئۇنىڭ كۆزىگە قادىلىپ :
— نېمە ؟ سىزگە قايسى باي پۇل خەجلەپ بەردى ؟ — دەپ سورىدىم . ئۇ ماڭا لەپپىدە بىر قاراپ قويۇپ :
— تېخى خەجلەپ بەرگىنى يوق ، ئەمما چوقۇم تاپان ھەققى بېرىمەن دەپ لەۋزى قىلدى ، — دېدى .
— سىز ئۇ بايغا نېمە قىلىپ بېرىدىكەنسىز ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭ گېپىگە قىزىقىپ .
— بۇ ئاھايىتى ئاددىي ئىش ، — دېدى ئۇ كۈلۈپ قويۇپ ، — ئۇ باينىڭ بۈگۈن بىر كېچىلىكىگە ئۆزى پاكىز چوكاندىن بىرنى تېپىپ بەرسەم ماڭا بەش يۈز يۈەن بېرىدىغان بولدى . تېخى ئۇ چوكاننىڭ بىر كېچىلىكىگە ئۈچ مىڭ يۈەن بېرىمەن ، دەيدۇ . مەنمۇ ئاشۇنىڭدەك باي بولغان بولسام نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ـ ھە !
— ئۇ چاغدا سىزمۇ ئاشۇ باي قىلغاننى قىلماقچىمىدىڭىز ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭ چىرايىغا سوغۇق نەزەردە قاراپ .
— نېمىلەرنى دەيدىغانسىز ؟ ھەممە ئادەم ياخشى يەپ ، ياخشى كىيىشنى ئارمان قىلىدۇ ئەمەسمۇ . بۇنىڭ نەرى يامان ؟ — دېدى ئۇ مېنىڭ قاتتىق مۇئامىلەمگە پىسەنتمۇ قىلماي .
— لېكىن ، بۇ ياخشى ئىش ئەمەس ـ دە ، — دېدىم ئۇنىڭغا .
— ئارتۇق گەپنى قويۇپ نەق گەپنىڭ ئۆزىگە كېلەيلى ، خوتۇن ، بايا مەن ئاددىيلا ئىش دېگىنىم ئېسىڭىزدىمۇ ؟ بۇ ئىش مەن ئۈچۈن مۇشكۇل ، ئەمما سەن ئۈچۈن ئاددىيلا ئىش . شۇڭا

سەن بۇ ئىشتا ماڭا ياردەم قىلىشالمىسەن دەيمەن !
ئۇنىڭ تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەكلا ئېيتقان سۆزىدىن چۆ-
چۈپ كەتتىم . «توۋا ، ئۇ مېنى ھېلىقى باي بىلەن بىللە يېتىش-
نى ، ئۈچ مىڭ بەش يۈز يۈەنگە ئىگە بولۇشنى ئويلىمىغاندۇ-
يا... » مەن شۇلارنى جىددىي ئويلاپ ، گەپنى يىراقتىن ئەگىتىپ
تۇرۇپ سورىدىم :
— سىز مېنى ئۆزىڭىزگە ياردەملەشتۈرۈپ ، ئۇ بايغا بىرەر
چوكان تېپىپ بېرىشنى دېمەكچىمۇسىز ؟ — دەپ سورىدىم .
ئۇ دېگەنلىرىمنى ئاڭلاپ ، سىرلىق بىر كۈلۈپ قويدى ۋە
ئوڭايسىزلانغان ھالدا :
— ياقەي ! ... شۇنىمۇ چۈشەنمىدىڭىزمۇ ؟ — دېدى . مەن
ئۇنىڭ گېپىدىن چۆچۈپ :
— نېمە ؟ مەن ... ، — دەپ تۇرۇپلا قالدىم .
— ھەئە ، سىز .
— توۋا دەڭ . شۇ ئۈچ مىڭ يۈەننى دەپمۇ ؟
— مېنى خىجىل قىلماڭ ، ئۈچ مىڭ يۈەن دېگەننى بىز بىر
ئۆمۈر يىغىپ تېجەپمۇ تاپالمايمىز .
— ماڭا بۇ ئىشنى قىل دېگۈچە ، تىلەمچىلىك قىل دېسىڭىز
بولمامدۇ ؟ — مەن غەزەپتىن ۋارقىرىدىم . ئەمما ئۇ يەنىلا ھېچ
ئىش بولمىغاندەك ئوڭايسىز قىياپەتتە :
— مېنى كەچۈرۈڭ ، بىزگە يۈز بىلەن تەڭ پۇلمۇ كېرەك
ئەمەسمۇ ؟ بىر كېچە دېگەن كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئۆتۈپ
كېتىدۇ ئەمەسمۇ .
ئۇنىڭ ئېغىزىدىن پەسكەشلەرچە چىققان بۇ سۆزدىن بىردىنلا
سەسكىنىپ كەتتىم ۋە كۆزلىرىمدىن تارام - تارام ياشلار تۆكۈ-
لۈشكە باشلىدى . سەمەرنىڭ چىرايىغا قارىغانسېرى ، ئۇ كۆزۈمگە
بەكلا بىچارە كۆرۈنۈپ كەتتى . مەن ئۇنىڭ بىلەن ئارتۇقچە تاكال-
لىشىشنى خالىمىدىم . ئۇ بېشىمغا كۈن چۈشكەندە يولۇققان ،

مەندەك بىر خارنى قەدىرلەپ نېرى - يېقىننى سۈرۈشتۈرمەي ئەمرىگە ئالغان ئېرىم، شۇنداقلا شەپقەتچىم بولغاچقا، ئۇنىڭ تەلەپلىرىنى ئورۇندىشىمنى ئورۇنلۇق دەپ قارىدىم.

سەمەر مېنى كۆز باغلانغاندا ئارقىسىغا ئەگەشتۈرۈپ ناتونۇش بىر ئۆيگە باشلاپ باردى. بىز ئۆيگە كىرگەندە، ئۇ ئۆيدە چىرايى قارامتۇل، بىر كۆزىنىڭ بۇرۇندىنلا جاراھەتلەنگەنلىكى ئېنىق بىلىنىپ تۇرىدىغان، يېشى ئەللىكلەردىن ئاشقان، پۇزۇر كىيىنگەن بىر ئادەم بار ئىكەن. ئۇ بىزنى كۆرۈپ ئورنىدىن كۈلۈمسىرەپ تۇردى. سەمەر ئۇ كىشى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن، قىلچىلىكمۇ خىجىل بولماستىن:

— مۇنۇ چوكاننى تېپىپ كەلدىم. ئەمىسە دېگىنىڭىز بويىچە ھەق بېرەرسىز، — دېۋىدى، ئۇ ئادەمنىڭ خۇشاللىقتىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى. ئەمما مېنىڭ تېنىم جىغىلداپ كەتتى. سەمەر ماڭا ئارتۇقچە بىرەر ئېغىز گەپمۇ قىلماي، ئۇ كىشىدىن بەش يۈز يۈەن پۇلنى ئېلىپلا ئالدى - كەينىگە قاراپمۇ قويماستىن مېنى تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ھېلىقى ئادەم ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى ئورنىدا ئولتۇرغىنىچە:

— كېلىڭ خېنىم سېكىلەك، — دېۋىدى. مەن ئۇنىڭ چىرايىغا ئۆچلۈك نەزەردە قاراپ جىممىدە تۇردۇم، — سەمەرجان بەلكىم دېگەندۇ، مەن سىزگە يۇقىرى ھەق بېرىمەن، — دېگىنىچە يېنىمغا سۈۋۈنىپ كەلدى. كەينىدىنلا چىڭ قۇچاقلىۋېلىپ لەۋلىرىمگە ئەسەبىيلەشكەن ھالدا ئاچ كۆزلەرچە چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كەتتى...

شۇ بىر كېچىنى ئىنتايىن خورلۇق ئىچىدە تەستە تاڭ ئاتقۇزدۇم. ئەتىگەندە ئۆيۈمگە قايتىشقا تەمشىلىپ تۇرۇۋاتقىنىمدا، ئۇ ئادەم يۈز كويلۇق پۇلدىن ئوتتۇز تالنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى. مەن ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ھېلىقى پۇلنى سەمەرنىڭ ئالدىغا «پاقىدە» تاشلىدىم.

ئادەمنى يوقسۇزلۇق ۋە موھتاجلىق ھەرقانداق بالاغا تىقىدىكەن، ھەر تۈرلۈك پەس ئىشلارنى قىلىشقا مەجبۇر قىلىدىكەن. ئەلۋەتتە، سەمەرنىڭ ئۇ ساختىپەز بايغا نورمال بىر ئەر كىشى ئۈچۈن نومۇسلۇق بولغان ئەنە شۇنداق ئىشلارنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن قىلغۇسى، مېنىڭمۇ ئۇ پەسكەش قېرىنىڭ قوينىدا بىر كېچىنى ئۆتكۈزگۈم يوق ئىدى. بىراق، ئۈچ مىڭ بەش يۈز يۈەن بىزدەك نامرات ئۈچۈن تاغدەك كۆرۈنگەنىدى. بىراق، ئاقىۋىتى قانداق بولدى؟ سەمەر بەش يۈز يۈەننى خىراجەت قىلايلى، ئۈچ مىڭ يۈەن بانكىدە تۇرۇپ تۇرسۇن دەپ مېنى ئەگەشتۇرۇپ بانكىغا بارغانىدى، بانكا خادىمى پۇلنى قولىغا ئېلىپ بىردە بىزگە، يەنە بىردە پۇلغا قارىغاندىن كېيىن:

— بۇ پۇل ساختا ئىكەن، سىلەر پۇلنى قەيەردىن ئالغانىدىڭلار؟ — دەپ سورىدى.

— ياغاچ سانتقاندۇق ...، — دېيىشىمىزگىلا بانكىنىڭ ئۇ خادىمى كۆزەينىكىنى ئۈستىگە كۆتۈرۈپ قويۇپ، — ئالدىنىپسىلەر، ساختا پۇلنى مۇسادىرە قىلىمىز، — دېگەنىدى. ئەر - خوتۇن ئىككىمىز شۇ يەرگىلا يىقىلىپ ھوشىمىزدىن كېتىپتىمىز. كۆزۈمنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسام دوختۇرخانىدا يېتىپتىمەن، سەمەرنى كۆرمىدىم. بىردەمدىن كېيىن بىر سېستىرا كىرىپ:

— ھە، ھوشىڭىزغا كەپسىز - دە، ئېرىڭىز بايا چىقىپ كەتتى. ئۇ ئايالىمنى داۋالىتىشقا پۇل تېپىپ كېلىمەن دەيدۇ، — دېگەنىدى، كۆزۈمگە شۇ ھامان ياش كەلدى.

— ئۇ پۇل تاپقىلى قەيەرگە بارىدىكەن، بۇنى دېدىمۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— مەدىكار بازىرىغا بارىمەن دېگەندەك قىلدى، — دېۋىدى،

كىيىملىرىمنى كىيىپ دەرھال كارىۋاتتىن چۈشتۈم ۋە ، — مېنى كەچۈرۈڭ ، بۇ پەلتويۇم گۆرۈگە تۇرۇپ تۇرسۇن ، مەن مەدىكار بازىرىغا بېرىپ ئۇنى تاپاي . ئۇ يەنە بىرەر پېشكەللىككە يولۇقۇپ قالمىسۇن ، — دېدىم ـ دە ، يۈگۈرگىنىمچە ئىشىكتىن چىقىپ كەتتىم . سىپىترا قىز كەينىمدە ھاڭۋېقىپ قاراپلا قالدى . مەن شۇ يۈگۈرگىنىمچە چوڭ يولغا چىقتىم . يولدا ئادەملەر كۆپ بولۇپ ، دوقمۇش ـ دوقمۇشتا قاتناش قىستاڭچىلىقى ئىدى . مەن كىشىلەردىن مەدىكار بازىرىنىڭ قەيەردىلىكىنى سوراپ يۈرۈپ ئاران تەستە تېپىپ كەلدىم . مەدىكار بازىرى شەھەرنىڭ ياقا بىر بۇرجىكىدە ئىكەن . ئۇ يەردە يۈزگە يېقىن ئادەم يىغىلىپ تۇرۇشاتتى ، ئەمما بىرەرمۇ ئايال كۆرۈنمەيتتى . ناۋادا ئۆزلىرىنى ياللاشقا بىرەر خېرىدار كەلگۈدەك بولسا ، ئون نەچچىسى تەڭ يۈگۈرۈپ بېرىشاتتى ۋە ھەممىسى ئالىقىنىنى ئېچىپ :

— باي ئاكا قارىسىلا ، قولۇم ئىشتا پىشقان مېنىڭ ، ھەر قانداق قارا ئىشتىن قورقمايمەن ، — دېسە ، يەنە بىرى ، — مېنىڭ قولۇم تاشتەك ، مېنى ياللىسىڭىز بەرگەن ھەققىڭىزگە رازى بولىسىز ، — دەيتتى . مەن مەدىكارلارنىڭ ئاشۇنداق يېلىنىشلىرىنى كۆرگەچ ، سەمەرنى ئىزدەپ ھەر تەرەپكە قاراپ ماڭدىم . ئۇنى ئاخىر تاپتىم . سەمەر بىر چەتتە مۇڭلىنىپ ئولتۇراتتى . مەن ئۇنى كۆرۈپلا :

— سەمەر ! — دەپ چاقىرىۋىدىم ، ئۇ ماڭا بۇرۇلۇپ ، — سىز بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلدىڭىز ؟ — دەپلا چىرايى تۈتۈلدى . مەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ :

— سىز قەيەرگە بارسىڭىز شۇ يەرگە بارىمەن دەپ كەلدىم شۇ ، — دېدىم ئۇنىڭ بىچارىلىكىگە ئىچىم ئاغرىپ ، ئۇ كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ :

— مەن سىزگە يۈز كېلەلمەيمەن ، مەدىكارچىلىق قىلىشىڭىزغىمۇ يول قويالمايمەن ، — دېدى ئۇ كۆزلىرىگە لىق ياش ئېلىپ .

— سەمەر ، بۇ جاپالىق كۈنلىرىمىزمۇ ئۆتۈپ كېتەر ، راھەت كۆرىدىغان كۈنلىرىمىزمۇ كېلەر ، — دېدىم ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ . ئۇ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى ، مەن يېنىدا ئولتۇردۇم . كىشىلەر مەدىكارلارنى تاللاپ ، بىرنەچچە كىشىلا قالغانىدى . بىر چاغدا قىزىل ساقال بىر ئادەم ئالدىمىزغا كەلدى . ئۇ ئادەمنى كۆرۈپ ئورنىمىزدىن تۇردۇق .

— ئەر - خوتۇنمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ كىشى بىزگە تەكشى نەزەر بىلەن قاراپ .

— ھەئە ، بىز ئەر - خوتۇنلار ، — سەمەر ئۇ ئادەمگە شۇنداق جاۋاب بەردى .

—قولۇڭلارنى چىقىرىڭلار ! — دېدى ئۇ كىشى بىزگە بۇيە-رۇق ئاھاڭىدا . بىز ئالقىنىمىزنى ئۇ ئادەمگە كۆرسەتتۇق ، ئۇ ئادەم ئالقىنىمىزنى كۆرگەندىن كېيىن :

— ئىككىڭلار ئاقناچىمۇ نېمە ؟ قولۇڭلار پاختىدەك تۇرد-دۇ . ھۇرۇن ئادەمنىڭ قولى مۇشۇنداق بولاتتى . ھەي ، كېچە-كىپ قاپتىمەن - دە ، قاتمال ، كۈچتۈڭگۈر مەدىكارلارنى خەق مەندىن بالدۇر ئېلىپ كېتىپتۇ ئەمەسمۇ ، — دېدى ئۇئادەم ئەپ-سۇسلىنىپ .

— نېمە ئىشلىرى بار ئىدى ؟ — سەمەر ئۇ قىزىل ساقال ئادەمگە قاراپ سورىدى . ئۇ كىشى ئىككىمىزگە يەنە بىر قاراپ چىققاندىن كېيىن :

— ئورما ئورۇيدىغان ئىش ئىدى . سىلەر ئورما ئورۇپ باققانمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— بىز دېگەن دېھقان . ئورما دېگەننى نەچچە قېتىم ئورۇپ باققان بىز ، — سەمەر ئۇ كىشىگە شۇنداق جاۋاب بېرىۋىدى ، قىزىل ساقال ئادەمنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى .

— ھە ، دېھقان بولساڭلار بوپتۇ ، سىلەرنى ئالقىنىڭلارغا قاراپ ھېچ ئىش كۆرمىگەنلەرمىكىن دەپ ئويلىغانىدىم . ئۇنداقتا

پۇتۇشەيلى ، تـۆت مـو بـۇغدايىنى قـانچە پـۇلغا ئورۇپ بېرىسـد-
لەر ؟ — دەپ سورىدى ئۇ كىشى . سەمەر بىردەم جىم تۇرغاندىن
كېيىن :
— بىر يۇز ئەللىك يۇەن بەرسىلە ، — دېدى . بۇ گەپنى
ئاڭلاپ قىزىل ساقال ئادەمنىڭ چىرايى تۇرۇلدى .
— نېمانچە قىممەت ؟ مـۇۋاپىقراق بىر بـاھا قويمامسىز
ئۇكا ؟ — دېدى نارازى بولغان قىياپەتتە . سەمەر ئۇنىڭغا قاراپ
بېشىنى قاشلاپ تۇرۇپ :
— ئەمىسە ئۆزلىرى بىر نېمە دەپ باقمامىلا ، — دېگەندى ،
ئۇ قىزىل ساقال ئادەم :
— توقسان يۇەن بېرەي ، تاماقنى بىزنىڭ ئۆيدە يەڭلار ،
بولامدۇ ؟ — دەپ سورىدى .
— مەيلى ، يۇز يۇەن بەرسىلە ، ئورۇپ بېرەيلى ، — دېدى
سەمەرمۇ باھا تالىشىپ . قىزىل ساقال ئادەم بىردەم غۇدۇرىغاند-
دەك قىلىپ :
— ھە بوپتۇ ، ئەمما ئورمىنى بەك پاكىز ئورۇڭلار جۇمۇ .
قېنى ئارقامدىن مېڭىڭلار ، — دېدى . بىز ئۇ ئادەمنىڭ كەينىدىن
ئەگىشىپ ماڭدۇق . ئۇنىڭ ئۆيى شەھەر سىرتىدىكى بىر يېزىدا
ئىكەن . بىز قارا چاي بىلەن غىزالىنىۋالغاندىن كېيىن ، ئۇ
كىشىنىڭ بالىسى بىزگە ئېتىزلىقنى كۆرسىتىپ قويۇپ قايتىپ
كەتتى .
ئورما ئورۇش نېمىدېگەن تەس ـ ھە ! ئورغاق تۇتقان قولۇم
پىژ ـ پىژ قىلىپ ئېچىشىپ تۇراتتى . بەدەنلىرىم چىپ ـ چىپ
تەرلەپ كەتتى . سەمەرگە قارىسام ، يېرىم يالىڭاچ بولۇۋېلىپ
ئورما ئورۇۋاتاتتى . ماڭلايلىرىدىن تەرلەر چىپىلداپ ئېقىپ تۇ-
راتتى . ئاپتاپنىڭ تەپتى ئادەمنى تالجىقتۇراتتى . سوغۇق سۇمۇ
ئۇسسۇزلۇقىمىزنى باسالمايتتى . شۇ كۈنى كەچكىچە مىڭ بىر
مۇشەققەتتە بۇغداي ئورىدۇق . ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن يەنە

ئېتىزغا كەلدۇق . ئالىقىنىم تۇنۇگۇنكىدىنمۇ بەك ئېچىشاتتى . قاپارغان يەرلەر ئۇزۇمدەك چوڭىيىپ ، ۋىل - ۋىل قىلىپ پارقى- راپ تۇراتتى . ئالىقىنىمدا ئورغاق تۇتالمىدىم . سەمەر بىر تال شوخا تېپىپ كېلىپ ئالىقىنىمدىكى قاپارتقۇلارنى تېشىۋەتكەنى- دى ، ئىچىدىن سۇزۇك سۇيۇقلۇق ئېقىپ چىقتى ۋە قاتتىق ئېچى- شىپ ، بىردەمدىن كېيىن ئاندىن سەللا ئاراملىق بەردى . سەمەر- نىڭ قولىغا قارىسام ، ئۇنىڭ ئالىقىنىنىڭمۇ ساق يېرى قالماپتۇ . ئىشنىڭ سۈرئىتى ئاستىلىشىپ كەتتى .

پېشىن مەزگىل بولغاندا ، قىزىل ساقاللىق ئادەم ئېتىز بېشىدا پەيدا بولدى - دە ، بىزگە تاپا قىلغىلى تۇردى :

— قانداق ئورىغان بۇغداي بۇ ؟ باشاقلار ئوڭتەي - توڭتەي تۇرىدىغۇ ؟ ئورما دېگەننى رەت تەرتىپى بىلەن ئورىمامدۇ ؟ مەن سىلەرگە ئىشىمنى پاكىز قىلىپ بېرىڭلار دېمىگەنمىدىم . دېگەن گېپىمنى قۇلىقىڭلاردا تۇتماپسىلەر ، بۇغداي ئورۇشنى توختىتىپ چالا - بۇلا ئىشىڭلارنى تۈزەڭلار .

سەمەر ئۇ كىشىنىڭ ئالدىدا گويا جىنايەتچىدەكلا بېشىنى سېلىپ :

— ماقۇل ، چېچىلمىسىلا ، ئورمىنى ئۆزلىرىنىڭ كۆڭلىدى- كىدەك ئورۇيلى ، — دېدى .

بىز بۇغداي ئورۇشنى توختىتىپ ، ئورۇپ بولغان چەشلەرنى رەتلەش ۋە باش تېرىش دېگەندەك ئىشلار بىلەن يەنە بىر كۈننى كەچ قىلدۇق . ئەتىسى يەنە ئېتىزغا بېرىپ قالغان بۇغدايلارنى ئورۇشقا باشلىدۇق . بۇغداي چىڭقى چۈشكە ئورىلىپ بولدى . قىزىل ساقاللىق ئادەم ئورۇپ بولۇنغان بۇغدايلارنى كۆزدىن كە- چۈرۈپ بولغاندىن كېيىن :

— بۇگۈن ئورىغان بۇغداي بىرئاز چاچراندى بوپتۇ ، مەيلى جان - جانىۋارلار تېرىپ يەۋالار . يۈرۈڭلار ، كېتەيلى ، — دېدى بىزگە ئىچى ئاغرىغاندەك بىر نەزەردە قاراپ . پوكۇلداپ تۇرغان

يۈرىكىمىز جايىغا چۈشكەندەك بولدى ـ دە ، ئۇ ئادەمگە ئەگىشىپ ئۆيىگە كەلدۇق . ئۇنىڭ كەينىدىن ئىشىكتىن كىرىشىمىزگىلا قىزى ئالدىمىزغا كېلىپ :

— دادا ، ئالتۇن ئۈزۈكۈم يوق تۇرىدۇ . مېنىڭچە چوقۇم ئاۋۇ ئايال ئوغرىلىۋالدى ، — دەپ دادىسىغا ئىشارەت قىلىۋېدى ، ئىككىمىز تەڭلا جىددىيلىشىپ كەتتۇق . بېشىمدىن سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك بولدى .

— قاچان يوقاپ كەتتى ؟ — دەپ سورىدى قىزىل ساقاللىق ئادەم قىزىنىڭ چىرايىغا قاراپ ، چىرايىمۇ ئاچماستىن .

— كېچىدە ئوغرىلىۋاپتۇ ئۇ ، — دېگەنىدى ، ئاچچىقتىن چىرايىم تاتىرىپ ، مېنى يىغا باستى .

— خېنىم ، مەن ئۇنداق قولى ئەگرى ئادەملەردىن ئەمەس ، ماڭا بۇنداق بۆھتان چاپلىماڭ ، — دېدىم يىغىدىن ئۆزۈمنى ئاران ـ ئاران بېسىۋېلىپ .

— كىم بىلىدۇ تېخى سەن دېگەن كەسپىي ئوغرىمۇ ؟ ! — دېدى ئۇ قىز ماڭا ئالىيىپ قاراپ . سەمەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئوتتۇرىغا سەكرەپ چۈشتى :

— مەن ئوغرىنى خوتۇنلۇققا ئېلىپ نېمە قىلارمەن ؟ ئەگەر بىز ئوغرى بولغان بولساق بۇ يەردە ئىشىڭلارنى قىلغۇچە ئوغرىلىق قىلماسىدۇق ؟ بىزگە بۇنداق ئۇۋال قىلماڭلار !

— نېمە ، بىز ئۇۋال قىپتۇقما ؟ تۇزۇمىزنى يەپ تۇزلۇقنى چېقىشتىڭ تۇزكورلار ! تېزدىن ئۈزۈكۈمنى بېرىش ! ... ، — قىز بىزگە ئېغىزىنى بۇزدى .

— خېنىم ، بىز ئۈزۈكۈڭىزنى ئالمىغان تۇرساق ، ئۇنى نەدىن تېپىپ بېرەلەيمىز ؟ — دېدى سەمەر غەزەپتىن تىترەپ .

— ھەرقايسىڭ ئالمىساڭ كىم ئالدۇ ؟ ئەمىسە مەن ئالامدىم ! ؟ — دەپ ھۆرپەيدى قىزىل ساقاللىق ئادەممۇ قىزىغا بولۇشۇپ ، — تېز كۆزۈمدىن يوقىلىش ، بولمىسا ساقچىغا ئاپىرىپ

كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرستىمەن .

ھەر ئىككىمىز يىغلىغان ، ھارغان ـ ئاچقان ھالدا ئۇ كىشىنىڭ كۆز ئالدىدىن كېتىشكە مەجبۇر بولدۇق . بىز ئېغىر ئەلەم ۋە كۈچلۈك ئازاب ئىچىدە ھارغىنلىق دەستىدىن كىشەندەك ئېغىرلاشقان قەدىمىمىزنى ئاران ـ ئاران يۆتكىگىنىمىزچە شەھەرگە پىيادە كىردۇق . قورساقلىرىمىز ئېچىپ كەتتى . سەمەر بىر چاغدا بىر تونۇردىن نانىنىڭ ئۇۋۇقىنى تېرىپ كەپتۇ . خۇددى ئالتۇن تېپىۋالغاندەك خۇشال بولدۇم . نانىنىڭ ئۇۋۇقى قورسىقىمىزنىڭ بىر بۇرجىكىگە بېرىپ توختىدى ۋە نەپسىمىز بىر ئاز ئارام تاپقاندەك بولدى . كېچىسى ئوچۇقچىلىقتا تاڭ ئاتقۇزدۇق .

— تىرىكچىلىكىمىز ئۈچۈن بىزگە مۇقىم بىر ئىش بولسا ياخشى بولاتتى ، — دېدى ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ .

— ھەي ، بىرەر خۇسۇسىي گىلەم كارخانىسىغا بېرىپ ئىشلىسەك بولمامدۇ ؟ — دېيىشىمگە ئۇ قەدىمىنى توختاتتى .

— توۋا ، نېمىشقا بۇرۇنراق ئېسىمىزگە كەلمىگەندۇ بۇ ئامال ، يۇرۇڭ ، شۇنداق قىلايلى ، — دېدى ئۇ دەرھاللا بىر بىلىكىنى بىلىكىمدىن ئۆتكۈزۈپ مېنى يېتىلىۋالدى .

بىز شەھەرنىڭ بىر چېتىدىكى سۇمەرخان ئىسىملىك بىر ئايال كارخانىچىنىڭ ئۆيىنى ئىزدەپ سوراپ ئاران تاپتۇق . ئۇنىڭ ھويلىسىغا كىرسەك ، چوڭ زالدا يىگىرمىچە دەستىگاھ ئالدىدا نۇرغۇن ياش ـ ئۆسمۈر گىلەم توقۇپ ئولتۇرۇشاتتى . سەمەر ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ بىر بالىغا :

— بۇ كارخانىنىڭ خوجايىنى بىلەن كۆرۈشەتتۇق . چاقىرىپ قويغان بولسىڭىز ، — دېدى ، ئۇ بالا زالنىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ :

— خوجايىن ، سىزنى بىر ئادەم چاقىرىدۇ ، — دەپ توۋلىغانىدى ، قورساق سالغان ، پاكار بىر ئايال ئالدىمىزدا پەيدا بولدى . ئۇ باشقىلار بىزگە تونۇشتۇرغان سۇمەرخان ئىسىملىك ئايال ئىدى .

— نېمە ئىشلار بار ؟ — دەپ سورىدى ئۇ بىزگە باشتىن- ئاياغ سەپسېلىپ .

— كارخانىلىرىدا ئىشلەيمىكىن دېگەن ، — دېدى سەمەر ئۇنىڭغا .

— مەن ئىشچى قوبۇل قىلمايمەن . ئەگەر شاگىرت بولۇپ ئىشلەيلى دېسەڭلار مەيلى ، — دېدى ئايال . بىز بىر - بىرىمىزگە قارىشىپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن سەمەر سۇمەرخانغا :

— بىزنىڭ ئۆيىمىز يېزىدا ئىدى . ياتاق بىلەن تاماقنى ھەل قىلىپ بەرگەن بولسىلا بىز كارخانىلىرىدا ۋاقتىنچە ئىشلەپ باق- ساق بوپتىكەن ، بىز ئېغىر كۈندە قالدۇق ، — دېدى سەمەر كۆزىدىن تارام - تارام ياش ئاققۇزۇپ . سۇمەرخان بىردىنلا يۇمشىدى :

— مۇساپىر ئىكەنسىلەر ، بوپتۇ دېگىنىڭىز بويىچە ياتاق - تاماقلىرىڭلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرەي . مۇقىم ئىش تېپىۋالغۇ- چە بىرنەچچە كۈن ئىشلەپ تۇرۇڭلار .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ كەتتۇق ۋە شۇ كۈنىلا ئىشقا چۈشتۇق .

سەمەر ئەتىسىلا : «نېمانداق ئېغىر ئىش بۇ» دەپ قاقشاشقا باشلىدى . ئىشقا چۈشۈپ بىر ھەپتىدىن كېيىن سەمەر ياتاقتىن بىر كېچىدىلا تۇيۇقسىز يوقاپ كەتتى . مەن ئۇنى ھاجەتكە چىقىپ كەتتى ، دەپ ئويلاپتىمەن ، ئەمما ئۇ قايتىپ كىرمىدى . شۇ بىر كېچىنى ناھايىتى تەستە تاڭ ئاتقۇزدۇم . كەچ كىرگۈچە ئۇنىڭ ئىز - دېرىكى بولمىدى . مەن بۇ يەردىن ئايرىلىپ ئۇنى ئىزدەي دېسەممۇ ، قەيەرگە كەتكەنلىكى ماڭا قاراڭغۇ ئىدى . مەن خاتىر- جەم ياتاقتا يېتىش ۋە قورساق تويغۇزۇش ئۈچۈنلا بۇ يەردە ئىش- لەپ قالدىم . ئۇ مېنى چوقۇم ئالغىلى كېلىدۇ ، دېگەن ئىشەنچتە كۆڭلۈمنى توختاتتىم . سۇمەرخان ئۇنى سورىغانىدى ، «سىز ئىشلەپ تۇرۇڭ ، مەن باشقا ئىش ئىزدەپ باقاي دەپ كېتىپ

قالدى » دەپ قويدۇم . ئۇ باشقا گەپ ـ سۆز قىلمىدى . كۆڭلۈمدە
جاپاغا چىدىمايدىغان ، ئاقىنانچى ، ھەتتا ۋىجدانسىزلىقتىنمۇ قاچ-
مايدىغان بىر ئەرگە خوتۇن بولغانلىقىمنى ئويلاپ خۇرسىندىم .

ئارىدىن بىرەر يىل ئۆتۈپ كەتتى . سەمەر كۆزۈمدىن ئۇچ-
تى . بۇ ، ھاۋا سوۋۇپ ، جاھان قارغا چۈمكەلگەن ۋاقىت ئىدى .
سىرتتا قار لەپىلدەپ يېغىپ تۇراتتى . «ئۇ مېنى مۇشۇنداق
تاشلاپ قاچارمۇ ؟ » دېگەن خىياللار كاللامنى چىرمىۋالدى .

بىر ئەتىگىنى ياتىقىمدا ناشتا قىلىپ ئولتۇرسام ، ئىشىك
چېكىلدى . بېرىپ ئىشىكنى ئېچىشىمغا سەمىرىپ كەتكەن ، يۈزۈر
كىيىنگەن ، زاڭاقلىرىدا تۈك دىدارى يوق ، پاكىز چىراي سەمەر
كىرىپ كەلمەسمۇ ؟ ئۇنى كۆرۈپلا ئېتىلدىم . ئۇمۇ مېنى ئىسسىق
قويىنىغا ئالدى . خۇشاللىقىمنى باسالماي ئۆزۈنىچە يىغلىغاندىن
كېيىن :

— مېنى نېمىشقا تاشلاپ قاچىسىز ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭ-
دىن . ئۇ يانچۇقىدىن ئۈچ كاللەك پۇلنى چىقىرىپ :

— قاراڭ ، پۇل تېپىپ كەپتىمەنمۇ ؟ — دېدى .

مەن ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ :

— نېمە ؟ شۇنچە جىق پۇلنى قانداق تاپتىڭىز ؟ — دەپ
سورىدىم .

— ئۆزۈمنى يەپ ، ساپىقىنى سورىماڭ ، دېگەن گەپ بار
ئەمەسمۇ ؟ كېيىنچە بىلىسىز ، ھازىرچە بۇ پۇللارنى كەڭتاشا
خەجلەشنى بىلىڭ ، بولامدۇ ؟ — دېدى ئۇ كۆزۈمنىڭ ئىچىگە
قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ .

— ھە راست ، ئانام تولا چۈشۈمگە كىرىۋاتىدۇ . ئۇنى يوقلاپ
كەلسەك بولاتتى ، — دېدىم ئۇنىڭ بويىنىدىن قۇچاقلاپ تۇرۇپ .
ئۇ خۇش ياقمىغاندەك بىر خىل ھېسسىياتتا قولۇمنى بويىنىدىن
چۇشۇرۇۋېتىپ :

— مېڭىڭ ئەمىسە ، شەھەرگە كىرىپ تاماق يەۋېلىپلا يولغا

چىقايلى ، — دېدى .

مەن چاقماق تېزلىكىدە نەرسە - كېرەكلىرىمنى يىغىشتۇر-دۇم . سۇمەرخان بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن ، سەمەر كۈتۈپ تۇرغان دەرۋازا ئالدىغا كەلدىم . ئۇ قىزىل رەڭلىك سانتاناغا يۆلەنگىنىچە تۇراتتى .

— ماڭايلى ، — دېدىم ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ . ئەمما ئۇ مىدىر - سىدىرمۇ قىلماي تۇرۇپ :

— قېنى ، ماشىنىغا چىقىڭ ، — دېگەنىدى ، چۆچۈپ كەت-تىم .

— بۇ … بۇ ماشىنا سىزنىڭمۇ ؟ — دەپ سورىدىم ھەيران بولۇپ .

— ياق ، بىزنىڭ ، — دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ .

مەن پىكاپنىڭ ئالدى ئورۇندۇقىدا ئولتۇردۇم . توۋا ، ئۇ تېخى ماشىنا ھەيدەشنىمۇ ئۆگىنىۋالغانىكەن . پىكاپنى ھېچ كۆ-چىمەيلا ئوت ئالغۇزۇپ قوزغىدى . مەن تۇغۇلۇپ تا شۇ كەمگىچە پىكاپتا ئولتۇرۇپ باقمىغاچقا ھاياجىنىمنى باسالماي قالدىم .

بىز ئاۋات بىر ئاشخانىدا بىر قاچىدىن پولۇ يەپ قورساقنى تويغۇزغاندىن كېيىن ، يەنە پىكاپقا ئولتۇرۇپ ئانامنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدۇق . يولدا كېتىۋېتىپ ئۇنىڭدىن :

— سەمەر ، كوسا ئادەمدەك بولۇپ قاپسىز . بىر چىرايلىق بۇرۇتىڭىزمۇ يوق تۇرىدۇ ، نېمىشقا ئەمدى ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭ پارقىراپ تۇرغان چىرايىغا سەپسېلىپ .

مېنىڭ بۇ گېپىمنى ئاڭلاپ ، ئۇنىڭ چىرايى سەل ئۆڭگەندەك بولدى ، شۇنداقتىمۇ چىرايىغا تەبەسسۇم ياغدۇرۇپ :

— تۇك چۈشۈرۈش دورىسى سۈركىگەنىدىم . ئەمدى بۇ-رۇت- ساقال چىقمايدۇ ، — دېدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ «غۇژژىدە» ئاچچىقىم كەلدى .

— ساقال - بۇرۇت دېگەن ئەرلىكىنىڭ زىننىتى ئىدى . ئۇنى

نېمىشقا يوقىتىۋەتكەنسىز ؟ — دەپ سورىدىم ئاغرىنغان ھالدا .

— ساقال - بۇرۇتنىڭ ئۆسۈپ تۇرۇشىمۇ ئادەمگە بەكلا ئاۋارچىلىك ئىكەن . مۇشۇنداق سىلىق ۋە ئاپئاق تۇرسا ئادەم بالىلىقىقا قايتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ ، كىشىلەرگە ياشارغاندەك كۆرۈنىدىكەن . ھازىر ساقال - بۇرۇتنى يوق قىلىۋېتىش ياشلار ئارىسىدا مودىغا ئايلىنىپتۇ ، — دېدى ئۇ . مەن ھەيران قېلىپ :

— توۋا ، سىز بىر قىسىم چاكىنا كىشىلەرنى دوراپسىزھە ! — دېدىم ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ .

— مەنمۇ زامانغا باقاي دەپ ، — دېدى ئۇ .

— توۋا ، سىز شۇنچە تېز ئۆزگىرىپسىز ، — دېدىم ئۇنىڭ ئۇستۇېشىغا تولۇق بىر نۆۋەت كۆز يۈگۈرتۈپ . ئۇ گېپىمگە كۈلدى ۋە :

— چوڭ شەھەرگە بارسىڭىز ، سىزمۇ ئۆزگىرىسىز ، — دېدى ئۇ يېڭى بىر ئىشنى بايقىغاندەك . ئۇنىڭغا كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇپ :

— خۇدايىم ماڭا ئۇنداق يەرلەرنى كۆرسەتمىسۇن ! — دېدىم .

بىز يول بويى يەنە نۇرغۇن پاراڭلارنى قىلىشىپ ، ئانامنىڭ ئۆيىگە يورۇق پېشىنگە يېقىن يېتىپ كەلدۇق . ئۆيگە كىرسەك ، ئانام مۇزدەك ئۆينىڭ بىر بۇرجىكىدە يوتقانغا يۆگىنىپ يېتىپتۇ . يېنىدىكى بىر كونا قاچىدا ئازراق تۇكۇرۇك تۇراتتى .

ئۇ ئاياغ تىۋىشىمىزدىن كۆزىنى ئاچتى :

— توۋا ، ئاناڭنى شۇنچىمۇ تاشلىۋېتەمسەن ؟ سەن كەتكىلى بىرنەچچە ئاي بولدىغۇ ، — دېدى ئانام ئاران - ئاران گەپ قىلىپ . مەن ئانامنىڭ يېنىغا باردىم ۋە ئۇنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدۇم ، سەمەرمۇ ئانام بىلەن تىنچلىق سوراشتى . مەن بازاردىن ئېلىۋالغان تاتلىق - تۈرۈملەر قاچىلانغان سومكىنى ئانامنىڭ ئالدىغا قويۇپ ئېغىزىنى ئاچتىم ۋە :

— بۇاپا قىزىڭنى كەچۇرگىن ئانا ! كۇتكەن يېرىڭدىن چىد-
قالمىغىنىمغا خىجىلمەن . مەن بىر گىلەم كارخانىسىدا ئىشلىگە-
نىدىم . خوجايىنىدىن رۇخسەت ئالالمىدىم ، — دېدىم .

— ئۇبدان قىپسەن . بىكار يۇرگۇچە ئىش تېپىپ ئىشلىگە-
نىڭ ئوبدان بوپتۇ ، — دېدى بىچارە ئانام مېنى ئەپۇ قىلىپ .

ئانام بېشىنى كۆتۈرۈپ ، سەمەرنىڭ چىرايىغا ئوبدان بىر
سەپسېلىپ قاراپ چىققاندىن كېيىن :

— ئۆزىڭىز نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز بالام ؟ — دەپ سورىدى .
ئانامنىڭ بۇ گېپى بىلەن سەمەرنىڭ يۇزىدىكى قىزىللىق تېزلا
يوقالدى ۋە ئېغىز ئاچتى :

— مەن چوڭ شەھەرگە بېرىپ كەلدىم ، — دېدى . ئانام :

— ئۇ قانداق يەر بالام ؟ — دەپ سوراپ قالدى . سەمەر
ئۇنىڭغا :

— يىراق ، ئۇ بەك ئاۋات ھەم ئۇز جاي ، — دەپ چۇشەندۇر-
دى .

ئانام ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قايتا گەپ - سۆز قىلمىدى .
مەن ئانامنىڭ سولغۇن چىرايىغا قاراپ :

— ئانا ، چىرايىڭىز بۆلەكچىلا تۇرىدۇ . قەيىرىڭىز ئاغرىي-
دۇ ؟ — دەپ سورىشىمغا ئانامنىڭ كۆزىدىن ياش سىرغىدى .

— قېنى ، ئېيتىڭ ئانا ، بىز كەلدۇق . كېسىلىڭىز بولسا
تارتىنماي دەڭ ، دوختۇرخانىغا ئاپىرىمىز ، — دېدىم ئۇنىڭ
ئورۇقلاپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ .

— كېچىسى تولا يۆتىلىپ ئىچ ئەزايىم بەك ئاغرىيدۇ . بالام ،
قېرىلىقىمدىن ئوخشايدۇ ، — دەپ كېسىلىنى يوشۇرغاندەك قىلدى-
ۋېدى ، يۇرىكىم ئېچىشىپ كەتكەندەك بولدى - دە ، ئۆزۈمنى
توختىتىۋالالماي يىغلاپ سالدىم .

— تۇرۇڭ ئانا ، دوختۇرخانىغا بارايلى ، — دېدى سەمەرمۇ .
ئىككىمىز ئانامنىڭ يېنىغا كېلىپ قولتۇقىدىن يۆلىدۇق . ئانام

شۇنى كۆتكەن بولسا كېرەك ، ئۇ ئۇن ـ تىنسىزلا ئاستا ئورنىدىن تۇردى . ئانامنى يۆلەشتۇرۇپ، پەگاھقا چۈشۈردۇق . مەن ئۇنىڭ كىيىملىرىنى يۆتكىشىگە ياردەملەشتىم . ئانام يېڭى كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇۋالدى . بىز ئوبدان تەييارلىنىپ ، دەرۋازىدىن چىقتۇق . ئانامنى پىكاپ بىلەن دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەلدۇق . دوختۇرلار ئانامنى تەكشۈرۈپ : «ئۆپكە كاردىن چىقىپتۇ ، قان يېتىشمەپتۇ ، ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىپتۇ» دەپ دىئاگنوز قويۇپ ياتاققا ئالدى . سەمەر ئانامنى داۋالىتىش ئۈچۈن يېنىدىن بەش مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىۋېدى ، ئانا ـ بالا ئىككىمىز بەكلا خۇش بولدۇق . ئۇ مېنى ئانامنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا قالدۇرۇپ قويۇپ ، بىز بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قالدى .

ئانام دوختۇرخانىدا يىگىرمە كۈندەك داۋالىنىپ خېلىلا ساقايدى . ئۇنىڭ دورا پۇلىغا ئۈچ مىڭ يۈەن كەتتى . ئېشىپ قالغان بىر مىڭ بەش يۈز يۈەن پۇلنى ئانامنىڭ قۇۋۋەتلىك يېيىشى ئۈچۈن يانچۇقىغا سېلىپ قويدۇم . ئانام دوختۇرخانىدىن چىقىپ ئۈچ كۈن ئۆتكەندە ، ئانام بىلەن خوشلىشىپ شەھەرگە قايتىپ بىر مېھمانخانىدا قوندۇق .

مەن بەكلا رازىقىپ كۈتكەن كېچە ئاخىر كەلگەندى . مەن جاي تەييارلاپ سەمەرنى كۈتۈپ ياتتىم . ئەمما ، نېمىشقىدۇر ئۇ مەندىن ئۈركۈگەندەك قىلىپ تېلېۋىزورغا قاراپ ئولتۇراتتى . مەن تاقەتسىزلىنىپ :

— سەمەر ، تېلېۋىزور مەندىنمۇ مۇھىممۇ ؟ مېنى سېغىنمىدىڭىزمۇ ؟ يېنىمغا كەلمەمسىز ، مەن سىزگە تەشنا بولۇپ تۇرۇپتىمەن ، — دېيىشىمگە ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپلا كەتتى .

مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدىم ۋە پۈتۈن ھېسسىياتىم بىلەن ئۇنى چىڭ قۇچاقلىدىم . لېكىن ئۇ مېنى بۆرۈنقىدەك قىزغىن قۇچاقلاپ باغرىغا باسمىدى . مەن ئاچچىقتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ ئۇنى قويۇۋەتتىم ۋە چىرايىمنى تۇرۇپ :

— سەمەر ، سىز نېمانچە ئۆزگىرىپ كەتتىڭىز ؟ ئېيتىڭە ، سىزگە زادى نېمە بولدى ؟ — دەپ سورىدىم . ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى لىققىدە ياشقا تولدى ـ دە ، بوش ئاۋازدا ئېيتتى :

— كەچۈرۈڭ ، تاش بۆرىكىمنى سېتىۋەتتىم . ئەرلىكىم تامامەن يوقالدى ، — دېگەندى ، بېشىمدا خۇددى چاقماق چېقىلغاندەك بولدۇم ۋە ھوشۇمدىن كەتتىم .

30

سەمەردىن ئاجرىشىپ كېتىشنى ئويلىدىم ، ئەمما يۈز ـ تۈرانە دېيىشكە ئۇيالدىم . ئۇ ئالدىمدا بەكلا بىچارە بولۇپ كەتكەندى . ئەمما ، ئۇ ماڭا بۇرۇنقىدىنمۇ بەك كۆيۈنەتتى . ئارىدىن ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر شەنبە كەچلىكتە ماڭا :

— رېستورانغا بېرىپ ئويناپ كېلەيلىچۇ ، — دېدى . مەن تېخى رېستوران دېگەن يەرگە بېرىپ باقمىغاچقا ، بۇ دىمىق ئۆيدە ئولتۇرغۇچە مەيلى ئەمەسمۇ ، دېگەننى ئويلاپ ماقۇل بولدۇم . بىز پىكاپ بىلەن شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق .

مېڭىپ بىر يەرگە كەلگەندە ، سەمەر يولنىڭ ياقىسىدا تاماكا چېكىپ تۇرغان ئېگىز بويلۇق ، كۆزلىرى چوڭ ، قاشلىق ، پاناق بۇرۇن بىر يىگىتنىڭ يېنىغا كەلگەندە ماشىنىنى توختاتتى .

— خېلىل ، ئۇزاق ساقلىمىغانسەن ؟ — دەپ سورىدى سەمەر ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈۋېتىپ .

— ئانچە ئۇزاق ساقلىمىدىم ، كەلگىنىمگە ئون مىنۇتتەك بولدى ، — دېدى ئۇ خىر ـ خىر ئاۋازدا .

— قېنى ، ماشىنىغا چىقە ، — دېدى سەمەر ئۇنى پىكاپقا تەكلىپ قىلىپ .

ئۇ يىگىت پىكاپنىڭ ئارقا ئورۇندۇقىغا چىقىپ ئولتۇردى ـ دە ، سەمەردىن .

— بۈگۈن رەڭلىك ئۇلتۇرامدۇق ياكى رەڭسىزمۇ؟ — دەپ سورىدى .
— رەڭلىك ، — دېدى سەمەر كۈلۈپ تۇرۇپ .
مەن ئۇلارنىڭ سۆزىنى تازا ئاڭقىرالماي ئولتۇردۇم . رەڭ-لىك دېگىنى ماڭا ئېيتقان «رېستوران» دېگىنى بولسا كېرەك دەپ ئويلىدىم .
بىز شەھەر مەركىزىدىكى ئاۋات بىر رېستورانغا كەلدۇق . رېستوراننىڭ رەڭگارەڭ چىراغلىرى كۆزنى قاماشتۇراتتى . ناخشا ئاۋازى توختىمايتتى . پۇزۇر كىيىنگەن كىشىلەر يۇمىلاق ئۈس-تەللەرنى چۆرىدىشىپ قىزغىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى . بىز سەمەر زاكاز قىلدۇرغان كىچىك بىر ئۈستەلگە كېلىپ ئولتۇ-رۇشتۇق . تاماق ۋە قورۇما ئارقا - ئارقىدىن چىقتى . بىز تاماق يېگەچ پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق . بىردەمدىن كېيىن مۇزىكا توخ-تىدى ۋە چىرايلىق كىيىنگەن رىياسەتچى قىز مېھمانلارغا سالام بېرىپ كەچلىك بەزمىنىڭ باشلانغانلىقىنى جاكارلىغاندا چاۋاكلار چېلىندى .
ئالدىمىزغا چايدىن باشقا ئۇمرۇمدە كۆرۈپ باقمىغان بىرخىل ئىچىملىك قېپى بىلەن كەلتۈرۈلگەندە ، سەمەر ئاغزىنى ئېچىپ بىر جۈپ كىچىك قاچىغا ئاق سۈيۇقلۇقنى تولدۇرۇپ قويغاندىن كېيىن ، بىر قاچىنى قولغا ئېلىپ تۇرۇپ :
— ھەمىدە ، بۇياق مېنىڭ يېقىن دوستۇم . ئۇنىڭ ئىسمى خېلىل . بالىلار ئۇنى تولىراق خېلىل خىر - خىر دەپ ئاتايدۇ ، — دېگەندە مەن «پىسسىڭڭىدە» كۈلۈۋەتتىم . سەمەر ئۇ يىگىت بىلەن ئۆزلىرىگە قويغان ئىچىملىكنى ئىچىۋەتكەندىن كې-يىن ، چىرايىغا قىزىللىق يۈگۈردى .
— قېنى ، ھەمىدەمۇ بىر رومكا ئىچىپ قويسۇن ، — دېدى خېلىل خىر - خىر ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ .
— ئىچمىدۇ ، ئىچمىسە بولمايدۇ . مانا نۆۋەت ئۇنىڭغا كەل-

دى ، — دېدى سەمەر ماڭا رومكىنى ئۇزىتىپ . مەن ئۇ ئاچچىق سۇيۇقلۇقنى ناھايىتى قىينىلىپ دېگۈدەك ئىچىۋەتتىم ۋە بارا - بارا قىزىشقا باشلىدىم . تازا ئەركىن يەپ - ئىچتۇق . رومكىلار ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇقدىلىپ تۇردى . بىز مەيدانغا چۈشۈپ ئۇلۇغ - تەتۇر دەسسەپ ئۇسسۇل ئوينىدۇق . ئۆزۈمچە كۆزلىرىم كىچىكلەپ كەتكەندەك تۇيۇلاتتى . بىر چاغلاردا كۆڭلۈم ناھايىتى خۇش بولۇپ خۇدۇمنى يوقىتىشقا باشلىدىم .

رېستوراندىن قانداق چىققىنىم ئېسىمدە يوق . بىر چاغدا كۆچلۈك يورۇقلۇققا چىدىماي كۆزۈمنى ئاران ئاچسام ، يات بىر ئۆيدە ، يات بىر كارىۋاتتا يېتىپتىمەن . دەرھال ئەتراپىمغا قارىدىسام ، يېنىمدا خېلىل خىر - خىر كىيىملىرىنى سېلىۋاتقانىكەن .

— بۇ قەيەر ؟ — دەپ سورىدىم بوش ئاۋازدا خۇدۇمنى سەل يىغىپ . ئۇ ئاۋازىمنى ئاڭلاپ ماڭا دەرھال قارىدى - دە :

— بۇ ، مېنىڭ ئۆيۈم ، — دېگەنىدى ، مەن شۇ ھامان جىددىيلەشتىم ۋە بېشىمنى كۆتۈردۈم .

— مېنىڭ ئۆيۈم ؟ مەن نېمىشقا سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە كىرىپ قالدىم ؟ سەمەر قېنى ؟ — دەپ ئۇنىڭدىن سورىدىم . ئۇ ماڭا قاراپ ھىجىيىپ قويۇپ :

— بەلكىم سىزگە بىلدۈرمىگەندۇ ، ئۇ ئاللىبۇرۇن ناكار بولغان ، ئۆزى سىزنى ماڭا تاپشۇردى . ئەمدى سىز مەندەك پۇ - تۇن - سۇرۇك ئەركەككە موھتاج ، — دېدى - دە ، مېنى قۇچاق - لاپ سۆيۈشكە باشلىدى .

ئۇنىڭ كۈچلۈك قۇچاقلاشلىرى ۋە سۆيۈشلىرى بىلەن بەدى - نىمنى شېرىن بىر خىل ھېسسىيات چىرمىدى . مەن بۇنداق ھېسسىياتقا ئۆزۈن مەزگىل تەشنا بولغاچقىمۇ ئۇنىڭ چوغدەك لەۋلىرى مېنى تېخىمۇ بەك بىھوش قىلىشقا باشلىدى ...

شۇ كېچىسى ئۇنىڭ قۇچىقىدا ياتتىم . ئەتىسى ئورنۇمدىن تۇرغاندا مېنى خىجىلچىلىق بېسىۋالدى . شۇنداقتىمۇ ئىلاجسىز -

لىق ئىچىدە قايتىشقا تەمشەلگىنىمدە، ئۇ قولۇمنى تۇتۇۋېلىپ:
— ھەمىدە، نەگە بارسىز؟ بولدى كەتمەڭ. مەن سىز بىلەن توي قىلاي دەيمەن، — دېدى ئۇ كۆلۈپ تۇرۇپ.
— مەن ئەمدى توي قىلمايمەن. يالغۇز قالغان ئانام بار، شۇنىڭ يېنىغا كېتىمەن، — دېدىم ئۇنىڭغا. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ چىرايى دەرھال ئۆڭدى.
— ھەمىدە، قىز - يىگىتلەر بىر كېچە بىرگە بولسا بىر-بىرىدە يۈز كۆنلۈك مېھرى قالىدۇ دەپتىكەن. مەن سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم. كەتمەڭ! — دېدى ئۇ قولۇمنى قويۇۋېتىپ بەرمەي.
— ئالدى بىلەن سەمەردىن سۆزۈمنى ئېلىپ ئاجرىشاي، توي قىلساقمۇ ئۇنىڭدىن كېيىن توي قىلايلى، — دېدىم ئۇنىڭغا. راستىنى ئېيتسام، ئۇنىڭغا مېھرىم چۈشۈپ قالغانىدى.
— سەمەر بۈگۈن سەھەردە ئىچكىرىگە ماڭىمەن دېگەن. بولدى ئۇنى كۆڭلىڭىزدىن چىقىرىۋېتىڭ، بۇ ئۆيدە مەن بىلەن تۇرۇۋەرسىڭىزمۇ ھېچقانداق چاتاق چىقمايدۇ، — دېدى ئۇ ناھايىتى مۇلايىملىق بىلەن.
ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ قالدىم. ئىچىمدە بولسا سەمەرنى راسا تىللىدىم. شۇنداق قىلىپ ئىلاجسىز خېلىل خىر - خىرنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ قېلىشقا مەجبۇر بولدۇم.
بىر ئەتىگىنى خېلىل خىر - خىر ناشتىدىن كېيىن:
— ئۆيدىن تالاغا چىقمىغىلىمۇ خېلى بوپتۇ. زېرىكىپ كەتتىڭىز، مەنمۇ ھەم شۇنداق. يېقىنلا جايدا بىر ھاما ئاچام بار، بېرىپ ئولتۇرۇپ كېلەيلىمىكىن، — دېۋىدى، ئۇنىڭ بۇ سۆزى ماڭا تازا خۇشياقتى:
— شۇنداق قىلايلى، — دېدىم ئۇنىڭغا.
بىز ئىشىكنى تاقاپ يولغا چىقتۇق. موتسىكلىت بىلەن ئالا-ھازەل يېرىم سائەتكىچە يول يۈرگەندىن كېيىن، خېلىل خىر-خىر كوچىنىڭ بىر بېشىدىكى بىر ئۆينىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا

كېلىپ توختىدى . ئۇ موتسىكلىتنى يان تەرەپكە قويغاندىن كېيىن ئىشىك قوڭغۇرىقىنى باستى . بىردەمدىن كېيىن ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى ۋە ئىشىكنىڭ زەنجىرى شاراقشىپ ، دەرۋازا ئېچىلدى ۋە سېمىزلىكىدىن ئەمچەكلىرى لىغىرلاپ تۇرغان ، ئېگىز بوي ، سىدام قاپاق بىر ئايال ئالدىمىزدا كۈلۈمسىرەپ تۇرغان ھالەتتە پەيدا بولدى .

— ھەمىدە ، بۇ ئاچىمىزنىڭ ئىسمى پەيزىگۈل . بىز ئۇنى پەيزەم دەپمۇ چاقىرىمىز ، — دەپ تونۇشتۇردى .

— تىنچ - ئامان تۇردىڭىزمۇ ؟ — دەپ ئەھۋال سورىدىم ئۇنىڭدىن ، ئۇ سېمىز يۈزىگە كۈلكە يۈگۈرتۈپ :

— قېنى ، ئىچكىرىگە كىرىڭلار ، — دېدى بىزنى ھويلىغا تەكلىپ قىلىپ . بىز ھويلىغا كىرگەندە ، ئۇ ئايال دەرۋازىنىڭ ئىچىدىن زەنجىرلىدى .

مەن بۇ ھويلىدىكى يەتتە - سەككىز ئۆيدە بىرنەچچە ئايالنىڭ پاراڭلىشىپ كۈلۈۋاتقان ئاۋازىدىن مەڭدەپ قالدىم . پەيزەم خېلىل خىر - خىر ئېيتقاندەك ئۇنىڭ ھامما ئاچىسىغا ئوخشايدىغاندەك قىلمايتتى .

— بۇ قېتىم مالنىڭ چىرايلىقىنى تېپىپ كەپسەن . ئۆز كۆزۈمگە ئىشەنمەيلا قالدىم . چىرايلىقكەن ، راستتىنلا چىرايلىقكەن .

پەيزەم ئىسمىلىك بۇ ئايالنىڭ ئېغىزىدىن چىقىۋاتقان گەپلىرىدىن قورقۇپ كەتتىم . خېلىل خىر - خىرغا قارىسام ، ئۇ ماڭا قاراپ مۇغەمبەرلىك بىلەن كۈلۈپ قويغاندىن كېيىن ، پەيزەمگە بۇرۇلۇپ :

— بۇ تۇمۇچۇق بىلەن تازا خۇماردىن چىققۇچە ئوينىۋالدىم . شۇڭا ئانچە يۇقىرى ھەق ئالمايمەن ، — دېگەنىدى ، غەزەپتىن پارتلاپ كەتتىم .

— ھۇ ، پەسكەش ! ··· ئالدامچى ! ··· ، — دەپ ۋارقىرىدىم-

ده ، ئۇنىڭ ياقىسىغا چاڭگال سالدىم . پەيزەم دەرھال كېلىپ مېنى ئاجرىتىۋەتتى .

— ھاي ... ھاي ! ... ئۇ سېنىڭ كۆڭۈل خۇشلۇق ئۈچۈن ساۋابلىق ئىشتىن بىرنى قىلدى . ئۇنىڭدىن نەپرەتلەنمەي ، بەلكى ئۇنىڭغا ھەشقاللا دېسەڭ بولىدۇ . ناۋادا توي قىلساڭ بىر ئەرگە قۇل بولاتتىڭ ، بۇ يەردە مىڭ ئەرگە گۈل بولىسەن ، — دېۋىدى ، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتىم .

بىر چاغدا قارىسام ، ھەرقايىسى ئۆيلەردىن چىققان چىرايى سولغۇن ئون نەچچىدەك ئايال ماڭا قاراپ تۇرۇشۇپتۇ . خېلىل خىر - خىر كۆزۈمگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئاياللار ئىچىدىن چىرايـ-لىقراق بىرنى ئۆزىگە تارتىپ سۆيۈشكە باشلىدى . شۇ چاغدا يەنە تۆت - بەشى ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇپ :

— بىزنىمۇ سۆيۈپ قويۇڭە ! — دەپ نازلىنىشقا باشلىدى . مەن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ خىجىل بولغىنىمدىن ئۆزۈمنى تاشلاپ دۇم يېتىۋالدىم . ئەمما تەقدىرنىڭ بۇنداق چاقچىقىغا بويسۇنماي بولمىدى .

خېلىل باشلاپ كەلگەن بۇ يەر بۇزۇقچىلىق ئورنى ئىكەن . پەيزەم بۇ قورۇنىڭ ئىگىسى ، شۇنداقلا خوجايىنى ئىكەن . ھەر كۈنى كەچ كىرىشى بىلەن بۇ ھويلىغا ئەرلەر يىغىپ كېتەتتى .

ئىپلاسلىق قاپلىغان بۇ جايدا قانچىلىك ياشىغانلىقىمنى بىلـ-مەيمەن . بىر كۈنى كېچىدە ئون نەچچە ساقچى بۇ ھويلىغا باستۇ-رۇپ كىردى . ھەممىمىز دېگۈدەك قىپيالىڭاچ ئىدۇق . ئۇلار بىزنى ئۆي - ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىشتى . ھويلىغا چىقىپ قارىسام پەيزەمنىڭ قولىغا كويزا سېلىنىپتۇ ، ئەمما ساقچىلار بىزنىڭ قولىمىزغا كويزا سالمىدى . كىيىملىرىمىزنى كىيىشنى بۇيرۇ-دى . كىيىملىرىمىزنى كىيىپ بولغاندىن كېيىن ھەممىمىزنى يالاپ ماشىنىغا چىقاردى ۋە ساقچىخانىغا ئاپاردى . ھەممىمىز نۆۋەت بويىچە سوراق قىلىندۇق . مېنى سوراق قىلغان ساقچى

ئىسمىمنى ۋە يۇرتۇمنى سورىغاندىن كېيىن :

— نېمىشقا بۇزۇقچىلىق قىلدىڭ ؟ — دەپ سورىغاندى، كۆزلىرىمگە لىققىدە ياش ئېلىپ :

— مېنىڭ بۇزۇقچىلىق قىلغۇم يوق ئىدى . خېلىل خىرـ خىر دېگەن دەللال ئالداپ ئەكېلىپ پەيزەمگە تۇتۇپ بەردى . مەن بۇ يەردىن قۇتۇلاي دەپمۇ قۇتۇلالمىغانىدىم . تەلىيىمگە يارىشا سىلەر مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالدىڭلار ، — دەپ ھەممە ئىشنى تەپسىـ لىي سۆزلەپ بەرگەنىدىم . ساقچى يىگىت ماڭا ئىچ ئاغرىتىپ :

— يۇرتىڭىزغا ئاپىرىپ قويساق خۇشال بولامسىز ؟ — دەپ سورىدى .

— ئەلۋەتتە ، ناھايىتى خۇشال بولىمەن ، — دەپ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتىم . ساقچى يىگىت كۆڭلۈمگە تەسەللى بەردى . ئەتىـ سى ساقچىلار ماشىنا بىلەن مېنى مەھەللىگە ئاپىرىپ قويدى . بىچارە ئانام مېنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولدى . مەن ئانامنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالدىم . بىر ئۆي دېگەننىڭ چىقىمى ھەر تەرەپتىن بولغاچقا ، ئاز ـ پاز پۇل تېپىپ ئانامنىڭ رەھمىتىنى ئالاي دېگەن نىيەتتە پاختا تېرىشكە كەلگەنىدىم . مانا ئەمدى سىلەر بىلەن تونۇشۇپ سۆھبەتلىشىپ تۇرۇۋاتىمەن .

*   *   *   *

ھەمدەنىڭ ھېكايىسى ئاخىرلاشتى .

ئۇلارنىڭ پاختا تېرىش ئىشلىرى دەل ئوتتۇز كۈندە قولدىن چىقتى . پاختىكارلارنىڭ چىرايى كۆيۈپ قارىدىغان ، قوللىرى چاك ـ چاك يېرىلىپ ئېتىلغانىدى . ئۇلار ھەر كۈنى دېگۈدەك ئىككى ۋاخ قۇرۇق ناننى يېگەچكىمۇ ئىشتىھالىرى تارتىلىپ كەتـ كەن ، كىيىملىرى كىرلەشكەن ، بەتىنكىلىرىنىڭ رەختى مايىسىـ راپ ئاقارغان ، پاشنىلىرى يېرىلغانىدى . ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەزىلـ

رىنىڭ باشلىرىنىڭ ناگان ـ ناگاندا قېيىشلىرىنى ھېسابقا ئالمى-
غاندا ، ھېچكىممۇ ئورۇن تۇتۇپ ياتقۇدەك كېسەل بولمىدى .
ئۇلار خېلىلا تېتىك كۆرۈنەتتى .

خاسىيەت پاختىزارلىقنى ئارىلاپ تەكشۈرۈپ كەلگەندىن كې-
يىن :

— بىرەر چىش پاختىمۇ قالماپتۇ . پاكىز تېرىپسىلەر . مەن
سىلەردىن كۆپ مىننەتدار ، — دېدى ناھايىتى خۇشال ھالدا .

— ئەمىسە قايتايلىمۇ ؟ — دەپ سورىدى نۇۋىيە خاسىيەتكە
قاراپ كۈلۈمسىرەپ .

— ۋاي قايتمامدىغان ، ئەمدى سىلەرنى بۇ يەردە بىر مىنۇتمۇ
تۇرغۇزمايمەن ، — دېدى خاسىيەت كۈلۈپ .

ئاياللار خاسىيەتكە ئەگىشىپ ئۇنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى .
ئۆيگە كەلگەندە خاسىيەتنىڭ قىزى قازانغا چۆچۈرە سېلىۋاتاتتى .
ئاياللار ھېرىپ كەتكەنىدى . ئۇلار خاسىيەت سۇنۇپ بەرگەن مۇز-
دەك سوغۇق سۇنى ئىچىشىپ ئۇسسۇلۇقلىرىنى قاندۇرۇشقاندىن
كېيىن ، تۆرگە چىقىپ ئولتۇرۇشتى .

— مەن ئىش ھەققىڭلارنى ھېسابلاپ چىقاي ، پۇلنى قولۇڭ-
لارغا بېرىپ كۆڭلۈڭلارنى تىندۇراي . سىلەرچە قانداق ، — دەپ
سورىدى خاسىيەت ئۇلارغا قاراپ . ھېنىمبانۇ :

— بولسا شۇنداق قىلسىلا ، بىز ئەتە سەھەردىرەك يولغا
چىقمىساق بولماس ، — دېدى ئۇنىڭغا .

باشقىلارمۇ ئۇن ـ تىنسىز كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرۇشتى . خا-
سىيەت ھېنىمبانۇنى چاقىرىپ تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ كەتتى .
باشقا ئاياللار پىننە سېلىنغان مەززىلىك چۆچۈرىنى بىر چىنىدىن
ئىچىشىپ ئورۇنلىرىدا يانپاشلىنىپ يېتىشتى . ئۇلارنى ھاردۇق
لايدەك ئېزىۋەتكەنىدى . ئۇلار ياتقان يەرلىرىدىلا ئۇخلاپ قالغانى-
دى . ھايال ئۆتمەي خاسىيەت بىلەن ھېنىمبانۇ قايتىپ كىرىپ
ئۇلارنى ئويغاتتى . ئاياللار كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاشقىنىچە ئۆرە بولۇپ

ئولتۇرۇشتى . خاسىيەت ئۇلارنىڭ ئىش ھەققىنى تارقىتىشقا باشلىدى .

— نىۋىيە ، بۇ سىزنىڭ ئىش ھەققىڭىز ، — خاسىيەت ئۇنىڭغا بىر تۇتام يۇز كويلۇق پۇلنى سۇنۇپ بەردى . نىۋىيە ناھايىتى خۇشال بولۇپ پۇلنى قولغا ئېلىپ سانىغاندىن كېيىن :

— ئوتتۇز كۇنلۇك ئىش ھەققىم ئىككى مىڭ ئەللىك كوي بوپتۇمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ بىر پۇلغا ، بىر خاسىيەتكە قاراپ .

— قانداق ، رازى بولدىڭىزمۇ ؟ — دەپ سورىدى خاسىيەت كۈلۈپ .

— رازى بولدۇم . بۇ پۇل بىرنەچچە ئاي خەجلىشىمگە يېتىدىغۇ ، — دېدى ئۇمۇ كۈلۈپ . خاسىيەت ئارقىدىنلا زۇپتۇمەگە بۇرۇلۇپ ، ئۇنىڭ ئىش ھەققىنى بەرگەندە ، ئۇمۇ ساناپ كۆرۈپ خۇشال بولدى ۋە پۇلنى بىر يانچۇقىغا سېلىپ جايلاشتۇردى . خاسىيەت ئاياللارنىڭ ئىش ھەققىنى تارقىتىپ بولغاندىن كېيىن :

— ئالدىڭلاردا تولىمۇ خىجىلمەن . سىلەرنى ياخشى كۈتەلمىدىم ، — دېگەنىدى ، ھېنىمبانۇ :

— ئۇنداق دېمەڭ . سىزگە ئېغىرچىلىقىمىزنى سالدۇق . بىزنى ئۇن ، گۆش ، ماي قاتارلىقلار بىلەن ھەقسىز تەمىنلىدىڭىز . تېخى بىز خىجىل بولۇۋاتىمىز ، — دېيىشىگە ، زۇپتۇمە :

— ھېنىمبانۇ راست دەيدۇ . ئۇنداق دېمىسىلە ، بىز بەك خىجىل بولىدىكەنمىز ، — دېدى ئۇلارنىڭ پارىڭىغا قوشۇمچە قىلىپ . خاسىيەتنىڭ كۆزلىرىگە ياش يۈگۈردى .

— سىلەردەك مىجەزى ئېسىل ئاياللارنى كۆرمەپتىكەنمەن . كېلەر يىلى يەنە پاختا تېرىشكە كەلسەڭلار ئالدىمغا ئۇدۇللا كېلىڭلار . مەن سىلەرنى تېخىمۇ ياخشى كۈتۈپ ، ئىش ھەققىڭلارنى يۇقىرى بېرىمەن ، — دېدى ئۇ رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ . ئاياللارمۇ خاسىيەتنىڭ بۇنداق ياخشى كۆڭلىگە رەھمەت ئېيتىپ يىغلاپ كېتىشتى . ئۇلار يەنە ئاززاق ئاش سۇيى ئىچىشىپ ئۇسسۇزلۇقلىـ

-رنى بېسقتۇرغاندىن كېيىن بالدۇرراق ئۇخلاپ سەھەر تۇرۇپ يولغا چىقىش ئۇچۇن ياتاقلىرىغا چىقىپ كېتىشتى .

ھېنىمبانۇ توخۇلار بەس - بەستە چىللاشقاندا ھەمراھلىرىنى بىر - بىرلەپ ئويغاتتى . ئۇلارنىڭ ئېسىگە يۇرتى ۋە ئائىلىسى كېلىپلا ئورۇنلىرىدىن چاچراپ تۇرۇشتى ھەمدە يۈك - تاقلىرىنى يىغىشتۇردى . ئۇلار ئىشىك ئالدىغا چىققاندا ، خاسىيەت ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

— ئۆيگە كىرىڭلار ، ناشتا قىلىۋېلىپ ئاندىن مېڭىڭلار ، — دېدى . ئاياللار يۈك - تاقلىرىنى يەردە قويۇشقاندىن كېيىن :

— ناشتا قىلساق قىلىۋالايلى ، — دېيىشىپ خاسىيەتنىڭ ئۆيىگە كىرىشتى . خاسىيەت ئۇلارغا داستىخان سالدى ۋە قېنىق چاي قۇيغاچ :

— سىلەر ناشتا قىلىپ تۇرۇڭلار ، قوشنىمىزنىڭ مىنىبۇسى بار ئىدى . قوشنام سىلەرنى يۇرتۇڭلارغا ئاپىرىپ قويىدىغان بول-غان . شوپۇر بالا ئورنىدىن تۇردىمۇ ، يوق ، قاراپ با-قاي ، — دېدى .

زىۋىدە قولىدىكى چاينى داستىخانغا قويۇپ :

— بەك ياخشى بولدى . مۇمكىن بولسا ئاشۇ ماشىنىدا كېتەي-لىچۇ ، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ . بۇ گەپ باشقىلارغىمۇ خۇشياق-تى .

خاسىيەت چىقىپ كەتتى . ئاياللار لەۋلىرىنى كۆيدۈرگۈدەك قىزىق چاينى ئوتلىشىپ ئولتۇرغاندا ماشىنا سىگنالى ئاڭلاندى . ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئىشىكتىن چىقتى ۋە يۈك - تاقلىرىنى قوللىرىغا ئېلىشتى - دە ، دەرۋازا ئالدىغا چىقتى . ھاۋا رەڭ مىنىبۇس دەرۋازا ئالدىدا توختىغانىدى . خاسىيەت ئۇلارغا :

— ئاق يول بولسۇن ، ئامان بولۇڭلار ، كۆڭلۈڭلارنى ئاغ-رىتقۇدەك گەپ - سۆز قىلىپ سالغان بولسام مېنى كەچۈ-رۈڭلار ، — دېدى كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ .

— ھەرگىز ئۇنداق دېمىسلە ، ئامان بولسىلا ، پات ـ پات تېلېفون ئېلىپ تۇرسىلا ، — دېدى ھېنىمبانۇ .
— مېنىمۇ ئۇنتۇپ قالماڭلار ، تېلېفون ئېلىپ تۇرۇڭلار ، — دېدى خاسىيەت ئۇلارغا قاراپ .
— شۇنداق قىلىمىز ، خوش ! ... ، — دېيىشتى ئۇلار ئورتاق ئاۋازدا .
خاسىيەت ئۇلار مىنىبۇسقا چىقىپ ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرغانلارغا قاراپ :
— خوش ! ... ، — دېدى ئۇنلۇك ئاۋازدا .
مىنىبۇس قوزغالدى . خاسىيەت ئۇلارغا قول پۇلاڭلىتىپ قالدى . ئاياللار ئۇنىڭ ئۆيى ئالدىدىن بارا ـ بارا يىراقلىشىپ كۆزدىن غايىب بولدى .
مىنىبۇس تاشلىق يولدا كېتىپ بارماقتا ئىدى ... كۆزنىڭ سوغۇق شاملى دېرىزە كۆزنىكىدىن كىرىپ تۇراتتى... مىنىبۇس شۇ ماڭغانچە بىر كېچە ـ كۈندۈز يول يۈردى . قۇياش نۇرى كۆز پەسلىنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى . ھېنىمبانۇ دوستلىرىغا تەكشى بىر نەزەر سېلىپ :
— ئۇدۇل بېكەتكە بارامدۇق ياكى شەھەر ئىچىدە قالامدۇق ؟ — دەپ سورىدى . زۈپتۇمە :
— ئالدى بىلەن شەھەرگە كىرەيلى . مەن سىلەرنى مېھمان قىلاي ، — دېدى . ھەمىدە :
— گەپلىرى راستمۇ ؟ — دەپ سورىدى كۈلۈپ .
— راست ، — دېدى ئۇمۇ كۈلۈپ .
— ئۇستام ، ئۇنداقتا بىزنى شەھەر ئىچىدىكى بېكەتتە چۈشۈرۈپ قويۇڭ ، — دېدى زىۋىدە شوپۇرغا .
ئۇلار شەھەر ئىچىدىكى بېكەتكە يېتىپ كېلىپ ماشىنىدىن چۈشتى . زۈپتۇمە ئۇلارنى ئاۋات ئاشخانىغا باشلاپ كىردى . ئۇلار پولۇ بىلەن تويغۇچە غىزالاندى . ئۇلار ئېغىزلىرىنى سۈرتۈپ

بولغاندىن كېيىن ، ھېنىمبانۇ بىردىنلا جىددىيلىشىپ :
— ھە راست ، تاس قاپتىمەن ئۇنتۇپ قالغىلى . يۇرتۇڭلاردا ئۆيىڭلارغا يېقىن يەردىكى ئاممىۋى تېلېفون نومۇرلىرىنى يېزىۋا-
لاي . ئۆزئارا ئالاقىلىشىپ تۇرايلى ، بولامدۇ ؟ — دېۋىدى ، ئايال-
لارنىڭ ھەممىسى خۇشال بولۇشۇپ ، ھېنىمبانۇغا ئۆزلىرى بىلى-
دىغان ئاممىۋى تېلېفونلارنىڭ نومۇرلىرىنى دەپ بېرىشتى . ھې-
نىمبانۇمۇ دەپ بەردى . شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزئارا تېلېفون نومۇرلىرىنى يېزىۋېلىشتى ـ دە ، ئاشخانا ئالدىغا چىقىپ بىر ـ
بىرىگە قىيالمىغان ھالدا ئايرىلىشتى .
ھېنىمبانۇ ئەمدى ئۆزى يالغۇز قالغانىدى . ئۇ يۇك ـ تاقلى-
رىنى بىر مېھمانخانىغا جايلاشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن ، ئۆزىگە-
ئۆزى بىر قۇر يېڭى كىيىم سېتىۋېلىشنى ئويلاپ قالدى . ئۇ كوچىلارنى ، رەستىلەرنى ئارىلىدى . بىر چاغدا ئۇنىڭ كۆزى ئېگىز بىر ئىمارەتكە چۈشتى . ئىمارەتنىڭ ئۇستۇنكى قەۋىتىگە «يېڭى دەۋر مودا كىيىم ـ كېچەك مەسئۇلىيەت چەكلىك شىركىتى» دەپ ئېسىلغان ۋىۋىسكىدىكى چوڭ خەت ئۇنى قىزىق-
تۇردى . ئۇ قەدىمىنى تېزلىتىپ شىركەت بىناسىنىڭ ئىچىگە كىردى . بىنا ئىچىدە خېرىدارلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ ، بەس ـ
بەستە مال سېتىۋالماقتا ئىدى . ھېنىمبانۇ بىنانىڭ ھەممە قەۋىتى-
نى ئارىلاپ چىقتى . بىنانىڭ ھەربىر قەۋىتىگە باشقا ـ باشقا تۈردىكى ماللار سېلىنغانىدى . «توۋا ، — دەپ ئويلاپ قالدى ھېنىمبانۇ ، — بۇ شىركەتنىڭ ئىگىسى تازا باي ئوخشايدۇ جۇمۇ . يەتتە قەۋەتنى مالغا لىق تولدۇرۇپتۇ . خېرىدارلىرىمۇ شۇنچە بەك كۆپكەن . ماللىرىمۇ كۆپكەن» دېگەنلەرنى ئويلىدى .
ئۇنىڭ كۆزىگە خورما رەڭ بىر پەلتو ئىنتايىن چىرايلىق كۆرۈندى ـ دە ، ئۇ پەلتونى تەپسىلىي كۆرۈشكە باشلىدى .
— كىيىپ باقامسىز ؟ — دەپ سورىدى مال ساتقۇچى ئۇنىڭ-
دىن . ھېنىمبانۇ ناھايىتى خۇشال ھالدا ماقۇللۇق بىلدۈرگەندىن

كېيىن ، مال ساتقۇچى پەلتونى ئۇنىڭغا ئېلىپ بەردى . ھېنىمبانۇ پەلتونى كىيىپ ئەينەككە قارىۋىدى ، ئۆزىنى تونۇيالمىغىلى تاس قالدى . مال ساتقۇچى ئۇنىڭغا :

— توۋا ، سىزگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوبدان كەلدى . بەك ياراشتى ، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ ، ھېنىمبانۇ ئۇنىڭغا قاراپ :

— قانچە پۇل بېرەي ؟ — دەپ سورىغاندى ، مال ساتقۇچى :

— بىر مىڭ سەككىز يۈز يۈەن ، — دېدى . ھېنىمبانۇ بۇ باھانى ئاڭلاپ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي قالدى .

— نەچچە دېدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى مال ساتقۇچى خاتا دەپ قويغان ئوخشايدۇ دەپ ھېنىمبانۇ . مال ساتقۇچى يەنىلا باياتىنقى باھانى تەكرارلىدى . ھېنىمبانۇ مال ساتقۇچىغا خىجالەتچىلىك بىلەن :

— كەچۈرۈڭ ، مەن بۇ پەلتونى ئالالمىغۇدەكمەن ، — دەپ پەلتونى سېلىپ تۇرۇشىغا ، ئۇنىڭ يېنىدا بىر ئەرنىڭ :

— سىز ئۇ پەلتونى ئالالايسىز ، پۇل بەرمىسىڭىزمۇ ھەقسىز كىيەلەيسىز ، — دېگەن ئاۋازىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ھەيران قالدى .

— دانىيال ! ··· ، — دەپ توۋلىۋەتتى ئۇ . دانىيال ئۇنىڭغا قاراپ :

— ھېنىمبانۇ ! — دېگىنىچە كۆزلىرىگە ياش ئالدى . ھېنىمبانۇمۇ ئۆزىنى تۇتالماي ، بۇلدۇقلاپ يىغلاپ كەتتى .

— ھېنىمبانۇ ، بۇ شىركەتنىڭ ئىش باشلىغىنىغا بىر ئايدەك ۋاقىت بولدى . يۈرۈڭ ، ئىشخانامغا چىقايلى . ئىشخانام ئۈستۈنكى قەۋەتتە ، — دېدى دانىيال ھېنىمبانۇنىڭ ئوتتۇندەك يىرىك قولىنى پاختىدەك ئىسسىق ئالىقىنىغا ئېلىپ چىڭ سىقىپ تۇرۇپ .

ھېنىمبانۇ بەكلا ھاياجانلىنىپ كەتكەنىدى . ئۇ كۆزلىرىنى چوڭ ئېچىپ دانىيالغا باشتىن - ئاياغ كۆچلۈك مېھىر بىلەن نەزەر تاشلىدى . ئۇنىڭ سارغۇچ چاچلىرى ئارقىغا تارالغان ، قارامتۇل چىرايى سەمرىپ تولغان ، قاشلىرى ئۇ بىللە ئولتۇرغان

چاغدىكىدەك قارا ھەم ئەگىم بولۇپ ، چوڭ كۆزلىرى نۇرلىنىپ تۇراتتى . ئۇ قىزغۇچ شىم - كاستۇم ، كاستۇم ئىچىگە كۆل رەڭ يىپەك كۆڭلەك كىيگەن ، چىپار گالىستۇك تاقىغانىدى . ئۇستۇ- شىدىن ئەتىرنىڭ خۇش ھىدى تارقاپ تۇراتتى . ئۇلار بىر- بىرىگە تويماي قاراشتى ، كۆزلىرىدىن سەمىمىي مېھىر تارقىدى . بۇنداق ھالەت ناھايىتى قىسقىلا داۋام قىلدى . دانىيال ئۇنى ئۇستىگە باشلاپ ماڭدى .

— قېنى كىرىڭ ، بۇ مېنىڭ ئىشخانام ، — دېدى دانىيال ئۇنى ئىشخانىسىغا باشلاپ كىرىۋېتىپ ناھايىتى قىزغىن ھالدا . ھېنىمبانۇ ئازادە ، يورۇق ۋە كۆركەم جابدۇلغان ئىشخانا ئىچىگە كىرىپ دانىيالنىڭ تەكلىپى بىلەن ساپاغا كېلىپ ئولتۇردى ، ئاندىن ئۆزىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرغان دانىيالغا قاراپ :

— دانىيال ، بىز بىللە ئوقۇغان ئاشۇ چاغلارنى ئەس- لەمسىز ؟ — دەپ سورىدى دانىيالنىڭ ئۆزىگە بەكلا تونۇش بولغان خۇش چىرايىغا قاراپ ئولتۇرۇپ .

— ئوقۇغان چاغلارنىلا ئەمەس ، سىزگە كۆيۈپ - پىشىپ يۈرگەن چاغلارنىمۇ ھەرقاچان ئەسلەۋاتىمەن ، — دېدى دانىيال ئۇنىڭغا جاۋابەن . بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھېنىمبانۇ قۇلىقىغىچە قىزى- رىپ كەتتى .

— كەچۈرۈڭ ، ئۇ چاغدا مەن ئامالسىز قالدىم ، — دېدى ھېنىمبانۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ .

— ھېنىمبانۇ ، — دېدى دانىيال ئۇنىڭ خىجىل بولۇۋاتقان- لىقىنى كۆرۈپ ، — مەن سىزنىڭ ئىز - دېرىكىڭىزنى سۈرۈش- تۈرەي دەپ تۇراتتىم . بۈگۈن قارىسام ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئۇچرىشىپ قالغىنىمىزنى قارىمامدىغان . مەن سىزنى كۆرۈپ بەك خۇشال بولدۇم . ھازىر قانداقراق تۇرۇۋاتىسىز ؟

— بولىدۇ ئىشقىلىپ ، ھەر ھالدا يامان ئەمەس تۇر- دۇم ، — دېدى ھېنىمبانۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قاراپ .

دانىيالنىڭ چىرايى بىردىنلا جىددىي تۈس ئالدى .

— ھەر ھالدا يامان ئەمەس تۇردۇم دەيسىزغۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ھېنىمبانۇدىن . ھېنىمبانۇ ئۇلۇغ - كىچىك بىر تىندى - دە :

— مېنىڭ بەختسىزلىك بىلەن باشلانغان كۈنلىرىم ھازىرغىچە داۋاملىشىۋاتىدۇ . مەن ھازىر يېرىم يولدا نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغان بىر ئايال .

— نېمە ؟ ھازىر ئېرىڭىز يوقمۇ ؟ ئاجرىشىپ كەتتىڭىزمۇ ؟ — ئالدىراپ سورىدى دانىيال . ھېنىمبانۇ ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋابمۇ بەرمەي ، ئۈن - تىنسىزلا ئولتۇردى . دانىيال ئۇنىڭغا قاراپ بىردەم جىم ئولتۇرغاندىن كېيىن ئېغىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ :

— مەنمۇ ئۈچ بالا بىلەن يالغۇز قالدىم ، — دېدى بوش ئاۋازدا . ھېنىمبانۇ كۆزىنى يەردىن يۆتكەپ دانىيالغا قارىدى .

— نېمە ؟ سىزمۇ بەختسىزمۇ ؟ ئايالىڭىزدىن ئاجرىشىپ كەتتىڭىزمۇ ؟ — ھېنىمبانۇ ئۇنىڭدىن سورىدى . دانىيال :

— ئايالىمدىن ئاجرىشىپ كەتمىدىم . قازا قىلىپ كەتكىنىگە ئىككى يىلدىن ئاشتى ، — دەپ جاۋاب بەردى . ھېنىمبانۇ :

— ئۈچ بالىڭىز مېنىڭ بالىلىرىمدەك يېتىم بوپتۇ ، — دېگەندى ، دانىيال ئۇنىڭدىن :

— سىزنىڭ قانچە بالىڭىز بار ؟— دەپ سورىدى . ھېنىمبانۇ :

— ئىككى قىزىم بار . چوڭى ياپونىيەدە ئوقۇيدۇ ، — دەپ جاۋاب بەردى . دانىيال ئارقىدىنلا سورىدى .

— بەك ياخشى بوپتۇ . سىز بىر ئايال تۇرۇپ قىزىڭىزنى چەت ئەلدە قانداق ئوقۇتالىدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى ھەيران بولۇپ . ھېنىمبانۇ ئۇنىڭغا ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن قارىغاندىن كېيىن :

— بەك ھەيران قالدىڭىزغۇ دەيمەن؟ — دېدى . دانىيال كۈلۈپ تۇرۇپ :
— راستىنلا ھەيران قالدىم . ھازىر دېگەن بىر بالىنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتۇشقا نۇرغۇن پۇل كەتكەن يەردە، چەت ئەلدە ئوقۇتۇشقا ئەلۋەتتە كۆپ پۇل كېتىدۇ - دە . بۇنىڭ ئۈچۈن ئىقتىسادتا بەكلا قىينالغانسىز - ھە؟ — دەپ سورىدى .
— بىز ئانا - بالا تەڭلا كۈچىدۇق . ئۇ ئوقۇغاچ تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىپ پۇل تاپتى . مەن باشقىلارغا ئىشلەپ بېرىپ، پاختا تېرىپ پۇل تاپتىم .
— نېمە دېدىڭىز؟ — دانىيال ھەم ھەيران بولۇپ، ھەم چىرايى جىددىي تۇس ئېلىپ سورىدى، — سىز قەيەردە پاختا تېرىمەن دەپ يۈرگەنسىز؟
— نەدە پاختا تېرىش ئەمگىكى بولسا شۇ يەرگە بېرىپ تەردىم . قىزىمنىڭ ئوقۇۋېلىشى ئۈچۈن بىر پۇڭ پۇلنىمۇ تېجىدىم . ئىشقىلىپ، ھالال ئەمگەك ئارقىلىق پۇل تېپىشقا بولىدىغانلىكى ئىش بولسا ھەممىنى قىلدىم، — دېدى .
— بەك كۆپ جاپا چېكىپسىز، ھېنىمبانۇ . بولدى، قىزىڭىزنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئوقۇش چىقىمىنى مەن ئۆز ئۈستۈمگە ئالىمەن . ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق جاپالارغا ئۆزىڭىزنى ئۇرماڭ، — دېدى دانىيال ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ .
— بۇ ... بۇنداق قىلسىڭىز ...، — ھېنىمبانۇ نېمە دېيىشىنى بىلمەيلا قالدى . ئۇ گېپىنىڭ داۋامىنى قىلاي دەپ تۇرۇشىغا، دانىيال ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى .
— ئۇنداق قىلسام نېمىشقا بولمىغۇدەك؟ مەن سىزنى ئىشخانامغا نېمىشقا باشلاپ كىردىم؟ سىز بۇنى بىلمەيسىز . مەن سىزنى ئىزدەپ تاپقاندىن كېيىنلا بۇ شىركەتكە ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئويلاپ قويغانىدىم . تەقدىر بۇگۈن سىزنى مەن بىلەن دەل ۋاقتىدا

ئۈچراشتۇردى . ئەمدى مۇشۇ يەردە ئىشلەپ قېلىڭ . سىز بۇ شىركەتنىڭ مەسئۇلى بولۇپ ئىشلەيسىز . مەن ئۈرۈمچىدىكى باش شىركەتتە ئىشلەيمەن . ئەگەر سىز بۇ يەردە ئىشلىمەيمەن دەپ تەكلىپىمنى رەت قىلسىڭىز كۆڭلۈم يېرىم بولىدۇ . نېمىشقا دېسىڭىز مەن سىزگە قەرزدار ··· چۈشەندىڭىزمۇ ؟ مەن سىزگە قەرزدار . مېنىڭ بۇ قەرزىمنى قايتۇرۇۋېلىشىمغا ئىمكانىيەت بېرىڭ . شۇڭا تەلىپىمنى شەرتسىز قوبۇل قىلمىسىڭىز بولمايدۇ ، — دېدى دانىيال ئىشخانىسىدا ئۇيان - بۇيانغا ماڭغاچ .

ھېنىمبانۇ ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىغا ھەيران بولۇپلا قالدى . چۈنكى ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ چۈشتەكلا بىر ئىش بولۇۋاتاتتى . ئۇ دانىيالغا قاراپ :

— دانىيال ئېيتىڭە . سىز بۇ سودا ساھەسىگە قانداق كىرىپ قالدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى . دانىيال ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن :

— ھېنىمبانۇ ، دادىڭىز ئىككىمىزنىڭ توي ئىشىغا قوشۇلماي ، سىزنى مەجبۇرىي ياتلىق قىلغاندىن كېيىن ، مەن بۇ ئەلەمگە چىدىماي ئوقۇشتىن پۈتۈنلەي ۋاز كەچتىم . دادام ئازراق دەسمايە سېلىپ بەرگەندى ، شۇنىڭ بىلەن ئەڭ دەسلەپ گازىرچىلىق قىلدىم . دەسمايەم كۆپەيگەنسېرى يېڭى - يېڭى تىجارەتلەرگە يۈزلەندىم . شۇ مەزگىللەردە ئامىنە ئىسىملىك بىر قىز بىلەن توي قىلىپ ، ئۇزۇن مەزگىل ئۈرۈمچى بىلەن تۈركىيەنىڭ ئارىلىقىدا يۈرۈپ تىجارەت قىلدىم . ئۈرۈمچىدە بىر دۇكىنىم بار ئىدى . ئۇنى ئامىنە باشقۇردى . ئۇ ئىككى ئوغۇل ، بىر قىز تۇغدى . ئۇزاقى يىلى ئۇ رەھمەتلىك يۈرەك كېسىلى بىلەن تۇيۇقسىز تۈگەپ كەتتى . چوڭ ئوغلۇم تۈركىيە نوپۇسىغا ئۆتۈپ شۇ يەردە ئولتۇراقلىشىپ قالدى . يەنە بىر ئوغلۇم ئۈرۈمچىدە بىر بانكىدا خىزمەت قىلىدۇ . قىزىم بولسا تېبابەتچىلىك كەسپىدە ئوقۇيدۇ . مەن ئۈرۈمچىدىكى باش شىركەت بىلەن بۇ يەردىكى

تارماق شىركەت ئارىلىقىدا چېپىپ يۈرۈيمەن ، — دېدى ئۇ ئۆزى-
نىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ .

ھېنىمبانۇ بىردەم گەپ - سۆزسىز ئولتۇرغاندىن كېيىن :

— دانىيال ، سىز بۇ شىركىتىڭىزگە خىزمەتچى خادىم قو-
بۇل قىلامسىز ؟ — دەپ سورىدى . دانىيال ئۇنىڭغا مېھىر بىلەن
ئۇزۇن تىكىلىپ تۇرغاندىن كېيىن :

— نېمە ؟ ئىشسىز قالغان بىرەر ئادىمىڭىز بارمىدى ؟ —
دەپ سورىدى . ھېنىمبانۇ ئۇنىڭغا يېلىنغاندەك نەزەردە قاراپ :

— دانىيال ، مېنىڭ ئىشسىز قالغان تۆت دوستۇم بار ئىدى .
ئۇلار ماڭا ئوخشاشلا دەرد - ئەلەم ۋە ئازاب - ئوقۇبەت تارتقانلار .
ناۋادا مۇمكىن بولسا ئۇلار بىلەن بۇ يەردە بىللە ئىشلىسەم ،
ئۇلارمۇ مۇقىم ئىش ئورنىغا ئىگە بولغان بولاتتى . ئۇلارنىڭ
كۆڭلىرىمۇ غۇربەتچىلىكتە ئۆتمىگەن بولاتتى ، — دېدى .

دانىيال شۇ ھامانلا :

— ئۇلار سىزنىڭ بىر يۇرتلۇق دوستلىرىڭىزمۇ ؟ — دەپ
سورىدى . ھېنىمبانۇ ئۇنىڭغا ئەنسىز نەزەردە قاراپ :

— بىر يۇرتلۇق ئەمەس . مەن ئۇلار بىلەن بىر ئۆيدە يې-
تىپ- قوپۇپ بىرگە پاختا تەرگەن . ماڭا ئىشىنىڭ ، ئۇ ئاياللار-
نىڭ بېشىدىن نۇرغۇن ئىسسىق - سوغۇقلار ئۆتكەن ، ئۇلارمۇ
ئاجايىپ قىسمەتلەرگە دۇچار بولغان ئاق كۆڭۈل ئاياللار . مۇم-
كىن بولسا سىز ئۇلارغا ياردەم قىلىپ ، ئۇلارنى شىركىتىڭىزگە
قوبۇل قىلغان بولسىڭىز بەكلا ئوبدان بولاتتى .

دانىيال ھېنىمبانۇگە قاراپ قويغاندىن كېيىن :

— بۇ شىركەتنىڭ خوجايىنلىق ھوقۇقىنى سىزگە بەردىم .
ئۇلارنى ئۆزىڭىز خالىغانچە بىرەر ئىشقا قويسىڭىز بولىدۇ ، —
دېدى .

ھېنىمبانۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ بەكلا خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە :

— دانىيال بۇ راستمۇ ؟ بۇ چۈشۈممۇ ياكى ئوڭۇممۇ ؟ سىز

راستىنلا قوشۇلدىڭىزمۇ ؟ — دەپ سورىدى . دانىيال كۆزلىرىنى ئوينىتىپ تۇرۇپ :

— مەن دېدىمغۇ ، بۇ شىركەتنىڭ خوجايىنى بۇنىڭدىن كېيىن سىز تۇرسىڭىز ، مېنىڭ قوشۇلماسلىقىقا ھەددىمىمۇ ؟ — دېدى چاقچاق ئاھاڭدا .

شۇ تاپتا ھېنىمبانۇ ناھايىتى خۇشال ئىدى . ئۇ دانىيالنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكىنىڭ ، مېھرىبانلىقىنىڭ ۋە خۇش چاقچاق مىجەزىنىڭ پەقەت ئۆزگەرمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى . ئۇلارنىڭ كۆزلىرى يەنە بىر نۇقتىدا ئۇچراشتى .

شۇ بىر نەچچە كۈن ئىچىدە دانىيال راست دېگەندەك ، شىركەتنىڭ بارلىق ھېساباتىنى ۋە ئالاقىدار رەسمىيەتلىرىنى ھېنىمبانۇغا تاپشۇرۇپ بېرىپ ، ئۇرۇمچىگە بېرىپ كېلىش ئۈچۈن بىر ئەتىگىنى ھېنىمبانۇ بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى .

شۇنداق قىلىپ ھېنىمبانۇ شىركەتنىڭ تۈرلۈك ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتى . ئۇنىڭ ھاياتىدىكى يېڭى بىر مۇساپە ئەنە شۇنداق باشلاندى .

ئۇ بىركۈنى ئەتىگەندە زۇپتۇمە ، زىۋىدە ، نىۋىيە ، ھەمىدە قاتارلىق ھەمراھلىرى بىلەن تېلېفوندا ئايرىم - ئايرىم كۆرۈشتى ۋە بىرگە كۆرۈشىدىغان جاينى دېيىشىۋېلىشتى . ھېنىمبانۇ ئىككى كۈندىن كېيىن ۋەدىلەشكىنى بويىچە ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈشكە تەييارلاندى . شوپۇرىنى چاقىرىپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈشكە دېيىشكەن ئورۇنغا قاراپ ماڭدى .

بۇ كۈنى ھاۋا خېلىلا تۇتۇق ئىدى . سوغۇق بەدەنگە نەشتەردەك سانجىلاتتى . ھېنىمبانۇ ئۈستىگە ھال رەڭ قاما پەلتو كىيىد-ۋالغانىدى . ئۇ ھەمراھلىرى بىلەن دېيىشكەن ئاشخانىغا كىردى ۋە ئايرىمخانىدىكى بىر يۇمىلاق شىرەنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە چاي ئىچكەچ ھەمراھلىرىنى كۈتتى .

ئالاھازەل يېرىم سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن خانىنىڭ

ئىشكى ئېچىلىپ، نىۋىيە كىرىپ كەلدى.
— ھېنىمبانۇ!...
— نىۋىيە!...
ئۇلار قىزغىن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ھايال ئۆتمەي باشقىلارمۇ ئارقا - ئارقىدىن يېتىپ كېلىشتى. ھەممەيلەن قىزغىن قۇچاقلىشىپ ۋە بىر - بىرىنىڭ يۈزلىرىگە يۈزلىرىنى يېقىشىپ كۆرۈشتى. ئايرىلىشقاندىن كېيىنكى كۈنلىرىدە بولغان ئىشلارنى سۆزلەشتى.
ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھېنىمبانۇگە ھەيران ئىدى. زۇپتۇمە:
— ھېنىمبانۇ، ساڭا خىزىر يولۇقتىمۇ، نېمە؟ كىيىملىرىڭ بەكلا ئېسىل ھەم چىرايلىق، ئۆزۈڭ باشقىچە چىرايلىق بولۇپ كېتىپسەن، — دېدى ئۇنىڭغا مەستلىكى كېلىپ، ھېنىمبانۇ ھەممەيلەنگە قاراپ كۈلۈمسىرىگىنىچە:
— راست ئېيتتىڭ زۇپتۇمە. ماڭا راستتىنلا خىزىر يولۇقتى، — دېيىشىگە ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھاڭ - تاڭ بولۇشتى. نىۋىيە ئۇنىڭغا:
— دېگىنە، ئاڭلاپ باقايلى. ساڭا قانداق خىزىر يولۇقتى؟ — دەپ سورىدى.
ھېنىمبانۇ كۈتكۈچىگە دەپ ئاۋۋال تاماق كەلتۈردى، ئاندىن كۆپچىلىكنى تاماققا تەكلىپ قىلىۋېتىپ، ئۇلارغا مېھرىبانلىق بىلەن قاراپ چىققاندىن كېيىن:
— جېنىم دوستلىرىم، مەن سىلەرگە دانىيال ئىسىملىك بىر يىگىتنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى، ئەمما ئاتا - ئانام ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىشىمغا قارشى تۇرغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگىنىم ئېسىڭلاردىدۇر. مانا ئەمدى خۇدا ئۇنى ماڭا قايتىدىن ئۇچراشتۇردى. بۇرۇن ئۇنىڭغا قىلغان بەزى ياخشىلىقىم ئۈچۈن، ئۇ مەن سىزگە قەرزدارمەن، سىزگە ئاشۇ قەرزنى قايتۇرمىسام بولمايدۇ. شۇڭا بۇ يەردىن كەتمەڭ دەپ مېنى بۇ شەھەردە-

كى كىيىم ـ كېچەك شىركىتىگە دېرېكتور قىلىپ تەيىنلەپ قويىدى . بۇگۈن شۇڭا سىلەرنى مەن بىلەن بىللە ئىشلىسىكەن ، دېگەن ئۈمىدتە چاقىرتتىم . سىلەر مۇمكىن بولسا مېنىڭ بۇ تەكلىپىمنى رەت قىلماي مەن بىلەن ئىشلىسەڭلار . ئايلىق مائاشىڭلارغا هازىرچە هەر بىرىڭلارغا بىر مىڭ ئىككى يۈز يۈەن بېرىمەن ، — دېدى .

ئۇلار بۇ گەپنى ئاڭلاپ هاڭ ـ تاڭ بولغىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . ئۇلار خۇشاللىقىدىن هاياجىنىنى باسالماي قېلىشقاندى . نىۋيە :

— جېنىم دوستۇم ، ساڭا مۇبارەك بولسۇن ! تېخىمۇ پەيزى ياشاپ كەت ! — دەپ ئۇنى مەهكەم قۇچاقلىدى . باشقىلارمۇ :

— ياشاپ كەت دوستۇم ! ... ، — دەپ تەڭلا چۇرقىراشتى هەمدە ئۇنى ئورىۋېلىشتى . هەممەيلەننىڭ كۆزىگە ئىسسىق ياش كەلدى .

هېنىمبانۇ ئۇلار بىلەن قانغۇچە مۇڭداشتى ، ئۇلارنى تازا مول ، تازا ئوبدان مېهمان قىلدى .

ئۇلار شىركەتكە كەلگەندىن كېيىن ، هېنىمبانۇ ئۇلارنىڭ كونكرېت ئەهۋالىغا ئاساسەن ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى . ناهايىتى قىسقا ۋاقىتنىڭ ئىچىدىلا شىركەتتىن پۇل چىقىرىپ هەربىرىگە بىر يۈرۈشتىن ئۆي تەييارلاپ بەردى . هېنىمبانۇنىڭ بۇ ياخشىلىقىدىن قاتتىق تەسىرلەنگەن ئائىلىلار ئۇزاققىچە هاياجىنىنى باسالمىدى . هەممەيلەننىڭ تۇرمۇشىدا ۋە هاياتىدا يېڭى بىر بۇرۇلۇش ئەنە شۇنداق باشلاندى .

ياخشى كۆڭلەر ئەنە شۇنداق داۋاملىشىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، دانىيال هېنىمبانۇنىڭ ئىشخانىسىغا يەردىن ئۈنگەندەكلا پەيدا بولدى . هېنىمبانۇ ئۇنى هەم هەيرانلىق ، هەم خۇشاللىق ئىچىدە قىزغىن قارشى ئالدى .

دانىيال ئۇنىڭ ئىش ئۈستىلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

— ئۆزىڭىز ياخشى تۇرۇۋاتامسىز ؟ ئىشلىرىڭىز كۆڭۈلدىكـ
ـدەك داۋاملىشىۋاتامدۇ ؟ — دەپ سورىدى . ھېنىمبانۇ :
— ناھايىتى ياخشى ، — دېدى ئۇنىڭغا ھۆرمەتتە .
— جايىڭىزدا ئولتۇرۇڭ ، — دېدى دانىيال كۈلۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا . ئۆزى بېرىپ ساپادا ئولتۇردى .
دانىيال ئاۋۋال ئېغىز ئاچتى :
— قانداق ، ھەممە ئىشلار ياخشى يۈرۈشۈۋاتامدۇ ؟ — ھېنىمبانۇ ئۇنىڭغا قاراپ :
— ياخشى ، — دېدى كۈلۈمسىرەپ ۋە سۆزىنى داۋام قىلدى ، — سىزگە گېپىنى قىلغان ھېلىقى ھەمراھلىرىمىز شىركەتكە كېلىپ ئىشقا چۈشۈپ بولدى . ئۇلار ھازىر بەكلا خۇشال ،— دېدى شىركەتنىڭ ئەھۋالىنى بىر قۇر تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن .
— شۇنداقمۇ ؟ ئاخىر ئارزۇيىڭىزغا يېتىپسىز ـ ھە ! — دېدى دانىيال ئۇنىڭ تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان بىر جۈپ كۆزىگە ھۆرمەت بىلەن قاراپ .
— سىز بولمىغان بولسىڭىز ، مېنىڭمۇ ھەم ئۇلارنىڭمۇ بۇنداق زور بەختكە ئېرىشىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى ، — دېدى ھېنىمبانۇ ئۇنىڭغا ھۆرمەتتە . دانىيال ھېنىمبانۇگە مۇلايىملىق بىلەن قاراپ :
— ھېنىمبانۇ ، مېنىڭمۇ بىر تىلەك ـ ئارزۇيۇم بار ئىدى . بۇ قېتىم سىزنىڭ مېنىڭ ئاشۇ ئارزۇيۇمنىمۇ ئىشقا ئاشۇرۇشـ
ـىڭىزنى ئۈمىد قىلىپ كەلدىم ، — دېدى دانىيال ئۇنىڭغا . ھېنىمـ
ـبانۇ ئۇنىڭغا سۇرەتتەكلا قاراپ قالدى ۋە دەرھاللا ئەسلىگە كېلىپ سورىدى :
— ئېيتىڭە ، ئاڭلاپ باقاي ، بۇ گويا ئاتا ـ ئانا كىچىك بوۋاقتىن ماڭا قانداق مېڭىشنى ئۆگىتىپ قويسىڭىز دېگەندەك بىر ئىش بولدىغۇ ، — دېدى ھېنىمبانۇ ئۇنىڭغا قاراپ ھەيپارلىق

بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ . دانىيال ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ ئۈستىلى-نىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئېيتتى :

— ھېنىمبانۇ ، قەلبىمنى ئۆتمۈشتىكى ئاشۇ ئوت بىر ھا-زىرغىچە كۆيدۈرۈپ تۇرۇپتۇ ··· ئىشىنىمەن ، بۇ ئوتنىڭ يەنە بىر ئۇچقۇنى سىزدە . ئاشۇ ئۇچقۇن يالقۇنغا ئايلانمىسا بەلكىم سىزنى-مۇ ھەم مېنىمۇ بىر ئۆمۈر قىيناپ چىقىشى مۇمكىن ··· بىز ئۆز ۋاقتىدا بىر - بىرىمىزنى ئەڭ سەمىمىي ۋە پاك سۆيگۈ بىلەن ياخشى كۆرۈشكەن . ئەمما توي قىلىش بىزگە نېسىپ بولمىغان . ئۇ ئۆتمۈشكە ئايلاندى . ئەمما ئۇ ئوتنىڭ سىز بىلەن قايتا كۆرۈش-كەندىن كېيىن يۈرىكىمدە كۈندىن - كۈنگە يېلىنجاپ ، يېڭىلىنى-ۋاتقىنىنى تۇيۇپ تۇرۇۋاتىمەن . تەقدىر بىزنى قايتىدىن ئۇچراش-تۇردى . ئەمدى بىزگە توسقۇنلۇق قىلىدىغان ھېچقانداق بىر كۈچ يوق . توي قىلىش شارائىتىمىز ھازىر تامامەن پىشىپ يېتىلدى . بىز تۇرمۇشنىڭ ھەرخىل ئوچاقلىرىدا ياخشى تاۋلاندۇق . ئەمدى ئىككىلىنىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق . مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەن ، بىز ئۇچۇن بۇنىڭدىن كېيىنكى يول تېخىمۇ داغدام . ئىككىمىز ئەمدى توي قىلايلى . ئاتىسىز ھەم ئانىسىز يېتىم بالىلارغا ئاتا ھەم ئانا بولايلى .

ھېنىمبانۇنىڭ چىرايىدىكى بىر قىزىللىق ئىككى بولدى . دانىيال ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، ئۇنىڭ ئوڭ قولىنى تۇتتى ۋە چىڭ سىقتى . ھېنىمبانۇ ئۇنىڭ مۇھەببەتكە تولغان مېھرىبان چىرايىغا قاراپ ئىچىدە : «دانىيال ، سىز مېنىڭ قەلبىمدە ھەقىقىي بىر ئەركەكسىز··· » دەپ پىچىرلىدى ۋە دانىيالنىڭ ئىسسىق ئالقى-نىنى بارلىق مېھرى بىلەن قىستى . دانىيالنىڭ قوللىرىدىن بىر خىل ئوتلۇق ھاياجان تارقىلىۋاتقاندەك ئىدى . ھېنىمبانۇ بېشىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە قويدى . دانىيال ئۇنى باغرىغا مەھكەم باسقىنىچە چاچلىرىنى مۇلايىملىق بىلەن سىلىدى .

ئۇلار ئىككى ھەپتىدىن كېيىن ئۇرۇمچىدە توي قىلدى .

ھېنىمبانۇ رېستوران زالىدا ئۇچىغا ئەتلەستىن تىكىلگەن تىوي كۆڭلىكى كىيگەن بولۇپ ، بېشىغا ئارتقان قىزىل رومالى ئۇنىڭغا بەكلا ياراشقانىدى . ئۇنىڭ يېنىدا چىرايلىق كىيىنگەن زۇپتۇمە ، زىۋىدە ، نىۋىيە ھەمدە خاسىيەت قاتارلىقلارمۇ بار ئىدى . ئۇلار ھېنىمبانۇنىڭ بەختلىك مىنۇتلىرىغا تەڭ شېرىك بولۇپ ، ئۇنىڭ ئۇچۇن تەنتەنە قىلىشتى .

ئۇلارنى ئۆزۈندىن بېرى تەلمۈرتكەن ئوتلۇق سۆيگۈ ۋىسالى ، ئويغاقلىقتىكى شېرىن چۈش ، قايتا تۇغۇلغاندەك چەكسىز بەخت ھېسلىرى ... ئۆز قوينىغا ئالغانىدى . «كىشى ھاياتتىن ئۈمىد ئۈزمىسە ھامان ياخشى كۈنلەر نېسىپ بولىدىكەن ... » ھېنىمبانۇ دەشت ـ چۆللەرنى ئاخىر تاماملاپ ، گۈزەل بوستانلىققا قۇچاق ئاچقان كارۋاندەك چەكسىز سۆيۈنۈش ئىلكىدە كۆلۈمسىرىمەكتە ئىدى...

图书在版编目(CIP)数据

彩色生活:维吾尔文/图尔逊·霍加阿卜拉著;—乌鲁木齐：新疆青少年出版社，2009.3
ISBN978－7－5371－6126－8

Ⅰ.彩… Ⅱ.图… Ⅲ.长篇小说—中国—当代
Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2008)第 162035 号

责任编辑：阿布里克木·艾山
阿米娜·买合苏提
责任校对：依巴达提·亚森
封面设计：阿力甫·夏

彩色生活（维吾尔文）

（长篇小说）

图尔逊·霍加阿卜拉 著

新 疆 青 少 年 出 版 社 出 版
（乌鲁木齐市胜利路二巷1号 邮编：830049）
新疆新华书店发行 新疆新华印刷厂印刷
850×1168毫米 32开本 8.625 印张
2009年3月第1版 2009年3月第1次印刷
印数：1—4000

ISBN978－7－5371－6126－8 定价：18.00 元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换